

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

DET GAMLE HARBOØRE

OPTEGNELSER AF *KAREN THUBORG*

TILRETTELAGTE OG UDGIVNE

AF

HENRIK USSING

KØBENHAVN
DET SCHØNBERGSKE FORLAG
1 9 2 8

For Støtte under Udarbejdelsen af denne Bog bringer jeg Carlsbergfondets Direktion min ærbødige Tak.

Foreningen Danmarks Folkeminder bringer Antikvar Carl Julius Petersens Hjælpefond en Tak for en Understøttelse af 200 Kr. til Bogens Billedudstyr.

HENRIK USSING.

INDLEDNING.

HARBOØRE er den lave, flade Landstrækning, der skiller Limfjord og Vesterhav fra hinanden. Vand omgiver det næsten til alle Sider. Mod Vest larmer det vældige Hav mod Strandbreddens Sand og Rald; mod Nord er Harboøre ved ved en smal Tange landfast med Tyborøn; mod Øst slynger Limfjorden sine lavvandede Bugter om Harboøres side Kyster, og mod Syd skiller en Række Smaasøer og Vandløb det fra Vandborg, Engbjærg og Hygum Sognes høje Bakker. — Ingen Del af Danmark er i den Grad i overmægtige Naturkræfters Vold som Harboøre. Storme farer uhindrede hen over det aabne, træløse Land; Højvande og Oversvømmelser truer det baade fra Fjord og Hav. Det eneste Værn mod Vesterhavets Graadighed var i ældre Tid de Klitter, Havbjærg, som Stormene havde optaarnet af Havstrandens Sand; men selv dette Værn blev tit gennembrudt, og efter Tyborønkanalens Gennembrud har Havet Aar for Aar revet bort af Klitterne, saa Landet har maatte værnes med Høfder og Sanddiger for ikke helt at blive skyllet i Havet. — Hvad Havet har skaanet, har Gang paa Gang været hærget af Sandflugt.

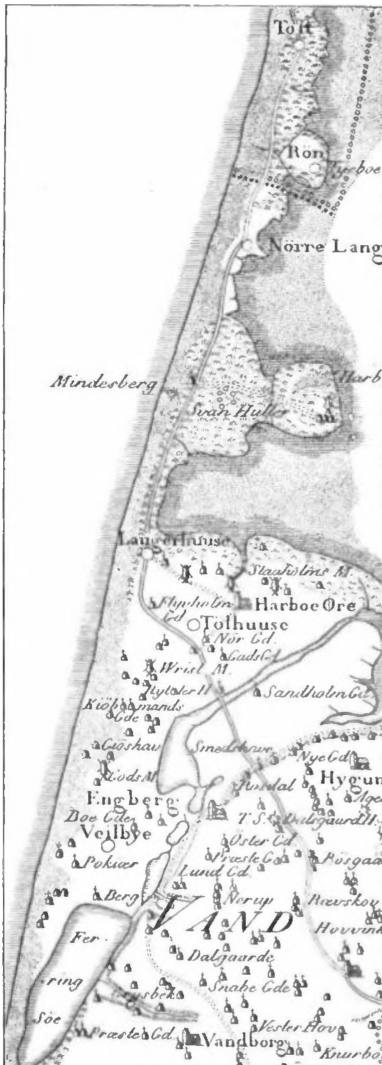
Trods Voldsfærd fra Storm og Hav og Sand har der i Aarhundreder boet en ret talrig Befolkning paa Harboøre. Snart har de bosat sig i en Klynge Gaarde og Huse, der ligger nær sammen og danner en By, snart har de lagt deres Boliger mere spredt, men dog saadan at 2—3 Gaarde hyppigt er lagt nær ved hinanden. — Den Jord, hvor disse Mennesker har bosat sig, er sandet og karrig, og af Agerjorden omkring Gaarde og Steder vilde Befolkningen ikke kunne nære sig; men der er to Næringskilder, hvoraf der

flyder, om ikke Rigdom, saa dog et nødtørtigt Udkomme; det er først og fremmest Fiskeriet, der drives baade paa Hav og Fjord, og dernæst den gode Græsning og Høhøst, der kan hentes fra Marskengene ved Fjorden. I ældre Tid var derfor alle Harboøres Beboere baade Landbrugere og Fiskere. Gaardmændene drev større Landbrug og mindre Fiskeri; Husmændene drev større Fiskeri og mindre Landbrug.

I en af Harboøres Fiskerbyer, der hedder Langerhuse, fødtes og opvoksede Fortællersken i denne Bog, Fru Karen Thuborg. Hendes Fader, Anders Sørensen Thudborg, født i Langerhuse 1807, var Fisker og Formand for den første Redningsbaad paa Vestkysten. Hendes Moder, Gjertrud Marie Bak, var født 1813 paa Gaarden Bak i Ferring. Karen Thuborg fødtes den 14. September 1849. Sin Barndom og Ungdom tilbragte hun paa Harboøre med Undtagelse af Aarene 1868 og 1869, da hun tjente i Rom syd for Lemvig. 1872 blev hun gift med Stenhugger Berthel Nielsen. De første fire Aar af Ægteskabet boede de paa Harboøre, senere forskellige Steder paa Jyllands Vestkyst. I 1887 fik de en Søn, Forfatteren, Magister Anders Thuborg. Karen Thuborg har kun faaet den Skoleuddannelse, hun modtog i Landsbyskolen paa Harboøre. Men fra Barn har hun haft et levende, modtageligt Sind, og hvad hun i Barndom og Ungdom har hørt og set og oplevet, har bevaret sig friskt i hendes fortrinlige Hukommelse. Da hun kom bort fra sin Hjemegn, blev Kærligheden til Fødestavnen og dens møjsommelige Liv kun des varmere og inderligere. — De kære Minder begyndte hun at nedtegne for en halv Snes Aar siden, og i Aarenes Løb hobede en stor Bunke Optegnelser fra hendes Haand sig op i Dansk Folkemindesamling. Dette danner Grundlaget for denne Bog. Under fælles Besøg paa Harboøre (Karen Thuborg bor nu som Enke i København) og under gentagne Samvær i Sorø har vi gennemgaaet og gennemdrøftet dette Stof og udfyldt det, hvor det trængte dertil.

Karen Thuborg har et dybt poetisk Sind; derfor er hendes Fremstilling fuld af friske Træk fra Livet. Hendes Fortælling om Harboøreboernes Færd i gamle Dage slaar derfor ogsaa hyppigt over i selvoplevede Minder. Et Sagn eller en Beretning kan hos den prosaiske Fortæller skrumpes ind til en

Videnskabernes Selskabs Kort
fra 1800.

Generalstabens Kort
fra 1923.

Disse to Udsnit af Kort fra 1800 og fra 1923 viser bl. a. Forskellen paa Kystlinien i den Tid, da Harboøre var landfast med Ty, og i vor Tid, da Gennembruddet af Tyborøn Kanal har medført en stærk Bortskylning af Harboøres Vestkyst.

tør Benrad; hos en poetisk Fortæller som Karen Thuborg træder Fortællingerne frem med al Livets Fylde.

De gamle Harboøreboere har tydeligt nok været et Folkefærd, der i deres Karakter rummede dybe Modsætninger. Naar de kom udenfor deres eget Land, kunde de overfor fremmede være kantede og afvisende, som det fremgaar af dette Minde, som Karen Thuborg fortæller:

Jeg var otte Aar, da jeg var med min Fader oppe i Tørring ved Lemvig at levere nogle Gæslinger, han havde solgt til en Gaardmand der. Det var besværligt baade for os og Gæssene at gaa de halvanden Mil fra Harboøre til Tørring. Vi havde Mad med til os selv og Korn til Gæssene, og vi satte os en Gang imellem paa Vejbrinken og hvilede os tillige med Gæssene. Et Sted kom der en Mand og satte sig ved Siden af os; han sagde: »God Dag, Anders Thudborg!« »God Dag, Christen Grandesgaard!« sagde Fader. »Du har nok haft et godt Held med dine Gæs i Aar, Anders Thudborg! Jeg synes, du har saa mange Gæslinger.« — »Ja, saamænd, vi har nok efter een Gaas.« — »Er de allesammen efter een Gaas, saa har hun ligget paa mange Æg.« — »Ja, hun fik en Gæsling af hvert Æg, saa kan vi ikke forlange flere.« — »Hvor mange er der?« — »Kan du nu ikke tælle til femten, Christen Grandesgaard?« — »Jo, saamænd kan jeg saa ogsaa nok det, Anders Thudborg. — Hvor skal du hen med dine Gæs?« — »Jeg skal til Bestemmelsesstedet.« — »Ja, hvem skal have dine Gæs?« — »Han, som har købt dem, han skal have dem.« — »Hvad skal du have for dem?« — »Jeg skal have Penge.« — »Ja, Penge; men hvor mange Penge skal du have for dem?« — »Jeg skal have dem, vi har akkorderet om.« — »Naa, har du solgt dem i en Slump?« — »Han skal have dem, som de er; jeg skal ikke koble dem sammen til ham.« — »Naa, du har maaske solgt dem i Stykkevis.« — »Jeg skal heller ikke skære dem i Stykker til ham.« — »Ja, det er gode Gæslinger, du skal jo ogsaa nok have store Penge for dem.« — »Jeg er lige glad, enten det bliver store eller smaa, naar bare jeg faar nok af dem.« — »Ved du nu hvad, Anders Thudborg, nu vil jeg ikke tale med dig længer; for nu kan jeg forstaa, at det er sandt, som der siges om Harboøreboerne, at man hos dem ikke faar rigtig Besked om det, man spørger om, og de véd jo heller ingenting; min Taalmodighed er sluppen op. Jeg skal ikke spørge dig om noget saa meget snart igen — saadan en Havgasse!« — »Det er jeg meget glad for; jeg bryder mig ikke om at fortælle ret meget for en Kamper (en inde fra Herredet). — Lad os nu komme i Gang igen, lille Karen! Farvel Christen Grandesgaard!« — »Farvel, Havgasse!«

Men de samme Mennesker, der kunde være saa indesluttede, naar de var paa fremmed Bund, kunde med største

Heltemod sætte deres eget Liv i Vove for at redde Søfolk, der strandede ud for deres Kyst, og overfor fremmede, der kom til deres eget Land, viste de en storslaaet Gæstfrihed.

Harboøres Befolkning, der levede Livet under usikrere Vilkaar end nogen anden Befolkning i Danmark, maatte nød-

Karen Thuborg ved Rokken.

vendigvis være dybt religiøs. Men dette forhindrede ikke, at de samme Mennesker, der nys var sluppen ud af den mest overhængende Livsfare, slog sig løs i et lystigt Lag med Dans og Sang. — I denne Livsglæde midt i Alvor og Fattigdom skete der et stærkt Omslag fra den Tid, sidst i Halvfjerdserne, da Pastor Moe blev Præst paa Harboøre. Denne viljestærke, indremissionske Prædikant frembragte hos Harboøres Befolkning, hvis Sind under Naturens Vælde var vant til at svinge til Yderligheder, mens en stærk Alvor og Viljekraft var aflejret

paa Bunden, en religiøs Splid og et Røre, hvis Dønninger lød over hele Landet. Pastor Moe og hans Tilhængere fremstillede de nedarvede Sæder og Vaner saa vel som den nedarvede Religiøsitet som idel Vantro, Ugudelighed og Ryggeløshed. Da den samme Fordømmelse kom frem ved Begravelsen efter en stor Drukneulykke Efteraaret 1893, rejste der sig i Landets Blade en Storm mod en slig Færd; men selv de, der vilde forsvare Harboøreboerne, havde næppe den rette Forstaaelse af dem. De var tilbøjelige til at fremstille dem som stakkels vankundige og forkuede Mennesker.

Hos Karen Thuborg har det gamle Harboøres Beboere fundet deres rette Skildrer. Hun kender dem ind i hver en Hjærtevraa. De kan have deres Skavanker; men et nøjsomt, arbejdsomt og viljestærkt, et modigt, opofrende, et muntert og gudfrygtigt, et syngende og sagnkært Folkefærd stiger lyslevende frem af hendes Fortællinger.

Sorø, den 2. December 1928.

HENRIK USSING.

Fig. 1. Karen Thuborgs Fødehjem i Langerhuse.

BESØG VED MIT FØDEHJEM.

I mange Aar havde jeg ikke set mit Barndoms- og Ungdomshjem, skønt jeg havde længtes inderligt derefter. Næsten ingen Familie havde jeg mere paa Harboøre; de fleste var døde, nogle var flyttet derfra. De nærmeste Slægtninge i Sognet var Søskendebørns Børn; men de kom mig alle i Møde med Varme og Venlighed. Mine gamle Veninder, som nu var døde, havde talt til deres Børn om mig, og disse sagde nu, at de godt kunde huske mig, og at jeg nu skulde være som en af deres egne, saa længe jeg vilde besøge dem. De havde det ikke saa fattigt nu, som deres Forældre havde haft det; der findes nu ikke saa fattige Folk paa Harboøre, som der var der for 50 Aar siden.

Den første Dag, jeg kom til Sognet efter de mange Aars Forløb, gik jeg hen til Byen Langerhuse, hvor jeg er født. Mit Fødehjem var der endnu; de nuværende Ejere havde taget nogle Fag fra Husets østre Ende, som i min Barndom var Lade, og som de ingen Brug havde for, da de hverken havde Ko eller Faar. Da jeg kom helt hen til Huset, syntes jeg, alt var saa forandret; Stejlen, som vi havde haft til at tørre Fisk paa, var flyttet, og der stod nogle Cementtønder

og noget Skrammel, som optog en stor Del af Ageren Syd for Huset, hvorpaa vi hver Sommer havde græsset 12—14 Gæs. — Jeg var saa glad for, at der i Tiden slet ingen Mennesker var til Stede; jeg gik hen til Østerenden af Huset, og jeg kunde ikke forbyde, at Taarerne trillede ned paa mine Kinder. Der strømmede saa mange Ting ind i mine Tanker: Her, hvor jeg nu stod, havde jeg og mine Søstre og andre Børn leget i Regnvejrr om Sommeren, naar Laden næsten var tømt for Foder. Midt i Laden havde vi en Slynge (Gynge). Tit kravlede vi op ad Spænderne (Sparrerne) til den lille Hanebjælke højest oppe nær Mønningen; her greb vi fat, dinglede lidt frem og tilbage og lod os falde ned i en Bunke Hø. Eller vi satte os paa den nederste Hanebjælke, gjorde et Sæt og sprang ned. Jeg syntes, at jeg saa alle mine Legekammerater i det Stykke Lade, som var borte.

Og her havde jeg hjulpet min Moder at slaa Vægge op af Havsten og Ler; jeg saa os gaa og kline, libi (pudse) og kalke omkring Huset.

Stenbroen omkring Huset, som under den store Oversvømmelse i 1862 holdt Vandet ude, ser jeg ikke; maaske ligger den dernede under Græsset, der gror lige ind til Huset. — Det lille Bjærg (Sandhøj), som Stejlen stod paa, er nu jævn med Ageren. Og Hulvejen langs Ageren, hvor der under Stormfloden gik en tre Alen dyb stærk Strøm, er nu ogsaa jævn med Ageren. Det store Bjærg paa den anden Side Vejen er nu slet ikke kendeligt, hæver sig ikke over Marken deromkring.

Lidt Nordvest for Huset var der i min Barndom en Havpyt, som om Vinteren stod fuld af Vand og aldrig var helt tør om Sommeren; da var den dækket med smaa, tykke, grønne Blade, som igen var overgroet med smaa, tykke, gule Blomster, ikke større end Ærter; de lignede næsten ene Støvdragere med et Lag fine grønne Blade omkring; vi kaldte dem gule Smærer. Vi maatte ikke vade ud efter dem, for saa sank vi ned i Kvægsand. Nu er Havpytten ogsaa borte.

Vasen, som i fordums Tid var Vej fra Lemvig gennem Harboøre til Ty, laa et Par Bøsseskud Vesten for mine Forældres Hus. Strækningen derhen til kaldte vi æ Slunder eller æ Rumper, fordi den afvekslende udgjordes af langagtige

Fordybninger og Forhøjninger. Dette lille Stykke Mark var om Sommeren altid dejlig grønt med Græs og smaa fine Hvidkløver, hvorimellem der var enkelte røde. Der græssedes den Gang 10—15 Gæs og nogle Faar. Men saa snart Efteraaret kom med Regn og Slud, stod straks hele Marken under Vand; i Førstningen ragede nogle Rumper hist og her op over Vandet; men snart var det hele som een Sø. Da morede vi os med at sejle i Kar, Baljer, Hjulbøre og i Fartøjer, som var sammentømrede af Fjælstumper. Vandet var jo ikke dybere end, at vi kunde vade derigennem, og det var heldigt, for det skete jævnlig, at vi »kuldsejlede«. Saa blev der raabt Hurra; det var en Stranding, og der blev Travlhed med at bjærge Skuden. De kuldsejlede sjaskede hjem for at skifte Tøj; tit blev de puttet i Seng og kom slet ikke mere den Dag.

Naar saa Vinteren indfandt sig med Frost og Kvadder (Issjap, som ikke kan bære), maatte man gøre en Omvej for at komme til Husene paa den anden Side af Slunderne. Men naar Vinteren blev strengere, og Vandet blev dækket med afvekslende knaberet [knabørø] (ru, skruffet) og spejlblank Is, var det baade Børnenes og Ungdommens største Glæde i Stedet for at danse at more sig der i Mørkningen, mens de Gamle sov Mørkningssovñ en Times Tid »for at varme deres Fødder«.

De fleste af de Piger og Dreng, som tumlede sig der den Gang, er nu borte; deres Børn og Børnebørn har nu bygget smaa, pæne, grundmurede og spaantækkede Huse paa den samme Mark, hvor deres Forældre og Bedsteforældre morede sig paa Vand og Is. Ubemærket har Jordsmonnet hævet sig fra hule Sandveje, Havpytter, side Strækninger til fast Jord og Byggepladser.

Men lidt mod Vest buldrer Havet og æder stadig bort at Landet. Vest for Vasen ved Langerhuse laa der endnu i min Ungdom 11 Huse; de har alle maattet flyttes for Havets Skyld; nu ligger Havdæmningen lige ind til Vasen. Og baade Nord og Syd derfor er saavel Gaarde som Huse blevet flyttet, nogle for Havets Skyld, andre, fordi Knygsandet har ødelagt Markerne, saadan som Tilfældet er med nogle Gaarde i Søndersognet.

Haver fandtes ikke paa Harboøre i min Barndom. De fleste af de smaa ny Huse har hver sin lille Have tæt ind til Bygningens Sydside. Der gror alle Slags Køkkenurter godt og frodigt, endogsaa Agurker og Græskar; ja Stikkelsbær-, Ribs- og Solbærbuske trives der. Men Betingelsen er, at der er et højt og tæt Stakit, især mod Vesten; ellers afsvides Træer og Buske lige saa rask, som de gror op. En Kone fortalte mig, at hun havde prøvet at plante nogle Frugttræer ved det vestre Stakit. De blev aldrig højere end Stakittet, 3 Alen.

Grunden er god nok, til at Havevækster kan trives paa den; men det er Havgusen eller æ Havsug, som vi ogsaa siger, der ødelægger alt, som vokser til Vejrs; naar der en Sommerdag har været Blæst og hed Sol, kan der om Eftermiddagen nær ind til Aften komme diset Vejr, der gaar over til at blive en kold og klam Taage, saa tæt som en tyk Sky; det er det, der kaldes Havsug.

Som det er gaaet med Landskabet, er det ogsaa gaaet med Beboernes Livsførelse, Tro og Tankegang; — alt er saa forandret. Meget af det er sket ubemærket for Harboøres egne Beboere.

For min Tanke staar alt saa levende, saadan som det var i Barndoms- og Ungdomstiden. De, som har boet hele Tiden paa Harboøre, har næsten glemmt det. Naar jeg nu taler med de Gamle, dem af mit eget Slægtled, derom, saa siger de: »Ja, nu husker vi ogsaa, at det saa saaledes ud i vor Barndom og Ungdom« eller »Ja, det er rigtigt, saadan brugte vi jo ogsaa at gøre.« Men Forandringen er sket saa langsomt og stille, at de aldrig har skænket det en Tanke.

Saa har jeg da nu faaet i Sinde at fortælle for Harboøres nuværende Beboere og for andre, der kan have Interesse af at lære Vestkystens Liv at kende, hvorledes der saa ud paa Harboøre for 50—100 Aar siden, og hvordan Folk den Gang levede og troede og tænkte. Jeg har det dels efter, hvad der fortaltes mig af de Ældre, navnlig min Fader og min Moder, og dels af mine egne Erfaringer og Minder.

Fig. 2. Falkesgaard ved Vintertid.

HAVGANG, STORM OG SANDFLUGT.

DER siges, at Harboøre i gamle Dage var et Land for sig med Vand til alle Sider. Endnu gaar der en Strækning af meget lavt Vand og af Søer fra Limfjorden under Hygum og Engbjærg Bakker ud til Ferring Minde, og her skal der i gammel Tid have været Gennemsejling fra Limfjord til Vesterhav. Mod Vest, fortæller Sagnet, strakte Landet sig meget længere. Det var rigt paa Skove og frugtbare Marker. Hvor nu favnedybt Vand larmer med hvidhættede Braadsøer langt i Vest, laa der den Gang flere store Gaarde, deriblandt to store Herregaarde, hvis Navne og sidste Rester endnu er bevaret paa Harboøre. Falkesgaard hed den ene, og det er nu en lille Gaard østen for Langerhuse. Den anden hed Thudborg; det er nu kun et Hus lidt norden for Vrist Station; dets Jord er nu snart helt ødelagt. — Begge Ejendomme skal paa Grund af Stormflod og Sandflugt være flyttet øster paa flere Gange.

Da min Fader var Barn, var Harboøre landfast med Ty; han havde sit Hjem nær ved den Vase [æ waj-s], Vej, som fra Agger førte gennem Harboøre sydpaa. Dengang kom Vendelboer og Tyboer med store Drifter af Kvæg og lange Kobler af Heste ad denne Vej og førte dem sydpaa til

Hertugdømmerne for at sælge dem paa de store Markeder i Husum.

I min Faders unge Dage, før Gennembruddet mellem Vesterhavet og Limfjorden fandt Sted, kunde Isen lægge sig fast langt ud paa Havet, saa Ungdommen med Skøjter kunde løbe langt ud over den spejlblanke Flade uden Fare for at slippe igennem.

Da var Havet ogsaa roligt i længere Tid om Sommeren end nu; der var før Aggerkanalens og Tyborønkanalens Gennembrud ikke saa hule Strømgange, som der er blevet senere i Tiden. Da kom Nordmændene hver Sommer i deres smaa Skuder, som var ladede med Tømmer, og lagde sig uden for Landet mellem Revlerne, og Tømmeret blev flaadet i Land. De drev mest Byttehandel med Harboøreboerne og fik Kalve, Grise, Lam, Gæs, Æg og Smør for deres Tømmer, og af Landboerne oppe i »Herredet« fik de Korn, Kartofler og Grønsager.

Tit fortalte min Fader om Stormflod, Havgang, fra hans Barndoms og Ungdoms Tid. Hele Harboøre var da oversvømmet af Havet. Da røg Taget af de smaa, skrøbelige Huse, Vandet strømmede ind i dem, og Væggene faldt, og Husdyrene tumlede og fløj imellem hinanden, Køerne brølede og Faarene brægede, og Folk søgte med Fare for deres eget Liv at bjærge dem, hvad der langt fra altid lykkedes. Kom Havvandet stille, efter at Vinden havde lagt sig, saa det blot sivede ind gennem Huller og Sprækker, kunde alt holdes i Live; det første, man gjorde, var gerne at faa Dyrene ind i Stuerne; de fineste Stuer holdtes da ikke for gode. Men naar Vandet kom med voldsomme Bølgeslag, kunde Væggene, der var opsatte af Ler og Havsten, ikke holde. Holdt saa endda blot Loftet og Sparrerne, bjærgede de sig derop og blev der, til Vejret lagde sig, og Havet sank igen. Det skete jævnlig, at Kreaturer og Faar druknede. Vandet sivede i smaa Render og dannede Kvægsand. Flere Steder dannedes Huller dybt ned i Jorden; et saadant kaldes Høl eller Havpyt. Kom man ud i en af dem, sank man dybere og dybere; man skulde da vælte sig tilbage paa Brinken og kravle op.

1825 gik Havet over hele Harboøre, ja helt fra Aggerbjærg til Ferring Minde Nord for Bovbjærg; det bortskyllede en

stor Del af Havbjærgene (Klitterne), som den Gang endnu var høje. Havet naaede da 4 Alen over sædvanlig Højde. — Samme Aar kom der i November Maaned igen en Stormflod. I Agger Sogn Nord for Tyborøn gik Havet helt ind i Limfjorden og brød det Løb, som kaldtes Agger Kanal.

Denne Kanal lukkedes snart af sig selv; Folk blev glade, da de igen baade kunde køre og gaa til Agger; men i Stormfloden 1834 brødes den igennem paa ny og blev nu saa bred og dyb, at Skibe sejlede der igennem, og den udvidedes yderligere ved en Stormflod, der kom under en Orkan i 1839. Ved samme Lejlighed gik Havet paa ny ned over Klitterne og bortrev store Dele af dem; samtidig brød Havet ind i Ferring Sø mellem Harboøre og Ferring.

Den Dag, dette skele, var det godt Vejr ved Daggry. Min Fader, Anders Thudborg, sejlede da tillige med tre andre Harboøre-Fiskere ud fra Bremmerholm paa Rønland for at fiske Rødspætter og Flyndere ud for Krik og Kobbørø-Bakker. Op paa Dagen tog Vinden mere og mere til; men de fiskede godt, og med stor Fangst tog de ind til Krik og solgte en Del af den. De tre havde hver en »Skægmand« (Dunk), som de fik fyldt med Brændevin, og saa købte de ogsaa hver nogle Karduser Skraatobak, da den var billigere der end paa Harboøre. Da de tog fra Krik, blæste Vinden stærkt; men de troede dog at kunne naa hjem til Aften. Men som de kom længere ud i Bredningen, tog Stormen til, og de kunde hverken komme Syd eller Nord. Stormen blev nu til Orkan, Havet brød igennem og skyllede over en bred Strækning af Tangen med voldsom Magt ned i Limfjorden. Med Nød og næppe landede de mellem fraadende Bølger paa en lille Holm, der kaldtes Bovlum Flægbusk; det var den sidste Rest af fire Byer, Bovlum, Nabe, Ny Tofte og Øst Tofte, der faa Aar tilbage var forsvundet i Havet. Der laa de i tre Døgn og kunde ingen Land eller Redning se for det oprørte Hav. Mens de sad derude i deres lille Baad og ikke kunde øjne andet end hvælvende Braadsøer rundt om sig, havde de intet at styrke sig med uden Tobak og Brændevin. Min Fader var den Gang 32 Aar og var den yngste af dem. Han havde aldrig før brugt Tobak eller Brændevin, og han havde sat sig for aldrig at gøre det. Men Nød bryder alle Love, som han sagde;

man skulde holde Kulden ude og Humøret oppe. Da brugte han bægge Dele, og det hjalp ham godt. De andre, som var vante til at bruge disse Dele, havde det ikke den samme styrkende Virkning paa. Fjerdedags Morgen stilnede Stormen lidt af, og Havet faldt saa meget tilbage igen, at de kunde ses fra Tyborøn. Straks fik Tyborønboerne sat en Baad i Vandet og sejlede ud efter dem. Da de naaede ud til dem, kunde to af Fiskerne hverken staa eller gaa, men maatte bæres over i Tyborønbaaden; den tredje kunde med Besvær og støttet af et Par Mennesker komme fra Harboørefiskernes egen Baad over i de andres. Fader var den eneste, som kunde klare sig selv. Før han gik af Baaden, ordnede han Grejerne, øste Baaden og tilsaa Anker og Tov, som havde holdt godt hele Tiden, men nu maatte efterlades til bedre Tider.

Da de kom til Tyborøn, viste det sig, at de tre havde Koldbrand baade i Hænder og Fødder; der blev ikke hentet Læge; men de blev behandlet med Hjemmeraad, og de blev i Tyborøn, til de var helbredede og selv kunde gaa hjem derfra. — Min Fader derimod fik varm Spise og Drikke, da de var kommet i Land; tørt og varmt Tøj fik han paa Kroppen, og saa gik han hjem til Langerhuse samme Aften.

1839 var det ogsaa, at de sidste Rester af Aggers gamle Kirke styrtede ud i Havet. Kirkegaarden havde i lange Tider været undergravet af Havet, og baade Ligkister og Ben faldt ned fra Bjærget; Kirkegaarden kaldte vi Agger-Bjærg, og det var stort den Gang.

1849 var Aggerkanal saa dyb, at Dampskibe gik igennem den; men Kanalen sandede til af sig selv, og Folk troede, at de igen en Gang kunde gaa til Agger; men det skete aldrig; de kunde ej heller vade der for Kvægsand [kwe:qså'ŋ].

Under Stormfloden 1862 brød Havet igennem to Steder, baade Syd og Nord for Kanalen. Den nordlige Aabning lukkede sig igen; men den sydlige udvidede sig mere og mere, og i 1868 begyndte Sejladsen i den nuværende Tyborøn-Kanal.

Stormfloden 1862 er den første og største Havgang, jeg kan huske; den indtraf nogle Dage før Jul. Det havde i længere Tid staaet med svag Østenvind og en let Frost; men saa slog Vejret om i Syd, i Vest og derefter i Nordvest, hvor det blev til en orkanagtig Storm.

I vor Stue sad vi og saa de høje Bølger kamme sig op i Taarne og rase ind over de yderste Bjærge (Klitter), saa Skummet trillede i store Masser langt ned paa Landet. — Som Følge af det langvarige Vindstille havde Mølleren ikke kunnet male Korn og Malt til Julebagningen og Julebrygningen. Folk, der ejede Køretøj, var kørt til Vandmøller oppe i Landet, flere Mil fra Harboøre. De havde Læs nok i deres eget Korn og kunde ikke tage noget med for andre. Thi Julebagningen skulde i den Tid række til henimod et Par Maaneder, og Øllet skulde slaa til ligesaa længe, saa det var fulde Vogne, der kørte af Gaarde. Imidlertid var der det sidste Par Dage kommet saa megen Vind, at de fleste var blevet hjulpet og havde faaet deres Mel hjem fra Møllen. Vi havde saaledes faaet vort Mel og Malt, og Mor var ved at brygge. Da Mor var i Færd med at sætte Gær paa Øllet, kom gamle Ann Towt og bad om at laane noget Ild i en halv Træsko. Jeg hentede Ilden til hende, kom saa meget i Træsko, som der kunde være, og lagde en Tørv ovenpaa. Da Konen kom ud i Blæsten, tog det til at brænde baade Tørv og Træsko. Jeg fik fat i en Skovl, fik Ilden derpaa og hjalp Konen hjem.

Moder havde travlt; hun skulde nu til at dejne for ogsaa at faa Julebægten færdig til Jul. I det samme kommer Far hjem fra Havet og siger: »Jeg er bange for, at vi faar en Havgang; jeg ynder ikke Luften; den er der ondt i; dersom ikke Vinden drejer sig, inden Flodstrømmen begynder, saa bliver det galt. Jeg tror, Gertrud, at vi hellere maa faa Melet op paa Loftet, — og lad os saa se Tiden an til Dagningen.« »Ja«, sagde Mor, »det er vist ogsaa det rigtigste, lad os saa ta vor Nætter (Nadver) og skynde os at gaa i Seng.« »Ja, nu er Klokken 9, jeg vil op Klokken 12«, sagde Far, »man kan ikke vide sig sikker; Vandet kan komme, før man tænker.«

Fiskere paa Harboøre laaser sjælden deres Døre om Natten, saa enhver kan gaa ind, hvad Tid det skal være. — Klokken var lidt før 12, og mine Forældre var vaagnet bægge to; da kommer en af vore nærmeste Naboer raabende og siger: »I skal op, Vandet staar overalt; jeg kan ikke se andet end Vand. Havet er maaske brudt igennem, men Gud ved

hvor. Lad mig faa en Skovl til at dæmme for Dørene med; endnu er Vandet ikke kommet hertil.«

Vi Børn vaagner med Forskrækkelse og springer ud af Sengen. — Da Far kom udenfor Huset, kom Havvandet imod ham med smaa, krusede Bølger helt op mod Stenbroen udenfor Døren. I en Hast hentede Far og Mor nogle Fjæle ned fra Loftet og fik dem rammet ned for Vandet, og al Aske, vi havde baade i Skorstenen og i Kakkelovnen, blev samlet ud og lagt imod Fjælene for at dæmme, og længere kom Vandet ikke hos os. Havet havde ikke denne Gang skaaret igennem ved Harboøre; men det var flere Steder skyllet ned over og imellem Bjærgene.

Vi kom ikke mere i Seng den Nat, og den forekom os meget lang. Ved Daggry lagde Stormen sig lidt. Havet skyllede ikke mere over Bjærgene. Men saa langt man kunde øjne, var Husene omgivet af Vand. — Vi var tre Nabohuse, som var indflydt; vi kunde komme til hinanden; men i tre Dage kunde vi ikke komme til andre Huse uden at vade eller lægge Bro. Der var enkelte Steder, som ingen kunde komme til, før Vandet fik Afløb gennem de smaa Grøfter og Render — Bække — østpaa. Mange Steder stod Vandet over en Alen dybt inde i Husene. I Elses Gaard i Langerhuse — Eske Vinkels kaldes den nu — stod Vandet mellem en og to Alen højt. Baade Korn og Hø blev ødelagt, og Kreaturerne stod og vadede i Vand til Livet, da Folkene kom ud i Stalden. — En gammel Kørevej til Havet, henved en Snes Alen syd for vort Hus, blev det første Døgn til en tre Alen dyb, rivende Strøm. — Dog varede det ikke mange Dage, før man igen kunde færdes omkring, om end ad Omveje eller ved at lægge Fjæle til Bro.

I Aaret 1868 var det værre for Nørre-Langer, som den Gang kun bestod af tre Gaarde.

En voldsom Storm rasede, og Havet gik længere og længere ned mellem Bjærgene. Den ene Gaards Husstand drog om Eftermiddagen med Husdyr og alt, hvad de kunde føre med sig, til Tyborøn. De to andre Gaarde ejedes af een Mand. Her mente man, at man nok kunde klare sig, om ogsaa Havet kom. Et Par Dage før var der kommet tre Proprietærer fra Engbjærg, som vilde være der i nogle Dage og gaa paa

Jagt. Der var Harer, Ræve, Agerhøns, Vildgæs, Ænder og flere Slags Vadefugle at jage. Langs Havet var Folk overalt gæstfri; naar Vejret var daarligt, fordrev Jægerne Tiden med at spille Kort. Som de nu sad allerbedst ved Gilde og Kortspil i en af Nørre-Langer-Gaardene, kom Karlen hastigt ind og sagde: »Havet er brudt igennem den sidste Dæmning og raser ned mod Gaarden.« De livsglade Proprietærer blev som forstenede, og Kortene faldt dem ud af Haanden. Manden gik ud for at se, hvorledes det stod til. Straks raabte han ind til Kone, Børn og Tjenestepige, at Havet løb ind i Gaarden, og de skulde faa Fødevarerne og alt, hvad de kunde, op paa Loftet. De Fremmede hjalp til baade ude og inde.

Fig. 3. Elses Gaard i Langerhus.

Heste, Kreaturer og alt levende blev bjærget ind i Salshuset, der laa højere end Lade og Stald; da var den fineste Stue ikke for fin for Dyrene. Faa Minutter efter, at alt var bjærget ind, stod Vandet højt op i Stalde og Lade, og disse Bygninger sloges straks sønder og sammen af Bølgerne. Korn, Halm og Hø blev helt ødelagt. Bølgerne jævnedet med Grus og Sand, der sammen med Vandet strømmede ind gennem Gaarden.

Fra Gavlen kunde de se, hvor Havet rasede over Bjærgene og jævnedet det ene Stykke af dem efter det andet. Grus og Smaasten hvirvlede rundt med Strømmen, der snart gik lystigt, saa langt de kunde se. Det var ikke til at tænke paa at komme uden for Døren for Vand og Bølgeslag. I denne Forfatning laa den sidste Rest af den udmærket frugtbare By Nørre-Langer. Og i denne Forfatning befandt baade Mennesker og Dyr sig i tre Dage og tre Nætter. — Folkene hejste

Nødflag; men Vejret var diset, og ingen kunde se det, og desuden var det umuligt at komme til dem for Strøm og Bølgeslag. Tyborøn laa knap en halv Mil derfra; men først tredje Dag, da baade Vinden og Strømmen lagde sig lidt, naaede de derfra i Redningsbaaden med stort Besvær til Nørre-Langer og tog Folkene med hjem til Tyborøn. Alt levende blev bjærget; men Ejendommen var ødelagt. Disse Mennesker, som var født i de store Gaarde med de frugtbare Marker og de dejlige, fede Mærskenge, fandt al deres Jord dækket med et tykt Lag Grus, og de blev nødt til at flytte fra deres Hjem, da der ingen Udsigt var til at faa Føden hverken til dem selv eller til deres Dyr. — I al deres Nød blev de hjulpet paa alle Maader. Præsten paa Harboøre, Pastor Vaupel, iværksatte en Pengeindsamling til dem; ja, der kom endogsaa Bidrag fra fremmede Lande.

I de samme Dage var der en Aalehandler (Aaleopkøber) fra Tyskland paa Harboøre. Han hød 200 prøjsiske Daler til den, der vilde bringe ham fra Harboøre enten med Skib eller Vogn; men bægge Dele var lige umulige i disse Dage, da Harboøre var omflydt af den stærke Strøm.

En Gang eller to om Aaret stod Havet lys omtrent over hele Harboøre; er man derude, ser man ikke vidt omkring sig under en Stormflod; man holder sig ogsaa pænt hos sig selv, naar undtages, at Mændene vader rundt og hjælper hinanden; i saadan en Tid vover ingen sig langt fra Familie og Hjem. Men en Gang i min Ungdoms Tid tjente jeg borte fra Hjemmet, da der opstod Stormflod. Vandet stod højt op i Lemvigs Gader. En forrygende Storm af Nordvest havde raset i flere Dage. Som jeg gik paa Landevejen ud mod Harboøre, blev Vejret dog mildere og sprang længere om mod Nord. Da jeg paa Vejen kom mellem Hygum og Engbjærg Bakker, kunde jeg ikke komme længere. Vandet stod helt op mod Bakkerne. Det gik flere Steder som en rivende Strøm over Landevejen. Det var nu ved at gaa tilbage. De nærmeste Huse var omflydt af Vand, og længere ud over Harboøre lignede Husene smaa Tuer, som nylig er dukket op; hvor et Par Gaarde laa samlede, saa det ud som smaa Holme. Her havde jeg Overblik over, hvorledes det ser ud, naar der er Havgang paa Harboøre, og aldrig havde jeg set saa sørgeligt

et Syn. Jeg maatte mindes et gammelt Sagn. Det fortælles, at det staar i Sybilles Spaadom, at der skal komme den Dag, da Engbjærg og Hygum Bakker skal blive til Havbakker, og der skal fiskes Torsk langt inde i Herredet. — Var Høfderne ikke blevet bygget ud for Harboøres Kyst, var Sybilles Spaadom maaske allerede gaaet i Opfyldelse. Før de opførtes, tog Havet hver Gang under sin Oversvømmelse et Stykke af Landet.

Nu er Knopdiget og Strækningen der omkring helt anderledes end i min Barndom. Her laa tidligere Knopbjærgene

Fig. 4. En gammel Fisker paa Stranden.

med smaa grønne Dale imellem. Her voksede høje Galtbærtorne, som vi tit spiste saa mange Bær af, saa vi fik Mavepine. Men denne Strækning er enten bortrevet af Havet eller ødelagt af Sandflugt. De smaa Træpurrer er helt forsvundet. Jeg husker tydeligt en Kristtjørn, som groede der; jeg syntes, den var saa smuk; jeg stak mine Fingre til Blods paa den, da jeg vilde rykke den op og plante den et andet Sted. Vi Børn havde altid stor Lyst til at lave smukke Haver. Det var noget saa sjældent og herligt paa Harboøre; ja, der var kun een; det var Præstegaardens.

I 1873—74 forsvandt Knopbjærgene. Min Mand havde et Stykke Dæmningsarbejde paa Akkord. Han var blevet

færdig med en Del af det og gik til Opsynsmanden, for at han skulde se paa, at det blev opmaalt, saa han kunde attestere til Udbetaling af Pengene. Opsynsmanden sagde: »I Dag har jeg ikke Tid; det kan være til i Morgen.« — Samme Nat fik vi en voldsom Storm og Havgang. Havet skyllede ind imellem Bjærgene, tog det ene Stykke efter det andet og jævnedes Dæmningen. Havet gik lys ned i Fjorden. Min Mands Redskaber, baade Planker, Trillebøre og alle hans Materialer flød ned i Fjorden; ved Humlum Bakker eller Tyland kunde det fiskes op Foraaret efter. Siden den Tid er de skønne Knophjærges forsvundet; nu er der kun en Sanddæmning bevokset med Helme tilbage, og takket være Høfderne en lille Smule Bjærg ud mod Havet.

For en Del Aar siden var der en Fremmed, som havde faaet Arbejde ved Høfderne paa Tyborøn; han havde Logis i Langerhuse, men havde i længere Tid ikke kunnet komme dertil; Havet havde i flere Dage været voldsomt oprørt — det var ved Efteraarstid — og havde Nord for Langerhuse skyllet ned i Fjorden, og derved var der dannet Kvægsand. Da Uvejret var forbi, sagde Manden en Aften til sine Kammerater, at nu vilde han til Langerhuse, — og saa gik han. Men de saa ham aldrig siden; ingen kunde udregne, hvor han var blevet af; nogle sagde, at han vist nok var rejst bort til sit Hjem. — Det følgende Foraar var der en stærk Sandflugt i nogle Dage; da fandtes han udstrakt paa et Sted, hvor der havde været Kvægsand. Der var han altsaa gaaet ud i, var sunket, eller var blevet suget ned, saa han ikke kunde komme tilbage paa fast Grund igen; han var falden om, og Sandet havde skjult ham, indtil det blev tørt og fæg bort under Sandflugten.

Lange Tider igennem, indtil man begyndte at bygge Høfder, er det gaaet saadan, at Havet ved Harboøre stadig bortskyllede større og mindre Stykker af Bjærgene (Klitterne); hvert Aar maatte de erstattes med Dæmninger (Sanddiger). I de sidste 70 Aar er der af Havet taget 300—400 Alen af Harboøre Land; 20—30 Huse har i den Tid maattet flyttes for Havets Skyld. Naar Stormen og Havet rejser sig af Sydvest og drejer sig over Vest til Nordvest, er en større eller mindre Havgang uundgaaelig, og naar Vandet saa gaar til-

bage igen, er store Stykker af Bjærgene ødelagt. Helmens (Hjælmens) Rod og Jordstængler, som vi kalder Slidi [sli:ri]¹⁾ hænger da som et Slør omkring paa Bjærgene eller ligger sammenskyttet i store Bunker, og Sandet knyger som Sne ind over Markerne og lægger sig som smaa Driver. Blæser Vinden stærkt, kan man næsten ikke holde Øjnene aabne for Sandknog. Blæsten kan snart splitte eller flytte et Bjærg, sprede Sandet langt ud paa Marken eller lægge det i smaa Dynger, som omsider bliver til et »Bjærg«. — For at holde paa Sandet i Sanddigerne tilplantes de med Helme, der bliver rykket op med Rod omkring i Bjærgene, hvor Helmene er lange.

Nu, da de store Havbjærge er bortskyllet, kan man i flere Huse staa inden for Vinduerne og se de fraadende Bølger haste mod Land, naar Havet har rejst sig i sin Vælde. Da ser det ud, som Havet er langt højere end Landet, og da kommer man let til at tænke og sige: »Mon vi ogsaa denne Gang skulde klare os og komme levende gennem Havgangen?« Jeg er vis paa, at alles Læber er i Bøn til Gud. Jeg saa en Gang en Mand, som ellers ikke lod til at bryde sig om Guds Ord, gaa frem og tilbage og vride sine Hænder, og hørte ham sige: »Gud Fader i Himlen, skaan og bevar os fra at drukne, frels baade mig og mine.«

I stille Frostvejr eller Østenvind er Havet slet, stille; men det dunderer uafsladelig mod Stenvralden, æ Stjenbrald [æ sdjenbra:l] over den svælgende dybe Havstok. Ja, saa høj er denne Larm, at den høres 2—3 Mil ind i Landet. Gamle Fiskere, som kender Lyden, der somme Tider høres i Sydvest og til andre Tider i Nordvest, kan deraf slutte sig til Vejrets Gang. — Det træffer, men sjældent, at Vinden og Havet er saa blikstille, at der kun høres nogle smaa Slag eller Skvulp i Havstokken; — det sker mest om Vinteren i Frost og med ubetydelig Østenvind.

Det var det skønneste Syn, vi som unge Mennesker oplevede, naar vi om Sommeren ved Solnedgang gik og saa ud over Havet. Nærmest sejlede smaa Skibe (Fiskerbaade), længere ude drog smaa og store Fartøjer hen over Vandet. Og ude i Synskredsen, saa fjærnt Øjet kunde række, hævede

¹⁾ Det aabne stemte d udtales i de fleste Tilfælde med r-Lyd.

sig Dampskibenes kulmende Røgsøjler og dannede prægtige Luftspejlinger, mens de gled forbi Solstraalernes røde Guldvej over det spejlblanke Hav. Vi unge talte om, at vi deri havde et Tegn paa Guds Almagt; vi kaldte det et guddommeligt Syn.

Som Børn havde vi ment, at vi kunde se en Kirke paa Dampskibene; — vi havde den Gang aldrig set et Dampskib nær ved; — det var jo Kommandobroen, vi kaldte Kirke. Vi sagde ogsaa, at vi i saadanne stille Aftener kunde høre Kørne brøle i England.

I Østenvind, naar Havet er slet, kan man tage ud at fiske. Men det kan ske, at Stormen bliver saa stærk, at de ikke kan lande igen. I Fjaltring Sogn er der en Gaard, der hedder Mærsk, og som ogsaa var Kro. En Paaskedag, det blæste fra Øst, vilde Manden herfra tillige med sine to Sønner ud paa Havet. Familien bad og bønfuldt dem om at blive paa Landjorden denne Dag; men det nyttede ikke; de tog ud alligevel. Da det blev bekendt, strømmede Folk til Havet. Da nu Mærsk-Karlene vilde lande, kunde de ikke for Storm og Strøm. Folk gik inde paa Stranden og saa, hvor de sled med Aarerne, men maatte opgive det. De lagde Aarerne og vinkede til Land med deres Hatte. De tog en Aare og holdt en Trøje op paa den. Men de drev stadig længere og længere udefter. Man havde ingen Redningsbaad i Fjaltring, ingen Midler til at tilkalde Hjælp; ingen kunde komme de nødstedte til Undsætning. Deres Slægt og Venner maatte uden at kunne røre en Haand til deres Frelse se dem forsvinde ud over Dybet. De hørte aldrig fra dem mere.

Folk, der gaar langs Stranden og tager med sig hjem, hvad de kan bruge af det, der skyller op, kaldes Strændere [sdræ-ŋərə]. Efter Loven er det ikke tilladt, og de kan blive straffet derfor, om det bliver opdaget. Men de tror selv, at det ingen Synd er; de siger: »Ravnene kan lige saa godt tage det som Kragerne.« De fleste af Strænderne har tit set Eksempel paa, at det, som Havet skyllede op paa Stranden, og Strandfogeden kørte hjem, ikke kom til Auktion altsammen. Dets rette Ejermand kom det aldrig til, og det var tvivlsomt, om Staten fik sin Part. Strandfogederne og Øvrigheden var »enige om Sagerne«, mente man. Det var Strandfogederne,

der »lagde ud til Nummer« (anbragte Vraggodset i Bunker og numererede det). Øvrigheden, Herredsfogeden, solgte det; det havde Strandkontroløren intet med at gøre.

Nu boede der i Ferring en Strandkontrolør Møller; han var altid paa Færde i Paalandsvind, og han var streng mod Strænderne. De søgte da at undgaa ham, blot de kunde skimte ham langt borte. Naar der var strandet et Skib, kom han altid ridende til Havet om Natten, og traf han da Folk ved Stranden, talte han dem haardt til og truede dem. Men der var ogsaa haarde Halse mellem Strænderne. Engang traf han mellem Bjærgene en Mand, som ikke vilde sige ham sit Navn. Møller truede med at ride ham ned. Men Manden stillede sig roligt i Vejen for ham og raabte:

»Æ hedder Bendt

og er saa gal som Fyr og Flint.«

Møller maatte denne Gang vende sin Hest, han turde ikke gøre Alvor af sin Trusel.

Møller kom af og til ridende til Harboøre; han spiste da altid hos os, og det tog mine Forældre aldrig Betaling for; men til Gengæld gav han hver Gang os Børn 3 Mark. Møller var altid venlig imod os og gav os gode Drikkepenge for at holde hans Hest, mens han gik op til Havet for at se, om der skulde være en Strænder i Lag med at bjærge et alt for stort Stykke Vrag eller andet Gods. For at komme bag paa Strænderne red han ikke ned til Havet, for saa kunde de kende ham i lang Afstand.

En Gang, han var hos os, bestilte han den største Torsk, de fiskede første Gang, de kom paa Havet, og vi skulde komme op til Ferring med den samme Dag, som den var fisket. — Vi Børn vilde gerne gaa den halvanden Mils Vej fra Langerhuse til Ferring med Torsken.

Første Gang Fiskerne kom paa Havet, fik vi da Torsken til Møller. Min ældste Søster, som dengang var 13 Aar, fik Kurven med Torsken i paa Ryggen. Jeg skulde med for Ro Skyld; jeg var da 8 Aar. Vore Forældre var ikke rigtig glade ved at lade os gaa; men vi tiggede dem saa længe, til vi fik Lov. Naar vi holdt os nær til Havet, vidste vi, at vi ikke kunde gaa vild, endskønt der den Gang var store Havbjærge. Glade og fornøjede traskede vi af Sted saa rask, vi kunde.

Vi havde skuret vore Søndags-Træsko i Kalk og Sand, saa de var hvide som Sne, og Krammerne om dem, som Fader havde klippet ud af et Stykke Kobberplade, han havde købt paa en Strandauktion, havde vi pudset i skrabet Teglsten, saa vi syntes, de skinnede som Guld. Vi var i blaa og grønne Hvergarms Kjoler, som Mor selv havde lavet, de var saa lange, at de naaede helt ned til Træskoene, og saa vide, at de kunde svinge langt ud og højt op ligesom de Voksnes, naar vi dansede. Vi havde lange hjemmestrikkede Trøjer med Bort om, og om Hoved og Hals havde vi et firhjørnet, hjemmelavet Uldklæde.

Moder havde sagt, at vi skulde endelig se at komme hjem før Aften, ellers blev hun harmt og urolig for os. Vi hvilede os en Gang imellem ved en lille Brink; ellers gik vi, saa rask vi kunde.

Vejret var stille Østenvind med klar Frost, til vi kom omtrent til Vejlbjerg; vi kunde da se Bovbjerg og det øverste af Ferring Kirke. Der laa Strandkontrolørens Hus lidt Nordvest for, som vore Forældre havde forklaret os, og vi var glade. Men saa blev vi nogle sorte Skyer var paa Himlen, og det begyndte at sne lidt. Jeg bar Kurven en Gang imellem for at lindre min Søster; da gik det langsommere; men vi gik rask igen, naar hun fik Kurven paa Ryggen. Vest for Lilleøre kom der en Mand imod os; han spurgte os, hvor vi var fra, og hvor vi skulde hen. Han kendte godt vore Forældre, og vi spurgte ham, hvor langt der var til Ferring Kirke, for nu var Luften bleven saa tyk, at vi ikke kunde se ret langt fra os. Han sagde: »I maa hellere følge med mig hjem til i Morgen, for nu faar vi snart grint Vejr, vi faar Knog.« -- Vi sagde Nej, ellers skulde han have saa mange Tak; »men vi vil skynde os at gaa for at komme hjem til Aften«. Vi sagde Farvel til ham og gik. Men nu græd vi begge to; Manden havde forskrækket os. Vi bad vor himmelske Fader om at føre os levende hjem til vore Forældre og vor lille Søster. Vi gik og bad Fadervor og nogle andre smaa Bønner.

Da vi kom til Strandkontrolørens Hus, var hverken han eller hans Kone hjemme. Tjenestepigen vilde, at vi skulde vente, til de kom; men det vilde vi ikke. Vi skulde ingen Penge have for Torsken, og vi vidste nok, at vi fik Drikkepenge, naar Møller kom til Harboøre. Pigen opvartede os med

Smørrebrød og varmt Øl med Sukker og Fløde i. Vi skyndte os at spise for at komme af Sted igen. Vejret blev værre og værre. Det blev snart til en Snestorm, saa man næsten ingen Ting kunde se. Vi huskede paa, at samme Aar havde to smaa Piger fra Agger været ude i en Snestorm og var gaaet vild; saa havde de sat sig i Ly ved et Bjærg og var faldet i Søvn; næste Dag var de fundet ihjælfrosne og dækkede af Sne. Vi gik til Havet; Strandbredden, havde vi saa tit hørt, var den lige Landevej; der kan man aldrig gaa vild, og vi kendte Bjærgene ud for vort Hjem, saa vi kunde se, naar vi skulde stoppe og dreje af fra Stranden.

Da vi kom til Havet, havde der allerede begyndt at lægge sig Snedriver fra Bjærgene og ned mod Havet. Det blæste stærkt hernede, og Sneen føg helt op under vore inderste Skørter (Benklæder havde vi ikke paa), og Skørterne gned paa Huden, saa det gjorde ondt.

Da vi havde gaaet en Tid langs Havet, kom vi til et Skibslav, som nylig var kommet i Land. De gik og bjærgede deres Redskaber op fra Havet; de vidste slet ikke, hvor de var landet; for Himmel og Jord stod i eet, saa man intet kunde se gennem Snetykningen. De spurgte os, hvor vi var for; — vi vidste det ikke bedre end de; vi kendte hverken Bjærg eller Stranden der. Saa spurgte de os, hvor vi kom fra, og hvor lang Tid vi troede, det havde taget for os at gaa dertil. Min Søster forklarede det saa godt, hun kunde. Saa kunde de forstaa, at de var landet for Vejlbj.

Vi gik en Tid igen; saa kom vi til et andet Skibslav, som lige var landet; de spurgte os ogsaa om, hvor vi var for. Min Søster svarede: »Der er ogsaa landet et andet Skibslav her lidt søndenfor, og de sagde, at efter den Tid at skønne, siden vi er gaaet fra Ferring, maa vi være lige op for Nordenden af Vejlbj Klitter.« De spurgte os, om vi ikke vilde med en af dem hjem, de boede omtrent her nedenfor Bjærgene, og de skulde nok hjælpe os gennem Snedriverne. Vi kendte ingen af dem; men de kendte vore Forældre. Vi sagde: »Nej, ellers mange Tak; Far er vist ude at lede efter os; vi kommer nok snart imod ham.« Denne Tanke oplivede vi os selv med, skønt vi allerede var saa forkomne, at vi havde ondt ved at gaa, især jeg.

Da vi igen havde gaaet en Tid, syntes vi, at vi skimtede en Mand, som stod paa Stranden ved en Baad. Vi blev inderlig glade, for vi troede, at det var Fader. Det blev en stor Skuffelse for os, da vi kom saa nær, at vi kunde se ham; han lignede slet ikke Fader. Derfor vilde vi ikke hen til ham, men gik ham forbi. — I det samme kendte han os og raabte os an. Saa kendte vi ogsaa ham; det var vor Fætter. I hans Hjem havde de set os gaa der forbi om Formiddagen, og nu da vi fik saadan et Vejr, havde de talt med hinanden om, at dersom vi vilde hjem samme Dag, var vi nok saa kloge at gaa langs Havet i Stedet for ad Vejen østen for Bjærgene. Derfor var han gaaet til Havet for at træffe os. Han overtalte os til at følge med sig hjem. Hans Forældres Hus laa lidt østen for Bjærgene. Snedriverne var nu saa store, at han maatte hjælpe os igennem dem. Jeg kunde næsten ikke gaa længer, han bar mig det meste af Vejen til sit Hjem. Vor Moster saa os, før vi kom helt til Huset; hun kom løbende os i Møde; hun kyssede min Søster og tog mig i sine Arme og bar mig ind. Vor Fætter sagde til sine Forældre: »Ja, disse her det er strandet Gods, jeg har fundet ved Havet; men Strandfogeden skal ikke have det at vide; for der er vist ingen, der har set os; saa bliver jeg ikke meldt for det.«

Vi maatte jo fortælle, hvad vi havde været i Ferring efter, og hvad vi havde oplevet paa Rejsen. — Vor Moster var meget omhyggelig for os; hun hjalp os straks af alt vort Tøj, som tilligemed Sne, Frost og Blæst havde begyndt at gøre os hudløse. Vi kom med det samme i en god, varm Seng. Moster bragte os kogt Mælk og Smørrebrød; men jeg var saa øm af Hudløsheden, at jeg ikke kunde taale at sidde op og drikke og spise. Jeg sagde derfor, at jeg ikke var sulten, og lagde mig ned. Men det kunde jeg heller ikke taale, og jeg gav mig til at græde.

Vi ønskede: »Bare Fader nu ikke gaar til Ferring for at lede efter os.« Vi var ængstelige derfor, thi vi vidste, at naar vi var ude i saadant Vejr, kom Fader altid imod os, og var han ikke hjemme, kom Moder. — Som vi talte om dette, kom Fader ind ad Døren. Han var kommet ad Stranden, straks efter at vi var gaaet fra Havet. Han var gaaet hen til Baaden, hvor der endnu kunde ses Spor efter en Mand, som

havde staaet der. Saa var han gaaet længere Syd paa og havde fundet to Børnefodspor. »Det maa være dem,« havde han tænkt og var blevet bange for, at han var gaaet os forbi. Saa var han vendt om og var gaaet Nord paa, til vore Fodspor var sluppet op. Der havde han saa opdaget et tredje Fodspor, som han saa havde fulgt til Huset, hvor vi nu var.

Da jeg hørte Faders Røst, blev jeg saa glad, at jeg satte mig op i Sengen og slet ikke tænkte paa, at det gjorde ondt. — Han blev ogsaa inderlig glad, da han saa, vi var i Live og i god Behold hos gode Folk. Nu kunde Fader gaa glad hjem og fortælle Moder og lille Søster, som den Gang var seks Aar, at vi havde det godt og snart kom hjem til dem igen.

Vi laa i Sengen i tre Dage, før vi blev nogenlunde raske. Et Par Dage, efter at vi var kommet op, gik min Søster hjem. Jeg blev nogle Dage længer; saa kom Moder og hentede mig.

Naar Vinteren var streng med Sne, kunde to—tre Huse godt ligge dækkede af een stor Snedrive. Naboer, som ikke selv var indesneet, maatte da se at hjælpe dem, og det første, de gjorde, var at kaste Røgbullet, Lyren, fri. Havde de ikke Brønd inde i saadan et tilsneet Hus, kunde de ikke faa andet Vand til dem selv eller Kreaturerne end det, de kunde faa ved at smelte Sne ved Kakkelovnen. Naar Sneen havde ligget saa længe, at den var fast, lavede Naboerne en »Undergang« for at komme til hinanden eller ud til Lyset. Indtil da maatte de selvfølgelig tænde Lys Dag som Nat, naar de ønskede at se; ellers levede de i fuldstændigt Bælgmørke.

INDSAMLING VED HAVET.

NAAR Havet falder efter Vestenstorme, og Vinden gaar om i Nordøst, lægger der sig gerne paa Stranden en Strimmel Opskyl, der som Regel bestaar af Maarbjessel [mårbjesøl] (Blæretang) og flere Slags smaa, døde Snegle, Hvalskæl [hwå'lskjæl] (Rygskjold af Blæksprutter) og mange andre smaa Dele, Lysestumper o. lign. Naar saa Havet er blevet roligere, kommer der bitte smaa afslebne Stykker, som ligner Kulsmuld og sligt; sammen med dette kommer der Rav. Smuldet lægger sig i lange, tynde Striber; det kalder vi Ravmol [rawmol] eller Ravskær, fordi det er deri, man skal finde Ravet, der-som der da er noget. Andre Steder ved Havet er det meget sjælden at finde Rav.

Det, vi kaldte Hvalskjæl, skrabte vi det bløde og sprøde af og kogte det i Mælk og brugte det mod Diarré, særlig hos Faar, men ogsaa hos andre Dyr, ja stundom ogsaa til Børn; somme Tider samledes der hele Kurvefulde deraf, som blev givet bort til Folk oppe i Herredet, der anvendte det paa den nævnte Maade; saa kunde vi til Gengæld faa nogle Kaal eller andre Grønsager derfor.

Naar Havet havde været højt i flere Dage og havde skyllet ned mellem Bjærgene, gav Strandfogederne Kvinder og Børn Lov til at opsamle de smaa Pinde, som de ikke selv kørte hjem. Børnene samlede dem i Sække og Rygkurve, og de ældre bar dem hjem. Den Gang var der Familier paa Harboøre, der var saa fattige, at de ikke fik andet Ildebrændsel end de smaa Pinde, de samlede ved Havet, og saa Faareknevler og Kokasener, som de samlede i tør Tilstand om Sommeren, naar Dyrene var paa Græs.

Børnene gik ogsaa op mellem Bjærgene, hvor Havet havde efterladt sig Strimler og Dynger af Maarbjesel; deri kradsede de med deres Hæg [hæ'q] (en smal Stage med en krum Pig i den ene Ende), og de kunde da finde mange forskellige Ting, Blyanter og Farvelader, Penneskaffer med Penne, Dukker af Træ, som baade kunde sidde og staa, hele og halve Stearinlys, smaa og store Voksllys, Traadvindler og Sysilke, Frugt og Nødder i Mængde; et Aar fandtes der en Mængde Galosjer. Næsten alt, hvad der kan flyde, eller ikke er ret tungt, fandtes der.

Denne Søgen kunde dog være forbunden med Fare for Børnenes Liv. Der var tit Kvægsande paa saadanne Steder. En lille Pige paa tolv Aar var en Dag nær sunket ned. Hun vilde løbe lige hen mod en Dynge Marehalm, hvor hun havde set et prægtigt, stort Voksllys skinne; men hun var kun kommet nogle Trin ud paa det jævne, arkede [ar'kærə] (riflede) Sand, før hun synker ned med bægge Ben. Hun skreg og raabte om Hjælp. Nogle større Børn, som var i Nærheden, rendte hen og fik hende snart hjulpet op uden andet Uheld, end at hun mistede bægge sine Træsko. Den lille Piges Søster gik en Omvej og fik fat i Lyset. Det var 10 Tommer langt og meget tykt; det havde otte runde Kanter og bar fire forskellige Farver: hvid, blaa, rød og grøn. Da Børnene kom hjem med Lyset, blev Forældrene forundrede over dets Sjældenhed og sagde: »Det er for fint til os; vi kan ikke være bekendt at sætte det paa Bordet. Du skal jo til Præsten i Morgen, Karen, saa maa du hellere tage det med og forære Præstefruen det.« — Naar Folk fandt en lille sjælden Genstand ved Havet, som var for fin til at stille til Skue eller bruges hos jævne Folk paa Harboøre, fik Børnene det med enten til Præsten eller Degnen, og de viste saa Børnene Venlighed for det. — Det var kun en sjælden En, som tænkte paa at sælge saadan noget.

Galosjerne, som fandtes ved Havet, fik Strandfogeden sin Part af; der var ingen, som tænkte paa, at det var at stjæle. De var udmærkede som Dansesko; ingen tænkte sig at gøre anden Brug af dem. Paa Harboøres Veje, der kun bestod af Sand, og paa de grønne Marker, kunde de vare længe. Vi havde af dem hjemme, og alle vi Børn brugte de forskellige

Par efter hinanden, idet vi begyndte med de smaa og endte med de store.

Der var i gammel Tid større og hyppigere Havoversvømmelser end nu. Da drev der hvert Aar faa eller mange Kreaturer og Faar op paa Harboøre Kyst; der sagdes, at de kom ude fra Ribe og Mærskengene. Naar et Kreatur ikke havde gaaet i Havet længere end 2—3 Dage, kunde Dyret være saa friskt, at et Par Mand flaaede Skindet af og sendte det til Garveren, som saa lavede det i Stand til Træskostøvler. Kødet kunde ikke bruges, fordi Dyret var selvdødt, og Blodet var størknet i alle Aarer, saa hele Kroppen var rødblaa.

Straks efter en Oversvømmelse, hvor der var drevet Faar i Land, var der Kvinder, der gik ned til Havet med Uldsaks i Haanden og gav sig til at klippe den lange Uld af Faarekroppene. Der var flere Pund Uld paa hvert af disse Faar. Naar de skoldede og udferskede denne lange Uld, var den udmærket at blande med deres egen korte Uld.

Det var sjældnere at se ilanddrevne Svin ved Havet. Jeg husker dog en Gang, min Søster og jeg var oppe ved Havel efter et Skibsanker til min Fader, at vi saa fire Mænd komme og give sig til at tage Indvoldene ud af et vældig stort Svin, der var landet. De skar Svinet over paa langs og paa tværs, saa hver fik en Fjerding paa Nakken. De saltede og røgede det godt; — jeg ved ikke, hvordan det smagte.

En Nat, det var Paalandsvind, var der en Mand, der gik Vagt for Strandfogeden. Kom der noget op paa Stranden, som ikke kunde holde sig friskt til Strandauktionen (som kun fandt Sted een Gang om Aaret), maatte Manden selv beholde det. Den Nat saa Manden nu, at en Bølge havde noget med sig op paa Stranden. Han skyndte sig at løbe ned i Bølgen og hugge sin Hæg i Genstanden. Det viste sig, at det var en halv saltet Svinekrop. Manden fik den bjærget op paa Stranden, men kunde ikke alene bære den hjem; men han skyndte sig hjem til sin Kone, de fik hver en Rygkurv paa Nakken og gik op til Havet efter Flæsket. Det blev godt udskyllet, saltet og røget.

Der kom drivende haade Smør og Fedt i store Klumper; maaske Dritlerne var knust i Havet. De gamle sagde: »Man behøver ikke at være bange for den Slags Fødevarer, som

kommer ude fra de salte, friske Vande, naar de da ikke har været der for længe.»

Vi kalder den Vig af Linnfjorden, som strækker sig fra Rønland til Harrem eller Haarem for æ Bak; den kunde være helt tør, naar vi om Foraaret havde stærk Blæst, Pinswejsten. Naar den en Nat var blæst tør, kunde vi gaa ud paa æ Bak og fange Flynder, Skrubber, Sandtiger [sæn'tiqær] (en Slags Fladfisk), Rødspætter, Aalekvabber og enkelte smaa Aal i de smaa Vandpytter, som var tilbage.

Fig. 5. Lokkænder.

DYRELIV OG JAGT.

DER var mange Vildænder; nogle af dem lagde deres Æg mellem de store Havbjærge, hvor Helmen var tykkest, andre ved Smaasøerne mellem Rør og Flæg. Om Gravænderne hed det, at de drev Ræven ud af dens Hule og lagde deres Æg derinde og udrugede dem, uden at Ræven gjorde dem Fortræd. — Der var ogsaa Agerhøns, som lagde deres Æg mellem Klitterne.

De talrige Vadefugle satte deres Præg paa Egnen. Der var nogle ret store Fugle, som vi kaldte Sudder; fremmede Jægere kaldte dem Bekkasiner. De samledes i store Flokke om Efteraaret. Om Foraaret lagde de deres Æg paa Knopperengene, og det var de største Æg, vi fandt der. — Dernæst var der nogle Fugle, vi kaldte Vandtytter (eller Regnsøver), og saa var der Viber og Ryler o. s. v., som alle lagde deres Æg paa Odde og Enge.

Man kunde nemt se paa mange af Fuglene, om deres Æg var friske eller raadne; Præstekraven [æ tå/], Brøvten [æ brów't] og Rylen slagrede langs med Jorden, naar deres Æg var raadne; var Vibens Æg raadne, fløj Fuglen saa nær over vort Hoved, at man kunde mærke dens Vingesus. —

De store Havmaager yngler ikke paa Harboøre; men de

kommer om Efteraaret og bliver der hele Vinteren. Ligeledes er det med Graagræs, Knortegræs og Svaner. Fra gammel Tid var der paa Knopperengene Svanehuller, hvor Svanerne i strenge Vintre var tyet til og havde rykket Græsset op med Rode.

Af Skovduer var der eet eller to Par, som opholdt sig i Knopbjærgene, der i min Barndom endnu var stærkt tilgroede med Tjerne og andet Krat.

Der var om Sommeren enkelte Par Skovskader; de opholdt sig ogsaa i Tornbjærgene, som nu er bortskyllet af Havet. Der var ogsaa Kukmand og Ugle og Høg, og engang imellem saa vi en Ørn svæve oppe i Luften.

Storken kom hvert Aar. Paa flere af de større Gaarde byggede man Reder til den paa Laden; de tog et Vognhjul, fyldte Aabningerne mellem Egerne med Træ og gjorde det fast paa Mønningen; saa dækkede de Hjulet med Tag, Resten kunde Storken selv ordne, naar den kom.

Af Sangfugle var Solsorten den største; vi kaldte den Kalggaardso [kalgoso']; saa var der Stæren og en Mængde guld- og sølvglinsende smaa Fugle, hvoraf nogle er helt forsvundet fra Harboøre, medens andre er blevet sjældne, siden Havet har taget de største Bjerge, især Tornbjærgene, hvor de mest opholdt sig.

Den Svale, som kom til Harboøre, var større og lysere end Svalerne længere Syd paa. — Lærken byggede sin Rede i en lille Tot Helme.

Der var en Fugl, som vi kaldte æ broge Fowl; hun vil gerne have sin Rede i en lille fast Brink; men da der er faa af dem paa Vestkystens løse Sand, tyede hun ogsaa til Husene; hendes Æg er hvidbrogede.

Mens Harboøre var under Rysensteen-Bøvling Baroni, gjorde saavel Husfolk som Bønder Hovarbejde. Baronien holdt Klapjagt en Gang om Aaret. Der kom da en hel Mængde Jægere med lige saa mange Hunde. De Harboøreboere, der paa nogen Maade kunde, skulde møde som Klappere. Jagten begyndte ved Bovbjerg og gik Nord paa. Der er en smal Strimmel Land paa Harboøre, ved Limsfjorden; den østre Ende kaldes Haarem; der blev Harerne til sidst drevet ud; her kunde Dyrene ikke komme længere for Vandet.

Siden i Tiden gik Jægerne paa Harboøre, ligesom de selv havde Lyst til. Endnu for 60—70 Aar siden var der mange store Havbjærge og enkelte høje Tornbjærge; her levede en stor Mængde Ræve og Harer; Ildere og Maarer var der ogsaa en Del af paa Harboøre. Da vi som nygifte boede der, gik min Mand tit paa Jagt sammen med en Nabo. De kunde komme hjem med en halv Snes Harer, et Par Ræve og nogle Agerhøns eller forskellige Slags Fugle som Udbytte af en enkelt Dags Jagt. En Dag kom de hjem med 24 store Havmaager, baade graa og blaa; vi solgte dem for 1 Krone Stykket. Om Efteraaret skød de mange Ænder i og omkring Bruens Noer. Naar Vejret tillod det, gik de i Mørkningen og kom ikke hjem før Kl. 10—11 om Aftenen. Om Dagen skød de sjælden Ænder. —

I Limfjorden blev der lagt udskaarne Lokkeænder, fastgjorte to og to ved smaa Ankere; bag ved dem blev der spændt Net; naar nu Vildænderne kom og blandede sig med Træenderne, skød man ind i Flokken; nogle blev paa Stedet; andre fløj til Vejrs og fangedes i Nettene; det kunde give rigt Bytte. De sænkede ogsaa Need (Net) med Madding i, og deri fangede de Dykænder.

Enkelte Gange gik de paa Svanejagt. Det skete, naar hele Fjorden var tillagt med Is, saa der kun hist og her var enkelte Vaager, som Svanerne lagde sig i; eller ogsaa gik de ud til Kanalen, hvor der var aabent Vand. Det var besværligt at gaa den lange Vej ud paa Fjorden i Frost, Sne og Kulde; bedst til den Slags Jagt, men ogsaa farligst, var det, naar det var Rimtaage. Svanerne er meget opmærksomme og sky Fugle; Jægerne maatte helst bygge sig et Ishus at opholde sig i; ellers kunde de ikke komme dem paa Skud nær. Tit maatte de traske den lange Vej forgæves. Svanerne kostede den Gang 4 Kr. Stykket.

Der fangedes mange af de store Havmaager; af 5 kunde man faa 1 Pund Dun og Fjer. Maagerne fangedes i Rammer. Disse dannedes af smaa Pinde, der blev sat sammen med stærke Snore. De gravedes ned i det faste Sand saa nær ved Havstokken som muligt. En lille Sild, et Stykke af en anden Fisk eller et Stykke Flæsk kan bruges til Lokkemad. Rammen blev dækket med Sand. Fisken laa til Skue midt i Rammen;

en usynlig Løkke surrede sig fast om Dyrets Hals, saa snart det tog efter Lokkemaden.

Terner, Tarer [ta'rær] (som vi kaldte dem) opholdt sig om Sommeren paa Odderne; paa den Aarstid saa man sjælden de store Maager. Ternerne fangedes ogsaa i Rammer. — Efter den ny Jagtlov, der traadte i Kraft 1. April 1871, maa man ikke fange Fugle paa denne Maade.

Man tog Æg fra en hel Mængde Fugle, Gravænder og flere Slags Ænder, Agerhøns, Maager, Terner, Sudder, Regnsøver (Vandtytter), Viber, Rylar, Tolder (d. e. Præstekraver) og Brøvter. Brøvter ligner Præstekraver; men de er knap saa store, de har ingen Krave om Halsen, og de er graaspættede over hele Kroppen; deres Æg er mindre end Præstekravens og mere mørkspættede. Æggene af dem fandt vi paa fine Smaasten mellem Bjærgene.

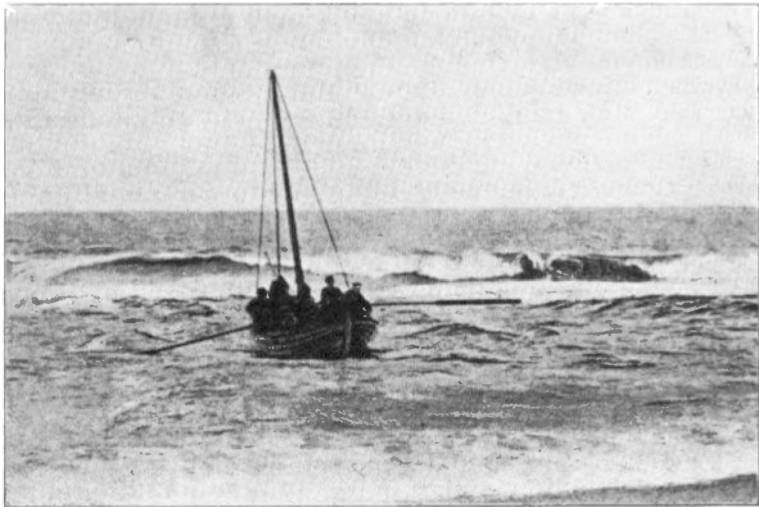

Fig. 6. Fiskere nær ved Land.

FISKERI.

HARBØRES Fiskere var et glad og lykkeligt Folkefærd, som støttede hinanden med Raad og Daad og uforfærdede var rede til at hjælpe hinanden i al Slags Fare. Leve-maaden var nøjsom. Deres Føde bestod mest af Grød og Vælling, Fisk, Æg, Brød og Øl. Der sagdes om dem, at de spiste fersk Fisk til salt Fisk og tør Fisk til kogt Fisk.

Under deres Slid og Slæb og Fattigdom havde de en fast Tillid og Tro til Gud.

Naar Fader skulde paa Havet at fiske, kyssede han os Børn, enten vi sov eller var vaagne; saa tog Moder hans Udeklee [urøkle], et strikket, uldent Halstørklæde, som var tre Alen langt, og bandt ham det to Gange om Halsen. Enderne naaede langt ned paa Brystet; derefter tog han sin store Havtrøje paa og knappede den uden om alt sit Tøj. Var det koldt Vejr, brugte han en Løveskind-Hue, som kunde krænges ned bagtil og om Ørerne og knappes under Hagen. Moder gik med ham ud og hjalp ham Kurven med Fiske-redskaberne paa Ryggen; derpaa sagde Fader: »Ja, saa gaar jeg. Gud i Vold! [ja, så go'r æ, guj i wo'!]¹» og kyssede Moder, og hun svarede: »Ja, gaa i Guds Navn, og Vorherre

være med os hvereen [ja, go' i gus naw'n, å wohær wæ mæ wos hvæjæn'].⁴

Saa snart Mændene paa deres Fisketure ud paa Havet kom uden for Havstokken, lagde de Aarerne stille paa Baaden, tog Huen af og foldede Hænderne til Bøn. Gamle og unge vejr-bidte Mænd sad da ganske tavse og bad Fadervor og en lille Bøn til, nogle faa Ord eller Linjer.

Fig. 7. Fisker ved sit Garn, der er hængt paa Stejle.

Bønnen kunde lyde.

Du store Gud, som os har skabt,
 Gud, lad os aldrig bliv' fortabt!
 Vort Haab og Lid sætte vi til dig,
 Herre Jesus; vær os miskundelig!
 Du Hellig-Aand i lige Maade,
 som meddeler os arme Syndere Raad, Visdom og Naade!
 O Gud, giv os Lykke og gode Raad
 i vort Kald og i vor Stand,
 som flittige at være, vort Kors taalmodig at bære,
 og siden fange udi Himmerig mig Del og Lod. Amen.

Guds Fred, som overgaar al Forstand, styr og reger,
vogt og bevar alle vore Hjærter, Sjæl, Sind, Aand,
Hu og Tanker.

Derefter roede de med taktfaste Aareslag ud til Fangststedet
og tog fat paa deres Gerning.

Naar de havde faaet ringet den sidste Streng (havde
taget den sidste Krog ind), sagde Føreren:

Ring æ Stræng!
Aa tak Guj for æ Pæng!
Stavn i Havn
i Jesu Navn! Amen.

Eller Bønnen ved Indroningen kunde lyde:

Kristus Jesu, vor Herre! Saa, du kære Jesus, der
har sendt os vel paa Vandet, send os lige saa vel
paa Landjorden igen med helt Skib og karsk Mand
i den korsfæstede Herres Jesu Navn. Amen.

Naar Fader kom hjem fra Havet, kyssede vi ham alle sam-
men, og Moder sagde: »Gud ske Lov og Tak!«

Kvinderne var tit med til Havet for at hjælpe at bære Red-
skaberne; saa ventede de gerne saa længe, til de fik at se,
at Mændene kom ud paa Havet. Fiskerne kunde omtrent be-
stemme, hvor lang Tid de behøvede til at udføre deres Ger-
ning paa Havet, dersom der ikke kom uforudsete Hindringer i
Vejen. Til den Tid gik da Kvinder og Børn til Havet for at
hjælpe at bære Fangsten hjem. Undertiden løb Børnene tid-
ligere til Havet for at se, om Baaden var i Sigte, og saa
skyndte de sig hjem og sagde det til deres Moder, saa hun
kunde gøre Maden færdig og dække den til i Sengen og selv
komme til Havet for at tage imod sin Mand.

Naar Vejret var rigtig godt, tog Kvinderne deres Strikketøj
i Haanden og satte sig paa Stranden, til Baaden kom ind.

I ældgammel Tid tog en af Fiskerne Strømperne af, saa
snart de var inden for Havstokken, og saa sprang han af
Baaden med Ankeret i Haanden. Den Gang havde de aldrig
Træskostøvler. Naar de skulde ud paa Havet — om ogsaa
det var Vinter —, tog de Strømper og Træsko af og smed i
Skibet, og saa vadede de i Vand og Is for at sætte Skibet i
Havet. Naar de kom uden for Revlerne, tog de Strømperne

paa igen. De havde altid en Tejne med Mad og en lille Flaske med Snaps med ud. Naar det var koldt, havde Konen altid en Kop varmt Øl eller Mælk med til dem, som de drak, saa snart de kom i Land.

Af Fiskeredskaber til Brug ude paa Havet havde man Sildegarn og Kroge; desuden brugtes om Sommeren et Sanddragvaad, som ogsaa kaldtes Sande [sænə] (Sandvaad), hvormed man fiskede tæt uden for Havstokken. Et Sildegarn var 100 Masker dybt og var 25 Favne langt.

Krogene var bundet paa Liner; man brugte særlig to Slags ude paa Havet: Storkroge og Angler. Af Storkroge brugtes

Fig. 8. En gammel Havbaad.

der 100 til hvert Sæt; Krogene blev bundet med Tøvser, der var $1\frac{1}{4}$ Alen lange, til Linen, og der var 3 Alen mellem Tøvserne. Et Sæt Angler var 200 Kroge paa 100 Favne Line, saa der var $1\frac{1}{2}$ Alen mellem Tøvserne, og disse var $\frac{3}{4}$ Alen lange.

Der brugtes til Havfiskeriet en stor Baad, der kaldtes en Krogbaad eller et Havskib. Der var gerne 10 Mand i hvert Baadelav.

Baadeejereren fik til Vederlag for Slid paa Baaden en Lod af Fangsten, hver Gang Baadelavet var ude. Desuden var det Skik, at Baadeejereren leverede en Flaske Brændevin til at tage med paa Havet, og til Gengæld fik han forlods den største Fisk, de fangede, en talfær Torsk, som det kaldtes. Naar der var ti Mand i Baadelavet, deltes altsaa hele Fangsten i 11 Lodder, bortset fra den største Fisk.

To-tre Maaneder om Vinteren er Fiskene langt ude i Havet, og der kunde Datidens smaa Baade ikke tage ud.

Men om Vejret tillod det, begyndte Foraarsfiskeriet i Marts. Først fangede man Sild for at faa noget at bede Krogene med, saa man kunde prøve, om Fiskene var kommet saa langt ind, at man kunde naa ud til dem med Baadene. Paa Angelkrogene fiskedes Torsk, Langer, Hvilling, Skader (der er baade Pigskader og Sletskader, d. e. Rokker), Skulder, Hvarrer, Tunger, Helleflyndere, Søkokke, Haar og flere andre. Var der mange Torsk, kom Storkrogene i Brug; paa dem fiskedes der kun Torsk og Skader, sjælden andre Fisk.

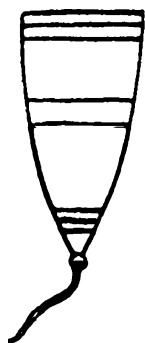

Fig. 9. Trøt
(Bødker-
arbejde).

Som Mærke ude paa Havet ved Angelkrogene brugtes en Vaaer [wå'r], et Mærke, som kaldtes en Trøt [trøt'].

Til de store Kroe brugtes en Vaaer, som vi kaldte en Daaber [då'bær].

Baade Trøt og Daaber flød oven paa Vandet, hvor Krogene var sænket ned, saa de kunde finde dem, naar de skulde tage dem ind i Baaden igen. En Daaber er en Træstige, som er indsat midt i nogle store Flo (Korkstykker), og i Stagens nederste og tykkeste Ende er indsat en Ring af Træ eller Spanskrør til at fastgøre Linen i, samt en Sænkesten.

Hen imod Aften tog Fiskerne ud paa Havet med Sildegarnet for at fange Sild til at bede Krogene med (sidst i 19de Aarb. brugte de Orm, som blev gravet op i æ Bak, Vandet Syd for Rønland, til at sætte paa Krogene). Var de heldige med Fangsten, fik de ogsaa Sild til Føde; nogle hensaltedes, og nogle solgte de straks for at faa Penge. Var de ikke heldige med Sildefiskeriet, brugte de Okse- eller Faarelever til at sætte paa Krogene, ja undertiden fik de Lever oppe fra Herredet til Bed.

Var Vejret stadigt og Havet slet (stille), skulde Krogene bedes, saa snart Folkene kom hjem med Sildene. Det var i Reglen Kvinder og store Børn, som skulde sætte Bed [bij'ə] paa Krogene, mens Mændene sov i nogle faa Timer. Naar

Fig. 10.
Daaber.

Krogene havde været i Havet og var hentet hjem (gerne ved Middagstid), var det Kvindernes Arbejde at mikke [mek'] Krogene d. v. s. tage Bed af, rede dem ud og sætte dem i en Mik; saa skulde Krogesættet hænges til Tørring paa Stejlen [sdæj'l], og naar Liner og Tøvsler var tørre, skulde Kvinderne lænke [lejk] dem, d. v. s. lægge Linen til rette i Løkker, saa den kunde være rede og nem at behandle, naar Krogene igen skulde bedes. Med de bedede Kroe tog Mændene ud paa Havet igen Kl. 3—4 om Natten, og saa var de gerne tilbage paa Landet igen ved Middagstid. Da gik Kvinder og Børn paa ny til Havet efter Krogene og andet, som de kunde hjælpe at bære hjem, og gav sig saa straks i Lag med at gøre Krogene i Stand.

Om Morgenen, efter at Sildegarnet havde været brugt om Natten, gik Kvinder og større Børn til Havet for at sprede Garnet, d. v. s. de bar Garnene op paa Havbjærgene og bredte dem ud til Tørring. Drivvaade, som Garnene var taget op af Havet og bundet i Knipper hvert for sig, havde hvert Baadelav hensat sine Garn i en Klynge eller Dynge [kljøj eller djøj] paa Stranden lige ud for det Sted, hvor de om Natten var landet med dem. Enhver kendte sit Mærke, som stod paa Garnet. Det kneb tit for Børnene, naar de skulde svinge de vaade, tunge Garnknipper paa Ryggen og bære dem op paa Bjærgene. Her skulde Garnene redes og spredes ud for at tørres inden Aften. Da tog Børn og Kvinder dem sammen igen, bar dem til Havet og hensatte dem ved Baadene, før Mændene gik ud at fiske Sild igen. Alt skulde være rede og færdigt til at tages i Mørke; det var jo kun Foraar og Efteraar der fiskedes efter Sild.

Tit var det et slemt Arbejde at sprede Garn, især da det helst skulde ske tidligt om Morgenen; det kunde da være en bidende Kulde, ja Frost, og der kunde ligge et Lag Rim overalt. Garnet kunde ogsaa være omtvundet med Grøde eller Tang, hvori en Mængde smaa Skjærkrabber og Søstjærner havde indfiltret sig og ikke var nemme at tage ud; da maatte to hjælpe hinanden for des snarere at blive færdige. Det kunde godt dikke og krible i Fingrene, om ogsaa man havde baade Luffer og »Stridshandsker« paa.

I de rigtige Havfisketider Foraar og Efteraar var Arbejdets

Gang altsaa denne: Tidlig om Morgenen spredte Kvinder og Børn Sildegarnene, mens Mændene var paa Havet med Krogene; ved Middagstid kom Mændene hjem, og straks efter redte Kvinder og Børn Krogene ud og hængte dem til Tørring; senere samlede de Garnene sammen og satte dem ved

Fig. 11. Krogene mikkes.

Baadene; hen imod Aften gik Mændene ud efter Sild, og saa snart de var kommet hjem med dem, bedede Kvinderne Krogene, mens Mændene hvilede sig til at tage ud i den tidlige Morgenstund. — Under alt dette skulde Kvinder og Børn ogsaa tage sig af Hus og Hjem, passe Kreaturerne, i Efteraars-tiden arbejde med Ulden og endelig tilberede al Fisken, som skulde bruges til eget Vinterforbrug og til Salg i saltet, tørret og røget Tilstand. — Det gav altsammen en travl, tit drøj, men tit ogsaa munter Virksomhed.

Saa snart Havfiskeriet begyndte om Foraaret, kom en hel Del Sønner af Gaardmænd, som boede længere øster i Sognet, op til Fiskerbyerne ved Havet for at tage Del i Fiskeriet. De lejede sig ind i Huse, hvor Konen eller voksne Døttre kunde paatage sig alt det Kvindearbejde, der hørte til Havfiske-

Fig. 12. Krogene bedes.

riet. Var det stadigt Havvej, tog Karlene hver anden eller tredje Dag hjem og hentede nogle Fødevarer, som de saa kunde faa varmet, hvor de boede. I Fisketiden var der saaledes flere unge Folk samlet i Fiskerbyerne end sædvanligt. Naar det ikke var Havvejrlig [hawwæjrlø], sagde vi, at vi havde Ødevejrlig [øwæjrlø]. Da skulde Fiskeredskaberne rigtig efterses og gøres i Stand, og saa kunde der endda blive rigtig god Tid til at faa Erstatning for den tabte Søvn. Men var der en Dags Frihed, kunde de unge Mennesker alligevel

ikke bekvemme sig til at gaa i Seng om Dagen. Saa samlede de sig i Klynger og gik et Sted hen for at holde Rast. De indgik da Væddemaal om et eller andet, hvad de nu kunde finde paa, og de tabende skulde da give til et »Drikkegilde«, d. v. s. de skulde give Kaffe eller Chokolade, hvortil Deltagerne skaffede hjemmebagt Hvedebrød, og saa fulgte der en Svingom bagefter. For at holde disse Gilder søgte de altid hen til enkelte bestemte Steder, fordi de der havde en rummelig Storstue, hvad ikke alle blandt Fiskerbefolkningen havde.

Naar de havde haft saadan et lille Gilde, traf det tit, at de skulde paa Havet tidlig om Morgenens, og da var det ikke nemt at begaa sig, for hvem der ikke kunde nøjes med lidt Søvn. — Det var navnlig Bønderkarlene, der ikke var vante til Fiskerlivet, som det da kneb for at holde Øjnene oppe.

Der var en Mand, som fortalte, at han en Nat, da han som sædvanlig Kl. 3—4 gik til Havet med sin Kurv paa Ryggen, blev saa bange, som han aldrig før havde været: »Da æ kommer op i æ Kletter, bløw æ weken saa ræj, — ja æ haar weken relefomæ aalder bløwen saa ræj i aald mi Dauw. Æ trouw weken de war en Jengaanger, æ so faa mi Øwn, jen, dæ wa kommen op fræ æ Haw. De wa liig for en tjøk Pæel. Æ wiist nok, æ Pæel wa der; men de tint æ ett o; æ töt, de wa saa tjøk møt o, aa saa mæ jet saa bløw er saa smal for ouen. »Men Herre Jesu Krist, hwa æ de?« saa æ te mæ sjæl, — »æ ska weed, hwa de ær, inden æ gor fræ er.« Men saa töt æ, de wa løwend, aa æ sæjer: »Æ er en løwend Mennesk?« Men saa ga'er en Snork aa en Sok; saa kund æ wekken relefomæ faastaa, hwa de war; aa æ bløw glaa, aa æ sæjer: »Ær æ dæ, Kræjsten? Ito hwa staaer du dæer atter, Kræjsten?« »Æ staaer aa sower,« sæjer Kræjsten, »æ hwiler saa godt ved den Pæel.« »Du ka da ett hwiil mæ æ Kuub o æ Røeg, aa æ troer, du taaber snaar den jenn aa æ Troww; læ mæ hjælp en bæjer o æ Kuub, aa føl du saa mæ mæ aj æ Haw, Kræjsten.« Aa endele kommer wi aasse te Gaang bæge tow; men de waaer ett ret lænng, inden han blywer henn faa mæ, imeld æ Bjærre. Saa hujer æ saa høet som æ kan: »Hu bløw du au, Kræjsten? Wi ska skynnd wos aa te æ Haw, te di ska ett ta fræ wos.« »Æ goer aa sower,« sæjer Kræjsten. »Nej, de æ gu de stywest endno, ka du bode

staa aa soww aa go aa soww, de haaer æ weken aalder kjeend Maaeg te i aald mi Daww; de æ gu de stywest endno, Kræjsten, de æ weken faa groww. Nej, følle du no mæ mæ.«
Aa saa tu æ relefomæ ret we hans Haaend, aa saa gik er aasse ret godt, aa wi kam te æ Haw i gou Tii, aa da saa han kam i æ Boued, saa waaer'er ett ret lænng, inden han kam ret te sæ sjæl ijen.«

I en lille Gaard i Langerhuse, der hed Elses Gaard, plejede de et Par Maaneder om Foraaret og ligeledes om Efteraaret

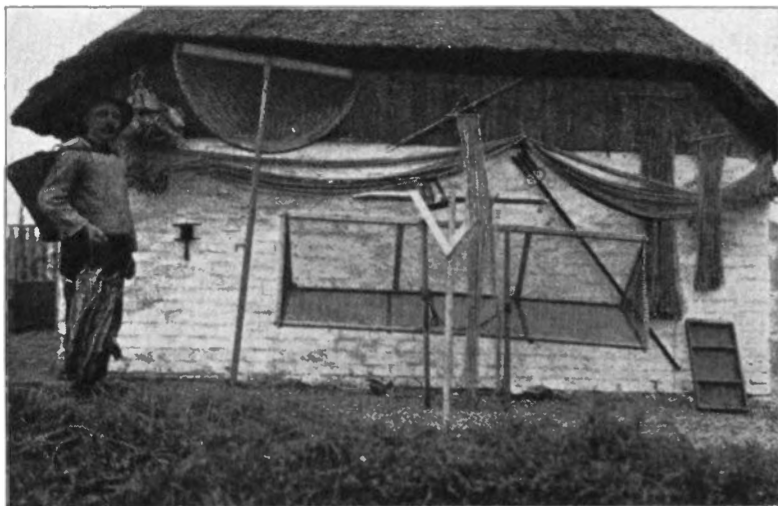

Fig. 13. Fisker med Havkube paa Ryggen og tørret Torsk og Hvilling i Haanden; Brejle (Net paa Skaft) til at brejle Hundestejler med; en Glib og en Krojj til at glibe Aal med; Aalejærn med tre Flenner (Spidser); Hæg (Krog paa en Stang); Flynderprygl (til at stange Fladfisk paa grundt Vand); Sildegarn; Need; Angelkroge; Storkroge; Vindekrog (til venstre); Haandten; Naale til Vaadebinding; Skjælld til at knytte Garnet om; Kasse (paa Jorden) til Garnnøgler, Naale, Kroge og andre Smaadele.

at leje to Karle og to Piger til Havfiskeri. De sov alle i een Stue, som Skikken var den Gang. De drev nu megen Halloj med hinanden, og Følgen blev, at de fik alt for lidt Søvn. En Nat kom Karlene — Kristen og Per hed de — for sildig til Havet, og deres Baadelav var allerede taget ud, da de kom, men var skikkeligt nok til at ro ind igen efter dem. De døde ikke i Synden, og Pigerne drillede dem svært med det. For

at hævne sig lagde Karlene en Dag i Pigernes Seng en vældig Sten, som de ikke troede, at Pigerne selv kunde løfte af. Og derpaa gik Karlene ud i Byen; men da de langt om længe kom hjem, havde Pigerne baaret Stenen ud og lagt en stor Burre med Rod og Top og det hele i Karlens Seng; det var jo heller ingen behagelig Sengekammerat.

En anden Gang bandt Karlene noget gammelt Tøj sammen, saa det saa ud som en Mand med Sydvest paa Hovedet, og lagde ham midt i Pigernes Seng. Karlene gik derefter til Ro og var faldet i Søvn, da Pigerne kom. Pigerne kendte jo Rum-melen og gik aldrig i deres Seng, før de havde undersøgt den. De tog forsigtigt Manden og stillede ham op paa en Stol ved Døren, nær ved Karlens Seng.

Saa syede de baade Dyne og Pude til den Mand hans Skjortæærme, som laa nærmest Sengestokken; de vidste, at naar han først var falden i Søvn, sov han haardt. Han vaagne- nede hen paa Natten og skulde nødvendigvis ud. Nu laaste Harboøre Fiskere aldrig deres Dør om Natten; Karlene, der vaagnede, saa straks, at der stod en Mand henne ved Døren. »Hvem er du?« spurgte han, »og hvad vil du?« Da han havde gentaget sit Spørgsmaal og endda intet Svar faaet, vilde han springe ud af Sengen og raabte: »Da skal jeg nok faa —«. I det samme mærkede han et kraftigt Ryk i sin Arm. »Hvad er det? Tror du, at du kan holde mig? Er du maaske i Komplot med ham?« skreg han. »Hvad er det, du siger, Per? Snakker du i Søvn?« sagde den anden Karl, der nu vaagne- nede. »Ja, jeg skal lære dig at snakke i Søvn,« sagde Per og hev sin fri Arm op for at lade den falde ned mod Kristen. Nu greb Kristen fat i den truende Næve og holdt den og fik Per talt til rette, og i Fællesskab fik de saa opdaget, hvor- dan det forholdt sig. Pigerne laa jo i den anden Seng og var ved at sprække af Latter, og Karlene luskede slukørede i Fjerene igen. —

Storkrogene kunde staa i Havet et Par Dage, og saa kunde der være godt med Fisk paa dem. Men blev Havet uroligt, kunde det ogsaa træffe, at Fiskerne mistede en Del af dem eller dem alle.

Det var en Gang Dagen efter, at et Baadelav havde sat Storkro- gene ud i Havet, og de var just ude at fiske med Angelkroge;

da begyndte det at blæse op, og Strømmen blev stærkere. Derfor tog Fiskerne straks i Land, og saa snart de havde faaet Angelkrogene og Fiskene, de havde fanget, baaret op paa Stranden, tog de ud igen for at hente Storkrogene. Havet var nu blevet værre, og da de havde fundet Pladsen, hvor Krogene var sat, fik de kun en lille Del af dem, de fleste var borte, og de turde ikke give sig Tid til at lede efter dem. Med Angst og stort Besvær naaede de over Revlerne, og Skib og Mandskab kom velbeholdne til Land. Dagen efter kom

Fig. 14. Fisker med Ruse.

der Bud fra Tyborøn, at der var drevet et Bundt Kroge i Land ved Kanalen; de havde kunnet kende Mærkerne paa Krogene.

To Mænd gav sig af Sted, hver med en Kurv paa Nakken, for at hente dem. Da de kom til Kanalen, hvor Krogene skulde ligge, fandt de dem ikke; men de fik opspurgt, at en Mand fra Tyborøn havde taget dem hjem, fordi han var bange for, at Havet skulde blive saa højt, at Bølgerne tog dem ud igen. Det viste sig, at det var kun et Par Sæt, der var reddet paa denne Maade. De fleste af Skibets Mandskab havde altsaa mistet deres Kroge. Et saadant Uheld traf nogle een Gang og andre en anden Gang.

Naar der fiskedes godt om Foraaret, blev der sendt Bud til nogle Gaardmænd fra Engbjærg og Hygum om, at de til

Det gamle Harboere.

en fastsat Tid kunde komme efter et Læs Fisk; det var til saadanne Gaarde, hvor Fiskerne om Vinteren kunde hente Korn, Kartofler, Kaalrabi, Hvidkaal og Lever. Den Dag Gaardmændene kom, var Børnene ved Havet, og alle holdt sig til det Baadelav, hvor deres Fader var med. Efter gammel Skik medbragte Gaardmændene et Par Sigtekager, et Stykke Flæsk eller et røget Faarelaar og en Flaske Brændevin. De skar et Stykke Sigtekage og et Stykke Kød af til hver baade unge og gamle. Det var som et Gilde for Børnene, da de sjælden fik Sigtebrød undtagen til Højtiderne. Saa snart Fiskerne var kommet i Land og havde faaet Baaden bjærget op paa Stranden, hvælvde de deres Fiskekurve og satte sig paa dem. Bonden rakte dem da en Flaske Brændevin, som de kunde drikke af, som de lystede, og han selv stod med en stor Brødkniv i Haanden, et Stykke Kød under den ene Arm og en Sigtekage under den anden og skar løs. Mændene fik en Slurk eller to af Flasken til en Bid tørt Sigtebrød med Kød, og saa fik Kvinder og Børn Resten at dele mellem sig.

Foraarsfiskeriet varede til Maj. Da gjorde de fleste Fiskere sig særdige til Aalefiskeri i Limfjorden. Dette Fiskeri dreves med Pulsvaad, et Redskab, som først i 1890'erne afløstes af Snurrevaad. Paa Limfjorden brugtes andre, mindre, mere fladbundede, Baade end paa Vesterhavet.

Naar de unge var taget paa Sommerfiskeri efter Aal mellem Limfjordslandene, drev de gamle og halvgamle deres Sommerfiskeri med Angelkroge paa Havet efter Haaer (Hajer), Makrel og andre smaa Fisk. Først om Efteraaret begyndte man igen at fiske efter Torsk, Hvilling, Skader o. s. v. med Storkroge og Angelkroge.

Om Sommeren fiskede de gamle ogsaa med Aalekroge i Fjorden og Smaasøerne; Aalekrogene bededes med Hundestejler, som blev brejlede, d. v. s. fangede med Smaanet paa en Stang. Nogle glibede Aal i Fjorden hjemme ved Harbøre, og andre havde et lille Vaad, som de om Sommeren fiskede med i Ferring Fjord. Men der fangedes alt i alt ikke stort mere, end der spistes med det samme; der blev kun lidt til at salte og mindre til at sælge.

De Fiskere, der i Sommertiden blev hjemme paa Harbøre, havde dog nok at tage Vare paa; saaledes blev alle Krog-

baade hjærget op i Klitterne eller kørt hjem for at undersøges og gøres i Stand; de blev digtet og tjæret baade indvendig og udvendig, saa de var færdige til Brug til Efteraaret, naar det unge Mandskab kom hjem igen.

Gamle eller svagelige Mænd, som ikke kunde taale Kulden paa Havet om Foraaret, og som derfor ikke havde deltaget i Foraarsfiskeriet, blev helt ivrige, saa snart Varmen kom i Luften. Da var de rigtig i deres Es: de skulde ud »at fiske til deres Som-

Fig. 15. Gamle Harboørefiskere.

merføde,« som de sagde. De havde et gammelt Vaad, som de kaldte et Sandvaad eller et Sande [san·wâj eller sanø]. Det brugte de om Aftenen ved Solnedgang, naar Vinden var blikstille og Havet var slet. De roede med Vaaddet ud paa Havet, men efterlod Enden af en til Vaaddet fastgjort Line paa Stranden; Linen holdtes her af en Mand af Lavet, for at ikke Strømmen skulde rive den ud i Dybet. Fiskerne roede lidt uden for Stokken langs med Kysten, saa langt som Vaaddet var; derpaa roede de i Land med den Line, som var fastgjort til denne Ende af Vaaddet. Nu delte Flokken sig; og alle hjalp til med at hale i de to Liner for at trække Sandvaaddet ind. De fangede undertiden paa denne Maade en hel Mængde smaa Fisk, som de brugte til at sætte paa Krogene. Men de

kunde ogsaa fange flere Slags Fisk, der duede til at spises, Makrel, Sild, Helt, Smelt, Gyldenfish, Sandtig og flere andre.

Paa Kroge fiskedes om Sommeren Haa (Haj), Helleflynder, Søkøkke og Skulder ($\frac{1}{2}$ til 1 Alen lange og af Form som Rødspætter). I Juli kunde man ogsaa fange Skulder i en eller anden Indlog [*in'lo'q*], en Fordybning nær ved Havstokken, dannet af Højvande. Man stangede dem da med en Flynderprygl, det er en lang, smal Stage, hvor der i den ene Ende er slaaet to Staalstifter med Hulk paa (Hulk = Hak paa Jærnene som Modhager). Med en Flynderprygl stangede (»prygled«) man ogsaa Flyndere og Skrubber paa æ Bak (den lavvandede Arm af Fjorden mellem Rønland og »Holmene« nær ved Langerhuse).

Naar der fiskedes mange Hajer, vilde Børnene gerne være med til at skære dem op. Ungerne vrimlede da ud af dem, og Børnene morede sig med at gøre dem i Stand, ligesom de Voksne gjorde med de store Hajer. — Haa-Leveren blev kastet i en Gryde og gemt hen; naar man om Efteraaret havde saadan en Grydefuld af halvraadden Lever, kogte man Tran af den, og denne Tran brugtes til Lamperne eller solgtes til Garveren i Lemvig.

Om Foraaret eller om Sommeren, naar de gamle fiskede, fik Enkekoner eller gamle Mænd, der var helt aflægs, et Sæt Kroge med paa Havet og fik, hvad der fiskedes paa dem. Eller de kunde faa et Sildegarn med ud og faa Fangsten i det, enten det saa var »lille eller stor« (lidt eller meget).

Foraar og Sommer kom der gamle og fattige Folk fra Herredet, fra Tørring, ja helt fra Lomborg og Fabjærg, og tiggede Fisk. De var glade for at faa et tørt Torskehoved eller Suund og Mave af Torsk; de tiggede hele Sækkefulde, som de bar hjem paa deres Ryg. — Det var jo Fisk, disse Tiggere forlangte; men de kunde ogsaa godt tage andet med, naar de først kom i Snak med Folk. Der var et Par gamle Koner, som i mange Aar fulgtes ad. De kaldtes Knippel og Kronborg, — andre Navne ved jeg ikke til dem; de kom med smaa tynde Siv (Sivier), der efter at være afskallede brugtes som Væger i Tranlamper; den Slags Siv groede ikke paa Harboøre, men kunde ikke undværes til Tranlamperne. De to Koner medbragte ogsaa Synaale, Knappenaale, Bændler og

slige Smaating. Og endelig spaaede de i Kort og Kaffe-grums. Som Vederlag for deres Sager og Færdigheder fik de Hoveder, Suund og Mave af Torsk. I Sække bar de det 2½ Mil paa deres Ryg — helt til Fabjærgdal. Man hørte dem tit gaa og skændes; saa blev der sagt, at deres Brændevin var sluppen op. Men snart enedes de om at gaa ind til Købmanden for at faa Flasken fyldt; de tømte den i Vejgrøften, og Humøret steg paany.

Fra det ene Aar til det andet havde hver Aalefisker i Regelen sit bestemte Logis et eller andet Sted Kysten rundt, i Ty, Salling, Jegindø, Mors eller hvor det nu kunde passe. — Naar der flere Dage i Træk indtraf Ødevejr med Storm og Uvejr, saa de ikke kunde komme paa Fjorden, havde de forskellige Slags Adspredelser at forslaa Tiden med. Nogle sang Viser, andre fortalte Historier, og det var de gode til. Eller de kunde blive enige om at »sige torr« om en Flaske Brændevin, som de derefter delte til en Bid tørt Brød. Denne Tidsfordriv bestod i, at hver af Deltagerne skulde tælle til 28; men i Stedet for hvert syvende Tal (7, 14 o. s. v.) skulde de sige torr; den, som derved kom til at sige fejl, skulde give en Skilling og begynde forfra, til han naaede de 28. Og dermed blev de ved, til de havde Penge nok til Flasken. Derimod var det sjældent, at Fiskerne spillede Kort om Penge. — Ved Flasken kom saa Fortællingerne om andres og egne Oplevelser i Gang igen, — og saa var der da ogsaa en af Fiskerne, der fortalte om, hvordan det gik ham, da han var blevet Krejler (Handelsmand, der sejlede rundt og handlede paa Kysterne):

De wa jen Gaang, ja I wed æ nok Kael, æ wa jo bløwen Krejler, aa æ haa jo faat aalting stelt an atter er; æ haa bode faat en Bowed aa' nøj andt Reeskab, aa æ haa faat stej en Kael. De wa Somrentamæ osse en stouer jen. De kaalder ham jo osse stouer Kræ-bette-Kræn. Men de wa en Spitakkel faa mæ aa ha ham mej. Æ Kael æ saamænd raar nok o en Maaed; men han haer aalder de mindste Gawer te now Ting. Æ sku sjel wæ bode i æ For- aa æ Baagæend; men de ku endda go, som de kunnd, æ wiist Somrentamæ nok huden aalting sku behandles. Wi krejelt jo mæ Kower (Korn) aa Katofler, Kaarabi aa Hwidkoel. Aa di Bønder, wi handelt

mej, di bøj wos hjem aaldsammen. Somti fæk wi Dower, aa somti fæk wi Onden, aa somtier fæk wi Meldmad; de traf, lisom de kunnd; men æ haar aalder sjet Maaeg i aald mi Daww, saa møj som den Mennesk ku eed; æ töt æ war hejel skammed we'er, aa æ snakked mæ ham om er; men han swaaer mæ aa saae, te han oed ett mejer, end han haa godt aw, aa saa ku æ jo faastaa, te dæer war ett aa gjø wej. Men de wa Somrentamæ osse faa groww de, wi to Mennesker wi oed. Wi tæmmt bode Faed aa Talærkener aa hwa dæ bløw saat faa wos. Men saa bløw'er osse saaden, te der war engen, der bøj wos hjem sinn, aa saa ku æ forstaa, te wi ku ett wæ bekjeend aa wæe dær længer; — de wa o Maaesland, wi wa dengaang. Men saa sejelt wi dæefræ aa op te stouer Ty; men dæer wa'er aalder en Graaend (Smule) bejer. Men hwa skuld æ gøjer? Æ wild ja-ar (gerne) ha kjøvt aald de, æ ku før mæ mæ hjem i æ Bowed. Æ skuld jo omkræng te æ stower Bønder aa handel. Men saa lo æ Somrentamæ ham wæer i æ Bowed, te æ kom ijen. Æ kjøvt jo nøj, han ku fo aa eed aw; men han wa Somrentamæ faa dyer aa haalld mæ æ Føe. Æ kjøvt jen Daa (Dag) en Speeggoes aa en Foesloer aa to Sejteker aa en Pund Smør, aa de begynnd han mej o æ Maaer (Morgen) tille. Aa æ gik saa o æ Land; — men o æ Andendas Awten, æ kommer ijen, wa de føest, han saae te mæ: »Mejer Kjød, Jens!« Æ saae engenteng; men æ tindt (tænkte) we mæ sjel: »De hæer de ska ha Æend; de ka æ ett blyww wej mej ret lænng.« — I det samme rejser en anden af Baadelavet sig og siger: »Nu wil wi ett hør o Jens hans Sludder længer; no æ'er godt Vejle (Vejrlig), aa wi ska ud, aa de æ wees æ helder ett sannd aald de, han sejer.«

Om Foraaret, naar unge Mænd og Karle tog ned til Limfjordslandene for at fiske Aal med Pulsvaad, drog en Del af de unge Piger op i Herredet (Sognene omkring Lemvig) og tog Sommertjeneste der. Der tjentes større Løn i de seks Sommermaaneder i Herredet, end der kunde tjenes paa Harboøre paa den Aarstid. Endog Sypiger og Vævepiger tog Sommertjeneste i Herredet. De havde der meget strengere Arbejde end paa Harboøre; Pigerne hjalp i Herredet med til Mergel- og Dræningsarbejde, noget som man den Gang ikke

brugte paa Harboøre; men de var glade, naar de kom hjem med en stor Løn til Vinteren.

Mændene vendte hjem fra Aalefiskeriet til Mikkelsdaa (Mikkelsdag, 29. September). I Tiden fra Maj til Mikkelsdag kom de kun hjem paa Besøg to Gange, Sa-Hansda, 24. Juni, og Betelmejda, d. 24. August (Bartholomæusdag); de bragte da Aal og Penge til Kones og Børns Underhold og andre Udgifter.

Til Mikkelsdagstid vendte ikke blot Aalefiskerne hjem; men de fleste af Pigerne kom ogsaa hjem fra deres Sommertjeneste (nogle blev dog borte til November).

Det var da en hel Højtid, naar alle de mange bortrejste vendte hjem til Harboøre. De sidste Dage før Ankomsten var opfyldte af Spænding og Forvæntning for Børnene i Langerhuse. De boede jo nær ved Fjorden, hvor Faderen og hans Lavsfæller landede. Efter gammel Skik fik hvert Barn i Langerhuse et eller to Æbler af hver hjemvendende Mand i denne By, straks de kom i Land. Saa snart der kunde øjnes et Skib langt ude paa Fjorden, løb Børnene ned til Landingsstedet med en lille Kurv eller Pose i Haanden, og de veg ikke fra Fjorden, før de havde faaet deres »Almisse«.

Konen havde alt færdigt til den Tid, da hendes Mand og voksne Børn kom hjem. Enhver bryggede selv sit Øl og bagte selv sit Brød. Man bryggede først for at faa ny Gær til Bagningen; saa blev Brødet bedst. Blandt de Herligheder, der blev bagt, var der store Mængder af Kommenskringler, store Kringler, der bestod af Mel og Mælk, Smør og Æg, Kommen og lidt Allehaande, og som var hævede med Gær. Mikkelsaften skulde man i hvert Hjem have Kommenskringler med Mjød til, saa meget man kunde spise og drikke. Og Naboer, som kom i Besøg Mikkelsdag, fik altid en Kommenskringle og et Glas Mjød; navnlig blev de unge trakteret dermed; de var jo lige kommet hjem fra Sommerarbejdet og havde ikke set hinanden hele Sommeren, saa de havde meget at tale med hinanden om, og derfor gik det med Besøg fra Hus til Hus.

De unge Mennesker kom ogsaa sammen for at drøfte, hvor de skulde samles Mekkelsdaa i Jawten (Mikkelsdag om Aftenen) for at more sig; det skulde helst være et Sted, hvor

de havde en stor Stue, saa der var god Plads til at danse. Husmødrene gav Kringlerne, som skulde bruges ved Lystigheden om Aftenen, og Købmanden havde Mjød at sælge. Nogle af de unge Karle spillede Kort for derved at faa Penge til at købe Mjød for. Kortspillet var gerne 5-Kort paa 5 Streger, 1 Skilling for hver Streg. Nogle spillede 3-Kort, hvor Beterne steg; saa fik det des snarere Ende; for de holdt op med Kortspillet, saa snart de havde Penge nok til at købe Mjød for. Dans var vor kæreste Morskab, og de mange lystige Mennesker, der samledes efter Sommerens Møje, og som var glade ved at ses igen paa Hjemmets Grund, holdt ud til den lyse Morgen.

Naar Mikkelsdagsgildet var forbi, fik alle baade Mænd og Kvinder, unge og gamle og Børn travlt med at hjælpe ved Efteraarsfiskeriet. Kvinderne havde jo stadig det ansvarsfulde Hverv at rense og salte, tørre og røge al den Del af Fangsten, som skulde sælges.

Om Efteraaret var der mange Ødedage, hvor Fiskerne ikke kunde komme paa Havet for Stormens Skyld; paa saadanne Dage bandt de Vaad, som skulde bruges næste Aar. I Mørkningen samledes Mændene da et Sted for at fylde deres Naale med Traad, som de bandt Vaad af. Harboøreboerne købte Hør, Blaar og Hamp, som Kvinder og store Børn spandt og tvandt til Traad, og deraf lavede Mændene Vaad, Reb og Telleline (d. e. Reb, der brugtes til Overtelle og til Neder-telle i Vaaddene).

Naar Fiskerne saadan gik hen at fylde deres Naale, skulde de nok passe at gaa hen, hvor de vidste, at Pigerne var forsamlede (f. Eks. til Kartegilde). Pigerne skulde jo ogsaa have en Times Fritid i Mørkningen. Saa blev der danset af de unge og sunget Viser. Dansen gik lystigt med Træsko paa; naar nogen dansede med Strømpfodder, blev der sagt: »Deres Faar har faaet to Lam hver.« Imidlertid fortalte de Gamle Historier og fik en Dram til en Bid tørt Brød og en Skraa Tobak bagefter; de Unge fik det Øl, de vilde drikke.

I det hele taget lavede Fiskerne selv alle deres Redskaber. Der var en Mand, som lavede Kroge, baade smaa og store; han kaldtes æ Krogmager.

Naar de snoede Reb eller lagde Line, som de kaldte det,

hjalp en hel Baads Mandskab hinanden. De arbejdede da i Fællesskab hele Dagen. Om Aftenen holdt de saa et lille Gilde. Mændene fik et Par Kopper varmt Øl eller Kaffe med en Dram i. Konerne fik ogsaa varmt Øl eller Kaffe og dertil hjemmebagte Kavringer og groft Brød med Smør og Sirup paa, og saa endte Gildet altid med Sang og Dans. Fra Mikeldsdag til Jul var der flere Ødedage end Fiskedage.

Om Efteraaret, naar de havde fisket godt, saltede de Fiskene baade i Tønder og Baljer, og saa sejlede Mændene en Gang imellem ned til Ty, Mors og Salling for at bytte deres Fisk bort til Landboerne og faa Korn, Kartofler, Kaalrabi, Kaal, Løg og andre Rodfrugter og Grønsager til Vinterbrug. Hvidløg og Rødløg var bundet paa Stokke. Porre og Persille blev sat i Sand i Kælderen, et Rum, der laa i samme Højde som Husets andre Stuer, lige Nord for Forstuen; her kunde disse Grønsager holde sig friske hele Vinteren. Timian var bundet som en Krans om et Stykke Spanskrør; den blev hængt op paa Loftet for der at holdes frisk. Af hensyltede Sager kendtes den Gang paa Harboøre kun Rødbeder, der brugtes til Gilder.

Alle de Havesager, man paa den Maade købte eller byttede sig til for Fisk, var beregnet til Vinterforraad. Men nogle havde Raad til at købe meget andre slet intet; men saa længe der var Een, som havde noget, gik de andre derhen og fik lidt. Saa hed det: »Kan jeg ikke faa en lille Smule Timian og en Gulerod? Ja, jeg vil ogsaa gerne have en Løg og et Par Kartofler; jeg skal koge Grønkaal i Dag. Jeg var ovre til Jakobs i Gaar med et Par Hoser, jeg havde bundet til Manden, og saa fik jeg et lille Stykke Kød og Grønkaal; du kan jo komme hen og smage dem, naar de bliver færdige. Jeg vil ogsaa gerne have en lille Kaalrabi; det er ogsaa god til Grønkaal.«

Langt det vigtigste Fiskeri om Efteraaret foregik paa Havet; men man brugte dog ogsaa at fiske med Flyndervaad og Need [ne:ør] i Fjorden. Need satte de efter Flynder, smaa Torsk og Ænder.

Fiskerne skulde nøje passe, at deres Redskaber var lovlige efter Kontrolreglerne, da Kontrolørerne ellers havde Ret til at afkræve dem Bøde. Nogle havde det til Vens med Kontrolørerne, andre havde Fornøjelse af at drille dem. — Om

Vinteren, naar Fjorden var tillagt med Is, gik Fiskerne til Aalestang. Kontroløren gik undertiden ud paa Isen til dem for at efterse, om Jærnet var lovligt; var det ikke Tilfældet, tog han det med til Lemvig Raadhus, hvor det blev opbevaret. Manden mistede Jærnet og maatte betale Bøde til, og vilde han ikke betale, blev han sat i Fængsel til Afsoning.

Aalestangerne vidste god Besked med, om deres Jærn var lovlige eller ej; men med de lovlige Jærn gik der mange gode Aal tabt, og det var derfor, der var en Del Stangere, der brugte de ulovlige. — De kunde se langt ude paa Isen, om det var Kontroløren, der kom. Saa puttede de de ulovlige Jærn under Isen, og saa var der en med et lovligt Jærn, der kunde stange dem op, saa snart Kontroløren var gaaet i Land. Der var ogsaa nogle, som havde to Jærn med. Saa snart de saa Kontroløren komme, satte de det lovlige Jærn paa Stagen og stak det ulovlige under Frakken.

Engang kom Kontroløren og vilde ud til nogle Aalestangere, som stod langt ude paa Isen. Isen havde den Dag løsnet sig fra Landet, og nogle Fiskere stod ved Vandkanten og talte om, at de ikke vilde længere ud end, at de kunde se, om Isen kom i Drift. Da bad Kontroløren, om ikke en af dem vilde bære ham over Vandet ud paa den tykke Is. Straks tilbød en Mand sig, som havde store Træskostøvler paa; de var bundne ovenfor Knæerne, og paa Kroppen havde han Oljetøj. Der var ikke langt hen til Iskanten, men Vandet blev hurtigt dybt. Og lige før de naaede Isen, faldt Manden, og Kontroløren styrtede paa Hovedet i Vandet. Fiskerne ude paa Isen saa det og skoggerlo, saa det kunde høres i Land, og Kontroløren vadede ind under mange Skældsord, Trusler og Eder.

Manden med Træskostøvlerne og Oljetøjet gik derimod ud til Aalestangerne. En af dem havde fanget særlig mange Aal den Dag. Han gav en Omgang »smaa sorte« til dem alle hos en Gæstgiver i Lemvig, da de kom ind til Byen for at afsætte Fangsten.

Der boede i Langerhuse en Mand, der hed Erik Thudborg; han ejede 3 store Havskibe, hvert til 10 Mands Besætning, og et mindre til 6 Mand; da han var den største Baadejer paa Stedet, kaldtes han Herremanden i Langerhuse eller blot »Wor Hæær« (vor Herre). — Naar der fiskedes godt Foraar

eller Efteraar, kørte Erik Thudborg to Dage i Ugen til Lemvig med Fisk for Lavet i Langerhuse; han var den eneste blandt dem, som havde Heste at køre med. I Reglen kørte han Onsdag og Lørdag. Om Lørdagen, da det var Torvedag, kunde det træffe sig, at han straks fik solgt ud. Om Onsdagen var det ikke altid nemt at faa Fisken solgt i Lemvig; han kunde da blive nødt til at køre ud med den i Sognene omkring Lemvig og falbyde den. Han maatte nødig komme

Fig. 16. En farlig Sejlskib.

hjem til Harbøre med den igen usolgt, for da var den ødelagt og ingen Fisker kunde spise den.

Erik Thudborg var nu ogsaa en Handelsmand, der kunde klare sig i en snæver Vending. En Dag var han og hans Hjælper kommet fra Landet og holdt paa Lemvig Torv med Resten af Fiskene. Det var varmt, og Spyfluerne summede over Vognen. Der kom da en Mand, som vilde købe Fisk; men han vilde ogsaa gerne have dem billigt. »Fy«, sagde han, »Jeg tror, der er Maddiker i det, er det noget at sælge til Folk? — Jeg vil dog give noget for din Fisk, men kun Halvdelen af det, du forlanger.« »Er du taabelig, Mand!« sagde Erik Thudborg, »vil du skambyde mig paa min Fisk? Vil du ikke købe det til en ordentlig Pris, ved jeg nok, hvem der vil have det; jeg kan let blive af med min Fisk; der er mange,

der vil have det.« »Hvem er de mange?« spurgte Manden. »Det rager ikke dig, saadan en Kamper, kommer her og skambyder mig paa mine Fisk!« (En Kamper var en Mand oppe fra Herredet; Folk fra Herredet kaldte Harbøreboerne for Havgasser). — »Ja, ja, lille Mand!« sagde den anden, »godt Ord igen, vi kan jo snakke om det.« »Der skal ingen Snakken være om det,« sagde Erik, »vil du have det, kan du faa det endnu; men du skal give den fulde Pris for det; for der er mange, der vil have det; jeg ved nok, hvor jeg kan blive af med det, og jeg ved ogsaa, hvad de vil give.« »Ja, lad mig saa tage det altsammen,« sagde Manden, »er der saa mange, der vil have din Fisk, saa vil jeg ogsaa have det.« »Ja, skynd dig saa at hente din Vogn og faa det i, at ikke der skal komme flere, nu det er solgt.« Da Manden havde skyndt sig bort, spurgte Medhjælperen: »Hvad er det for nogen, der ogsaa vil have Fisken?« »Det er Spyfluerne, og jeg kender ogsaa, hvad Pris de giver,« sagde Erik Thudborg.

De Fisk, man nu ikke kunde spise med det samme eller faa solgt straks, maatte jo behandles, saa de kunde hænges til eget Brug eller Salg; navnlig blev mange Fisk tørret. Først blev de rensede; Hoved, Suund (Svømmeblære) og Maven af Torsken blev tørret lige saa vel som Kroppen. Torsken blev flækket paa langs og spjælked, det vil sige, at nogle Pinde blev sat i paa tværs for at gøre Fisken bred; det saa bedst ud og var nyttigt for at sælge dem. Samme Behandling fik de største Hvillinger. De blev bundet sammen to og to og hængt paa Stejlen til Tørring.

Smaa Hvillinger blev bare rengjorte, og Hoved og Indvolde blev smidt paa Møddingen; Fisken blev lagt paa Græsset for at tørres, og siden blev de bundet i Knipper og gemt til Vinteren. De mellemstore Hvillinger blev flækket paa langs og lagt ud paa Græsset for at tørres om Dagen; men om Aftenen blev de lagt i en firkantet Bunke mellem to Trug, og en stor Sten blev lagt ovenpaa for at presse dem flade, hvad der gjorde dem større i Udseende.

De store Hvillingers Hoveder brugtes til Krapping: Lever, Rogn, Æg, Mel og Kryderier æltes sammen til en sej Dej og fyldtes i Hvillinghoveder og kogtes; det kaldtes Krap-pinghoved og var yndet af mange.

Fiskernes Liv stod ofte paa Spil. Engang var min Fader med paa Havet, da Skibet hvælvende sig i Havstokken, og fem Mand druknede, deriblandt hans Broder. Fader fik fat i en Aare, og den skyllede i Land med ham. Tre andre kom ogsaa levende i Land. Der var gerne Folk ved Havet, naar der var Fare paa Færde for Fiskere, som var ude. Naar de saa et Menneske i Havstokken, tog de hinanden fast i Hænderne og dannede en Rad; den forreste gik ud og greb den forliste, og saa drog de til af alle Kræfter, til alle var paa tørt Land. Var Mennesket tilsyneladende dødt, søgte de at faa Liv i ham. En lagde sig udstrakt paa Jorden, og et andet Menneske lagde sig paa Maven tværs over ham. Saa lagde de den døende, som havde faaet Saltvand i sig, op paa de to andre og rullede og vendte og drejede ham, til Vandet kom løbende ud af Munden paa ham. Paa denne Maade frelste de mange fra Døden.

Der var en Del unge Mænd, som ikke havde Lyst til at blive hjemme og være Fiskere og ej heller havde Lyst til Agerbrug. De drog om Sommeren paa Langfart til fremmede Lande, og om Vinteren var de hjemme 2—3 Maaneder. I den Tid, de var hjemme, havde den Slags Folk ikke Lyst til at bestille ret meget. — Jeg havde en Fætter, som var Sømand, og som hed Laust Jensen; han havde en Broder, som boede i Agger, og som han besøgte hver Vinter, naar han var hjemme. Laust var et livsglad Menneske, der baade kunde fornøje sig selv og andre. En Nat kom han stormende ind ad Døren hos mine Forældre med en Flok unge Mennesker efter sig og raabte: »Kom op, Morbroder og Moster! Jeg kommer nu lige fra Agger med min Kæreste, og min Moder er ogsaa med. Her har jeg Violineu, vi skal have en Dans!«

Fader og Moder rejste sig af Sengen, og da vi Børn hørte, han stemte Violinen, kunde vi heller ikke blive liggende; jeg var otte Aar den Gang. Moder lavede Kaffe til hele Selskabet. »Nu skal vi holde Forlovelsesgilde her,« sagde han, »Brylluppet skal staa i Agger, før jeg rejser ud igen. Jeg er forhyret fra Aalborg og skal rejse midt i Marts. — Moders Stue er for lille til at danse i; det er derfor vi kommer her.«

De dansede og spiste og drak hele Natten hos os. De fleste paa Harbøre var som een stor Familie.

Nogle Dage efter rejste Laust Jensen og hans Kæreste til hendes Forældre i Agger, og her blev Brylluppet holdt, før han igen tog til Søs. — I Efteraaret 1858 forliste det Skib, han var med; kun Laust og to Mand til reddede sig i Land paa nogle Klipper; men de mistede alt, hvad de havde med sig, baade Kuffert, Klæder og Penge. Hans Kones Forældre havde om Sommeren bygget et lille, pænt Hus til de unge Folk; det var deres Tanke, at Laust skulde fare til Søs om Sommeren og gaa ud og tærskke for Bønderne om Vinteren. Men naar Laust havde faret til Søs om Sommeren og havde lagt op, havde han ikke Lyst til at arbejde om Vinteren; han vilde da gaa omkring med sin Violin og spille, som han var vant til. Og i Stedet for at bestille noget ved Landvæsenet, som kedede ham, gik han over til Harboøre og tog Konen med sig. Om Sommeren var han som sædvanlig til Søs; men da han om Efteraaret kom hjem, var det det samme igen: Skibet var slaaet i Stykker mod nogle Skær oppe under Norges Kyst, og han var den eneste af Besætningen, der reddede sig i Land; han havde mistet alle sine Ejendele, og Rederiet havde næsten ingen Erstatning givet ham. — Det var et Knæk, som sved til ham og hans Kone hele Vinteren; de fik det meget smaat, og Konens Familie vilde ikke hjælpe dem. De talte med Konen om, at hun skulde tage fra ham; det blev aldrig til andet end den bare Elendighed med den Mand. Historien med Forliset troede de ikke paa; det var Løgn og Opspind, sagde de.

Laust Jensen spillede af og til paa sin Violin, men naar han og Konen kom hjem til hans Moder, min Faster, sad de og græd til hinanden bægge to og klagede over den Haardhed, som de skulde tage imod af Konens Familie. Faster havde flere Børn, og hendes Mand var død for et Par Aar siden; hun kunde ikke hjælpe dem. Laust og hans Kone havde nu et Barn, en Dreng, og et i Vente. —

Næste Sommer var han ogsaa forhyret fra Aalborg. Han skrev da til Konen, at hun skulde sælge Huset og komme til Aalborg; saa vilde de leje en Lejlighed der og undgaa at komme til Agger mere. Dette Brev naaede aldrig Konen; muligvis havde Konens Familie faaet fat i det; i hvert Fald saa hun det aldrig. Familien lovede derimod, at de vilde for-

sørge hende og Børnene, blot hun vilde lade sig skille fra Manden. Han sendte efter deres Mening for faa Penge hjem. Han var ikke til at stole paa, og det blev aldrig andet end Usseldom med ham.

Laust undrede sig over, at han ingen Svar fik, og at Konen ikke kom; derimod fik han Brev fra hendes Broder, at han hellere maatte blive borte, naar han ikke anderledes kunde forsørge sin Famlie. Han tænkte sig da, at de allerede havde faaet snakket hende for, saa hun hellere var ham kvit, og at det var derfor, hun intet Livstegn gav fra sig.

Han skrev dog endnu et Brev fra Aalborg og bad hende komme inden en fastsat Dag, da han skulde sejle, og samtidig skrev han til Faster for at faa nærmere Underretning. Faster kunde ikke selv skrive; men hun kendte straks Sønnens Skrift, da hun fik hans Brev. Dagen efter rejste hun til Agger for at faa en Tydning. Faster og den unge Kone taltes nu ved; men Konen havde for faa Penge mellem Hænderne til at rejse med det samme, og Familien nægtede hende at sælge Huset eller i nogen Maade at være hende behjælpelig med at komme af Sted. Mens disse Forhandlinger stod paa, var Tiden gaaet, saa hun ikke kunde naa til Aalborg inden den fastsatte Dag; alligevel besluttede hun sig til at rejse. Hendes ældste Dreng var opkaldt efter hendes Fader, og hendes Famlie i Agger beholdt ham; den yngste, ogsaa en Dreng, tog Faster med til Harboøre og bragte til mine Forældre. Saa rejste Laust Jensens Kone, som hun kunde, til Aalborg; men da hun kom der, var hendes Mand taget ud med et Skib, og ingen vidste, naar han kom tilbage. Hun stod da alene, uden Støtte og uden Haab. Hun fik opspurgt, at Skibet ejedes af et Rederi, som havde Kontor i København. Saa rejste hun derover i den Tanke, at han ved Efteraarstid muligvis kom tilbage dertil. I København fik hun Plads som Husbestyrerinde hos en Snedkermester. Der gik syv Aar, hvor hun intet hørte fra Manden. Han havde faaet Hyre hos et andet Selskab, og Rederiet kunde ingen Oplysninger give om ham. Heller ikke Faster fik nogensinde Brev fra ham. Laust Jensen var død for Familien.

Som Tiden gik blev den unge Kone gode Venner med Snedkeren, hun tjente hos; dersom Laust Jensen var død, hvad

der var det sandsynligste, kunde hun tænke sig at gifte sig med sin Husbond; hvis der ingenting var i Vejen for deres Forening, var det det bedste, hun kunde gøre. Konen forhørte hos alle Rederier; men intet kunde give Oplysning om ham. Snedkeren lod Forespørgsel udgaa gennem Aviser i flere Lande; men der kom intet Svar. Enhver Hindring var derved ryddet bort for deres Bryllup. Kun Faster troede paa, at han levede. »Jeg skal nok faa Laust Jensen at se endnu en Gang,« sagde hun, »det er jeg viss paa.«

Hun gik til Havet hver Gang der strandede et Skib for Harboøre, og saa nøje paa alle de Skibsfolk, der kom i Land. Engang traf hun en Mand, der lignede Laust Jensen; han var af samme Højde, havde samme Legemsbygning og var lys ligesom han, og naar han gik, var det Laust Jensens Gang. Hun gik hen til ham og kiggede ham ind i Ansigtet; hun var viss i sin Sag, skønt denne Sømand havde Fuldkæg, hvad Sønnen ikke havde haft, da hun saa ham sidst. De saa lidt paa hinanden. »Goddag, Laust Jensen,« sagde hun saa. Da vendte han sig bort og gik uden at sige et Ord. Men Faster var viss paa, at det var Sønnen, hun havde set.

Det var samme Aar, hans Kone var blevet gift med Snedkeren. — I de første Dage fortalte Faster til alle dem, hun mødte, at nu havde hun set Laust Jensen; »men han vilde ikke give sig til Kende for mig. Han er paa det Barkskib, som er strandet for Vrist, det er jeg viss paa; men det er jo nok ogsaa det bedste, at ingen ved, hvor han er, nu hans Kone er gift.«

Der gik en fire—fem Aar, efter at Snedkeren var blevet gift med hende. De havde nu en lille Pige, der var stor nok til, at hun kunde gaa med sin Moder paa smaa Byture. En Dag havde de Ærinde i Nyhavn. Der mødte de en Sømand, som gik i Land fra et af Skibene. »Laust Jensen!« sagde Konen højt og faldt besvimet om, og den lille græd og kaldte paa »Moder«. Der kom Folk til og tog sig af Moder og Barn. Laust Jensen var forsvunden ind i en Port.

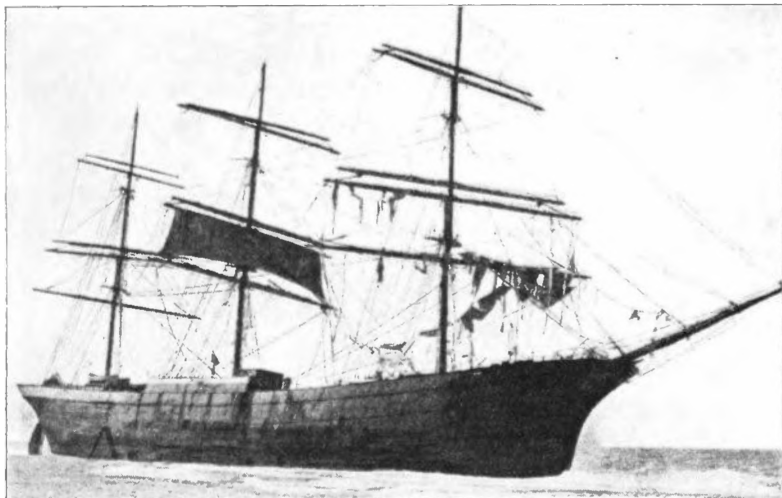

Fig. 17. Et strandet Skib.

STRANDINGER.

DER var altid noget at fortælle forud for en Stranding; hos Strandfogdens hørtes det, som Dørene sloges op og i; i Stuen, hvor Skibsfolkene plejede at opholde sig, hørtes Stemmer og Raslen med Tallerkener. — En Dag Pigen vilde løbe gennem Bryggerset hos Christian Mærsk's, kunde hun ikke straks faa Døren op; nogle Dage efter kom et Lig op ved Havet, og det blev lagt i Kiste i Chr. Mærsk's Bryggers. Eller man havde set en Ligild komme skridende op fra Havet hen til Strandfogedgaarden. — Af den Slags Varsler blev der fortalt mange.

Før de mange Fyrtaarne blev bygget paa Vestkysten strandede der mange flere Fartøjer end nu. De mange Sejlskibe havde ogsaa vanskeligere ved at klare Kysten end Damperne. — Man kunde se paa et Fartøj, som gik langt ude paa det oprørte Hav, om det kunde klare sig fra at strande. Ellers kom det dinglede som en fuld Mand paa en Gade. Naar Skibet kom nærmere, kunde det se ud, som han stod fast paa den yderste Revle, — hvad der ogsaa af og til skete. Men lidt efter tog han Fart og dinglede frem og tilbage til den

Det gamle Harbøre.

anden Revle. Tit blev han staaende der, især om Skibet var tungt lastet, eller det var sprunget læk paa den yderste Revle. Men var Havet højt, kunde det dingle af Sted igen paa Bølgerne, til det endelig stod fast, enten paa den inderste Revle eller i Havstokken. Var Fartøjet kun ballastet, kunde det naa saa højt op, at det kom til at staa paa det tørre Land, naar Havet igen gik tilbage.

Skete Strandingen om Dagen, fór Rygtet som en Løbeild. »Der gaar et Fartøj herude og kan ikke klare sig«. Da strømmede alle Mand til Havet, »for«, som de sagde, »der kunde maaske blive Brug for os«. — Saa længe Skibet ikke stod fast, kunde man ikke bestemt sige, i hvilket Strandlen det vilde strande. Derfor fik i Reglen flere Strandfogedhjem travlt med at koge Mad og rede Senge, for at Skibsfolkene straks kunde faa varm og kraftig Mad og komme i varme Senge. Jeg kendte et Strandfogedhjem, hvor de altid havde liggende 10 rene Skjorter til Benyttelse for Skibbrudne.

Naar der strandede et Fartøj, blev der straks sendt Bud til Øvrigheden i Lemvig; det var i Reglen et ridende Bud paa en af Strandfogdens Heste. Og Øvrigheden kom saa hurtigt, som det kunde lade sig gøre at køre de to Mil fra Lemvig til Harboøre. Imidlertid havde den Strandfoged, i hvis Strandlen Skibet var strandet, travlt. Manden og Karlen var straks taget til Havet at hente Skibsfolkene.

Fra gammel Tid var Harboøre inddelt i fire Fjerding; til Vejlby Fjerding hører Gaarde og Huse fra det sydligste Harboøre indtil Byen Søndersogn; til Vrist Fjerding hører Søndersogn og Vrist. Derfra strækker Stausholm Fjerding sig op til den Arm af Limfjorden, som ligger Nord for Langerhuse. Til Røn Fjerding hører Rønland, Knopper, Sønderlanger og Nørrelanger. I hver af disse Fjerding var der et Bjærgelav. Naar et Skib strandede skulde det Bjærgelav, som hørte til den Fjerding, hvor Strandingen foregik, først have Sjøv (Arbejde) med at losse Skibet.

Naar et Fartøj strandede, var der nemlig altid i flere Dage Sjøv med stor Fortjeneste. Var det strandede Fartøj ballastet, var der dog ikke stor Vinding ved det; var det derimod ladet med Korn, Træ, Kul og deslige, var der gode Penge at tjene, først med at losse det og med at udlægge de strandede Varer

i Numre til den Auktion, der skulde holdes kort efter Strandingen. Og siden var der Arbejde med Opbrækning (Op-hugning) af Skibet og med at udlægge Skibstømmer, Jærn, og sligt til den derpaa følgende Auktion.

Naar Folkene fra det strandede Fartøj var bjærgede og Ud-losningen begyndte, blev der straks sat Vagt, og denne ved-blev, til hele Ladningen, Sejl og Takkelage var solgt paa Auktionen, der holdtes oppe mellem Bjærgene, hvorhen Tin-gene blev kørt eller slæbt fra Strandingsstedet. I Reglen var

Fig. 18. Paakjær (en gammel Strandfogedgaard).

det Strandfogederne, der havde den Fortjeneste at holde Vagt, de gamle om Dagen og deres voksne Børn eller Tjenestefolk om Natten. Naar de unge saaledes havde Vagt, samledes deres Venner og Veninder hos dem og holdt Morskab i nogle Timer. Var det mørkt og koldt, f. Eks i de lange Efteraarsnætter, sad alle inde i Vagthuset og fortalte Historier, sang eller spillede Kort. Men var det maanelyst og smukt Vejr, løb vi ude og legede som Børn. Og saa spillede vi Kort om, hvem der næste Aften skulde medbringe Kaffe, som vi kunde drikke til Pandekager eller Æbleskiver.

Var et strandet Skib ladet med Korn, blev Sæden lagt i store Dynger paa Skibets Sejl eller Presenninger, indtil Auktionen kunde holdes. Korn var den Gang en dyr Vare paa

Harboøre, det maatte i Almindelighed sejles dertil langvejs fra og betaltes i dyre Domme. Ved Strandingsauktionerne kunde det købes meget billigere. Korn, der var havareret, kostede næsten ingenting. Men det kunde udferskes og laves til Malt, og saa kunde det godt holde sig; eller det kunde bruges til at fede Gæs og Ænder med, og dertil var det udmærket.

Strandede der Dampere, der var ladede med Jærnvarer som Jærnbaneskiner eller andet lignende, kunde det hænde, at Dykkerselskabet fik god Fortjeneste, — maaske i flere Somre. Gaardmændene tjente da gode Skillinger ved at køre disse Varer til Lemvig. En stor Del af Stykgodset bragtes ogsaa til Lemvig og solgtes billigt paa Auktioner der.

I 1842 strandede et stort Barkskib, som var ladet med Farvesager af alle Slags. Skibet strandede paa Revlen; voldsomme, taarnhøje Bølger hamrede med frygtelige Brag paa Skibet; Mandskabet surrede sig fast til Masterne, men til ingen Nytte; det var før Redningsvæsenet oprettedes, og Fiskerne kunde umulig gaa ud til Vraget i deres smaa Baade. Det varede ikke længe, før Skib og Ladning og Mandskab knustes og splittedes i Bølgerne. En stor Del af Ladningen skyllede i Land. Kvinder og Mænd strømmede til Havet og samlede op af de kostbare Farvesager. En Mængde Engelblaa og Kopal, som var nemmest at faa fat paa, bar Kvinderne hjem i deres Forklæder; Mændene stoppede deres store Trøjelommer fulde, ja enkelte tog en Sæk med til Havet og tog med sig hjem alt, hvad de kunde bære og slæbe. Men saa snart det kom Øvrigheden for Øre med den kostbare Ladning, blev det forbudt at tage deraf. Der blev sat Strandvagt baade Nord og Syd for Strandingsstedet, og Øvrigheden drog fra Gaard til Gaard og fra Hus til Hus og undersøgte, om de kunde finde noget af de stjaalne Sager. Det løb som en Ild, at Øvrigheden var »ude at fassentere«. De, der havde taget noget hjem, fik travlt med at gemme det; mange gravede det ned i Bjærgene. Hvor Øvrigheden fandt noget, blev Folkene straffet for Tyveri; baade Kvinder og Mænd kom til Lemvig og fik Vand og Brød i Raadhusets Kælder. Men den Slags Tyveri ansaa de fleste ikke for Synd og Skam; de sagde altid, at hvad der kom ved Havet, kom aldrig til sin rette Ejer; der kom saa meget i Land, som Strandfogeden

kørte hjem, men som aldrig kom til Auktion; derfor mente de, at de lige saa godt kunde tage noget deraf. Fortjenesten paa Harboøre var dengang meget ringe; de Gamle sagde, at de slet ikke kunde undvære at bjærge noget ved Havet, for i saa Fald kunde de ikke leve. I Almindelighed vidste de alt med Strandfogeden, og det var yderst sjældent, at nogen blev straffet for Strandtyveri.

Lang Tid efter »Engelblaaskibet«s Stranding kunde det hælde, at man ved Dæmningsarbejde eller lignende stødte paa Kopal (der kunde bruges til Perlekranse) eller Engelblaa; efterhaanden var det blevet til, at Farvestoffet havde efterladt sig en stor mørkeblaa Plet i Sandet, men ellers var forsvundet.

Engang strandede der en engelsk Damper, og en stor Del af Ladningen drev i Land, der var en 3—4 Strandvagter i hvert Strandlen fra Kanalen til Vejlbj. Min Fader var ogsaa Strandvagt; han og to Vagter paa hver sin Side af ham vidste med hinanden, hvad der var skyllet op paa hver enkelt Strækning. De tre Vagters Koner op til dem om Natten med varm Mad og varmt Øl med en Dram Brændevin i. Min Faders Nabovagter havde samlet nogle Væve Damask og andet kostbart Tøj og nogle tykke Sengetæpper, som deres Koner skulde have med hjem, naar de kom til det fastsatte Klokkeslæt. De vilde ogsaa overtale Fader til at give Moder noget med hjem; men Fader sagde nej; »naar jeg er sat som Vagt, saa er Godset mig betroet, og jeg tager ikke af betroet Gods«. De andre tog alligevel Varerne, som de havde besluttet; men Fader kunde ikke faa sig til at melde dem.

En Gang i min Faders Ungdom strandede der et Skib, der kom fra en Havn i Sydamerika, hvor de havde den gule Feber. Det var ladet med Sydfrugter, og strandede ud for et stort Bjærg, der hed Mandsbjærg. Det havde ligget i Karantæne i en fremmed Havn, men var i Smug sejlet derfra om Natten. Da man vidste, at det var et dansk Skib, kom der straks Bud her til Landet om det. Skibsfolkene kom i Søforhør og bekendte. Skibet og hele Ladningen blev brændt paa Stranden, hvor det stod. Nær ved Mandsbjærg blev der lejet et lille Hus til Folkene paa et afsides Sted. Alt deres Tøj, ogsaa det, de gik og stod i, blev brændt, og der blev

skaffet nyt Tøj til dem. De var i Karantæne i tolv Dage; ingen Mennesker maatte komme til dem undtagen den ene, som var lejet til at skaffe dem Mad. Da tolv Dage var gaaet, kom der Bud, at de var frigivne.

Sandflugtskommisær Claudi boede først i 1840'erne paa Gaarden Grysbæk i Vandborg Sogn. Fra Bakken der kunde man se ud over Ferring Fjord til Harboøre og langt ud i Havet. Claudi var Øjenvidne til flere Strandinger og saa, at Mandskabet forliste. Med deres smaa Baade kunde Fiskerne ikke redde de skibbrudne. Claudi rejste da til England og studerede Redningsvæsenet der. Han fik Støtte af Regeringen til at faa en Baad bygget. Siden flyttede Claudi til Lemvig og boede der som Overopsynsmand for Redningsvæsenet.

Claudi udvalgte min Fader, Anders Thudborg, til Formand og Fører for den første Redningsbaad, der blev bygget 1848 og hed Karl til Løven. Fader fik selv Lov til at udvælge sit Mandskab; det bestod af ti faste Mand og to Reservefolk; de fleste var fra Langerhuse, hvorfra der ikke var langt til Redningsstationen, Flyvholm. Min Fader skulde selv møde hver Gang, der var en Stranding; derimod kunde de andre leje en anden Mand i deres Sted. Hele Mandskabet bar forgyldte Ankerknapper i Trøje og Vest, naar de var i Tjeneste. Fader fik en blank, sort, fladpullet Hat med bredt Baand, hvorpaa stod Formand for Karl til Løven. Baandets flagreende Ender hang ham ned i Nakken.

Om Sommeren var det sjældent, der strandede Fartøjer; det var mest en Hollænder eller Fanøbo, som næsten altid var ballastet, gamle, raadne Kasser, som ikke kunde gaa i Fart længer; de kom mest i Taage og i Flodstrøm, og de blev altid ophugget og solgt som Brændsel.

Men om Efteraaret og Vinteren blev der hyppigt Brug for Redningsvæsenet. Min Fader var ansat ved Redningsvæsenet til Efteraaret 1860 og var i den Tid med til i Redningsbaaden at bjærge 561 Skibbrudne foruden mange, som blev bjærget i Raketstolen.

1848 blev ogsaa Dykkervæsenet ved Harboøre oprettet. Min Fader var den første, der blev ansat som Dykker paa Vestkysten.

Der strandede en Gang et Skib paa anden Revle ud for

Nørre-Langer. Vejret var strengt, og Bølgerne var saa høje, at Redningsbaaden ikke kunde gaa ud. Men der blev skudt en Raket ud til Fartøjet, og det kunde ses fra Land, at den traf godt og faldt mellem Masterne. Folkene fik travlt derude, løb frem og tilbage paa Dækket og kom ned fra Masterne; men de ordnede ikke Linen saadan, at man fra Land kunde begynde Redningsværket. Dersom de havde forstaaet at gøre Linen fast, kunde de allesammen let være bjærget. I Stedet for bandt de sig alle ti fast til Linen og sprang fra Borde.

Fig. 19. Prøve med Redningsbaaden Flyvholm.

Da Redningsmandskabet saa, at de alle forsvandt fra Dækket, hivede de ind i Linen, og de fem første blev bjærget; men bag den femte var Linen revet over. De sidste fem kunde ikke reddes; de hvirvledes med af Strømmen, og ingen saa dem siden. De reddede Folk var fra Spanien. Vi sagde om dem, at de talte som Gæs.

En Aften var vi en Del Børn og unge Mennesker forsamlede til Fødselsdagsgilde i det Hus, der laa nærmest Havet. Maanen stod højt paa Himlen, det var stille Vestenvind og en Smule Taage. Vi sad i den gladeste Feststemning ved Chokoladen og Kaffen, og Musikanteren var med sin Harmonika allerede gaaet ind i Storestuen, hvor vi skulde danse.

Pludselig hører vi en forfærdelig Knagen og Bragen og Dunden. Huset rystede, som det skulde falde; alle blev forskrækkede og stormede ud i Hælene paa hinanden. Ingen tænkte paa Stranding i det Vejr; men til vor store Forbavselse saa vi en prægtig fuldrigget Tremaster staa kun et Par smaa Bøsseskud fra os. Nogle sagde: »Det er ikke et Fartøj med levende Mennesker paa — det maa være Bjærgene, der spejler sig i Taagen«. Men saa baade hørte og saa vi, at den ene Mast faldt; de fleste gik til Havet. Min Søster og jeg løb hjemad, alt hvad vi kunde. Vor Fader var Formand for Redningsbaaden, og vi vidste, han skulde være den første i Redningshuset for at ordne alt, saa det kunde være rede, naar Hestene kom for at trække Raketapparaterne og Baaden, der altid stod paa sin Vogn, til Havet.

Saasart vi kom indenfor Døren, raabte vi: »Kom endelig op, Faer og Moer, der er strandet et stort tremastet Fartøj her lige vestenfor, kom endelig op med det samme!« »Aa, gaa I nu i jer Seng, lille Børn; det er sildig nok, Klokken er vist mellem tolv og eet. Hvorfor vækker I os? Jeg var lige nu falden i Søvn«, sagde Fader, »og jeg skal op om en Times Tid, da har vi Flodstrøm. Jeg har lovet Christian Mærsk, Strandfogeden, at se op til Havet Kl. 2, fordi han ikke selv er rask. Gaa I nu i jer Seng, lille Børn, der strander intet Fartøj i saadan et Vejr«. Vi klynkede og sagde: »Vi kan staa her uden for Døren og se Fartøjet«. Da sprang Fader op af Sengen og sagde: »Kom op, Gertrud Marie!« »Ja«, sagde Moder, »det er maaske den, du talte om den anden Aften, du kom hjem fra Havet«. Inden Fader havde faaet alt sit Tøj trukket paa, gik han ud til Husenden. Da han kom ind igen, sagde han: »Jo, hun staar der; jeg kom tidligt nok til at se den sidste Mast falde. Nu gaar jeg over til Redningsstationen, saa faar I, Børn, løbe, saa rask I kan, om til Redningsmandskabet og sige, de skal komme uopholdelig til Redningsstationen, der er strandet et Fartøj, og Baaden skal ud«. Mens vi udførte denne Ordre, gik Moder hen at purre de Gaardmænd ud, som var ansat til at køre Baaden og Rakterne til Havet. Alt skete det i en Fart, Baaden kom ud af Huset og begyndte at køre. Da kom der

Afbud; der var hverken Brug for Baad eller Raketter. Fartøjet laa i Havstokken; Budet vidste ikke, om der var levende Folk om Bord. »Ja, det er jeg viss paa, der er«, sagde Fader, »Kuskene kan køre Vognene ind igen og saa lade det hele staa, til vi selv kan ordne det. Lad os saa skynde os at komme til Havet, der er nok Brug for os alle«.

Da de kom til Havet, var der allerede en Mængde Mennesker forsamlet; men ingen havde udrettet noget. Fartøjet var sejlet midt over. Det var kommen fra Sydvest, og i samme

Fig. 20. Redningsbaaden køres til Stranden.

Retning laa det i Havstokken. Forstavnen sad støt i Havstokken, og Bagstavnen var væltet udad; Havet skyllede ind midt i Skroget. Fader gik ud til Forstavnen og rakte en af Skibsfolkene sin Haand; en Mand inde fra Land tog i Faders anden Haand, for at de ikke skulde synke ned i Stokken, naar Bølgerne slog op omkring dem. Paa denne Maade blev der bjærget syv; to sprang selv i Land. Hele Besætningen havde været paa 19 Mand.

Der stod et Menneske paa Bagstavnen og saa paa, at de ni blev bjærgede. Men da Redningsmandskabet tog hinanden i Hænderne og gik ud for at bjærge ham, lod han sig falde baglæns i Havet, og ingen saa ham siden. De øvrige Skibsfolk maa Havet have skyllet ud af Køjerne, og saa havde

Strømmen ført dem med sig. Man hørte ingen Raaben eller Klagen, og der kom ingen døde i Land.

De reddede Skibsfolk sagde, at det var Kaptajnen, der havde staaet paa Bagstavnen, og at han vist ikke havde villet være bekendt at lade sig bjærge. Fartøjet, der var et flot Skib og en stolt Sejler, var løbet af Stabelen tre Maaneder tidligere. Det var baade den første og den sidste Rejse. Det kom fra England med en Ladning Salt til Aabo i Finland. De havde Medvind, da de forlod England; derfor sejlede de med fuld Kraft; Vagterne havde nok ikke været ædru, havde maaske sovet, og Taagen havde narret dem. De troede, at de var langt norden for Danmark.

Der flød mange Ting op paa Stranden samme Nat; Folk gik ikke alle tomhændede hjem. Der var en Pige, som fandt et ottekantet Skibsur og tog med sig hjem; det er der den Dag i Dag og gaar og slaar godt endnu. I Strandingstilfælde maatte vi andre Børn aldrig komme til Havet, før der var blevet sat Vagt over alt det, som var strandet. 3—4 Dage efter at Skibet var strandet, var jeg med Strandfogedens Børn ved Havet. Jeg fandt en Perlekrans, et Billede af den unge Bjørnstjerne Bjørnson og et Portræt af en ung Kone med et lille Barn paa Skødet. Det tog jeg altsammen med hjem og viste mine Forældre. Samme Dag havde Fader fundet et Par nye Støvler, som han tænkte var en af Skibsfolkernes. Nu tog han det altsammen og gik hen til Sømændene med det. De kendtes straks ved det. En tog Bjørnsons Billede og Kranzen, en var glad for at faa sine Støvler igen, og en tog Moderens og Barnets Billede og græd af Glæde.

Var der nogen af de skibbrudne, som ikke godt kunde gaa, blev de kørt hjem til Strandfogedens, og Kvinderne i Strandfogedgaarden havde travlt med at lave Mad og rede Senge.

En Sommer, da jeg kun var 10—11 Aar, tjente jeg hos Strandfoged Christian Mærsk, hvis Kone var mit Søkendebarn. Samme Efteraar strandede en Skonnertbrig med 10 Mands Besætning. Alle disse skulde bo i Strandfogedgaarden. Der var fem Fredssenge (Gæstesenge), de brugtes ikke til daglig, men kun til Fremmede og Skibsfolk. Kaptajnen og Styrmanden fik hver sin Seng. Der var da for faa Senge til

Skibsfolkene. Det var Skik paa Harboøre, at Tjenestepiger og Lillepiger, Karle og Tjenestedrenge sov i een Stue. Til de Søfolk, som ikke kunde faa Plads i Fredssengene, blev der da redt Senge i samme Stue.

Mens Skibsfolkene var der, havde alle i Gaarden saa travlt, at de næsten ingen Søvn fik. Det varede dog kun nogle Dage, før Skibsfolkene og Styrmanden rejste, medens Kaptajnen blev, til den første Auktion var holdt. Mens de endnu alle var der, kunde det ske, at den voksne Pige næsten ikke kom i

Fig. 21. En Strandfogedgaard, Mærsk's Gaard, set fra Sydøst.

Seng, fordi der var nogle af Søfolkene, der var urolige og ikke vilde gaa i Seng. De taalte ikke den danske Brændevin, som de holdt meget af. Hun kunde somme Tider sætte sig paa en Stol og sove eller slænge sig lidt paa Børnenes Seng. Konen kunde ikke undvære sin vante Søvn, og Mandfolkene var paa Stranden; der var Vagt baade Nat og Dag, især til den første Auktion var holdt. Jeg lille Pige fik ogsaa kun meget lidt Søvn. En Nat blev jeg vækket af en forfærdelig Snorken; jeg blev meget bange, og da jeg mærkede, at der laa et Menneske ved Siden af mig, turde jeg ikke en Gang trine over ham og staa op. Det var en af Skibsfolkene, som var kommet sent hjem, og ikke havde kunnet finde sin egen Seng; han havde da lagt sig paa Storpigens Plads ved Siden

af mig. Jeg blev liggende saa stille som en Mus, da jeg var bange for at vække ham. Omsider kom Pigen, før det endnu var bleven rigtig lyst, kaldte paa mig og hjalp mig ud af Sengen, mens Sømanden blev ved at sove.

Min Sengekammerat var ellers et flinkt Menneske; han var helt ung, og han var meget hjælpsom overfor mig. Særlig flink var han Dagen efter, at han havde voldt mig den Forskrækkelse; han hjalp mig med at pumpe Vand op til Kreaturerne, han bar to Spande i Aag over Vasen langt vester til det gamle Gaardsted, hvor Gæssene stod osv. — Vi kunde ikke rigtig tale sammen; men vi kunde for det meste forstaa hinanden. Jeg begreb, at han ogsaa havde passet Kreaturer, og at det strandede Skib var det første, han havde sejlet med. Alle Sømændene var fredelige og morsomme Mennesker; det var Prøjsere fra Memel, paa een nær som var Svensker. De var behjælpelige med alt, hvad de saa, vi bestilte; der var een, som vistnok var Kok; han hjalp gerne i Køkkenet. De blev ogsaa behandlede i et og alt, som om de var Strandfogedens nærmeste Paarørende.

Dagen før Skibsfolkene skulde rejse, holdt Øvrigheden i Lemvig Søforhør. Efter gammel Skik hos de fleste Strandfogeder blev der samme Aften holdt et lille Gilde med Musik og Dans, hvortil en Del af Naboernes Piger og Karle var indbudte. Skibsfolkene sørgede selv for Musikken; der var næsten altid en iblandt dem, som havde en Harmonika eller en Fløjte. Eller en kunde tromme Dansestykker paa en Bakke eller et Bord, og saa sang de andre dertil. Og paa den Maade morede Skibsfolkene og Stedets Folk sig med hinanden til langt ud paa Natten. Gildet var saa morsomt, at denne Aften aldrig kan glemmes af dem, som var med til det.

I 1860 strandede der i eet Døgn, den 4de Oktober, 16 Sejlskibe og en stor engelsk Dampers for Harboøre. Redningsmandskabet var tidligt og sent paa Færde for at redde Sejlskibenes Besætninger. Dampers stod saa langt fra Land, at det de to første Dage var umuligt at komme den til Hjælp, da Havet stadig var i voldsomt Oprør. Først paa tredje Dag, da den var drevet lidt længere ind, og Havet havde lagt sig lidt, kunde man begynde at tænke paa at bjærge nogen fra den.

Der blev først forsøgt at naa ud til Skroget med Rakter; men Skibet stod endnu for langt ude til, at Raketterne kunde naa det. At gaa ud med Redningsbaaden var endnu helt umuligt. Skibet var sunket saa dybt, at man kun kunde se Masterne og nogle Folk, som havde surret sig fast til dem. Bølgerne rasede saa højt, at de endog slog over Masterne. De Folk, som ikke havde surret sig til Masterne, var for længst skyllet i Havet og var druknet.

Vinden gik lidt mere nordlig, og der blev forsøgt igen med nogle nye Rakter, som var dobbelte og stærkere, da de

Fig. 22. Mandskabet gaar ud med Redningsbaaden.

troede, at Skibet havde flyttet sig endnu et Stykke ind imod Land; men alle Forsøg mislykkedes. Nu forlangte Redningsinspektøren, Claudi, at Redningsbaaden skulde gaa ud. Men Redningsmandskabet erklærede, at det endnu var umuligt, og at det ingen Nytte var til at sætte sit eget Liv i Fare, naar der ingen Udsigt var til at redde andres. Da gik Claudis Assistent, en ung Skibsbygger Andersen, omkring blandt de unge Fiskere, som var hjemkommen fra Orlogstjeneste, og forsøgte ved store Løfter at faa dem til frivilligt at gaa ud med Baaden. En gammel engelsk Ingeniør — Earle hed han — som var ansat ved et stort engelsk Aktieselskab, der arbejdede ved Sønder Nissum Fjord, tilbød ogsaa at tage med. Han var gammel Sømand, sagde han, og han vilde være med

til at bjærge sine Landsmænd. Det unge Mandskab besluttede da at gaa ud og gik hen at forsyne sig med Redningsbælter.

Da Havet under alt dette havde lagt sig lidt, tilbød min Fader, at det ansatte Mandskab nu vilde prøve at gaa ud. Da svarede Claudi, som ellers var min Faders gode Ven: »Nu er det sgu for sildig, Anders Thudborg!« Naar min Fader senere fortalte om dette, listede Taarerne sig ned paa hans Kinder, og han sagde: »Det var den haardeste Dag i mit Liv«. Det frivillige Mandskab forsøgte flere Gange at faa Baaden ud, men Gang paa Gang hvævede den sig i Havstokken. Det gamle Mandskab dannede Kæde og trak de unge i Land; dersom de ikke havde gjort det, var de fleste af dem druknet. Kun een Mand omkom, det var den gamle Engelskmand; han var en dygtig Svømmer, men Strømmen tog ham; fra Land kunde man se, hvor han kæmpede, men man kunde ikke komme ham til Hjælp.

Omsider lykkedes det det unge Mandskab at faa Baaden ud, komme ud til Skibet og bjærge 21 Mand.

Det var paa den Tid, jeg som 10—11aarigt Pigebarn tjente hos Strandfoged Chr. Mærsk. Den første Dag, Dampskibet sank, kom Strandfogeden hjem med en tildækket Fjæl under sin ene Arm. Jeg husker, hvor nysgerrige vi var, da han kom ind ad Bryggersdøren, og hvor forbavsede vi saa til hinanden, da han lagde Fjælen paa Bryggersbordet og tog Dækket af. Der laa det nydeligste lille Barn paa to Aar med smukke, røde Kinder, som om det sov; men det var dødt. Det var klædt i Silke fra inderst til yderst, havde Laksko paa Fødderne og om Halsen en Perlekrans lukket med en Guldlaas.

Mellem de reddede var Barnets Morbroder; han var Anden-Styrmand paa Skibet; jeg husker, hvor han græd, da han kom ind til Barnet og saa det ligge, som det sov og smilede sødt. Det blev bragt til Præstegaarden, hvor Morbroderen blev indkvarteret, og derfra blev der sørget for Begravelsen paa Harboøre Kirkegaard. Barnet kom til at ligge tæt Østen ind til Kirken, og der blev plantet Roser paa Graven, saa smukke og sjældne, som der knap kendtes før paa Harboøre. Rundt om Graven blev der plantet Engelskgræs, og ved Siden af Barnets Grav blev der ogsaa plantet Engelskgræs, og det be-

stemtes, at hvis Moderen kom i Land, skulde hun begraves der. Men hun kom aldrig.

I September 1868 vækkedes hele Harbøres Befolkning en Morgen Kl. 4 af Drøn og Tordenbrag, der fik Husene til at ryste, Glasset klirrede i Vinduerne, og flere Steder gik de i Stykker, Kopper og Tallerkener faldt ned fra Hylderne, og Skilderier dansede paa Vægge og Paneler. Folk sprang forskrækkede ud af Sengene. Nogle troede, det var Dommedag. Vi havde jo alle læst i vor Barndom, at Verden skal forgaa

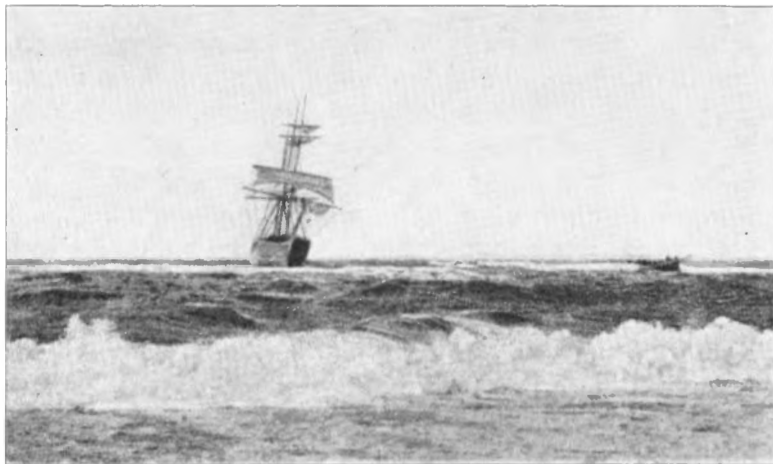

Fig. 23. Redningsbaaden paa Vej mod det strandede Skib.

ved Ild, og da de under denne Larm saa Glimt af Ild, og ikke vidste, hvor de kom fra, troede de, at den sidste Time var kommen. Ældre, erfarne Mænd havde dog straks hørt og set paa Glimtene, at det var Kanoner, der blev affyret, og de forstod, at der maatte ligge et Orlogsskib uden for Kysten.

Alle, som kunde, strømmede nu til Havet. Bølgerne gik endnu høje, og Skibet laa langt ude; tilmed var de to Formaster kappet, saa der til at begynde med ikke var meget at se fra Land. — Siden 1811 var der ingen Orlogsskibe strandet for Vestkysten.

Der blev straks sendt Bud til Redningsbaaden Flyvholm, og en Stafet sendtes til Øvrigheden i Lemvig. — Skibet var

den russiske Orlogsfregat Alexander Newsky. Ombord afventede man ikke Redningsmandskabets Komme med Båaden. De kastede en stor, hvid Stud i Havet; til den var der bundet en Line, og det var Meningen, at Studen skulde svømme til Land og saaledes skaffe Forbindelse tilveje mellem Skibet og Kysten. Men Strømmen var Studen for stærk, den kom først længe efter i Land som død. — Saa sendte de en Baad med 15 Mand fra Borde. Harboøreboerne stod inde paa Stranden og fulgte dem med Øjnene hele Vejen ned og op paa Bølgerne. Baaden naaede lykkelig til Havstokken. Nogle af Mændene paa Stranden tog i hinandens Hænder og løb til Havstokken for at hjælpe Russerne, at ikke Bølgerne skulde hvælve Baaden eller fylde den med Vand. Alle kom frelst i Land, og der skete ingen Skade. Russerne satte igen en Skibsbaad ud fra Skibet; den naaede ikke Land. En vældig Braadsø indhentede den paa inderste Revle og knuste den fuldstændig; kun to af dens Besætning kom levende i Land.

Bølgerne var endnu saa høje, at det var umuligt for Redningsmandskabet at gaa ud. De prøvede at skyde Raketter derud. Men som Følge af Stormen naaede de første Raketter ikke Skibet. Omsider lykkedes det at faa en Raket med en Line derud; men saa forstod Russerne ikke at gøre Linen fast. Det saa helt haabløst ud.

Imidlertid var Thyborønboerne kommen til Stede med deres Redningsbaad og Raketter. De to Redningslav raadførte sig nu med hinanden. Vinden var Vest-Sydvest, og Søen var endnu høj med stærk Strøm. — Da Ebbetiden kom, gik Bølgerne ikke saa højt op paa Landet. Efter flere besværlige Forsøg lykkedes det omsider for begge Redningsbaade og Russernes Baad i Havet, og alle tre gik heldigt ud til Skibet. Der blev nu roet med Kraft ud og ind, til de 700—800 Mand stod paa Stranden. Kun henved en Snes Mand druknede. Da de sidste af Russerne var bjærgede, knælede de alle i Sandet, og Skibets Præst sendte en Takkebøn til Himlen for deres Frelse.

Saa længe Russerne var paa Harboøre, holdt de Guds-tjeneste hver Dag, under aaben Himmel, naar det var godt Vejr, og i et Telt, naar det regnede.

Blæsten og Havet lagde sig saa meget, at Skibsfolkene dag-

lig kunde ro ud og ind. — I Almindelighed var Russerne flinke Folk. Officererne holdt streng Justits og straffede Forseelser haardt. Mandskabet vilde gerne drikke dansk Brændevin. Men i Forhold til Danskerne taalte Russerne ikke noget, før de var berusede. Og blev de det, kunde Kvinderne ikke gaa i Fred for dem; derfor turde ingen Kvinde gaa udenfor en Dør, naar det var mørkt, saa længe Russerne var paa Harboøre.

Denne Sommer tjente jeg nær ved Lemvig. En Dag tog jeg hjem tillige med nogle andre unge Mennesker, som vilde ud paa Harboøre for at se den sjældne Stranding. Da vi alle sad og drak Kaffe hos mine Forældre, kom en Kone forpustet løbende ind ad Døren, igennem Stuen, Køkkenet, Bryggerset og ud gennem Bagdøren. Bag efter hende kom en Russer løbende og raabte: »De Rus, aa, de Rus!« Han havde ikke set, at Konen var sluppet ud af Bagdøren; han løb hele Huset igennem og ind i Laden. Her havde Fader staaende nogle Fjæringer fulde af salte Sild og nogle halve Tønder saltet Torsk; det var Varer, som han hvert Aar plejede at sejle til Limfjordslandene med for at handle dem bort. — Russeren blev rasende, da han ikke fandt Konen. Han gennemrodede en Bunke Hø, som laa i et Hjørne af Laden, og da han ikke fandt nogen der, tog han to Fjæringer Sild og smed op i Høet, saa Sild, Salt og Lage spredtes over det. Et Karfuld af store saltede Torsk væltede han og hvælvende Karret der ovenpaa. Fader var ikke hjemme den Dag, og ingen af os turde gaa ud i Laden til ham; men vi kunde høre, hvorledes han rumsterede baade i Lade og Stald. Da alt blev roligt derude, troede vi, at han var falden i Søvn. Men saa kom en af vore Naboer, som havde set ham rende efter Konen, og sagde: »Nu bliver I da fri for Russeren. Jeg saa han kravlede ud af Østerenden af Laden og løb, alt hvad han kunde, Nord paa«. — I det samme kom den forfulgte Kone ind og bad om at laane en Dram Brændevin; Russeren havde taget det sidste, de havde, og nu havde hun ikke en Gang en Dram, som hun kunde give sin Mand i en Skaal varmt Øl, som han plejede at faa, naar han kom hjem fra Havet. Hun fortalte, at Russeren kom ind til hende med et stort og flot Silketørklæde i Haanden og gjorde Tegn til hende, at

det maatte hun faa for en Snaps Brændevin. Saa tog hun Flasken og Glasset ud af Skænken (Vægskabet) og gav ham en Snaps; saa vilde han have een til; den fik han ogsaa; men da hun saa vilde sætte Flasken og Glasset ind i Skænken igen, tog han saa fast og haardt om hendes Haand, at hun maatte give slib paa Flasken. Han tog den da og drak den sidste Brændevin af den. Da var det, hun blev bange for ham og løb ud og Russeren bagefter.

Da Fader kom hjem, og vi fortalte ham det hele, sagde han: »Stin Knuster (Stine Knuds-datter) er begærlig. Hvor turde hun indlade sig med saadan et Menneske, da hun var alene hjemme og ikke forstod et eneste Muk af, hvad han sagde! Og saa give ham Brændevin for saa fint et Klæde, som hun aldrig kan være bekendt at bruge! De stakkels Russere bliver straffet haardt for en lille Forseelse. Han skal ikke meldes herfra, om ogsaa der er lidt Fisk ødelagt; det faar vi nok gjort i Stand igen«.

Fig. 24. En gammel Redningsmand, der var med ved Alexander Newskys Forlis.

Der findes endnu paa Harboøre mange pæne og kostbare Ting, som de den Gang fik af Russerne.

Fregattens Gallionsfigur kaldtes Alexander den Store. Og da den blev bjærget hel og ubeskadiget, var det Russerne meget magtpaaliggende at faa den sendt hjem til Rusland. Der blev truffet Aftale med en Snedkermester paa Harboøre om at lave en prægtig og solid Kiste til Gallionsfigurens Forsendelse til Rusland.

Min Fader havde flere Aar igennem samlet Mahognitræ sammen, for at Snedkeren kunde lave mig et smukt Skab deraf. Netop otte Dage før Strandingen havde han sendt alt Træet til Snedkeren. Uden vort Vidende eller Vilje anvendte han nu dette Træ til Kisten, som Alexander den Store skulde sendes til Rusland i. Og jeg fik aldrig siden hverken Skab af Mahognitræet eller Penge for det.

Sidst i 1860'erne strandede der et Dampskib i Anders Vrist's Strandlen. Skibet sloges i Stykker, og en Del af Ladingen drev havareret op paa Land; i flere Dage laa Varer af flere forskellige Slags og flød imellem hinanden ved Stranden. Der var mange, som havde Ærinde ved Stranden i de Dage. En Dag, en Fuldmægtig Edsbjerg sammen med nogle andre Herrer fra Herredskontoret i Lemvig gik op til Strandingsstedet, kom de imod gamle Kjen Bak, der kom med Forklædet fuldt af Svedsker, Rosiner, Kaffebonner og flere andre rare Ting. Da hun saa Øvrighedspersonerne komme imod sig, gik hun omkring et Bjærg for at undgaa dem. Da Fuldmægtig Edsbjerg saa, at hun vilde undvige, vinkede han hende til sig og sagde: »Hvad er det, Hun har i sit Forklæde? Det skal Hun lægge fra sig igen! Hun maa ikke stjæle ved Havet«. »Aa manne Tak«, sagde Kjen Bak, »Hr. Fuldmægtig er altid saa goue«. »Jeg siger, Konen skal lægge det«. »Manne, manne Tak, De æ saa goue ve mæ«. »Jeg siger, Hun maa ikke faa det!« »Tusind, tusind Tak«, sagde Kjen Bak og klappede Fuldmægtigen paa Armen og skyndte sig saa hjemad med Sagerne. Fuldmægtigen kunde ikke bare sig for Latter og lod hende gaa. — En lille Smule tunghør var Kjen Bak, nu.

Det var blevet fortalt Herredsfogeden at der var en gammel Mand, der havde hentet en meget værdifuld Stol, som var skyllet op af Havet. — En Dag sad den gamle i sin Stue og snoede Sime, da nogle Øvrighedspersoner traadte ind ad Døren. »Hvys, hvys!« sagde Manden og viftede med Haanden ad Døren til. — »Aa — aa, æ er (er det) Folk? æ tøkkes, æ ka hør, di snakker; æ trowd saamænd, te de war æ Høns, faa di æ saa slemm te aa go ind aa gøjer djer Behov i æ Stoww, aa de æ saa klisse we æ baaer Fædder«. Øvrighedspersonerne kunde ikke lade være med at le og sagde til hinanden: »Manden er jo saa nær blind, han kan ikke se om det er Folk eller Høns, han kan da umuligt gaa til Havet efter Strandingsgods«. Og saa sagde de Farvel og gik.

KVINDEGERNING I HJEMMET.

FLERE Gaarde havde hver sin lille Vejrmølle, hvor de kunde male Mel til groft Brød og store Gryn til eget Forbrug, ligesom de kunde male til Husdyrene; men de kunde ikke pille; vilde nogen have en Sigtekage eller en fin Kage af det Mel, man selv havde malet, maatte de temse det. Med disse Møller maatte man ikke male for andre. — Der var tre store Møller, Hov Mølle, Vrist Mølle og Lars Røns Mølle, hvor enhver kunde faa malet, mod at der blev toldet af hans Korn; vilde man have pilleret eller sigtet Melet eller have fine Gryn, var Tolden dobbelt. — Paa Harboøre fandtes kun Vejrmøller; faldt det ind med blikstille Vejr i længere Tid, kunde man, navnlig naar man stod foran en Højtid med stor Bagning, blive nødt til at tage enten til Aamølle i Gudum Sogn eller til Vandborg Vandmølle.

For en 50—60 Aar siden var det ikke saa sjældent at se en Kone komme bærende med 4—6 Skæpper Korn paa sin Ryg, naar hun vilde have det til Mølle for at faa det malet. — Vi brugte mest Byg til Brød. Rug var meget dyr; kunde Fattigfolk faa to Skæpper Rug til seks Skæpper Byg, var det store Ting.

Saa snart Bygmelet kom hjem fra Møllen, blev det selddet: vi brugte et Sold til at selde Soerne, Skallerne, fra; de var altfor store og hvasse til, at de kunde bruges i Brødet. Vilde vi have en fin Kage, lod vi Melet gaa gennem en Temse (Sigte); til Jul eller til Gilder lod vi dog Mølleren pille eller sigte Melet.

Vi lagde Dej om Aftenen, dækkede Dejen til med Mel, hvori vi slog Kors, hvorefter det hele blev hyllet, dækket til med Lagner og Puder. — Næste Morgen blev Dejen

æltet godt, til den blev sej og kunde slippe Hænderne. Der blev slaaet Kors i Dejen, og den blev igen hyllet og stod saa i Dejnkaret til Aften. Da blev den æltet i Væler; den blev stykkevis taget op paa Bordet og æltet med Mel, til den blev fast.

Der brugtes ikke Surdej; men naar de rensede Dejnkaret lod de lidt Dej sidde tilbage til at syrne den næste Bægt.

Næste Morgen, før Dag, slog man Brødene op, saa de kunde løftes (hæves), mens man fyrede i Ovn; det var Konen selv, der ildede i Ovn, og det var ikke enhver lige god til. Det gjaldt om at »faa den sorte Mand jaget af Ovnen« (faa Ovnens Vægge lyst glødende overalt). Ovn var aldrig mindre end til en Tønde Korn i Brød. Enkelte Gange brugtes Træ til at ilde i Ovn med; men de fleste mente, at det var for haard en Ild; den ødelagde Ovn. Lyng kunde købes i Læssevis; men den skulde hentes 3—4 Mil fra Harboøre og kostede 10—12 Rigsdaler for et lille Læs. Paa lignende Maade forholdt det sig med Tørv. Det var ufremkommeligt at skaffe tilstrækkeligt af disse Ting til Opfyring, for hvem der skulde leve af Fiskeriet, og derfor brugtes mange Helme (Klittag). De fik Lov til at rive noget Helme østen for Dolerne [æ do·lør], d. e. Mærkepælene mellem Klitterne og Folks Ejendomme. Klitterne tilhørte jo Staten; men Beboerne kunde faa Tilladelse til at tage noget Helme paa en vis Strækning, hvor Klitfogeden førte Tilsyn. Men der var altfor lidt til saa mange. Derfor var der adskillige Folk, som ikke vidste anden Udvej til at faa deres Brød bagt end at hente Helme i Klitten om Natten.

For ikke at rykke det op med Rod brugte man en Segl til at skære det af med. Der var ogsaa nogle, som brugte smaa Torne (Tjørne) til at ilde i Ovn med; der var den Gang mange store Tornbjærg paa Harboøres Kyst. Slidi kunde ogsaa bruges; det er Helmerødder, som Havet slider løs fra Bjærgene, naar det raser mod dem. Men dette Slidi skulde tørres først, inden det kunde bruges som Brændsel, og det var ikke altid at faa. — Blev de, der hentede Helme, Slidi eller Torne fra Klitten opdaget, truedes de af Straf med Vand og Brød. Jeg har dog aldrig hørt Tale om, at nogen er blevet straffet derfor.

Det var en Højtidsdag for Børnene den Dag, deres Moder bagte. Da fik de et lille Stykke Dej, som de selv behandlede til en Kage; den blev formet som en And, en Wakki [wagi] med Hoved, Vinger, Fødder og Hale.

Om Sommeren, naar omtrent den halve Befolkning var borte, blev 2—3 Familier enige om at bage i Fællesskab; det var for meget for hver Familie at bage en Ovnfuld, da Brødet saa let kunde blive muldent og ødelagt, inden det blev spist; men Ulejligheden og Bekostningen med at varme Ovnene op, var ens, enten man bagte lidt eller meget; derfor sørgede man for at faa den fuld af Brød. — Blev Brødet muldent, kunde det bages om. Konen ildede da i Ovn, saa den blev næsten

Fig. 25. Windset.

lige saa hed som til Baging. Med en ren Linnedklud blev Brødene rigtig godt blødt udvendig, lige før de blev sat ind i Ovnene. Naar de saa havde staaet der to Timer, blev de taget ud igen og smagte da som nybagt Brød. — Havde man til Fastelavn tilstrækkeligt af gammelt Ruggrovbrød, men vilde bage noget nyt Sigtebrød, kunde man bage Grovbrødet om, naar man satte det ind i Ovnene lige efter, at man havde taget Sigtebrødet ud.

Det skete tit, at Folk laante Brød af hinanden; de vejede det med Træ-Bismeren, æ Windset, som den kaldtes, og skrev med Kridt Vægten op paa en Bjælke, for at de kunde levere samme Vægt tilbage, naar de havde bagt. —

I gamle Dage var det foragtet at spise Hestekød. Naar Hestene var saa gamle, at de ikke kunde tygge Foderet, blev de dødsdømt; de blev ført ud i Marken, hen til et Dige eller en tør Grøft og blev skudt. Et Par Karle flaaede Dyret og tog Huden med hjem. Kroppen blev liggende til Føde for Rovdyr og Fugle; Jægere brugte det til at skyde Ræve ved. Nogle gravede et Hul og stødte Aadslet ned i.

Naar en Okse (et Hoved) skulde slagtes hjalp et Par Karle med at binde alle fire Ben helt sammensnørede paa

Dyret, og havde de Tid, hjalp de ogsaa med at tage Huden af, ellers gjorde Kvinderne det hele færdigt. Som Regel var Konen i Huset selv med til at slagte, og da var det hende, der stak Dyret. I de fleste Tilfælde stak hun det i Nakkehvirvelen; nogle stak det i Brystet. En Gryde eller Spand blev holdt under, og medens Blodet løb deri, rørte En deri hele Tiden; hun havde en lille Skaal med Vand med lidt Salt i til at hælde i Blodet, for at det ikke skulde løbe sammen og størknes; thi saa var det ubrugeligt til Pølse.

Naar Dyret var død, blev der skaaret et Snit langs Struben, fra Hagen til Brystet, for at man kunde faa fat i dets Vesen [we:søn] (Spiserøret), derom bandt man med Sejlgarn, for at Dyret ikke skulde kaste op, naar Hovedet kom til at hænge ned.

Man maatte ikke ynke et Dyr, der blev slagtet; saa led det des mere, sagdes der; det varede længere, inden det døde. — En frugtsommelig Kone maatte ikke slagte; saa vilde Barnet spise raat og faa Lyst til Slagsmaal. Hun maatte ej heller staa over det Sted paa Dyret, som bævrede; saa fik Barnet Ligfald.

Dyret skulde flaaes, mens det var varmt. Huden blev skaaret op paa langs under Bugen, helt ud i Halen. Fra Bugen blev den skaaret ud igennem alle fire Ben, ud til Foden, som blev skaaret fra i Leddet. — For at lette Arbejdet med Flaaning hængte man derpaa Dyret op i Bagskankerne.

Naar man var færdig dermed, skar man Hovedet fra, man skar Brystet op for at udtage Hjerter og Lunge, de blev straks lagt i Vand, og der kom lidt Salt i for at trække Blodet ud. Leveren maa derimod ikke komme i Vand, den skal kun skylles, naar den skal bruges. Paa Harboøre kunde de fleste dog ikke spise Lever dengang; der var kun enkelte, som brugte lidt af den.

Man løsnede Endetarmen og skar Bugen op, saa man kunde tage Tarmene og Vommen ud. Tyndtarmene rinkedes ud; nogle gjorde dem i Stand og brugte dem til Violinstrenger eller Rokkesnore; ellers smed man dem bort. De andre Tarme og Vommen kom i Kalkvand, for at Slimen lettere kunde skræbes af dem; derefter blev de skoldet og skyllet i flere Hold Vand.

Det meste af Oksens Tunge blev saltet og røget. Hjærte, Nyrer, Lunge, maaske et lille Stykke Lever, Fødder, Hoved og lidt Halskød brugtes til Finker. Alt dette kogtes sammen i Gruokedlen. Naar det var godt halvkogt, toges det op, Kødet pilledes fra Benene, skares i smaa Stykker, omtrent en halv Tomme paa hver Led, og saa kogtes det hele godt sammen i fortyndet Eddike og lidt surt Øl. Naar det saa var hældt op i en glaseret Gryde og hensat paa et tørt og koldt Sted, kunde man en lang Tid af Efteraaret have Finker til Davre.

Naar det slagtede Dyr blev skaaret ned, skar man først Boven fra, saa Slaget, Siderne og Brystet. Det Stykke, hvor Dyret blev stukket, kaldtes Nakkestykket eller Halsstykket. Stykket derfra til Boven hed [æ bo'nsdø'k]. Hele Rygraden blev lagt op paa et Bord for at hugges i Stykker. Bagfjerding, Skank og Laar er det sidste, man skærer ned. Kødet til Pølse tager man, hvor man bedst synes. Yveret blev saltet og røget og brugtes som Paalæg paa Smørrebød. Vommen blev skaaret i flere Stykker, som syedes sammen og brugtes til Blodpølse. Et Stykke Indvold ved den ene Ende af Vommen var vaffelarkere [wafelar'kærə], d. e. furet som et Vaffeljern; det kaldte vi [kojønset] (Kongens Hat). Og ved Siden deraf var et Stykke, der saa ud, som det var besat med smaa Læg; det kaldte vi Hakketarmen [æ hak'ætær'm], og det brugte vi til Hakkepølse.

Milten maatte ikke spises, thi saa fik man en Sygdom, som aldrig kunde helbredes, [æ re'stsy'q] eller [sbren'gøl] = Rystesyge eller Sprinkel. — Det lille Stykke Brusk med Hinde, som sidder under Brystet, »slog man op« for en Kone, som var frugtsommelig, for at se, om det var en Dreng eller en Pige, hun skulde føde. Man skar det af, mens det var varmt, og slog det mod en Væg eller Dør, idet man sagde: »Er det en Pige, saa svat (fald)! — Er det en Dreng, saa stat!« — Der var et lille trindt, spidst Ben, hvorom man sagde, at naar en Pige kunde synke det, maatte hun blive gift; ellers var det for tidligt.

Blæren [æ ble's] blev gnedet paa Væggen og pustet op; saa kunde den blive saa stor, at den kunde bruges til Vaar [wå'r], d. e. et Mærke, hvor Fiskekrogene er sænket ned ude

i Havet. Især naar den blev godt oversmurt med Kultjære, var den stærk. Leveren brugtes til at bede Krogene med. Af Slaget lavedes der Rullepølse. De fleste af Kød-pølserne blev ligesom en Del af Kødets saltet og røget. En Del af Blodpølserne blev spist varme, saa snart de var kogt, med Sirup og afsiede Grever til. Man skyndte sig at skære Tællen i Stykker og faa den kogt og afsiet for at faa Greverne til den varme Blodpølse. — Naar vi siden hen fik Blodpølse, blev den stegt i Panden og spist med Sirup paa. —

I Oktober og November blev Faar og Lam slagtet. En saadan Slagtning fandt ogsaa Sted hos Smaafolk. Af Kød blev der i Reglen intet købt og intet solgt; enhver skulde hjælpe sig med sit eget. Derfor blev noget saltet og noget røget. Enhver røgede selv baade Kød og Fisk i Skorstenen. Man maatte saa dele Kødets og spare paa det, saa det kunde vare Aaret rundt.

Faareslagtingen gik næsten til paa samme Maade, som Slagtning af Okser. Kvinderne kunde udføre den alene. Hovedet blev stegt paa Risten over Ildgløder. Hjertet, Lungen, Nyrerne, Tungen og en lille Smule Tælle, der blev pillet af Tarmene, blev skoldet og skyllet, skaaret og hakket lidt og tilsat Krydderier. Det kom i Hakketarmen og kaldtes Hakkepølsen eller Lungepølsen. Hvad der ikke kunde være i Hakketarmen, kom i smaa Tarme. De Pølser laa kun i Salt et Par Dage. Saa blev de røget i Skorstenen for at bruges om Vinteren til Grønkaal.

Til andre Pølser tog man af Kødets, hvor man syntes. Nogle af dem anvendtes som Spegepølser; de blev lagt i Saltkarret i otte Dage og derefter hængt op i Skorstenen for at røges. Sammen med Kødets skulde de slaa til til Paalæg hele Aaret. — Laarene, noget af Bovene og noget af Siderne blev lagt i Saltkarret i tre Uger og derefter hængt op i Skorstenen til Røgning. Det øvrige af Pølser og Kød blev liggende i Saltkarret til at tage af til Middagsretter hele Aaret igennem. Af Slaget lavedes Rullepølser, som ogsaa kom i Saltkarret. Benene med Fødder blev godt rengjorte og kogtes sammen med Blodpølsen og spistes dertil.

Nogle kogte en Grydefuld fedt Faarekød og Pølse, mens det var ferskt, og kom lidt Peber, Nelliker og Eddike deri;

men det maatte ikke koges helt mørt; saa hældte man det i en glaseret Gryde, og der lagde sig et tykt Lag Fedt ovenpaa. Paa denne Maade kunde det holde sig ferskt og friskt til Jul, om ogsaa Dyret var slagtet sidst i Oktober. Gryden stod paa et tørt og koldt Sted og var tæt tilbunden. —

Af nogenlunde velstaaende Folk var det ikke alle, som slagtede Kalve eller spiste dem. Nogle gav Kroppen til Smaa-folk mod at faa Skindet tilbage igen.

Naar man slagtede en Kalv, blev den ophængt i Bagbenene. Struben og Pulaaaren blev gennemskaaren; saa hang Kalven saaledes og sprællede, til den døde. Hoved, Ben og Indvolde blev smidt bort; kun Løben blev brugt. Den blev udvasket i baade koldt og varmt Saltvand; derefter blev den, med et Lag Salt paa, lagt i Øl. Den brugtes til at skille Mælken, naar man vilde lave Ost. Nogle kogte en Del af Kødets og lavede til Sylte, kom det i en Skaal eller Form, trykkede det fast og lagde Vægt paa, til det blev koldt. Derpaa blev det lagt i kold Eddike i en større Skaal. Saa kunde det holde sig frisk længe. Det brugtes til Paalæg paa Smørrebrød, eller spistes med opstuede Kartoffler til. Det bedste af Kalvekødet blev saltet eller saltet og røget. —

Naar et Svin blev slagtet, — det var gerne kort før Jul — bandt et Par Karle det til en Stige, som laa paa et Kar. Det blev stukket enten i Nakken eller i Brystet. Det blev skoldet over hele Kroppen og skrabet saa fint, at der ikke saas et Haar paa den.

Naar der skulde laves Blodpølse af Svin, blev Blodet siet, for at alt Bundfald eller Klumper kunde fjernes. Blodet blandedes med Byggryn og Rugmel, og der kom en god Slump Ister, Rosiner, Timian, Merian, Nelliker, Allehaande og lidt Sukker deri; nogle yndede ogsaa lidt hakket Løg i dem.

Der var ogsaa nogle, som lavede hvide Pølser; man kogte Risengryn i Mælk; sammen med denne Grød blandedes hakket Ister, Æg, Rosiner, lidt Muskat, lidt Sukker og stødte Mandler; det blev altsammen stoppet i Tarme og kogtes.

Svinelever var for sprød til at bede Kroge med; den stegte man i en Pande, eller man lavede Pølsemad af den sammen med Ister og Krydderier og stoppede den i Tarme.

Af Hovedet lavede man Sylte; derpaa kom man Eddike kogt med Laurbærblade, hel Peber, Allehaande og Nelliker. Det kunde holde sig friskt, og man kunde tage deraf hele Vinteren. — Man lavede ogsaa Medisterpølse.

Naar nogen havde slagtet, blev der baaret Slagtemad hen til Nabofamilier, som skulde smage deres Gris. Folk var i det hele vant til at dele lidt med hinanden; baade naar man bagte, bryggede og slagtede, skulde Naboerne have lidt deraf, mens det var nyt.

Varer brugtes meget som Betaling for Arbejde. Fattige Koner, som syede og strikkede for Gaardmændenes Koner, fik gerne et Stykke Flæsk, Kød, en Pølse eller andre Fødevarer som Betaling; — undertiden fik de ogsaa et Klædningsstykke, som de kunde omsy til deres Børn. —

Tran til Belysning kogte vi selv af Hajernes Lever.

I Juletiden brugte vi Tællelys paa Bordet hver Aften; men ellers brugte man kun Tællelys, naar der kom udenbys Fremmede, og saa om Søndag-Aftener; man maatte spare og passe paa, at Tællelysene ikke helt slap op, da de var uundværlige i Sygdomstillælde.

Hver Gang man i Aarets Løb slagtede, kogte man Tællen af, siede Greverne fra og gemte Tællen til den ene Gang om Aaret, man støbte Lys. — Lysgarnet købtes i Lemvig, eller man spandt det selv af Bomuld, man fandt ved Havet og udferskede. — Lysspilene (eller Lysepindene), som man gemte fra det ene Aar til det andet, blev fundet frem. Al Tællen smeltedes og hældtes i Støbespanden eller Kærnen. Lysgarnet sattes — i 9 Tommer lange Stykker — om Spilene med en Halvknode eller Løkke, seks Stykker Garn paa hver Pind. Naar Lysgarnet var dyppet i Tællen een Gang kaldtes det Væger. Man hængte under Støbningen Lysspilene paa en Stige, der var lagt paa to Stole; man blev ved at dyppe Garnstykkerne i Støbespanden og hænge dem til Tørring, til de havde den ønskede Tykkelse. Man hældte stadig varmt Vand i Støbespanden, efterhaanden som Tællen sank. Garnstykker, der var dyppede 3—4 Gange, kaldtes Praaser; de brugtes, ligesom Vægerne, til at lyse med under Arbejdet, rundt i Huset. De rigtige Lys maatte dypes og hænges til Tørring mange Gange.

Mangen Gaardmand lavede selv baade Vægestabel og Praasestage til Belysningen. Paa en Gaard kunde der jo være mange Folk, og om Vinteraftener skulde næsten hver have en eller anden Slags Lys at gaa med. Lygter kunde man ogsaa selv lave, og som Ruder i dem brugtes Foden af Ølglas, der var gaaet i Stykker. Paa en Vægestabel er Skafterne, man klemmer med, af Træ; Klemmen, som holder Vægen, er af Jærn; Stagen og Foden er af Træ.

Praasestagens Fod er af Træ, ellers er hele Redskabet af Jærn eller Fjederstaal; der sidder paa Skaftet en Ring, som

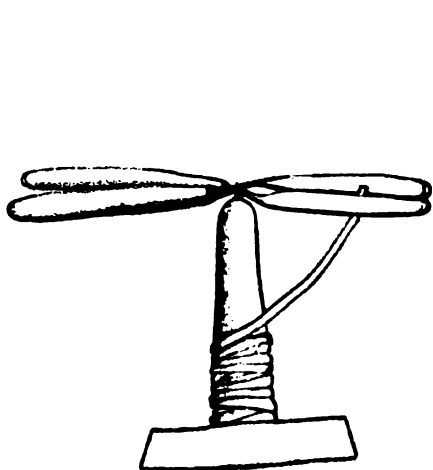

Fig. 26. Vægestabel.

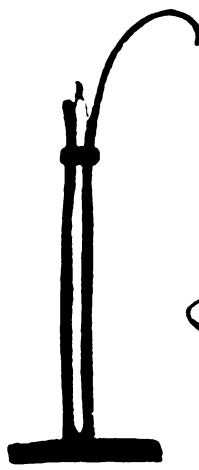

Fig. 27. Praasestage.

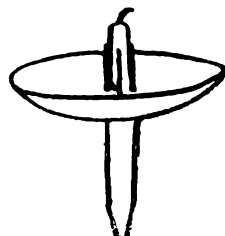

Fig. 28. Profit.

kan skubbes op og ned, saa der baade kan bruges tyndt Lys og tykt Lys i Stagen, og den kan hænges op, hvor som helst man skal arbejde.

En Profit brugte vi til Lysestumper, som ikke kunde brænde i Lysestagen; hjemme havde vi en, hvor Koppen var af Kobber; denne var slaaet fast paa en Træstage med fire Kobbersøm, og mellem dem blev Lysestumpen stukket ned. —

Mælk hørte til de første Fornødenheder. Hvem der paa nogen Maade kunde, holdt selv Ko; men de, som ingen Køer havde, hentede Mælk, hver Dag paa forskellige Gaarde. Var Gaardkonen god mod de fattige, men hendes Mand ikke

maatte se, at hun gav dem andet end Mælk, kom hun baade den ene Ting og den anden i Mælkekrukken, Smør, Lys, Æg, Gryn og Flæsk og andre Dele, som ikke tog Skade af, at der kom Mælk paa dem. Lys kunde de bruge til at smøre Panden med, naar de bagte Pandekager. — Naar saa For-aarsfiskeriet begyndte, havde Fiskernes Koner og Børn travlt med at bære Fisk hen til dem, som havde været gode mod dem om Vinteren.

Degnekonen og Jordemoderen havde Ret til at lave Ost til sig selv omkring i Gaardene om Sommeren, en Tid efter at Køerne var kommet paa Græs. Jordemoderen eller Degnekonen sendte da Bud til en Gaard om, at hun den og den Dag vilde lave sin Ost [krøst wost] (kryste Ost) der i Gaarden, og bad dem meddele det i de nærmeste Gaarde og sige, om de den Dag ikke vilde sende Mælk til Gaarden, for da kom hun at kryste Ost. Paa større Gaarde samlede de ikke Mælk fra flere Gaarde; der fik de Mælk nok til at lave en Ost; især fik Jordemoderen det, naar der var unge, gifte Folk, som ventede at faa Brug for hendes Hjælp i en nær Fremtid. Husmandskoner, som kun havde een eller to Køer selv, fik ogsaa Aar efter Aar Lov til at kryste Ost hos Gaardfolkene i denne Tid om Sommeren. Deres Oste blev knap saa store som Degnekovens eller Jordemoderens; men de var alligevel meget glade for dem. Husmandskonerne maatte jo i Forvejen selv gaa til de forskellige Gaarde for at bede om Mælk til at kryste Ost den og den Dag paa den bestemte Gaard, og paa selve Dagen maatte de gaa rundt de forskellige Steder at hente Mælken. Nogle yndede at komme Kærnemælk i; det gjorde Osten sprød.

I den Gaard, hvor de lavede Osten, laante de alle Brugs-genstande, som behøvedes. De fik ogsaa Ildebrændsel til at varme Mælken med, og Husmoder hjalp til med Arbejdet.

Det meste af Mælken blev hældt i et stort Kar og Resten i en Gryde; den blev sat paa Ilden og godt ophedet; Mælken maatte ikke koge; men naar det altsammen var hældt over i Karret, skulde det hele have en passende Varme. Med Haanden kunde vi fornemme, om Varmen var tilpas. Saa rørte vi nogle Gange deri med Kalveløbe, til Osten skiltes fra Vallen.

Vi lagde en Osteklud, der bestod af aabent Linned, i Ostebøtten [æ wo'stbøt'] og sankede Osten deri med Hænderne; vi kom lidt Salt deri og krystede saa godt, vi kunde, for at knuge Vallen af og lade den løbe ud gennem smaa Huller i Bunden af Ostebøtten; ovenpaa lagde man en Sten. Osten skulde staa i Varme i nogle Dage og hver Dag tages af Bøtten og vendes. Naar den var tjenlig, blev den taget op og lagt paa Ostehylden under Tagbrynet [æ tå'q'bry'n], hvor den var i Skygge; den maatte de første Dage ikke tørres i Solen, for saa revnede den.

I den Tid, da Folk klippede deres Levelaar, gik Jordemoderen rundt i Besøg. Saa forærede de hende hvert Sted allermindst 3 Pund Uld; Tjenestepigen fulgte med og bar det for hende.

Jeg agede en Gang til Lemvig med en Mand, som havde en halv Snes Oste og en Sæk Uld i Vognen. Han sagde, at det var Jordemoderens Varer; de skulde til Lemvig og sælges; hun solgte Ost i Lispundevis, fortalte han. —

Saa snart Kornet var i Hus, blev der tærsket Byg, for at man kunde faa noget til Mølle til Mel og Gryn, og desuden for at gøre Malt. Fiskere, som ikke selv havde Avling, købte et Par Skæpper ad Gangen eller byttede sig dem til med Fisk. De fleste havde Kar, som ikke blev brugt til andet end Ølbrygning; man havde Tapkar [ta'pkå'r], Svalekar [swå'lkå'r], og Gjøskaar [gjøskå'r] til Gæringen. Tapkarret blev brugt til at støbe Byg i. I Bunden af Karret var der et Hul, hvori der blev sat en Stav, Tapstokken; saa kom man Byg i Karret og fyldte det med Vand; det var at sætte Byg i Støb. Saaledes stod det i tre Døgn; saa lettede vi Tappen lidt og lod Vandet løbe fra. Bygget blev nu lagt op paa Loftet over Dagligstuen, tæt ved Skorsten, for at der kunde komme Kakkellovnsvarme op under det. Bygget blev lagt i et 8—10 Tommer tykt Lag, klappet godt til og tilhyllet med Dækkener, Tæpper og Maatter af Siv [si'vi], og der blev der ovenpaa lagt gamle Sække. Paa den Maade blev det godt varmt og gav sig til at spire. Naar tre Døgn var gaaet skulde man se til det og passe paa, at det ikke »spirede i begge Ender«, for saa duede det ikke til Malt. Saa snart Dyngen havde spiret sig sammen i en stor Kage, tog man alle Dæk-

kenes af og brød og gned det godt fra hinanden med Hænderne; men man passede, at Spirerne ikke kom fra, for Spirerne er det bedste af Maltet. Man tørrede det, for ellers groede det sammen igen. Nogle brugte at tørre Malt i Ovn, naar de havde bagt; men andre mente, at Ovn ødelagdes af det vaade Malt, som emmede saa stærkt, og de foretrak at tørre det paa Bilæggeren i Dagligstuen; de satte en Træramme paa den øverste Kant af Kakkelovnen, saa Maltet ikke faldt ned, og under Kakkelovnen var der en Skuffe, som ogsaa brugtes til at tørre Malt i. — Maltet blev derpaa bragt til Mølle for at blive malet.

Naar man saa skulde brygge, fyldtes Grukedlen med Vand og der tændtes Ild under. Naar Vandet kogte, kom Maltet i Svalekarret; her blev det mæsket; man hældte kogende Vand derpaa, til det blev godt gennemblødt, alt mens man rørte rundt i det med Tapstangen. Saa blev det tildækket, mens man stillede Tapkarret paa en Karstol [kåæsdol] og gjorde det i Stand; man omviklede Tapstangen 2—3 Gange med Rughalm og lavede nogle Tapvisker med Løkke midt paa, hvor man stak Tapstangen igennem, saa Bunden af Karret blev overlagt med Halm.

Humle købte man af Fynboer, som gik om med en stor Humlesæk paa Nakken og sagde, at deres Kone havde brygget paa den 2—3 Gange. Humlen var saa dyr, at Smaafolk ikke altid havde Raad til at købe deraf; men saa brugte de Malurt i Stedet. Nogle af de ældgamle havde altid brugt Malurt, som de selv avlede, og de kunde ikke lide Smagen af Humle.

Afkogt Humle eller Malurt blev lagt oven paa Halmen i Tapkarrets Bund. Mæsken hældtes nu fra Svalekarret op i Tapkarret; saa østes det spilkogende Vand oven paa det; dertil havde man en lille Træspand [ø's]. Man linnede paa Tappen i Tapkarret, og lod Urten [wot] løbe ned i en Spand under Taphullet og hældte den derfra over i Svalekarret og Gjøskarret. Naar det første Hold Urt var løben af, kom der paany kogende Vand i Tapkarret, det gentog sig 3 Gange; vi tog tre Lob [låb], som det kaldtes. Det, der var tilbage i Tapkarret, naar Brygningen var foretaget, kaldtes Mask. Moder sagde, at vi ikke maatte tage mere end tre

Lob, for saa blev Øllet for ringe, og Masken blev ingenting værd som Føde til Husdyrene.

Mens Øllet endnu var varmt, sattes Gæren paa. Vi havde en lille Krukke, som vi hengemte Gær i fra den ene Gang til den anden. Saa snart den begyndte at tørres, lod man Gæren løbe rundt om i Krukken, saa den satte sig som en Skorpe paa Siderne; naar den skulde bruges, hældte man varmt Øl derpaa.

Naar Gæren var kommet paa Øllet, slog de Kors derover og det blev hyllet, tildækket, for at gjøs (gæres). Om Vinteren tog min Moder en gammel Underdyne, som kunde naa helt ned paa Siderne af de to Kar; dog skulde der være en lille Aabning ved den ene Side, ellers kunde Øllet blive surt. Saaledes stod det til Dagen efter. En Gang imellem saa man til det for at undersøge, om det vilde gjøs; Gæren skulde komme op paa Øllet, ellers var det for koldt; var det Tilfældet, glødede man en Havsten og kom den i Øllet for at gøre den varmere; saa kom Gæren op ovenpaa. Naar Gæren Dagen efter Brygningen var taget af Øllet, blev det tyldet; det hældtes i Ølfjærdinger eller Øltønder.

Øltønder købte vi paa Strandingsauktioner; ligeledes Baljer og Kar; Vin- og Sirupstønder savede vi midt over og brugte dem til Ølkar. Før Øllet tyldedes i Tønderne, var disse gjort fuldstændig rene. Der satte sig altid noget Kvæger [kwæqær] (Bærme) i Bunden af Tønden. Spundshullet var saa stort, at man kunde faa en Haand og en Arm ned i Tønden; med en Halmvisk og groft Havsand skurede man dette Lag bort og skyllede godt efter med koldt Vand. Derefter hældte man kogende Vand i Tønden og skrubbete med en Karskrubbe rundt i alle Kroge, hvor Halmvisken ikke kunde gaa ind. Og endelig skyllede man Tønden med endnu et Hold kogt Vand, inden den var færdig til at tylde Øllet i.

Fader lavede selv vor Øltragt; den bestod af to firkantede Dele, der var forbunden med hinanden, en bredere Ramme foroven til at hælde Øllet i og en mindre forneden, saa den kunde gaa ned i Spundshullet. — I mit Hjem var Øltønderne ikke større, end at vi lagde dem paa en Stol ved Ølkarret og brugte vor lille Øse til at hælde det i Øltragten med. Efterhaanden som Tønderne fyldtes, blev de baaret ind i Øl-

kammeret og lagt hver paa sin Plads. De maatte ikke ligge paa Gulvet, men skulde i det mindste være hævet 10—12 Tommer fra Jorden. De blev derfor lagt paa smaa Bænke, som var lavest paa Midten, saa de passede til Tønden; derpaa blev et Spunds, som var lavet af Flo, d. e. Kork, som vi fandt ved Havet, sat i Spundshullet. Nogle lagde en Stængel Malurt i Tønden, og andre kom hele Peberkorn i en lille Pose deri, især om Sommeren, for at holde Øllet frisk.

Hvem der ikke gjorde Tønderne godt rene og i det hele var paapasselige, navnlig da om Sommeren i den varme Tid, udsatte sig for, at Øllet blev baade surt og »langt«, saa man kunde »vinde det fra Ølpotten til Munden».

Tredjedagen blev Spundset klinet tæt til med Ler, undtagen paa den Tønde, som man til daglig tog af. Tappen skulde slutte tæt i sig selv og behøvede ikke at blive klinet. Øltappen var kun et lille Trærør i et Hul i Forenden af Tønden, og deri sattes en rund drejet Pind, som kaldtes en Tap. Ølhaner var derimod mere kunstfærdigt indrettet og kunde være lavede baade af Træ, Kobber, Messing og Tin.

I mine Forældres Tid kom der aldrig nogen i vort Hus, uden at der blev budt dem Øl og Brød. Gamle Mandfolk blev der budt en Taar Øl, en Skraa Tobak eller en Bid Brød og en Snaps Brændevin.

Gammeløl bryggedes i Februar eller Marts og henlagdes til Slæt og Høst; før Slæt maatte Gammelølstønderne ikke røres eller aabnes. Det sidste Gammeløl blev drukket Mikelsdag.

Saa længe det var tilladt, brændte Folk selv Brændevin. Mjød var der mange, som bryggede. —

Klæderne tilvirkede man selv. Der var intet Hjem, hvor de ikke i det mindste havde et Par Faar. Var Familien stor, kunde Ulden derfra ikke forslaa til Forsyning med Klæder baade til unge og gamle. Hvem der ikke var undselig, gik da hen og bad om noget Uld hos andre, som havde mere; paa den Maade hjalp man hinanden. — Alle kunde selv spinde og farve; nogle kunde væve og andre kunde sy Tøjet; kort sagt: hjemme paa Harboøre lavede de selv al Slags Tøj. Mandfolkenes Tøj var helt af Uld fra inderst til yderst; derimod brugte Kvinder og Børn til Daglig Hvergarntøj.

Hør avledes ikke paa Harboøre; man maatte enten købe den i Lemvig eller bytte sig den til for Fisk hos Bønderne i Herredet. Billigst var det at faa Hørren i raa Tilstand, saaledes at man selv maatte bryde og hegle [hægl] den og saaledes gøre den færdig til at spindes. Ved Heglingen fik man Blaar, som brugtes til daglige Duge og Viskestykker. Af Hørtraad vævedes fint Linned, Lagner og Haandklæder. Duge o. lign. vævedes i mange forskellige Mønstre.

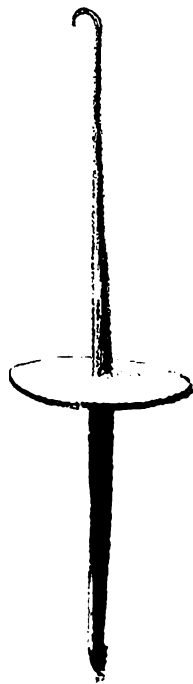

Fig. 29. Haandten.

Til at spinde og tvinde Uld brugte man Rok. Hør, Blaar og Twist spandt man ogsaa paa Rok; men til at tvinde det brugte man for det meste en Haandten [hanˀteɪ'n]. Dette brugtes til Trendegarn til dagligt Kvindetøj. De kunde spinde en Traad saa fin, at de kunde bruge den til Sytraad, baade til Mands- og Kvindetøj.

Ordet Uld brugtes i Forbindelser som Uldtøj, Uldtrøjer, Uldbukser; men den ubearbejdede Uld kaldtes To. Foraarsulden kaldtes Lødto; dette var finest til Tøj, men det var strengest at bearbejde med Hænderne; det faldt let saa haardt sammen, at det ikke var nemt at karte ud, især ikke for Børn. Moder vejede en fastsat Mængde af til os om Dagen; naar vi fik det kartet færdigt, var vi fri. Blev vi trætte, trøstede Moder os med, at vi skulde have en ny Kjole til Jul.

Efteraarsulden ['ad'əros,tou'] var meget lettere at bearbejde med Hænderne; det brugtes til Undertøj og andet Uldtøj, som skulde vaskes.

Om Efteraaret havde Kvinderne — foruden alt deres andet Arbejde med Husholdning, Fiskens Tilberedning o. s. v. — tillige travlt med Forarbejdelsen af Ulden. Faarene efteraarsklippedes, og fra Foraarsklippingen havde man gemt en Del Lødto, medens det ringeste maaske var solgt. Lødto havde en særlig smuk Glans og brugtes til de fineste Kvindekjoler. Efteraarsto havde ikke denne Skønhed. Den fineste Lammeuld brugte vi til Lammeuldssjaler, som vi selv vævede, og

som var lige saa smukke som dem, der købtes i Butikkerne; vi maatte dog have dem pressede hos Farveren i Lemvig.

Var der nu i Efteraarstiden en eller flere Dage, hvor det ikke var Havvejrlig, men Ødevejrlig (som det kaldtes, naar Fiskerne ikke kunde gaa ud paa Fiskeri), gik Kvinderne ivrigt i Gang med Ulden. Hermed hjalp de gensidig hinanden. Een Dag skulde Husets unge Kvinder hen at karte et andet Sted, en anden Dag skulde de selv have Kartepiger, en 4—6 Piger; saa skulde de i eet Hjem have Spindekoner og næste Dag i et andet Hjem. Paa den Maade gik det Raden rundt, til alle var færdige; det gjaldt om at faa kartet og spundet al den Uld, som skulde laves i Tøj og sys inden Jul.

Naar der var Kartebudøl [kårbåjøl], var der travlt Arbejde; men det var ogsaa som et Gilde at være til hele Dagen; der var god Opvartning, der blev sunget Viser og fortalt Historier; det gik paa Omgang; og der blev fremsagt Remser og stillet Gættespørgsmaal. Hen paa Aftenen kom Naboernes Karle for »at følge Pigerne hjem«. Kl. 10 holdt de op med at karte; Kortene kom paa Bordet, til Kaffen blev færdig; man spillede »for Morskab« og ikke om Penge; yndede Kortspil var »Brudeseng«, Brus, Sorteper og »Kasine«. Naar det kom højt, spillede der Kasine om Kaffe eller Chokolade til en anden Aften. Efter Kaffen dansedes der en Times Tid, og saa fulgte alle de unge med den, der havde længst hjem, og saadan blev de ved, til den sidste kun havde nogle faa Trin at gaa alene.

Var Spindekonerne samlede, kom deres Mænd for at hente dem; saa holdt de op med Arbejdet Kl. 10; Mændene fik først en Kage og en Snaps, og saa kom Kaffen paa Bordet til alle; Mændene fik en Puns eller to, og derefter bragtes Kortene ovenpaa en dyb Tallerken Pebernødder og Æbler. Naar der var afspillet, blev der fremsat Tallerkener fulde af skaaret Smørrebød med Paalæg og dertil varmt sødt Øl. Til Slut fik Mændene en Ølhøvl, en Skaal Øl med en Dram i. Dermed var æ Spindbojel [sbenbåjøl] forbi, og enhver gik til sit.

Skulde Ulden bruges til Vadmel, blev den først kartet i Lofninger [lofnegør]; naar man luffede Uld, fyldte man Karten baade med lang og med kort Uld, kartede lidt derpaa

og skød det saa af Karten paa een Gang. Saa lagde vi disse Lofninger i et Haandklæde og trillede det sammen saa fast som muligt. Derefter plukkede en Ulden ud af denne Bylt, helst kun en lille Tot ad Gangen, des finere blev Ulden blandet. Den, der plukkede, skulde forsyne fire Kartere, der behandlede Ulden videre, og det var strengt Arbejde for Plukkeren, hvis hun ikke vilde snyde og tage for store Totter. I Regelen var det Konen selv, der plukkede Ulden. Man fik ved den omtalte Fremgangsmaade den lange og den korte Uld blandet godt imellem hinanden, inden den blev spundet; thi ellers vilde Væven (det vævede Tøj) rympe mere sammen paa eet Sted end paa et andet, naar det blev behandlet i Stampemøllen.

Saa gik Rokken da, naar man havde Tid, ustandselig indtil henimod Jul. Men her blev der et langt Ophold i den travle Tilvirkning af Garn og Tøj. Mellem Helligtrekongers-Dag og Kyndelmisse tog man fat paa dette Arbejde igen hver Søgnedag. Først maatte de jo have lavet noget rigtig varmt og stærkt uldent Tøj fra yderst til inderst til Mændene, inden disse igen skulde tage fat paa Fiskeriet. Dernæst kom Tøjet til Børnene og endelig til Kvinderne selv.

Vævepiger besøgede Vævningen.

Garn til Hoser eller Tøj farvedes i Lødgryden; det var en stor Lergryde, som var købt til dette Brug; den kunde rumme flere Pund Garn. Den kaldtes ogsaa Engelblaa-gryden; thi det var kun »Engelblaa«, der brugtes i den; man kom denne Farve i Urin, men det kogtes ikke. Man kunde baade farve lyseblaa, mellemlaa og mørkeblaa deri; jo længer Tøjet eller Garnet laa deri, des mørkere blev det; hvad man farvede deri, var ægte; det kunde taale at vaskes baade i Sæbe og Soda og tørres i Solen, uden at det falmede. Denne Farve kunde ogsaa taale Havvand; derfor brugtes den altid til Mandfolkehoser. Til daglige Hoser brugtes to Lag blaat og et Lag hvidt tvundet sammen; det kaldte vi lenket Garn.

Gamle Koner brugte altid ensfarvede, mørkeblaa Hoser.

Men man brugte ogsaa mange andre Farver. Enkelte Steder fandt vi Mos, som vi farvede mosgrønt i. Til Farvning brugtes ogsaa Løgskind, Safran, Gorgemeje, Persiko, Indigo, Galæble,

Brunspaan, Vitriol, røde Anilindraaber, blaa Anilindraaber, Blaasten og Blaatræ. Vi fandt Blaatræ ved Havet, og Fader hævlede Spaaner til os, som vi farvede i.

Alle Slags vævet hel- og halvulent Tøj sendtes, saa snart det kom af Væven, til Farveren i Lemvig for at presses. Vadmæl til Stadstøj, Kjerkkklæjer, til Mandfolkene blev efter Vævningen stampet, d. v. s. der blev foretaget en Slags Valkning, hvorved Tøjet blev fastere og tykkere, men ogsaa

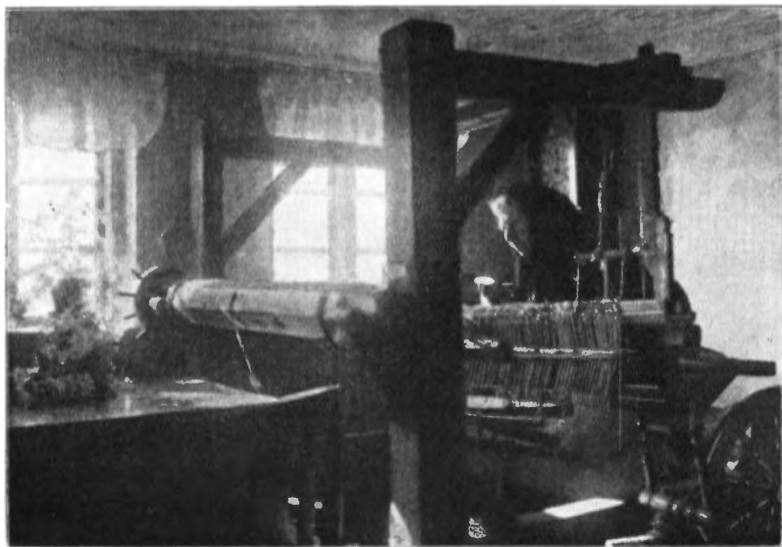

Fig. 30. Væverpige ved sin Væv.

smallere; i Herredet var der flere Stampemøller, hvor dette blev gjort. Efter Stampningen blev Tøjet hos Farveren overskaaret paa den ene Side og presset; skulde Tøjet bruges til pæn Klæjer, skulde Farveren farve det ægte mørkeblaat.

Det strikkede Uldtøj, der alt var hjemmelavet, baade Strømper, Underbukser og Trøjer, blev valket [wol'gø] i »Fiskesø« (Fiskesuppe), før det brugtes, for at det skulde blive des stærkere og varmere. De vikledes noget Reb om en Ende af Skamlen (d. e. den løse Bænk) og valkede Tøjet frem og tilbage derpaa. Nogle tog en Riskurv og satte om en Ende af Skamlen og valkede derpaa; men det blev sagt,

at det var alt for skarpt for Tøjet og gjorde det mindre holdbart.

Naar nogen kogte Fisk og ikke selv havde Brug for Vandet, var der altid nogle, som gerne vilde have det enten til at valke eller vaske Uldtøj i; der skulde ogsaa meget til et Par store hjemmegjorte Underbukser og Uldrøjer.

Engang kom Fader hjem fra Havet med et Vaskebræt af Træ; Moder kendte ingen Vaskebræt, men brugte det til Valkebræt. — Der er nogle, som endnu ikke tør bruge Vaskebræt, fordi det ødelægger Tøjet.

Til at væve Baand paa brugte vi æ Spjaald [æ sbjå'lj] Spjældet. Vi var kun 4—5 Aar, da vi derpaa kunde væve Strømpebaand baade til os selv og til vore Forældre. Saa længe vi gik i Skole, havde vi Baandet syet fast til Strømperne, da vi ellers let tabte Baandene. Vi vævede ogsaa Skoning til Underskørterne, som ethvert Kvindfolk bar flere af paa een Gang, og vi vævede Pranseller [pranselør], Seler til Fader. Jo tættere Hullerne var i Spjældet, des finere og stærkere blev Vævet. —

Alle smaa Børn havde Faldpude [fålj'pur] paa Hovedet, naar de begyndte at gaa alene og var vokset fra Gangstolen; det var en trind Pude omkring Hovedet, der blev holdt oven paa Hovedet ved et Kors af Baand. Drengene og Pigerne havde ens Klædedragt, til de blev et Par Aar gamle. Derefter blev Pigerne ved at beholde de lange Kjoler, der naaede helt til Fødderne, mens Drengene kom i Bukser. De naaede ogsaa til Fødderne; men bagtil var de kun sammensyede nede fra til lidt over Knæene; derfra var de aabne bagtil, men Stykkerne var med Linningen lagt over hinanden og bundne fortil med Baand. Paa Kroppen havde de en Bluse med Spændkrave; Blusen havde brede Læg og naaede til midt paa Benene. Om Livet var der Bælte. I den Alder havde Drengene strikket Lue og det havde Pigerne ogsaa, men med Floss om Kanten. Paa Smaabørns Træsko blev der slaaet et Stykke Læder bag paa Hælene, og det blev bundet eller knappet over Vristen.

Et Par Aar senere igen kom Drengene i almindelige lange Bukser og i Jakke med indsyet Vest; til denne Dragt fik de hjemmesyet Kasket med Læderskygge, og nu fik de jærn-

beslaaede Træsko som dem, de voksne gik med. Om Haandleddene havde de Muffediser og om Halsen et Klæde.

Naar en lille Pige var blevet saa stor, at hun kunde gaa i Kirke, havde hun et lille Sirtses eller Bomulds Klæde om Hovedet, og om Halsen et lille trehjørnet Klæde af samme Slags; det blev lagt over Kors foran og fæstet med Knappe-naale, ligesom der var sat en Knappenaal i Baghjørnet. Hun bar da en sribet Hvergarmskjole og et lille Bomulds eller Sirtses Forklæde.

En voksen Pige eller Kone gik ikke til Kirke to Søndage efter hinanden i samme Kjole. De maatte derfor have mange Kjoler og for Resten meget andet Tøj. De unge Piger kunde dog hjælpe sig med at laane Kjoler af hinanden og ved Rining faa dem til at passe.

I gamle Dage var det Skik,

at Datteren til Kirke gik

udi sin Bedstemoders Dragt.

Men nu er det jo helt foragt.

De brugte hvidskurede Træsko, og der blev set meget paa, hvis der var de finest skurede og havde de blankeste Krammer. Træskoene blev skuret i Sand og Kalk, og Krammerne, der kunde være af Messing eller Kobber, blev pudset i Pulver af Teglsten.

Min Moder havde saa mange Kjoler, da hun blev gift, at hun kun fik een siden; det var Aaret før hun døde; da var hun 56 Aar gammel. — Hun havde en Sirtses, en sort Merinos og en sort Saksones Kjole; alle de andre var af Hvergarn, sribede og tærnede i forskellige Mønstre og Farver.

Til daglig brugte Bedstemoder et Kjoleliv, som var stærkt nedringet i Halsen og havde korte Ærmer; under dette bar hun en rød, strikket Trøje med lange Ærmer, eller ogsaa brugte hun Mamelukker, en Slags strikkede Underærmer, der var røde eller grønne. Naar hun havde Mamelukker paa, brugte hun om Halsen et Kejserindeklæde, som var stukket ind under Kanten af Kjolelivet. Hun bar et Skørt (Nederdel), der næsten skjultes af et uldent Forklæde. Som andre gamle Koner brugte hun paa Hovedet en ulden, strikket Lue, der blev bundet under Hagen med brede, flettede, frynsede Baand.

Naar Bedstemoder var i hendes Stads, syntes vi, at hun var fin. Hun havde blandt andre en grøn Kjole, der var nedringet i Halsen baade for og bag; om Halsen havde hun et brunt Atlaskes Klæde, der holdtes fast fortil med en stor Sølvenaal. Livet sad glat og blev snøret fortil fra neden opad med Silkesnore, som endte i to lange svære Sølvnaale, der, naar Silkesnorenes Ender var bundet i Sløjfe, hang og dinglede paa hendes Bryst. Ærmerne naaede knapt til Albuerne og var med smaa høje Rynker syet til Ærmegabene. Underærmerne var snævre og naaede helt ud til Hænderne. Bæltet var af Glimmer (Possementarbejde) og holdtes med et Sølvspænde.

Skørtet (Nederdelen) var grønt som Livet og var meget snævert og kort; forneden var der en Strimmel brun Silke af en Tommes Bredder og paa Vrangside en Skoning. Over Skørtet havde hun Silkeforklæde. Naar hun en Højtidsdag skulde vandre til Kirke i denne Dragt, iførte hun sig Pelskaabe med to Slag om og hængte den med tomme-store, flade Sølvhager, tog paa Hovedet sin høje laadne Silkehat, der lignede en Mandfolkehat, og tog Træsko paa Fødderne, men bandt sine Sko i et Klæde for at tage dem paa, inden hun gik ind i Guds Hus.

De fleste Kvinder havde store Ravperlekranser om Halsen. Et Pigebarn var ikke ret stort, før det fik sin Krans; nogle havde et Hjerte eller et Kors af Rav hængende ved Kransen. — Ravet fandt man ved Havet eller om Foraaret i Engene, hvor det var efterladt af Oversvømmelserne. Der var altid nogle, som kunde forarbejde det. Guldørenringe og Øreløkker var meget moderne.

De første Kvinde-Sommerhatte, jeg kan huske, var de saakaldte Solhatte; de havde Form som en Halvcirkel og var lavede af et 6—8 Tommer bredt og 14—16 Tommer langt Stykke Pap eller Læder, som var foret med højrodt Lærred eller Muk. Ydersiden var blankskinnende sort. De blev bundet under Hagen og bagtil med Bændler. Under dem brugtes altid et Sirtses Klæde eller en lille Sirtses Lue. — Senere brugtes »Helgolændere« af forskellig Slags, »Garibaldihatte« (af Straa) og saa fremdeles.

Om Vinteren brugtes strikkede eller hækledede Trehjørnetørklæder med Border om.

Mandfolkenes Klæder var oprindelig Uld helt igennem, fra den inderste Uldskjorte til den store Havtrøje, — altsammen hjemmelavet. Senere i Tiden fik Fiskerne Olietøj: Sydvest, lang Trøje eller Frakke og Bukser, der var saa vide, at de kunde trække dem over tre andre Par Bukser; det var, hvad de kaldte ræle Bukser [ræ'le båwsær]. De havde baade lange og korte Træskostøvler; enkelte havde lange Søstøvler, som var af Læder helt igennem.

Naar en Fisker var i sine Kisteklæder, havde han høj Silkehat paa Hovedet, om Halsen et sort Silkeklæde lagt smalt sammen, viklet to Gange om og knyttet i en Sløjfe fortil; paa Kroppen havde han Vest med et Dusin Sølvknapper i een eller to Rækker. En lang Kjole, en Kaaelkjoul, naaede ned over Knæene. Bukserne var i min Faders Slægtled lange, Tøjet var mørkeblaat Vadmel. Saadan var Bryllupsdragten, den blev kun sjældent brugt — kun til Højtider og festlige Lejligheder; min Fader var født 1807, blev gift 1848 og brugte sin Bryllupsdragt til sin Død; han blev 70 Aar. Tit kunde Ægtefolk ogsaa bruge deres Støvler og Sko fra deres Bryllup til deres Død. — Mange Fiskere bar Guldringe med Anker i Ørerne.

Der var Gaardmænd, som brugte Knæbukser og Sko med Sølvspænder. Nogle havde en lang Stok med Sølvøjne, hvorigennem der var trukket en Silkesnor med Kvaster, og nogle havde Merskumpibe med Sølvbeslag. Ved Lejlighed kunde Gaardmændene være iført store Kavajer, eller de kunde optræde med Ridepisk og Sølvsporer.

En Dag mødte jeg oppe mellem Havbjærgene en gammel Gaardmand. Paa Hovedet havde han en rød Pikkell (Top-lue) med Dusk i Enden, som hang og dingledede langt ned paa Ryggen; paa Kroppen havde han en sortstribet Hvergarns Vest med sort- og hvidringledede Ærmer; paa Benene Knæbukser med Sølvspænder og hvide Hoser; paa Fødderne bar han store Træsko med ualmindelig høje Næser; de gik langt op paa Vristen, og underneden var de forsynede med Jærnbeslag. Guldringe havde han i Ørerne og en stor Merskumpibe i Munden. Hans Øjne var røde og rindende. Jeg skyndte

mig hjem og sagde, at jeg havde set en Nisse, og i lange Tider turde jeg ikke gaa denne Vej.

Mandfolkene brugte Skovbotræsko [sgo·botræjsgor], som de kaldte dem, fordi de tog dem med fra Skovegnene, naar de var dernede at fiske. Men hvem der var lidt fingernem, pynkede paa dem; de savede de store Snuder af; ogsaa i Gabet over Vrysten savede de lidt af, skar og skrabede dem og pudse dem tilsidst med Haafinner. Derpaa bragte de dem hen til Smeden og fik dem skoet: der blev sat Jærnkrammer om dem, og der blev slaaet Ringe med Træ i under Bederne paa Træskoene. Og endelig blev de tjærede for at være rigtig stærke.

Om Sommeren brugte næsten alle, baade Voksne og Børn, Plojshoser [plåisho"sør] eller [plåisør]. Det var Hoseskafter uden Bunder, men der var strikket ud over Vrysten, og her endte de i en Spids, hvorfra der gik en Strop ned om Taaen næst ved den store Taa. Stykket over Foden og rundt om Hælen var belagt med sort Klæde eller Uldtøj og var syet over det hele med fine smaa Sting. Et Stykke Læder, en Tomme bredt, kaldet æ Fæssel [fæsæl] var syet til æ Plojser og sad midt under Foden.

De gamle Fiskere havde to Par Strømper paa til daglig. Det inderste Par naaede helt op over Knæene; det yderste Par var Sokker. Var de ude i Frost og Kulde om Vinteren, havde de et Par lange Haarsokker uden over de to Par Hoser og tre Par Bukser. Haarsokker og Haarluffer (Vanter med to »Fingre«) og Stumper (en Slags »Stridhandsker«, hvor der slet ingen »Fingre« var, men et særligt Hul til Tommelfingeren) blev lavet af Kvindernes afredte Haar med lidt Uld imellem. —

Nogle Dage før de skulde vadske Linned, Lærredstøj, samlede de Urinen i [æ pessbarj'] og satte Tøjet i Blød deri et Døgnstid. Dette Vand var udmærket til at opløse Snavset, og det ødelagde ikke Tøjet.

Den Dag, de skulde vaske, trak de Tøjet op af Urinen og lod det hænge paa Karstolen, mens de fyrede under Gruekedlen. Naar Vandet var nær ved at koge, kom de først Tøjet i en Balje koldt Vand, som det igen blev trukket op af og hængt paa Karstolen. — Saa kom der varmt Vand i

Baljen, og deri blev Tøjet lagt og skyllet saa længe, til al Urinlugt var fjærnet. Derefter blev det indsmurt i grøn Sæbe og kom saa i Grukedlen og kogte i to Timer. Naar det var taget op deraf, blev det vasket grundigt igennem med Hænderne. Paa ny blev der fyret under Grukedlen, og efterhaanden som Tøjet blev vasket, kom det deri for at faa et lille Opkog. Derefter blev det skyllet i varmt Vand, indtil Vandet blev ved at være klart under Skylningen. Endelig blev Tøjet opvreden med Hænderne og hængt ud paa Stejlen til Tørring; om Sommeren blev det lagt ud paa det grønne Græs.

Naar Tøjet var tørt, blev det manglet [moglæt] med Mangletræ [mogøltre] og Manglefjæl [mogølfjæ'1]. Mangling sled ikke saa meget paa Tøjet som Rulning.

Til Vask af Uldtøj brugte man Fiskevand [fe·ksø] (Fisquesuppe), og man bankede paa det med en Børstelkjæp [bøsdelkjæp]; det var en Fjæl, der var $\frac{1}{4}$ Alen bred og $\frac{3}{4}$ Alen lang; i den ene Ende, hvor man holdt ved, var den smal og rund. Uldtøjet blev først banket rent med denne Børstelkjæp i koghedt »Fisquesø«; det var bedst til at tage Sved og Smuds af Uldtøj; derefter blev det skyllet i flere Hold varmt Vand, til Vandet blev ved at være klart under Skylningen.

VOGTERLIV.

SMAAFOLK havde altid liden Husplads til deres Dyr. Havde de en Gaas, som nylig havde udruget, kom Gæslingerne fra Reden ind i Stuen nogle Gange om Dagen, mens Gaasen var ude. Gæslingerne blev sat op paa Bordet i et fladt Trug, og noget Brød blev revet eller smuldret paa en Tallerken; saa skulde Gæslingerne vænnes til at æde. Ligeledes kom der Vand i en Tallerken, som de skulde drikke af. Naar de var et Par Dage gamle, blev der gravet en frisk Græstørv og lagt ind i Stuen, for at de kunde lære at gnave Græs, mens Gaasen var ude. Naar Hun kom ind, blev Gæslingerne sat ud i Reden til hende igen; saa trængte de til at blive ruget og varmet. Gæslingerne maatte ikke komme ud første Gang, naar Vinden var i Nordvest, for saa kunde æ Nordvejstræmp let tage dem (naar Vinden var kold af Nordvest, kunde de let faa Krampe og dø). — Naar et Lam fik Krampe, sagdes der ligeledes, at det var Nordvestkræmp, og der blev da lavet en Kræmpeknude af Uldgarn og sat om alle fire Ben paa Lammet. Jeg ved ikke, om Knuden helbredede, som Meningen var; den gjorde vist heller ingen Skade.

I streng Frost tog de om Aftenen Hønsene ind i Stuen og satte dem paa Tremmerne under Bordet, for at de ikke skulde fryse ihjæl. De gamle sagde: »Vil vi ikke passe vore Dyr godt, var det Synd, vi skulde have nogen; Dyr kender ikke ander Gud end Mennesker.«

Folk, som havde et Par Faar eller to, men slet ingen Mark, fik Lov til at græsse dem i Klitten; men Faarene maatte ikke komme oven for Dølerne (Mærkepælene); skete det, at Klitopsynsmanden saa det, blev Faarene taget i Hus, og saa skulde der betales Mulkt, 1 Mark af et Faar og 8 Skil-

ling af et Lam; for et Hoved betaltes første Gang 2 Mark, og det kunde stige til 2 Rigsdaler.

Man mærkede baade Faar og Gæs; saaledes var vore Faar mærkede ved, at der var klippet et Stykke af højre Øre, og at der var et Klip i samme. Vore Gæs havde et Klip i den ene Fod.

Mange Smaafolk tog et Faar ind i Stuen, saa snart det havde læmmet, da de ellers var bange for, at Lammene skulde fryse ihjæl. De bandt da Faaret i et Hjørne af Stuen, og der strøedes Halm til det at ligge i. Faaret kom ud et Par Gange om Dagen, og imens legede Børnene med Lammene og kappedes om at give det Brød, for at det ikke skulde græde for sin Moder (som Børnene sagde). Naar eet Faar kom ud med sine Lam, kom tit et andet ind og var der i nogle Dage. Men selv naar Lammene kunde være ude, skulde de i Foraarstiden helst være, hvor der var Ly. I Havbjærgene maatte de ikke gaa; i Langerhuse drev vi da Faarene med de smaa Lam ind mellem nogle Bjerge, som kaldtes Brygningsbjerge [brygningsbjäræ]; der kunde de gaa i Ly, og der var godt Græs i Slunderne (de smaa Dale). Det var omtrent en Fjerdingvej fra Byen; vi skulde over den store Rende, som vi kaldte en Bæk, der udmunder i Fjorden. Kørevejen derover kunde være helt tør om Formiddagen, naar vi gik derover, og om Eftermiddagen, naar vi skulde hjem, være saa dyb med Vand, at Faarene ikke kunde vade igennem; saa maatte man enten gaa over paa en Planke med Holdtræ (håltre), Rækværk, eller ogsaa maatte vi gaa længere Syd paa, helt hen til Kokholms-Bjerge, som ligger ved den samme Bæk; der er Vandet ikke saa dybt, og der laa altid nogle Græstørv, eller ogsaa brækkede vi nogle Soj af Kanten i Sandbrinken i det store Bjærg; dem fyldte vi op i Bækken med til at gaa over paa. Vi havde altid Brød med til Lammene for at lokke dem til os, saa vi kunde bære dem over Bækken, naar Vandet var oppe; — Faarene gik selv over.

Naar vi om Formiddagen havde faaet Faarene over den store Rende, skulde de drives endnu længere Øst paa forbi en enlig Gaard, Mads Bendtsens, som ligger ved Brygningsbjerge, ikke langt fra Fjorden. Naar saa Faarene kom i Ro, satte vi os til at sy eller strikke, og naar der var flere Børn, legede vi imellem. Var det koldt, havde vi en Pose eller Sæk

med, som vi samlede fuld af Ildebrændsel, Faareknevler og Kokasener, og bar hen til Mads Bendtsens for ved Lejlighed at faa dem hjem.

Denne Vogtning af Faar og Lam om Foraaret stod kun paa en Maanedes Tid og varede kun 5—6 Timer om Dagen. — Saa snart man begyndte at saa Havre, blev Faarene tøjrede. Og da man senere i Tiden, sidst i 1850erne, begyndte at saa Vintersæd paa Harboøre, fik det Ende med de løsgaaende Dyr.

Der kom en fremmed Mand, der hed Niels Vinkel, i Elses Gaard i Langerhuse, og han var den første, der begyndte at saa Rug. Til at begynde med var Folk vrede paa ham, fordi de ikke kunde lade Høveder og Faar gaa løse, naar han havde saaet Rug. Men 2—3 Aar senere begyndte de selv at saa Rug, og dermed var det forbi med de løsgaaende Kreaturer paa den Kant, — eiler ogsaa skulde der være nogen til at passe paa dem og holde dem af Rugen.

Da jeg var 10—11 Aar, kom jeg ud at tjene hos en Strandfoged, hvis Kone var mit Søkendebarn; jeg selv var ivrig efter at komme ud at tjene; mine Forældre syntes, det var for tidligt for mig; men min Kusine lovede mig Guld og grønne Skove og sagde mine Forældre, at jeg skulde faa det godt, — og saa fik jeg Lov dertil. Jeg var der fra April til November.

Jeg fortrød tit, at jeg var kommen ud at tjene; men naar jeg kom hjem, og mine Forældre spurgte mig, hvordan jeg havde det, svarede jeg altid: »Jeg har det godt.« Det var saaledes den Gang, at naar en kom fra sin Tjeneste i Utide, vilde ingen have den at tjene, hvor de kunde faa andre. Endskønt jeg græd næsten hver Dag, tænkte jeg ved mig selv: »Jeg skal nok holde ud.«

Det var en lille Gaard, jeg kom til at tjene paa; de havde 2 Heste, 6 Køer, 5—6 Ovneder (Ungnød), 4 Kalve, en Snes Faar, 1 Gase og 3 gamle Gæs med en 30—40 Gæslinger. Om Morgenen skulde jeg først hjælpe at malke, eller ogsaa skulde jeg sætte Gæssene ud, medens de andre malkede. De gamle Gæs skulde i Tøjr, to og to, og drives langt ud i Marken for at græsse der. De blev saa tøjret, hvert Par lige overfor hinanden, saaledes at de kunde naa et Vandtrug, der stod midt

imellem dem. Derefter skulde de unge Gæs drives et andet Sted hen i Marken, hvor de alle skulde sættes i en Fold med Ruller under; den var lavet af Lægter, som var en 10—12 Alen lange og samlede i en Firkant. Folden kunde skydes frem og tilbage, som Gæslingerne skulde flyttes til. — Naar jeg om Morgen fik Gæslingerne ud af Huset for at drive dem ud til Folden, fløj nogle til den ene Side og nogle til den anden, nogle fløj lige ud, og andre vilde næsten ikke fremad, men gik saa stille og snakkede med hinanden. Jeg maatte have dem samlet alle i een Flok, før jeg kunde drive dem

Fig. 31. Mærskes Gaard set fra Sydvest.

ind i Folden. Et Trug, som hang paa Foldens Inderside, skulde saa fyldes med Vand. Vandet bar jeg i to Spande hængende i et Aag den lange Vej ud til Gæssene. De gamle Gæs blev i Dagens Løb flyttet flere Gange i deres Tøj, ligesaa vel som Gæslingerne blev flyttet i deres Fold, og jævnlig blev der hældt friskt Vand i Trugene.

Naar jeg var færdig med at sætte Gæssene ud, maatte jeg skynde mig at trække Køerne ud paa Agrene og tøjre dem der. Der skulde være lige langt mellem Køerne, og derfor skulde jeg tælle Trinene mellem Tøjrehælene. Naar jeg havde det til Side, var det paa høje Tid at faa Kalvene ud. De var lige saa slemme at drive med som Gæssene. De var i Tøj; men de var ikke vænnet til det endnu; de vilde hverken lade sig trække eller drive, og pludselig kunde de gøre et Spring, saa jeg næsten ikke kunde holde dem. — Naar jeg endelig

havde faaet dem sat, skulde jeg hen paa Nylingerne (nogle ny Agre) at flytte Ungkreaturerne, som stod ude om Natten. Og derefter skulde jeg op ved Klitten mellem Bjærgene at flytte Faarene. Naar jeg kom hjem derfra, fik jeg min Davre. De havde tre Børn; den yngste var godt et halvt Aar. Hun rakte efter mig, naar jeg kom ind, og saa skulde jeg sidde med hende paa mine Knæ, mens jeg spiste; de voksne havde da spist. Nu skulde jeg feje Gulvene og strø Sand paa dem, og det skulde strøs fint, i Ruder, Hjærter og andre Figurer. Straks efter skulde jeg hen at flytte Kørne; til Tider skulde de flyttes to Gange inden Middag. Jeg talte Trinene for at flytte dem lige langt frem. Til Middag skulde Kørne ind. Somme Tider hjalp jeg da at malke, og somme Tider trak jeg Ungkreaturerne hjem, vandede dem og satte dem hen igen, bar Vand i Spande ud til Kalvene i Marken og flyttede Faarene, mens Kørne blev malket. Naar vi havde spist til Middag, legede jeg med Børnene, mens de voksne sov Middags-søvn. Desuden skulde jeg vaske op efter Middagsmaden, feje Gulvene paany og strø Sand paa dem. Klokken 3—4, den Tid, der kaldes Drøvtiddags {drøw'tidaws} blev Kørne sat ud igen, og de andre Dyr blev flyttet.

Om Foraaret, saa længe Lammene var smaa, skulde Faarene trækkes hjem om Aftenen, for at Lammene ikke skulde fryse, og sættes ud igen om Morgen. Om Aftenen gik det hele let nok, naar jeg kun trak 3—4 Par Faar ad Gangen; om ogsaa de gik omkring mellem hinanden og fik Tøjrene filtret sammen, saa kunde jeg let rede dem op, naar jeg tog dem af Hovedet paa Faarene og slap disse løse ind i Faarehuset. Men om Morgen, naar de skulde ud, og jeg igen havde faaet dem i Tøjr og trak af Sted med 2—3 Par — jeg skulde jo skynde mig — filtrede de sig atter sammen, og naar jeg kom hen med dem til det Sted, hvor de skulde staa, var Tøjrene næsten ikke til at rede ud fra hinanden. Jeg var nødt til at tage Grimen eller Halsrebet af et af Faarene ad Gangen og se at faa et Par klaret ud først og faa Tøjrehælen banket ned, og derefter med den sammenfiltrede Flok gaa hen til det Sted, hvor det næste Par skulde staa, og begynde igen at rede op.

Det skete enkelte Gange, at et Faar under dette løb fra

mig; det var jeg nødt til at lade løbe, til jeg var blevet færdig med at tøjre de andre Faar, og saa maatte det fanges bagefter; jeg turde ikke komme hjem og sige, at et Faar var løbet fra mig. Jeg løb saa længe efter Faaret, at det blev træt og stod stille. Jeg tror nok, at Lammene hjalp mig; de brægede og kunde ikke følge med.

Naar jeg saa kom hjem, fik jeg Skænd af Konen, fordi jeg var blevet for længe borte. Jeg sagde kun: »Faaretøjrene var blevet saa indfiltrede.« Hun blev ved at skælde ud. Jeg gik ud og græd, til Konen kaldte paa mig, at jeg skulde ind til Barnet.

Køerne maatte ikke komme ind, saa længe Solen var paa Himmelen. Men naar de var trukket hjem, skulde jeg ud at flytte de Dyr, som skulde ligge ude om Natten. Det sidste, jeg bestilte om Aftenen, var at gaa en halv Fjerdingvej ud i nogle Bjerge og flytte nogle Faar til Nat, naar de ikke længer skulde trækkes hjem. Da var det næsten altid saa mørkt, at jeg knap kunde se Faarene, langt mindre Tøjrene. Jeg maatte se at holde Tøjrene godt i Stand, for gik de i Stykker, og Faarene slap løse, skulde jeg selv fange dem og gøre Tøjrene i Stand ude i Marken; ellers vilde Faarene gaa op i Klitten, eller de vilde gaa ned i Kornet paa andre Folks Agre, og saa blev de taget i Hus, og der skulde betales Mulkt af dem.

Min Fader havde lært mig at lægge en lang Splejsning paa et Tøj og ligeledes at slaa et Hælsimstæg [hælsimsdæg] om Tøjrehælen. Det kom mig nu til Gode.

Jeg vænnede Faarene til at æde Brød. Der laa altid tørt Brød i Bordskuffen. Det tog jeg noget af med ud til Faarene og gav dem; saa kom de altid imod mig, saa langt deres Tøj kunne række, ogsaa naar det var saa mørkt, at jeg ikke kunde finde Tøjrehælen paa anden Maade. Saa begyndte jeg at lede mig frem fra Grimeskaffet ved Faarets Hoved og langs med Tøjret, til jeg kom til Tøjrehælen. — Jeg var saa bange som en Hare. Der fortæltes dengang meget om Spøgelser og Trolde, Bjærgmænd og Nisser, og de sagde, at der gik Havmænd og Lygtemænd mellem Bjærgene. Dem var alle Børn bange for; saa længe jeg var hjemme, var der Børn nok at følges med, naar en af os skulde ud i Bjærgene; aldrig var nogen af os gaaet alene derud om Aftenen. Derfor var

det saa strengt for mig nu, naar jeg skulde ud til Faarene. Men jeg sagde det ikke til nogen; jeg sagde aldrig: »Det kan jeg ikke« eller »det tør jeg ikke.« Jeg gik, og jeg græd; men ingen fik det at vide dengang.

Laden laa, og den samme Lade ligger endnu, i Øst-Vest paa Nordsiden i Gaarden. Der stod jeg mange Gange ved Tværagerumsdørene, som ogsaa er der endnu, for derfra kunde jeg se mit Hjem. Jeg kunde se mine Forældre gaa uden for; jeg kunde se mine Søstre lege med andre Børn; saa græd jeg. Men jeg vidste, at det var min egen Skyld, at jeg var kommet ud at tjene, og altid, naar nogen spurgte mig, hvordan jeg havde det, sagde jeg: »Jeg har det godt.«

I visse Retninger var de ogsaa gode ved mig. Naar det var Markedsdag, fik jeg altid Markedsgave, enten Tøj til et Forklæde eller et Klæde til mit Hoved eller min Hals. Den sidste Markedsdag, jeg var der, fik jeg et Par smaa Guldringe; dem bærer jeg endnu i mine Ører. Jeg var fæstet saaledes, at de selv maatte skønne og raade for, om de vilde give mig noget til Løn. Da jeg rejste, gav de mig tre Pund Uld og sagde, det skulde jeg selv strikke en Trøje af og bruge den at gaa i til Skole. De gav mig nyt Tøj til en Kjole og et Klæde til mit Hoved og et til min Hals, Tøj til et Forklæde og et Par Basar-Træsko og endelig fire Rigsdaler i rede Penge. Mine Forældre blev helt forbavsede, da jeg kom slæbende hjem med alt det. Det var en stor Løn til et Barn den Gang. Min Moder stod med Taarer i Øjnene og sagde: »Ja, Gudskelov, bette Kaaren, saa haa di da væt fornywet mæ dæ!«

Et godt Stykke Nord for Langerhuse strækker der sig fra Klitterne, østpaa mod Rønland (Harborøn), nogle store Engstrækninger, der kaldes Knopperenge. Om Foraaret gik Kreaturerne 1—2 Maaneder løse paa disse Enge; derefter blev Græsset fredet 1—2 Maaneder, inden det skulde slaas.

I den Tid, da Kreaturerne gik løse der, maatte der en Dreng eller en Pige med fra hvert Sted til at vogte dem. Kom Kreaturerne for langt op i Klitten, skulde der betales Mulkt, allermindst 2 Mark for hvert Kreatur, til Klitfogeden; kom de for langt østerpaa, kunde de gaa i Bløde i Engene, der paa den Aarstid var meget fugtige. Vandet kunde i Flodtiden gaa langt op i Engene, især fra æ Rønstrøm, et smalt Vand,

der danner Skellet mellem Knopperenge og Rønland. Gennem Engene gik nogle brede, dybe Grøfter, fulde af Mudder; det sagdes om disse Grøfter eller Høll, som de ogsaa kaldtes, at de var bundløse; jeg husker i hvert Fald, at der en Gang druknede en sorthjælmet, krimmelhornet Ko i saadan et Høl, og de havde stort Besvær med at faa den op Dagen efter.

Hvem der ikke selv havde Børn, som kunde passe Kreaturerne i Knopperengene, lejede en fremmed Dreng, der lige var konfirmeret, til det. Hver Morgen drev vi Dyrene derud, og saa skulde enhver jo egentlig passe sine; men Børnene gik sammen for at holde Morskab. Ude i Engene laa nogle Faarehuse; naar Faarene havde smaa Lam, eller de nylig var klippede, blev de sat herind om Natten. Vi havde et Faarehus af Sojvægge (Græstørv) med Stolper og en Baad hvælvet som Tag. Her tyede vi ind, naar det var daarligt Vejr, og her legede vi mange Gange. Saa snart Faarene var ude, gjorde vi rent derinde og strøede et tykt Lag Sand og indrettede os pynteligt og fint baade med Stue og Køkken. Østersskaller, Muslingskaller og Sneglehuse fandt vi baade ved Hav og Fjord; de var saa smukke og fornøjelige at lege med og pynte med.

Der var sjældnen mere end 2—3 Piger; men der var flere Drengene. Pigerne kunde til ikke faa Lov at holde sig for sig selv. Drengene kom, og vilde Pigerne ikke med til deres Spøg, ødelagde de alt, hvad de kunde, af Pigernes Sager. Der var en stor skjelle (skeløjet) Dreng, som i tre Aar tjente i Jakobsgaard. Han vilde, at enhver skulde lyde hans Befaling og passe hans Kreaturer; han vilde kun gaa og lave Kunster. Han havde gode Skolekundskaber, og en af hans Fornøjelser var at holde Skole for os; han gav os Regnestykker for, og han lod os skrive; striks var han som Lærer og fik af og til en af sine Elever til at græde. Han kunde saa mange Rim og Gaader, som vi skulde lære, og kunde vi ikke sige Rimene eller besvare Gaaderne til næste Dag, fik vi Klø. En af Gaaderne, som voldte os meget Hovedbrud, lød saaledes:

Intet bestaar, og alting forgaas,
men aldrig forgaas Træsko.

Ingen af os faldt paa, at det skulde forstaaes som: »aldrig faar Gaas Træske.« —

Ved Vesterenden af Engene laa en Gaard, som nylig var flyttet for Havet. Der boede min Moster, og der kunde vi Søskende hver Dag gaa ind og spise vor Mellemmad, som vi havde med hjemmefra. Saa fik vi varmt Øl eller Mælk til Maden, eller ogsaa gav min Moster os Middagsmad. Det kunde de andre Børn ikke lide; de sagde, vi var stolte, naar vi vilde gaa der ind, for det var en stor Gaard, og der var saa fint. Derfor turde vi ikke gaa derind hver Dag.

Der laa et lille Hus lidt sydvest derfra, lige ved Engskifterne, hvor Drengene havde deres Kreaturer at passe. Der gik Drengene ind hver Dag, naar det var koldt, og fik noget varmt at drikke. Der skulde vi Piger ogsaa med, syntes Drengene, for jo flere der var, des bedre kunde der holdes Sjøv. Baade Manden, der hed Kristen Skjøth, og Konen var sjældent gode Mennesker, og Knopperdrene fik næsten Lov til alt. Drengen fra Jakobsgaard gjorde dem mange Spilopper. Huset var gammelt og lavt. Kaalgaardsdiget var lige saa højt som Væggene paa Husets nordre Side, og Enderne af Diget naaede helt ind til Huset. Drengen gik tit langs ad Mønningsen hen til Skorstenen og hældte baade det ene og det andet ned igennem Skorstenspiiben. Engang havde han fyldt sin Hat med tørret Ko- og Faaremøg og ødelagde Maden, der stod paa Ilden; en anden Gang tilstoppede han Skorstenen med Helme, saa Ilden ikke kunde brænde, og Stuerne fyldtes med Røg. Tit gik han og sang og raabte de forunderligste Ting og gav de mærkværdigste Lyde ned gennem Skorstenen.

En Gang, da Konen var alene hjemme, gjorde han hende saa forskrækket, at hun ikke turde være i Huset, men løb hen til Naboens, Poul Ovesens. Der var Børnene alene hjemme, og de blev ogsaa bange og løb ud og satte Slaaen for Døren. Da Kristen Skjøth kom hjem, kunde han ikke forstaa, hvor Konen var blevet af. Da han saa, at Laaget ikke var paa Brønden, blev han bange for, at hun var falden deri. Han tog en fem Alens Stage og ragte ned i Brønden; men der var jo ingen Ting. Saa gik han om til Naboens: der sad hun i god Behold og legte med Børnene.

De blev snart enige om, at det var de slemme Knopper-

dreng, der havde været paa Spil, og de tænkte nok, hvem af dem der var Hovedmanden. Flere Gange havde de talt med hans Husbond om ham; men det hjalp ikke noget, Husbonden var Ungkarl og lo blot derad. Og nu lo gamle Kristen Skjøth og hans endnu ældre Kone ogsaa derad. Drengen var saa morsom, at de ikke kunde blive virkelig vrede paa ham.

En Gang var der strandet et Skib ved Nørre-Langer, Skroget skulde ophugges og Træet sælges paa Auktion. Det var nogle Opbrækkere (Ophuggere) fra Langerhuse, der skulde besørge Ophugningen. Kristen Skjøth boede omtrent midtvejs, og de havde for Skik at gaa derind en Gang imellem, især naar det var koldt, at faa lidt varmt at drikke. Var der noget skyllet op ved Havet, solgte de det til Kristen Skjøth og fik hver en Kop Kaffe med en Dram. Men han skulde selv hente Vraggodset ved Havet; Opbrækkerne turde ikke tage det med, da Strandfogeden, som boede tæt derved, let kunde træffe at se det. Nu havde de en Dag fundet en Skibstrappe i Havstokken, havde bjærget den paa Land og lagt Sten paa; saa vilde ingen røre den; thi saa troede Folk, at det var Strandfogeden selv, der havde bjærget den op af Havet, og der var stor Straf for at tage det, han havde lagt Beslag paa. Opbrækkerne solgte nu Trappen til Kristen Skjøth; men de sagde, at han ikke behøvede at haste med at hente den. Det hørte Jakobs Dreng; han skyndte sig at gaa en Omvej til Havet, fik fat i Trappen og slæbte den op i Bjærgene og ind over grønne Marker for at afbryde Sporene. Han fik den slæbt ind i Faarehuset, tilstoppede Døren med Ræ [ræ'] (Tang), for at ingen skulde kunne se derind, og i de følgende Dage lod han ingen komme ind i sit Faarehus.

Lidt før Aften gik Kristen Skjøth op til Havet for at hente Trappen, før Opbrækkerne kom tilbage igen. Vi Børn kunde se ham gaa frem og tilbage, op og ned ad Bjærgene, travlt optaget af at lede, men han maatte gaa slukøret tilbage igen uden at have fundet noget. — Da Opbrækkerne kom tilbage samme Aften, skældte Kristen Skjøth dem ud, fordi de havde narret ham; han havde løbet op og ned ad alle Bjærgene herfra og til Smalpælen, og der var ingen Trappe at finde; nu skulde de betale baade Kaffen og Brændevinen, de havde

faaet. — De forsikrede alle, at de havde baaret Trappen op paa det Bjærg, som de havde sagt, den var omtrent ny; men maaske en Strænder (saadan kaldtes jo de, der gik til Havet for at bjærge noget hjem) havde set den og gemt den et andet Sted indtil Aften for saa at hente den; eller kan hænde sig, Strandfogeden havde kørt den hjem; han kunde maaske ogsaa nok bruge den; der bliver ikke Alting solgt paa Auktion, som Strandfogeden kører hjem.

Nogle Dage efter var der en stærk Storm af Vest, og saa siger Knopperdrengen til Kristen Skjøth: »I Dag har jeg fundet en udmærket god Trappe; den kan du købe af mig; jeg har den henne i mit Hus. I Morges, da jeg gik langs Havet, laa den og skvulpede i Havstokken; jeg havde nær aldrig faaet den i Land. Havet tog den fra mig igen flere Gange og havde nær taget mig selv ogsaa. Men nu skal jeg hente den; saa kan vi se, om vi kan handle om den«. Drengen hentede Trappen og solgte den til Kristen Skjøth for en Daler. Da saa Havet blev roligt, nogle Dage efter, kom Opbrækkerne igen og var da ogsaa henne hos Kristen Skjøth. Det første, de saa, var Trappen, som stod ved hans Husende. Da blev de gale i Hovedet og skældte ham ud, at han alligevel havde Trappen, men vilde have dem til at betale.

»Hvordan hænger det sammen?« sagde Kristen Skjøth, »jeg har købt den af Jakobs Knopperdreng.« »Da skal vi have det undersøgt«, sagde saa en af Opbrækkerne. Den yngste af dem løb ned paa Engskifterne for at finde Drengen. Drengen havde allerede set Karlen komme og tænkte nok, hvad der var paa Færde. Han befalede de andre Knopperbørn, at de skulde passe hans Kreaturer og sige til Karlen, at de ikke vidste, hvor han var; nu gik han ind i sit Hus og stængede Døren; de skulde gaa bort, men komme og sige ham, naar Karlen gik tilbage til Kristen Skjøthes igen.

Da Karlen kom helt hen til Drengens Faarehus, løb de andre Børn derfra og hen til et andet Faarehus. Karlen hujede efter dem, at de skulde sige ham, hvor Jakobs Dreng var. De sagde, at det vidste de ikke, og blev ved at løbe. Karlen mente nok, at Drengen var i Huset; men hvor længe han end skældte og buldrede paa, sad Drengen stille,

og Døren holdt, saa Karlen med uforrettet Sag maatte gaa tilbage til Kristen Skjøthes og Kammeraterne igen.

Kristen Skjøth skulde netop samme Aften til Harboøre. Han fulgtes med Optrækkerne til Jakobsgaard og fortalte Husbonden, hvor skammeligt Drengen havde baaret sig ad. Husbonden holdt med Drengen og grinede ad de andre og sagde, at naar han kunde narre dem saaledes, var det godt gjort; han var lige saa nær til Trappen, som de var; det var ikke mere deres end hans. Det var sidste Gang, at nogen gik til ham og forklagede Drengen. — Men naar han siden blev for slem ved de andre Knopperbørn, raabte de til ham: »Skjelle Mikkell Trap-Tyv!« — Det hjalp alligevel. —

Langerhuse var den eneste By paa Harboøre, hvor Kreaturerne om Sommeren græssedes løse mellem hverandre. Græsgangen var en smal Landtange Nord for Byen mellem Langerhuse og Knopper; de Gamle kaldte den Byens Fællod; men nu kaldes den æ Odder. Det var Børnenes Arbejde at passe Kvæget der, og det gik i Omgang efter Kreaturerens Antal. Hvem der havde fire Køer, skulde passe dem i fire Dage, og hvem der kun havde een Ko, skulde passe dem een Dag. Hvert Hjem overlod saa Pasningen til et eller to Børn.

Paa et Sted, der kaldtes Drivepladsen, mødte enhver med sine Kreaturer Kl. 4 om Morgenen, og den lille Hyrde var da mødt for at modtage dem og drive dem hen paa Odderne. Paa samme Sted afleverede Hyrden dem Kl. 12 Middag. — Der var den Gang kun ganske enkelte paa Harboøre, som havde Lommeur, og der var intet Barn, som havde Ur; men de brugte gamle Kendetegn til at beregne Tiden efter; de vidste, at naar Skyggen faldt lige mod Nord, eller naar Solen stod lige for Engbjærg Kirke, var det Middag. Saa skyndte Hyrderne sig at drive Kreaturerne hjem paa Drivepladsen, og enhver Koejer var da mødt for at tage imod sine. Kl. 3—4 om Eftermiddagen, Drøwtidaws som det kaldtes, mødte enhver igen med sine Kreaturer, og Hyrden drev dem paa ny ud paa Græsgangen, og saa kom han ikke hjem med dem, før Solen var gaaet ned.

Det var ikke altid let for et eller to Børn at passe 20—30 Kreaturer. Paa varme Solskinsdage sværmede Bremserne og

stak Kreaturerne, saa de blev helt vilde og bissede til alle Sider, nogle ud i Fjorden, nogle mod Syd hjemefter og andre mod Nord. Havet tror jeg de var bange for; dets Brølen paa Stenvrallen kunde altid høres. Børnene var glade, naar en Del af Kreaturerne bissede langt ud i Fjorden og stod der, til de blev afsvalede. Naar Børnene havde løbet efter de andre, maaske en Times Tid, kunde de være saa heldige, at de ogsaa løb ud i Fjorden til dem, der stod derude; saa gik Børnene indenfor og vadede, for at de ikke lige straks skulde løbe i Land.

Den første Dag, Kreaturerne kom paa Odderne, fik de Navne, og det varede ikke længe, inden de adlød deres Navne, — undtagen i Bissevej. De kunde hedde Hjælme (med hvidt Hoved), Brogidan, Swot Per, Graassi (en graa), Krimmel (med vredne Horn), Plet (med en ejendommelig Aftegning); eller de kunde være nævnt efter deres tidligere Ejer. — Naar Brogidan vilde løbe op i Klitten eller hjemefter, vinkede Hyrden med sin Svøbe eller Pisk og raabte: »Brogidan hvornen?« Dette Raab gav han Eftertryk ved at slaa Knæk (Skrald), — og straks vendte Brogidan Hovedet og gik tilbage.

Svøbe eller Pisk var uundværlige Redskaber for Hyrden. Vi lavede dem selv; en Svøbe havde et kort Skaft og en lang Snaar (Snært); en Pisk havde længere Skaft og kort Snaar. Der udvistes stor Iver og Kunstfærdighed for at faa en rigtig flot Svøbe. Skaftet var for det meste en Kæp, de fandt ved Havet og skar omhyggeligt til. Snaaren [æ snå'r] flettede eller kneblede de selv af flere Snore; med en lang Splejsning fastgjorde de et salt Aaleskind til Skrald; flettet Hampetraad kunde ogsaa bruges til Skrald. En saadan Svøbe var enhver Hyrdes Stolthed; svunget med Færdighed gav den et vældigt Skrald, som Kreaturerne var bange for.

Vi lavede ogsaa Fløjter af en Slags Rør, som groede paa langs i Jorden, og som vi kaldte Hvistelrør; de kunde være 5—10, maaske 20 Alen lange. Musikalske Børn kunde fløjte baade Vise- og Salmetoner paa disse Instrumenter. Hvistelrørene brugte vi sammen med Blomster til at smykke os om Arme, Hoved og Bryst med, og vi brugte dem ogsaa til at tygge paa, da de smagte sødt som Sukker. — Nu er det lille Stykke Mark, som de groede paa, for længe siden i Havet.

Om Formiddagen skulde Kreaturerne helst holdes Nord for Knopdiget; men om Eftermiddagen maatte de være Syd for, saa Hyrden kunde komme hjem med dem, før det blev helt mørkt. — Knopdiget naaede fra Fjorden og hentil nogle svære Tornbjærg (Knopbjærgene). Tornene var om Sommeren fulde af ovale gule Bær paa Størrelse som Blaabær; vi kaldte dem Galtebær [gál'tbær]; de var sure; men vi spiste dem med Begærlighed; især yndede vi dem, naar vi sprøjtede dem i Mælk med Sirup i. Det var næsten de eneste Bær, Børn paa Harboøre den Gang fik.

Imellem Tornbjærgene var der smaa Dale, der om Sommeren var overgroet med dejligt grønt Græs og smaa fine Hvidkløver med enkelte røde imellem; vi kaldte dem hvide og røde Smærer. Hist og her, hvor Tornene ikke var saa svære eller høje, voksede nogle faa Kristtorn og enkelte Skud af for længst forsvundne Træer; de kunde være over en Alen høje, men var meget spinkle. — I Vejlby (længere Syd paa Harboøre) var der en anden Slags Torne, vistnok Hybenbuske, som vi kaldte Hojer [håjær]; de var lave og vejrbitte; Bærrene (Hojerbær) var større end de gule; dem spiste vi ikke; men Børnene trak dem paa Snøre til Perlekranse.

Et Sted ved Udkanten af Bjærgene var der en lille Dal, hvor der var gravet et Hul til at vande Kreaturerne. Jo dybere man gravede ned, des mørkere blev Sandet og Mudderet, som kom op deraf, og des fastere blev Bunden, saa Børnene ikke kunde grave længere ned med en Skovl. Med en Spade gravedes nogle smaa Knolde op, som lignede Mor (Tørvejord).

Tit fik vi, naar vi vogtede Køerne paa Odderne eller i Knopengene, Besøg af vore Skolekammerater. »Goddaw i æ Stoww,« sagde de ankommende. »Goddaw, bette Piig,« blev der svaret, »hur æ du fræ?« »Æ æ fræ Hernhyt, hu di gjør Tærmer reen« eller »Wi æ dæfræ, hur æ Huus legger uud, aa æ Gjæs gor baaerfod«, lød Svaret. Saa modtog vi dem som kære Gæster og beværtede dem med det bedste, vi kunde opdrive; Mad, Øl og Mælk havde vi med hjemmefra. Nogle blev sendt hen for at finde Æg af Agerhøns, Ænder, Viber, Ryler, Sudder, Regnsponer eller Terner — men aldrig af Sangfugle; andre byggede et Hus af Ræ (Tang), og et Ildsted opførte vi af Sten, som vi stablede i Læ af en Brink. Til Brændsel brugte

vi opskyllede Smaapinde og tør Helme; saa kogte og stegte vi i Pander og Kedler, vi havde med hjemmefra; vi kunde baade koge Æg og lave Pandekager; til Te brugte vi Blomster; for at faa fersk Vand gravede vi selv en lille Kjelde.

Ja, somme Tider stangede vi Flyndere og Skrubber og Aal med en Flynderprygl; det lod sig gøre i den lille Bugt af Limfjorden, vi kaldte æ Bak, og hvor det var vor store Fornøjelse at vade om, Piger og Drengene mellem hinanden. — Saa det var helt prægtige Maaltider, vi kunde bære frem paa Østers- og Muslingskaller, der tjente som Fade og Tallerkener.

Var det koldt og Regnvejr, byggede vi af Ræ tætte og varme Huse, hvor der kun var en lille Aabning i Læsiden til Ind- og Udgang. — Det var da en stor Sorg for os, naar Fjordvandet gik op og ødelagde vort stolte Bygningsværk.

Vi havde ogsaa mange Lege for; vi »drev Grise i Hul« og »drev So til Orne«, vi legede Købmand, og vi »huggede Risp«. Ved sidstnævnte Leg havde hver et firkantet Stykke Grønsvær: deri huggede de en Kniv ned, og saa maalte de skære saa meget bort af Grønsværen [æ grön'], som Kniven blev hugget ned; det gjaldt om at blive først færdig med Grønsværen. — Smaapigerne havde deres Hækle- og Strikketøj med, og saa kappedes de til Tider med hinanden. Drengene tælgede Fartøjer med deres Lommekniv eller drev andre Idrætter, der passede sig for smaa Mandfolk.

Det traf sig ogsaa en Gang imellem, at et Barn alene passede Kreaturerne. Da gik Tiden langsomt; vi maalte den med vore Hænder og talte Timerne til det Øjeblik, vi kunde drive Kreaturerne hjem. Vi strakte Haanden frem i Retning af Solen, og saa maalte vi, hvor mange Haandsbredder der var fra Solens nederste Kant til Havets Overflade. Lige saa mange Haandsbredder der var, lige saa mange Timer var der til Solnedgang. Og glæde var vi, naar vi med mægtige Svøbeknald drev vore Undersaatler ind paa Drivepladsen.

Denne fælles Græsning paa Odderne var en stor Fordel for mange Smaafolk, Betingelsen for, at de kunde holde en Ko. Men midt i 1860'erne blev fire af dem, som havde mest Hartkorn, enige om at faa denne Byfælled udskiftet, og de sørgede for, at Jorden kom i deres Besiddelse. For dem, der

saa ingen Agerjord havde, var det et haardt Slag; de blev nødt til at sælge deres eneste Ko.

Saa snart Hø og Korn var indbjærget, blev alle Kreaturer slaaet løse og fik Lov at gaa, hvorhen de vilde; ogsaa Heste fik Lov at gaa overalt; der var endogsaa nogle, som lukkede deres Svin ud om Morgenen og ikke vidste, hvor de var, før Svinene selv kom hjem til Aften.

I den Tid, da Fiskerne tørrede deres Fisk, idet de udlagde dem paa Marken ved deres Huse eller hængte dem paa Stejle, skulde Børnene passe paa, at Svinene ikke løb over Fiskene eller jævnedes Bunkerne ud, naar Fiskene var opstablede.

Køerne gik altid af sig selv hjem til Aften. Hvor der var flere, gik en gammel Ko foran som Vejviser med de andre Køer, Ungkræ og Kalve bag efter sig.

Hestene havde mange Steder Ærinde; tit gik de omkring mellem Husene, hvor der var noget Græs, som andre Dyr ikke vilde æde. Hestene gik ikke altid hjem til Aften, og naar der blev sendt nogen ud efter dem, var det ikke altid nemt at finde dem i Mørket. Somme Tider, naar Folk var i Senge, kom 4—6 store Heste løbende, og det dundrede, som Husene skulde falde. Saa maatte en voksen Søn eller Manden selv ud at jage dem bort, for Husene var saa lave paa den nordre Side, at Hestene kunde naa langt op paa Taget, og de stillede sig altid op ved Nordvæggen og nappede af Taget. De kunde ogsaa nemt skubbe Væggene ind, da de paa den nordre Side var opsat af Ler og Piksten fra Havet.

Som ovenfor nævnt hørte det fra sidst i 1850'erne op, at Folk lod deres Kreaturer gaa løse om. Det kunde ikke lade sig gøre, naar der saaedes Rug.

Fig. 32. En Bondegård (Hovmøllegaard).

AVLINGEN — BØNDERNES LIV.

Af Rodfrugter og Korn avlede de i gammel Tid kun Kartofler, Havre, Byg og maaske lidt Foraarsrug (Overrug). Vintersæd kendtes slet ikke; Foraarsrugen saaedes paa de højeste Agre, hvor Vintervand ikke kunde gaa op. Havre og Byg kunde først saas i Juni eller i Begyndelsen af Juli, og Sæden blev aldrig rigtig moden; det var sjælden, de kunde saa af eget Sædekorn. Næsten alt Korn blev ført til Harbore af Fiskerne, naar de kom hjem fra deres Sejladser paa Limfjorden. Bygbrød var den almindeligste Kost; det var fint, naar der var to Skæpper Rug til en Tønde Byg.

Den vigtigste Avling var Høet, navnlig Mærskhø fra Knopperenge og andre Enge, hvor hvert Sted og hver Gaard havde sine Skifter. Kløverhø af saæt Kløver var meget sjælden. Paa Agrene ved Gaarde og Huse græssedes Kreaturerne; men Agrene pløjedes kun med lange Mellemrøm, og Græsset paa dem var mest selvgroet. — Paa Engene kunde det ogsaa til Tider være smaat nok med Høet; men saa sagde de: »Naar der kan blive en Faarebid i æ Hog (i hvert Hug med Leen), kan det endda gaa an«.

Selv de, der næsten ingen Agre havde, fordi de var blevet ødelagte af Havvand og Knygsand, de havde dog alle nogle Faar, og de fleste havde ogsaa et Stykke Eng.

Slætten besørgedes for en stor Del af Slætkarle, det var gerne nogle Haandværkere, 4—6 Mand, som i Fællesskab gik omkring fra Sted til Sted og fra Gaard til Gaard og slog Engene; nogle Steder blev de kun een Dag, andre Steder flere Dage, efter som Engen var stor til. Der var Gaarde, hvor Folkene kunde gaa og slaa Hø 50 Dage hver Sommer. Men alt det Græs, der var slaaet en Dag, skulde helst samme Dag køres op paa Holmstedet [æ hål msde], noget højere Jordsmon, for at vejres; thi laa det flere Dage paa Skaaret, skete det nemt, at Flod eller Fjordvand gik op paa Engene og skyllede Græsset fra flere Skifter om mellem hinanden eller tog noget med sig ud i Fjorden. Sylt kaldes de allerlaveste Enge, og der er Høet bedst — saa godt som Havrekærner til at fede Heste med. — For at Arbejdet kunde gaa des raskere fra Haanden, fik man ogsaa fat i nogle Rivepiger [ryw·piqø] til at rive Høet.

Om Morgenen tidligt, før de tog afsted til Engene, spiste Slætkarle og Rivepiger Frokost: det var stegt Flæsk i Panden eller speget Aal og stuede Kartoffler og bagefter kold Risengrød med varm rødskoldet Mælk (det var Mælk, der var sat over Ilden om Aftenen og havde staaet og kogt en lang Del af Natten og derved var blevet rød og tyk).

Kl. 3 om Morgenen blev Slætkarle og Rivepiger fra Gaardene kørt ud paa Engene. De skulde hver Dag leve, som de var til Gilde; derfor medførtes paa Vognen en stor Kurv med Fødevarer: baade ferskt og salt og røget kogt Kød, et stort Stykke kogt Flæsk, en stor Rullepølse og andre Slags Pølser, et røget Faarelaar, en Sødmælksost, en Mængde kogte Æg, store stegte Rødspætter, store kogte Salt-Aal, en hel Mængde Pandekager med Sirup, et Sigtebrød, et Grovbrød og en Krukke Smør. Alt dette medbragtes til Engene den første Slættdag tillige med et Anker Øl og $\frac{1}{4}$ Anker Brændevin. Dette havde de saa til Mellemmad Formiddag og Eftermiddag de Dage, de skulde slaa Græsset.

Med vældigt Mod og fuld Kraft tog de fat paa Arbejdet; Slætkarlene tog deres Skaar med Leen, og Rivepigerne sam-

lede Græsset i Dynger; derefter kørte de Græsset op til Holmstedet, og Pigerne jævned det ud; det skulde ligge der en otte Dages Tid for at vejres og tørres, inden det kunde lægges i Stak.

Om Middagen spistes Davre [dåwæ]; det var varm Mad, som blev bragt fra Hjemmet ud til Slætfolkene. Den bestod gerne af Risengrød kogt i sød Mælk og med en Klump Smør i Bunden. Straks naar Grøden var kogt, sattes Gryden i en Kury, en Havkube, med Hø, og saa blev der bagt en vældig stor Flæskepandekage, som der strøedes Kanel og Sukker paa, og som blev lagt paa en Tintallerken; denne sattes oven paa Grødgryden, og øverst blev lagt en Tintallerken, og det hele blev saa godt tilpakket, at det kunde holde sig rigtig dejligt varmt. En Mand var rede til at »go hen mæ æ Dower te wo Folk«; han fik Havkuben paa Ryggen og maatte skridte af, saa han var ude i Engene paa Slaget 12.

En af Rivepigerne bredte en hvid Dug paa Engen og lagde lidt Græs midt paa Dugen, hvor Grødgryden skulde staa. Alle satte sig eller lagde sig rundt om Gryden, som de bedst kunde; hver fik en Skaal sødt Øl og en Hornske i Hænderne. En Pige strøede Kanel paa Grøden og lavede et Kors i Midten, som hun hældte Sirup og Smør i, og saa langede de til Gryden. Derefter delte Pigen Flæskepandekagen ud, saaledes at hver fik et Stykke Flæsk i sit Stykke.

Baade Arbejdet og Maaltiderne gik med Løjer og Kunster; bedst som en af de spisende var ved at føre Skeen til Munden, stak en anden sin Ske ind derunder og svippede baade Ske og Mad til Vejrs. »Fuglene skal have noget«, blev der saa raabt, mens det fløj langt ud paa Græsset.

Midt paa Dagen var der gerne i en 4—5 Timer en saadan Solhede og Tørke, at de helt holdt op med at slaa. De samlede da en Dynge Græs og dannede den saaledes, at de kunde ligge i Skygge, og saa var det egentlig Meningen, at de skulde sove og hvile ud. Men Søvn og Hvile blev der i Regelen kun lidt af; det kunde være vanskeligt nok for alle Medlemmerne i en Flok at holde sig rolige, saa stor var Lystigheden ved dette Ophold ude i Engene. Men der var jo ogsaa Naboer; vilde de have Ro eet Sted, var der en anden Flok, som netop vilde drive Løjer med dem. Og snart var Engen igen eet Liv: de hoppede og sprang Buk, slog Kolbøtter og »trimlede

To« (væltede sig over Hovedet, mens de holdt i Tærne); de stod paa Hovedet, trillede Vejrmølle og gik paa Hænder, de red Akselsaddel [owsælsaj'l] (d. v. s. red paa Skuldrene af hinanden) og de »færgede over Sundet« (en lagde sig paa Ryggen med Hænderne bagud, en anden traadte op paa Hænderne og hældede sig frem over den liggendes opstrakte Fødder, og med et Sæt kastedes han forover); ja, til Tider gik Dansen lystigt over Grønsværen.

Efter Middagshvilet arbejdede de igen, saa Sveden randt, og tit pressede de hinanden, saa de var ved at segne. Om Aftenen holdt de ud, til de ikke længer kunde se at slaa Græs, og saa kørte de hjem. Som Børn kunde vi ligge i Sengen og høre »Knopfolkene«, som vi kaldte dem, der kom fra Knopperengene, vende hjem. Vogn paa Vogn kom rumlende hjem efter hinanden, mens Karle og Piger sang, saa det skingrede gennem hele Byen.

Naar det glade Selskab kom ind i Gaarden, blev de modtaget med en Skaal Gammeløl med en Dram i. Snart stod æ Nætter eller æ Onden, som vi ogsaa kaldte det, paa Bordet; det var Festretter: Lammekødsuppe med Steg eller Hønsekødsuppe med Steg eller Kalvesteg og Sødsuppe, og saa fremdeles hver Aften. Naar Maden var spist, blev der danset, til Kaffen blev færdig. Derefter kan det nok være, at Slætfolkene var tjenlige til Sengen.

Havde man ikke været saa forsynlig at faa det slaaede Græs bjærget op paa Holmstedet, og det saa blev Højvande, hed det: »Æ Floj er op i Daa; wi ska hen aa ha bjerred nøj a wo Græs.« Saa gik de og vadede i Vand til midt paa Benene og derover for at samle Græsdynger om Kap med Vandet.

Græsset blev hverret (vendt) flere Gange, før det kunde lægges i Stak. Det var en fornøjelig Tid; Hvervingen gik i Takt til Sang, der lød fra Flok til Flok ud over Engene; — saa fandt de paa at vise deres Raskhed og Behændighed ved Arbejdet; — den ene pressede den anden, som det hed; den forreste satte halvt i Trav, og de andre klemte paa for at følge med eller indhente ham.

Naar saa Høet skulde lægges i Stak, blev der lavet en Slæb: der blev bundet et Reb om hver Ende af en Fjæl, og et Par

Heste blev spændt for, og dermed slæbtes alt Høet sammen til eet Sted, hvor Stakken skulde staa. Enten der var lidt Hø eller meget, skulde det lægges i een Stak. Den kunde være eet Læs, og den kunde være 15 Læs og derover. — Der stod to Mand eller flere oppe i Stakken og lagde Høet; Stakken blev lagt lang og smal, for at det kunde tørre godt paa den, og den blev gjort saa høj, at man knap kunde naa helt op med en Fork Hø. Naar Stakken kavde naaet en passende Højde, skulde den lukkes af [logæs aw']: den blev gjort helt smal, men dog afrundet foroven, og klappet godt fast, saa det ikke kunde regne ned i den. Ikke enhver kunde lægge Stak; der var altid en, som var Mester, vi kaldte det.

Høet skulde ligge i Stakken en otte Dage, inden det kunde køres hjem. Engene var jo stadig blevet oversvømmede af salt Vand, og derfor gik det ikke an at køre Høet hjem, før det var godt tørt; ellers vilde det bræmme for stærkt (blive for varmt) og slaa Ild i Laden. — Naar Stakken blev kørt hjem, saa Folk nøje efter, hvem der kom med det fineste Læs. Og »Hvem har lagt det paa?« blev der spurgt.

Med det Agerbrug, de havde, stod det jo smaat til med Kornhøsten; Fiskerne avlede næsten intet Korn, da de fleste af dem ingen Agermark havde. De fik deres Mødding »kørt ud til halvt«; en Gaardmand, som boede længere øster i Sognet, kørte den ud paa sine Agre; Husmanden betalte det halve af Sæden og gjorde det halve Arbejde, og naar Høsten kom, kørte Gaardmanden det halve af Avlen hjem til Husmanden, og den anden Halvdel beholdt han selv for sin Ulejlighed og som Leje af Marken.

I Høslæt gik Fattigfolks Koner omkring til, hvem der kørte Hø hjem, og sagde: »Ka du ett gi mæ en bette Will Hyje te mi Foer?« Og i Høst kom de og sagde: »Kan du ikke gi mig en lille Neg?« — Det ansaas den Gang ikke for nogen Skam; det var snarere en Skam, om de ikke vilde gaa efter det, naar de ikke selv havde noget. Og kun paa denne Maade kunde de selv skaffe sig lidt Kød til Hjælp til Føden og lidt Uld til Hjælp til Klæderne. Selv de allerfattigste havde nogle Faar og Høns, tit ogsaa Ænder og Gæs, og det lille Hus, de boede i, var ogsaa altid deres eget.

Inden Mikkelsaften (d. 28. September) havde vi gerne faaet

det sidste Korn ind, og saa holdtes der Opskjær [åp'sgjæ] om Aftenen. Folkene glædede sig til Gildet med den gode Mad, Naboerne indbødes, og en af Karlene spillede Harmonika til Dansen, der afsluttede Lystigheden.

Havebruget var ikke meget beventt. Harboøre var i det hele meget fattigt paa Træer. Præstegaardens Have var det

Fig. 33. Sidsel Mari og Lauge paa Rønlandsgaarden.

eneste Sted, hvor der stod et Par Frugttræer; denne Have var mod Vest værnet af et tæt Stakit lige saa højt som Væggene. Ved enkelte Gaarde var der en lille Kaalgaard [kalgo] med et højt Jorddige omkring; der kunde gro et lille forkrøblet Piletræ eller en Hyld, som sjælden blomstrede og aldrig bar Bær. Enkelte havde Stikkelsbærbuske. Ellers dyrkedes i Kaalgaarden kun Grønkaal, Gulerødder, Persille, Porre, Timian og Skalotløg. Af Blomster saa man St. Hansløg, Balsam og Ambra samt Malurt, der brugtes til Øl; af saæde Blomster kunde Morgenfruer trives og blomstre.

Det gamle Harboøre.

Lauge og Sidsel Mari ejede den største Gaard paa Harboøre, det halve af Rønland; de var bægge rare og flinke Mennesker og tillige ualmindelig dygtige.

Sidsel Mari lavede selv alt til Husholdningen, baade dagligt og fint. Man fik ingen Steder mere velsmagende Bulterdej og Smaakager og andet Knas end hos hende. Hun lavede ogsaa selv Soja til Mad, og den var baade bedre og billigere end den, man købte. Var der Gilde hos Sidsel Mari, var der ikke den Del, som ikke blev beundret.

Lauge var ligeledes en ualmindelig dygtig Mand. Foruden at han varetog Gaardens Drift paa en fortrinlig Maade, lavede han selv alle Træsager til Gaardens Brug.

Kom der uvæntede Fremmede, var Gode-Raad ikke saa dyre som nu. De fleste havde ikke Hvedebrød til enhver Tid, ikke engang altid Sigtebrød. »Smaakagerne« var mest Tvebakker og Kringler, som de nemmest kunde bage, naar de bagte Rugbrød; men de kunde ogsaa nemt være sluppet op, naar der kom et fremmed Menneske. Saa var der ikke noget bedre og finere, der kunde tilvejebringes i en Hast, end Gode-Raad. Folk havde selv i Huset, hvad der skulde bruges til saadanne Kager: Mel, Smør, Æg, Mælk eller Fløde og Gær. Og paa Ildstedet brændte der gerne en mild Tørveild, som er

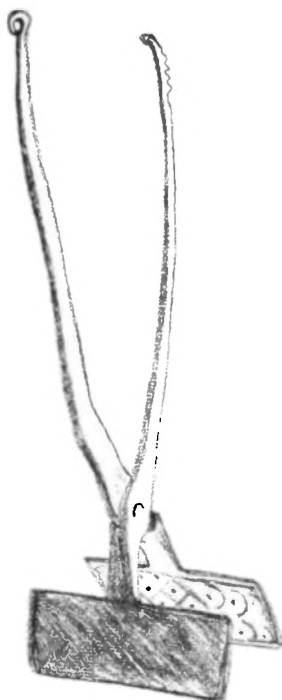

Fig. 34. Goderaadjærnet
[æ go'råja'r].

det bedste at bage Gode-Raad ved. Nej, hvor da Gode-Raadjærnet gik, og hvor det duftede lifligt i Stuerne.

Lauge og Sidsel Mari havde otte Børn; de havde ikke saa faa Tjenestefolk, og i Slæt og Høst var der daglig en Snes Mennesker til Bords. Lauge var meget afholdt af Tjenestefolkene, og Konen var særlig paaskønnet for den gode Kost, hun altid leverede. Mand, Kone og Børn spiste ved samme Bord som Tjenestefolkene og af samme Fad (dybe Tallerke-

ner brugtes ikke). Pladsen hos Lauges kunde være streng nok, hvad Arbejdet angik; der var meget at bestille baade ude og inde; men alt gik med Liv og Lystighed. I Slæt og Høst arbejdede Folkene om Kap og i Takt til Sang; enhver maatte følge med; men den, som var lille og uøvet, kunde nøjes med at tage et smalt Skaar, eller tage lidt paa Riven, naar der hvervedes Hø. Der var en Mængde Engskifter af Mærsk og Sylt at komme over og en Mængde Korn at faa bjærget i Hus.

Engang i Høst, mens jeg som ganske ung Pige tjente der, var det en forrygende Storm af Nordvest. Den begyndte at slaa Kornet af Straaene ved den nordre Side af Rønland; der laa de fleste Kornmarker mellem Bjærgene, som den Gang var ret høje. Da kom vi alle — undtagen Konen og de mindste Børn — ud for at bjærge Afgrøden paa de ti mest udsatte Agre. Vi begyndte om Aftenen, da vi havde spist vor Nætter, og blev ved til Daggry, og da var Agrene høstet, alle ti. To Gange i Nattens Løb var Konen ude hos os, den ene Gang med varme Æbleskiver og Kaffe, den anden Gang med Kavringer med Smør paa og varmt sødt Øl til — alt, hvad vi kunde spise og drikke!

For Vindens Skyld høstede vi tværs over alle Agre. Engang imellem kom der Regnbyger, og da blev det saa mørkt, at man næsten ingenting kunde se for sig. Var der da en, som snublede over Agerfurerne [æ ausfuirær], skreg de andre Hurra. »Hvor mange fik du?« raabte de. »Aa, de var lidt, kun tøl og tyww,« blev der svaret. Faldt en helt omkuld, raabte de igen: »Hvor mange fik du?« »Den var god. Æ fik sejsten og firs,« blev der raabt til Svar. Enten var det »Aal« eller »Torsk«, de fik; det var ligesom, naar to Baade laa nær ved hinanden og fiskede paa Fjorden, og Fiskerne lod hinanden vide, hvor stor Fangsten var. Naar Fiskere talte deres Fisk eller Maskerne i deres Vaad, talte de ligesom andre til 29; men derefter sagde de »ti og tyve«, »elleve og tyve« o. s. v., »nitten og tyve« og derefter »fyrretyve«; derpaa talte de paa samme Maade til tresindstyve, firsindstyve og hundrede. — Tjenestekarlene paa Rønland havde saa godt som alle selv været med til at fiske. — Saadan noget Skæmt og Løjer kunde hjælpe over megen Besværlighed og Fortrædelighed.

Naar det om Foraaret eller i den tidlige Sommer blæste en rigtig Pinswejsten, kunde Vandet baade Nord og Syd for Rønland blæse saa langt ud, at man kunde gaa paa Fjordbunden nær ud til Dybet. Da bjærgedes der Ler derude fra. Jeg har været med til at bjærge flere Læs; vi kørte med tre Spænd Heste, hvoraf jeg kørte det ene. Efter at have gravet 1—2 Alen Sand bort tog Karlene Leret og kastede det op i Vognene. Med Flodstrømmen kunde Vandet snart komme, og saa var Bjærgningen endt den Dag, og Hullerne fyldtes »af sig selv« med Sand.

Paa en større Gaard levede man for en 60 Aar siden for største Delen af Gaardens egne Frembringelser; hvad man købte, blev der sparet overmaade stærkt paa. Man havde f. Eks. altid Kaffe i Gaarden, men det var sjælden, at Husets Folk smagte den; det hændte kun om Søndagen; man drak den da med en »lille Knald« til, d. v. s. et lille bitte Stykke brunt Sukker, som man havde i Munden, mens man drak Kaffen. — Derimod stod Ølkruset altid paa Bordet med hjemmebrygget Øl i, og enhver kunde deraf drikke, som de havde Lyst.

Ved Vintertid stod man i en saadan Gaard op Kl. 5 om Morgenen; Mandfolkene fodrede Dyrene, mens Pigerne malkede og fik Davren (æ Douer) færdig. — Davren var i Regelen opstuvet Fisk og Kartofler samt kogt Øllebrød med en lille Taar Mælk i, eller man fik varm kogt Mælk og Lævinger af Grøden fra Nadveren; i Stedet for den opstuede Fisk brugtes ogsaa salt Sild til Brød. Voksne Mænd fik en hel Sild, Kvinder og Drengene fik en halv Sild. — En Karl eller en stor Dreng gik igen ud og fodrede Dyrene. De andre Karle gav sig til at tærskke Korn. Pigerne gjorde Formiddagsrengøring og hjalp Konen at lave Middagsmaden. Man fejede Gulvene og strøede Sand paa dem. Pigerne satte en stor Ære i, hvem der kunde strø Sandet finest, i Ottetaller, Ruder og Hjerter og Kryssifikser, som vi sagde.

Kl. 9 om Formiddagen fik de Meldmad; det bestod af to Rundtenommer til voksne Karle, 1½ til Drengene og voksne Piger.

Om Middagen fik de to Retter til Onden [onæn]. Til daglig var det næsten altid Grød eller Vælling og Fisk; det kunde være Spegesild med varme, kogte Kartoffler og Mel-dyppe [mjöldep'øls] eller saltet Torsk eller tørret, kogt Hvilling; nogle fik Grøden og Mælken bagefter; ligesom der brugtes forskellige Slags Fisk, kunde Grøden være lavet af forskellige Slags Gryn eller Mel; bl. a. lavede Folk selv Kartoffelmel og kogte deraf »Fløjelsgrød«.

Efter Middagen gik Karlene igen ud i Laden og tærskede. Pigerne kartede, spandt eller strikkede.

Kl. 6—7 spistes paany Meldmad, Karlene fik 1½ Rundtenom, Piger og Drengene een; til daglig var det Rugbrød med Fedt og Salt paa. Derefter fortsatte Kvinderne med deres Syssel, og Karlene snoede Sime eller drev anden Husflid; hver Aften maatte hver Karl sno 50 Favne Sime, saalænge til der var tilstrækkeligt til Tækningen om Foraaret.

Kl. 9—10 kom æ Nætter (Nadveren) paa Bordet. Det var Kærnemælksgrød med skummet Mælk til.

Søndagen og Sommertiden bragte lidt Afveksling i Maden. — Vintersøndagene fik de til Middag enten Ærter og Flæsk eller Grønkaal og Faarekød, og om Søndagen fik de lidt Sul paa Mellemmaden. Ogsaa Søgnedage kunde det hænde, de fik lidt Spegekød og Ost til Brødet; men der maatte jo spares. Man maatte nøjes med sine egne Varer; man maatte sørge for, at der var noget i Behold, om der uventet kom Fremmede, og en Gang imellem skulde der jo ogsaa holdes et Gilde med Familie og Naboer, hvor det bedste blev brugt.

Sommersøndage fik de til Eftermad om Morgenen rørt Æggekage med Purløg og til Middag Æggemælk eller Bollemælk. En hel Herlighed var det at faa Byggrynssuppe sødet med Sirup (Bygsuppe), eller et Fad Tykmælk med reven Brød og Sirup paa. Til Middag vankede der ogsaa Æggekage med Flæsk eller stegt Flæsk med varme Kartoffler eller røget Flæsk (Spegeflæsk) med opstuede Kartoffler, — men altid kun eet Stykke Flæsk, som blev uddelt til hver især. Naar de fik Kaal, Ærter eller Suppe, blev Kødet ligeledes uddelt af Husmoderen, saa hver fik sit afmaalte Stykke. Drengene og Tjenestepiger fik lige meget; Karlene fik noget mere.

En stor Lækkerhed var det at faa et Stykke salt Aal til varme Kartofler og Mjøldeppels med Løg i. Om Sommeren vankede der ogsaa af og til Aalekvabbesuppe. Om Efteraaret, naar Faarene blev slagtet, fik de Blødpølse; første Dag, lige naar Pølserne var kogt, fik de alt, hvad de kunde spise deraf, til Middag. Siden fik de opvarmede Pølser til Davre hver Dag, saa længe der var nogen.

Naar Kalvene blev slagtet om Efteraaret, fik de hver Dag Kalvesuppe og Kalvekød, saa længe det varede; da var Tjenestefolkene baade lede og kede af den Slags Mad, især hvor de havde mange Køer, som kalvede om Efteraaret; de fleste Kalve blev slagtet; — forøvrigt var det kærkomment, naar Køerne kalvede om Efteraaret; de sagde: »Den Ko, der kalver om Efteraaret, kalver to Gange.« Den gav god Mælk paa en mælkefattig Tid, hen mod Foraaret gav den mindre Mælk; men naar den kom paa Græs om Foraaret, mjælkedes den, gav paa ny mere Mælk.

Smaakræ, Gæs, Ænder og Høns, havde Gaardfolkene sjælden flere af, end de brugte til Gilder og Højlider.

Om Vinteraftener snoede Karlene Sime til Tækning næste Foraar. Men dermed var de ikke færdige med den Aftensyssel, der blev krævet af dem. Saa længe Dagene var saa korte, at der skulde tændes Lys om Aftenen, snoede de endnu flere Simer og lavede Løbe og Kurve deraf. Man havde Simekurve, der brugtes baade til Mel og Gryn. Hvem der nogenlunde havde Raad dertil, lod male i det mindste en Skæppe Byg til Gryn og en Skæppe Byg til Mel ad Gangen. Husfolk, der ikke havde Tag at sno Sime af, brugte Trækasser til Mel og Gryn; men Gaardfolkene opbevarede Mel og Gryn i Simekurve. Af Simer dannede de ogsaa Sædløbe til at have Kornet i, naar man saaede det paa Marken; saadan en Løb var oval-lang med et Øre eller Hul i hver Ende, og deri blev der bundet et Reb, som de stak Hovedet igennem, saa at Kurven kunde hvile paa Saamandens venstre Side. De lavede ogsaa Hakkelseløbe til at bære Hakkelse i til Hestene.

Af Sime og Halm lavede de endvidere Bringetøj til Stude og Køer, ja, nogle brugte endogsaa saadant Seletøj til Heste.

Der brugtes ogsaa Tøjr af Sime, men de var ikke stærke. — Andre lavede Ristøjr. Enkelte Steder i Marken groede der smaa, fine Ris. Gamle Mænd, der ikke kunde bestille andet, tog dem hjem og snoede dem ligesom Sime og solgte det som Tøjr. De var heller ikke stærke; blev det for tørt, kunde de knække i Stykker af sig selv, og blev de gennemblødte af Regn, vilde Kreaturerne tygge dem i Stykker. Man lavede ogsaa Tøjr af en Slags Græs, som groede enkelte Steder i Dalene mellem Bjærgene; ogsaa dem vilde Dyrene tygge. De Gaardfolk, som havde Raad dertil, købte derfor deres Reb hos Rebslageren i Lemvig.

Husmændene lavede selv alt det Reb, de brugte. Naar Mændene havde lagt Linen (d. v. s. snoet den), skulde den løbes ud; en Mand fik den ene Ende af Linen bundet om sit Liv, og saa gik han omtrent en halv Fjerdingvej langs Havstranden, mens en anden Mand firede Linen op, for at den ikke skulde blive indfiltret og løbe ujævnt ud. Naar saa Manden med Linen om Livet havde gaaet tilstrækkelig langt, løste han Linen og lagde denne Ende paa Jorden og gik tilbage, til han naaede den anden Ende; saa bandt han den om Livet og gik hjemad. Derpaa blev Linen lagt i Vand og skyllet og derefter strentet (vundet eller snoet) rundt om Stejlen for at tørres; endelig skulde den ruses med en Læderlap eller Klud og var dermed færdig.

Saa fattig var Harboøre paa Træer, at der ikke en Gang fandtes Pil til at lave Kurve af. Men enkelte Steder groede der nogle Vidjer, som kunde bruges dertil. I Flyvholm Bjærgene fandtes de; de groede langs hen ad Jorden og kunde blive en 10 Alen lange. Som Børn hentede vi dem til Fader, og han flækkede dem og lavede Kurve af dem til at bære Fisk og Fiskeredskaber hjem fra Havet i. Vi Børn brugte dem til at lave smaa Sykurve af og Vogne og Senge til vore Kludedukker.

Ved Havet lige ned for Knopbjærgene kunde man under Østenstorm, naar Vandet var blæst ud lige til Havstokken, se en Strækning sort og fast Jordbund. Det traf sig, at Havet brød nogle smaa Flager af det løs og skyllede det op paa

Stranden; det lignede Mor eller Tørv fra Mosen; det brændte godt, naar det var rigtig tørt. Der er flere Steder ved Havet, hvor der bjærges Skottørv [sgå'ttørø]; i Fjaltring bjærges der saaledes hvert Aar flere Læs op fra Stranden. Man kunde fristes til at tro, at der saadanne Steder, altsaa ogsaa ved Knopbjergene paa Harboøre, havde været Moser med Skov.

Paa Rønland (Harborøn) er der smaa Moser mellem de høje Bjærg; maaske den største Part af Mosen ligger under Bjærgene. Jeg har været med til at bjærge Tørv og ældgamle Træstammer og Træstumper op af en lille Mose omtrent midt paa Rønland. Tørvene var gode, men Arbejdet besværligt, fordi der var for meget Sand ovenpaa.

Tørv hentedes ellers paa Vogn en 3—4 Mil Syd paa. Et Læs kunde hentes i Løbet af en Dag, naar man tog hjemmefra Kl. 6 om Morgenen og naæde tilbage henad Kl. 8 om Aftenen.

Fig. 35. Fiskerbuse i Langerhuse.

HUSBYGNING OG BOHAVE.

INDTIL Midten af det 19de Aarh. byggede Fiskerkvinderne paa Harboøre selv deres Huse. Naar et Par unge Mennesker blev gift, skulde de gerne have bygget sig et nyt Hus. Om Foraaret var der Strandauktion, og der købte Manden Tømmeret til Huset og gjorde Aftale med en gammel aflægs Tømrer om at tilhugge det. Saa drog Manden sammen med andre Mænd paa Aalefiskeri i Limfjorden, og naar han kom hjem til Mikkelsdag, havde han et nyt Hus. Konen havde ved egen og andres Hjælp faaet Huset færdigt. Nogle Gaardmænd øster paa i Sognet fik hun til at hente Ler fra Engbjærg eller Hygum Bakker; hvert Læs Ler betalte hun med en Kop Kaffe og en Puns. Store Dreng og unge Koner fik hun til at hjælpe sig med at bære Sten i deres Rygkurve hjem fra Havet. Hun blandede selv Leret med Sand, slog Vand derpaa og æltede det med sine bare Ben. Skørterne bandt hun op over Knæene og stampe i Leret, rundt om og frem og tilbage, til det hele blev en sej Masse, der var tjenlig til at stryge Sten af. Gamle Koner stod ved nogle Brædder, som var opslaaet, og som kaldtes Strygebordet; derpaa blev Leret lagt; de gamle slog det i Forme, og Børnene løb saa med Formene hen og lagde de formede Ler-

klumper paa Græsset; siden blev disse kantede og rejst, for at de kunde tørres af Sol og Vind. Det kaldte man vindtørrede Sten [wiŋ'tørsdi^{gn}].

Imens havde Tømmermændene faaet Træet til Bindingsværket færdigt, og Huset blev rejst. Der blev da holdt et lille Gilde; der blev opvartet med tillavet Smørrebrød og varmt Øl med Sirup i, og saa morede de sig et Par Timer med at danse efter Sang paa Grønsværen indenfor Stolperne, hvor Stuerne skulde være; eller ogsaa løb de Enkepar-herut eller spillede Bold. Derefter fik de Kaffe og dertil Sigtebrød med Smør og Sirup paa; det var Enden paa Gildet og Betalingen for ydet Arbejde. Naboerne hjalp til for at hjælpe hinanden; der var i saadanne Tilfælde aldrig Tale om Penge.

Saa begyndte Murerarbejdet; undertiden kunde en gammel Mand tilbyde at mure et Par Vægge eller Skorstenen; ellers lavede Kvinderne det hele, og Børnene var raske Haandlangere, der kappedes om at hjælpe til.

Taget til Huset kostede kun Tækkemandens lille Dagløn; et Barn kunde hjælpe Tækkeren med at stikke op, stikke Tækkenaalen med Simen ud til Tækkeren, der arbejdede paa Tagets Yderside. Rørene, som brugtes dertil, kunde de selv faa Lov at skære i Vesperne [æ we'sær], som Søerne mellem Harboøre og Engbjærg kaldes. Det hændte ogsaa, at en Gaardmand fra et af de nærmeste Sogne kom med et Læs Tag, som brugtes mellem Rørene. Det tog Manden ikke noget for; men saa snart Havfiskeriet i Efteraaret var begyndt, tog Fiskeren nogle Hvillinger og en stor Torsk i sin Rygkurv og gik op i Herredet til Gaardmanden med, for »man skal altid skønne paa Folks Godhed; ellers kan den ikke blive ved; der skal noget for noget, om Venskab skal holdes; det kan ikke være anderledes.«

Flot var det, hvis man havde Raad til at bruge brændte Sten til Søndersiden for Stuerne; men i saa Fald brugtes de kun i halv Stens Bredde; til Stræk, paa den indre Side af Væggen, brugtes Havsten eller vindtørrede Sten, som muredes tæt ind til de brændte; Muren skulde være mindst en halv Alen tyk; mest maatte man ogsaa nøjes med vindtørrede Sten som yderste Lag mod Syd.

De vindtørrede Sten forsløg imidlertid sjælden til andet end

Sydsiden for Stuerne, Storstuens Gavl, Ovn og godt et Par Alen høj Skorstensvæg. Mellem Stuerne brugte de fleste Panel (Bræddevæg), ellers vindtørrede Sten. Til de andre Vægge brugtes Havsten med lidt Bankerot, ættet Ler, imellem. Saa snart disse Vægge var opsat, skulde de libies; der blev lavet en tyk Masse af Ler og Kalk, iblandet lidt Ko- eller Faaregødning. Denne Libi blev smurt paa Væggenes udvendige Side, for at de bedre kunde modstaa Frostene, da den Slags Vægge

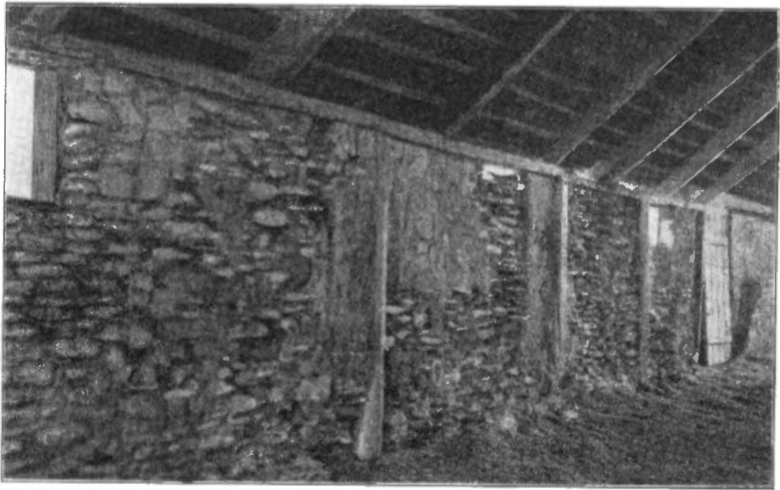

Fig. 36. Væg opsat af Havsten imellem Stolper.
Libien er de fleste Steder falden af.

ellers let falder ned. Naar de saa blev hvidkalket 2—3 Gange, regnedes de i de Tider for rigtig pæne Vægge.

Naar saa Manden kom hjem fra Aalefiskeriet, blev der rigtigt holdt Rejsegilde for Naboer, gamle og unge, og for alle, som havde hjulpet til med at faa Huset færdigt.

Nogle yndede at sætte et Navn op over Salsdøren; det var flot med et Navnebræt fra et forlist Skib, hvor der f. Eks. med forgyldte Bogstaver stod Sunderland, Diane el. lign.

Døre, Stolper, Vindueskarmer, kort alt hvad der var af Træ, blev hvert Aar udvendig bestrøget med Kultjære, saa snart Væggene var kalkede.

Fiskernes Huse var smaa og lave og forholdsvis lange og snævre. Ældgamle Huse var endog udvendig saa lave, at et

voksent Menneske paa nordre Side kunde naa langt op paa Taget. Inde i Huset maatte man bøje sig for at gaa under Bjælkerne. Man maatte ogsaa bøje sig stærkt, naar man gik ind i Huset, for ikke at støde Hovedet mod Dørkarmens Overstykke, og samtidig tage et langt Trin ned i Gangen, hvis Gulv flere Steder var en halv Alen under Opfyldningen uden for Døren. Børn kravlede indefra op ad Dørtrinet [æ da·rtæ·sgøl], og naar de kom udefra, gik de baglæns ned fra det.

Saa snart et Hus var bygget, fyldtes der med Jord om-

Fig. 37. Et gammelt Harboørehus.

kring det, og denne Jord klædtes med Græsløv; kun uden for Døren var der en Pikning af smaa Sten eller en stor flad Sten. Opfyldningen bevirkede, at Vandet ikke saa let kunde underskære og vælte Huset under Stormflod; Oversvømmelserne var jo den Gang hyppigere og voldsommere end nu.

Der var i Regelen to Yderdøre paa Huset Sydside, Salsdør [sal·sda·r] og Bryggersdør [bryq'æsdā'r] eller Bagdør [bā·qda·r]. Ad Salsdøren kom man ind i en lille Forstue [fā·æsdāw] med en Dør til hver Side. Til den ene Side var Storstuen [æ sdo"æsdāw]; Bohavet var der en Dragkiste, et Par store Kister (med Laag) og et Skrin; enkelte Steder havde de et Chaltol, og de fleste Steder havde de en opredt Seng i Storstuen,

eller ogsaa havde de et lille bitte Sengkammer [sæg·kamər] ved Siden af. Denne Seng kaldtes æ Fredsseng [æ fræssæg']. Det var gæstfri Folk, og tit kom der fremmede baade fra Syd og fra Nord, som blev der om Natten.

Fig. 38. Fra Store Stavsholm. Gæstekammer med Fredsseng. Paa Døren Billede af Josef og Potifars Hustru (foroven) og Salomos Højsang (forneden) som Udtryk for den jordiske og for den himmelske Kærlighed.

Nord for Forstuen var der et lille Værelse, Kælderen [æ kjæ/ər], der tjente baade til Saltkammer, Ølkammer og Spisekammer. Overfor Storstuen førte der fra Forstuen en Dør ind til Dagligstuen, der ligesom Storstuen strakte sig fra Sydvæg til Nordvæg over hele Husets Bredde. Der var ogsaa Beboer-

nes Soveværelse, hvor man sov i indpanelede Senge. Ved den nordre Side af Stuen stod saadanne to Senge, som var faste og skilte fra Stuen ved Panel (Bræddevæg); for hver Seng var der to Døre, som lukkedes op hver til sin Side; eller der

Fig. 39. Dagligstue i et Fiskerhjem; man ser den indelukkede Seng, Skænken i Panelet og Døren til »Kælderen«.

kunde være Forhæng for dem. Over Sengedørene var der mellem Bjælkerne opslaaet Hylder, hvorpaa der stod fint pudsede Messing- og Kobbersager: Lystestager, Lysesaks o. s. v., fremdeles kulørte Ølkruer med Forgyldning, Sukkerkopper, Flødekander o. lign. Fyrbækken, Fyrfad og flere andre Genstande af Kobber og Messing hang rundt om i Stuen. I Pa-

nelet mellem Sengedørene var der et lille Skab, en Skænk [en sgjænk], som brugtes til Flasker og Glas og andre smaa Genstande. Langs Væggen under Vinduerne og langs bægge

Fig. 40. Dagligstue i et Fiskerhjem med Bænk langs Vinduet og for bægge Ender af Bordet, »Skammel« d. e. løs Bænk foran Bordet.

Endevægge var der fastslaaet Bænke; imellem disse tre Bænke havde Bordet sin Plads. Det havde Krydsben eller Ben med Tremmer baade paa langs og tværs; inden for Bordet stod en Skammel, d. e. en løs Bænk. I Loftet midt over Bordet var der et lille firkantet Hul med en Skodde for; om Aftenen

blev den skudt fra, og Lampehuset [lam'phuw's], som var en firkantet Tragt, blev sat op om det; saa trak Os og Røg derigennem op paa Loftet; den Gang havde de til daglig Brug ingen anden Belysning end en Tranlampe; kun til Jul brugte de Tællelys. — Under Bjælken var der opslaaet en Kravt [krawt] — det var en Pind med udskaarne Hakker i, der var sat

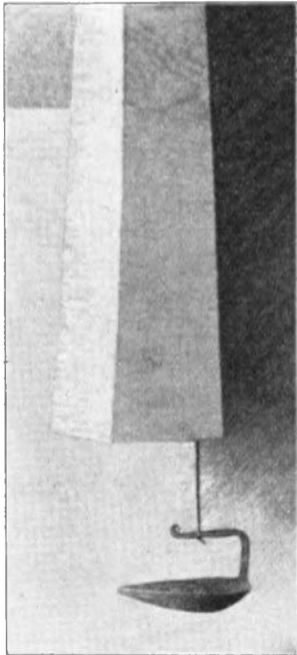

Fig. 41. Tranlampe med Lampehus, der fører op til et Hul i Loftet.

— som en lille Hylde under Bjælken — til at sætte de Skeer, Knive og Gaffer i, der brugtes til daglig. Bord, Bænke, Skammel, Stole, Døre og Panel blev skuret hver Lørdag, og en ren, hvid, hjemmelavet Dug blev lagt paa Bordet Søndag Morgen. Loftet blev skuret to Gange om Aaret, til Jul og til Pinse.

Gulvet kunde være Lergulv eller Fjælegulv; i Storstuen var det mest Fjælegulv. Gulvet i Dagligstuen blev fejtet to Gange om Dagen og blev strøet med skinnende hvidt Sand fra Havet. Var Sandet lidt vaadt, kunde det strøes ud, saa det lignede smaa Perler; var det helt tørt og fint, kunde det strøes ud mellem Fingrene, saa det dannede forskellige Figurer, baade Hjærter, Ruder, Timeglas, M'er, N'er og andre Snirkler og Sving. Fremmede beundrede det som en Kunst. — Et Fjælegulv maatte skures en Gang imellem.

Naar Messing- og Kobbergenstande var fint pudsede og der ellers var gjort i Stand, kunde der være meget hyggeligt i saadan en lille Stue.

Paa Kakkellovnen (en Bilægger) var der en Træramme til at tørre Malt i, og under Kakkellovnen var der en Skuffe til samme Brug. Over Kakkellovnen eller ved Siden af den hang Boghylden, hvor man havde Bibel, Salmebog, Postil, »Jesu bedendes Kjæde«, »Jesu Barndomsbog«, Robinson Kruso og somme Tider andre Bøger, som man fik ved Strandinger.

Fra Dagligstuen førte en Dør ud til Køkkenet [æ kygøn]; her var et Bord fastslaaet til Sydveggen under et Vindu, der gerne var en lille Karm med 4 Ruder. Ved den ene Ende af Bordet havde de et lille Skab hængende, hvori de gemte forskellige Varer til Madlavningen. Paa Indersiden, altsaa mod Nord, i Køkkenet var Skorstenen; Fyrstedet kaldtes æ Grue. Gryderne stod paa Trefod over Ilden; eller ogsaa var der lagt en Jærnstang paa tværs oppe i Skorstenen, hvorfra en Jærn-

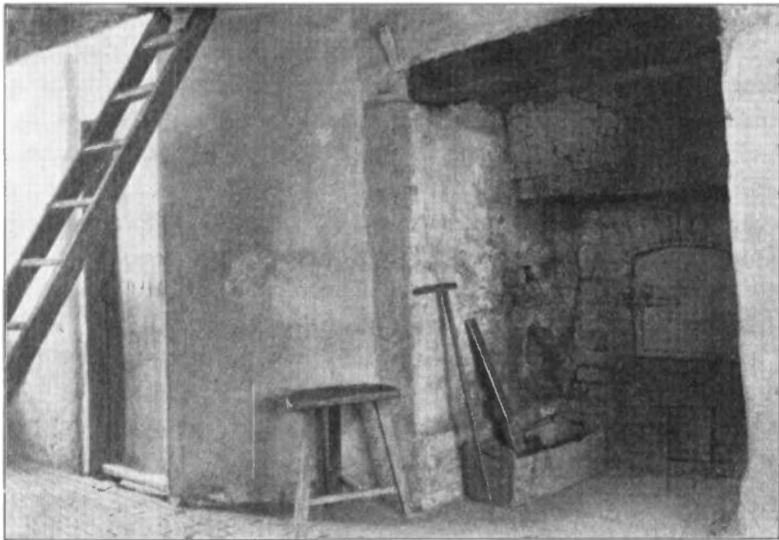

Fig. 42. Fra Store Stavsholm. Bryggers med Bageovn (til højre) og Opgang til Loftet (til venstre), Dør ind til Bagestuen.

lænke hang ned, som Gryden blev hængt i. Gruen var opsat af Havsten og Ler. I dens ene Hjørne var indmuret en Kedel af Malm, Messing eller Kobber, Gruekedlen; den var uundværlig til Ølbrygning og Vadsk.

Ovnmundingen var midt i den nordre Skorstensvæg. En Ovn maatte ikke fattes i Huset, enten det saa var stort eller lille. Skorstenen var kun muret een Sten op over Loftet; her trak Røgen op og gik over hele Loftstrummet; men i Mønningen over Skorstenen var der indsat en firkantet Ramme af Træ om en Aabning; det kaldtes Lyrehullet; der var det Meningen, at Røgen skulde bane sig Vej ud; men tit havde

den mange Steds Ærinde, endogsaa ned i Bryggerset, som der intet Loft var over.

Bryggerset var et Rum, der brugtes til mange Ting; Brønden, æ Kjæld [æ kjælj], var i det ene Hjørne og Faarestien i et andet, hvor der ogsaa var afskildret (afgrænset) til Hønsene, som havde deres Rande [rå·n], deres Stænger, over Faarestien, for at de om Natten kunde have Varmen fra Faarene. I Bryggerset opbevaredes baade Kar, Baljer og flere Ting, der hørte til Husredskaberne, foruden flere Redskaber til Fiskeriet.

Hvor man havde Raad dertil, byggede de omkring 1850 Skorstenen helt op gennem Taget; mine Forældre fik Skorstenen helt op i 1848, da de blev gift.

En Kjælde (Brønd) var det nemt at faa sig; man gravede blot et Hul saa dybt, at man kunde stille tre Tjæretønder hvor Enderne var slaet ud, ovenpaa hinanden deri; paa den Maade havde man i Regelen rigeligt med Vand. — Hvert Aar var der ved Strandauktionen Tjæretønder at købe; naar man stak Ild indvendig i saadan en Tønde, funkledede og brændte det, saa længe der var en Gnist af Tjære, alt imens man trillede med den; saa slukkede man Ilden ved at hvælve Tønden; naar man saa satte den ned i Kjælden, var den pæn indvendig og fri for Tjærelugt.

Senge og Sengetøj var de fleste vel forsynet med; før Kanalens Gennembrud maatte Fremmede tit i flere Dage opholde sig paa Harboøre, naar de i strenge Vintre blev indesneede, mens de var paa Gennemrejse til eller fra Ty.

Kun enkelte Rige havde Himmelsenge; saadan en var fritstaaende, og i Hjørnerne havde den fire høje Stolper, der foroven bar en hvælvet Himmel; paa dens Underside var malet en opgaaende Halvmaane og mange Stjerner. Uden om Stolperne var der Silke- eller Damaskes-Omhæng, der kunde være købt paa en Strandauktion. Omhængene kunde trækkes tæt for, og tændte man saa Vokslysene, som stod i flotte Lysestager paa en Hylde i hvert af Sengens Hjørner, saa det smukt og højtideligt ud.

Indpanelede Senge havde de alle, baade i Stuer og Kamre; kun enkelte Steder fandtes de ikke i Storstuen. Paa Sengens Bund, der udgjordes af den bare Jord, lagdes der 7—8 Tommer Rald eller Grus fra Havet, derpaa et Lag Engtørv (Græstørv) eller Hø og saa Rughalm. —

Sengeklæderne var helt igennem hjemmegjorte. Nederst laa et Blaargarns Lagen eller et gammelt Dynevaar, saa en stribet Underdyne, vævet i Bolster eller Firsæl med Vrangside paa, godt fyldt med ribbede Fjer, saa et stampet halv- eller heluldent Hølsklæde [hølsklæ] (uldent Lagen); — til Fremmede brugtes Hørgarns Lagener. Tre lange Puder brugtes som Hovedpuder; saa kom et stampet, halv- eller heluldent Overhølsklæde (Overlagen); derpaa Overdynen vævet i Femsæl med skotske Striber enten midt paa eller nær ved bægge Ender; den svulmede af Gaasefyld eller Dun. De to øverste Hovedpuder lignede Overdynen, den nederste Underdynen. — Om Dagen lukkedes Sengedørene; de var runde foroven og tog sig godt ud i Panelet. — I mit Fødeljem staar Sengene i Dagligstuen endnu, som de var, da jeg blev født i 1849, Aaret efter at Huset var ombygget.

Om Sommeren, naar Mænd og unge Karle var nede i Limfjorden at fiske Aal, og de unge raske Piger var i Sommer-tjeneste oppe i Herredet, havde baade de gamle og nygifte Koner travlt med at ordne alt baade ude og inde. Alt blev taget ud af Dragkisteskufferne, hvor Kvinderne havde deres Tøj, og af Kisterne, hvor Mændenes Tøj laa. Af Fiskerne var der kun faa, der havde Skabe til deres Klæder. — Saa blev Sengetøjet taget ud af Sengene; alt blev bragt ud i Foraarsolen. Sengene blev helt ryddede baade for Halm og Hø eller Fladtørv, Rald, Grus og store Havsten, saa man naaede ned til Bunden, den bare Jord. Alt blev skiftet hvert Foraar, endogsaa Stene og Rald; dette bar Kvinderne hjem fra Havet i Rygkurve. Naar alt Tøjet havde været ude og var blevet bragt paa Plads igen, blev der kalket i alle Stuer. Køkkenet blev dekoreret med Blomster; man kom lidt rødt, blaåt eller grønt Farvepulver i kogt Vand og malede dermed selv Blomster. Endogsaa Bryggers, Kostald, Faarehus, Hønselus, Gaasehus og Lade blev klinet og kalket hvert Foraar eller hver Sommer. Brønden i Bryggerset blev samtidig ryddet. At rydde

Brønden var Børnenes Arbejde, da Tønderne, som dannede Kjældens Vægge, var for snævre til, at et voksent Menneske kunde høje sig og naa Bunden. Man satte en Stige ned i Brønden, og et Barn, en Pige med opkiltrede Skørter eller en Dreng, gik ned paa Stigen med en Spand og en lille Træøse i Haanden. Moderen eller et stort og stærkt Barn stod saa oven for Brønden og trak Spanden op, saa snart den var fyldt med Sand eller Jord. — Vi og mange andre Steder havde dejligt sølvklart Vand; Sandet, der kom op deraf, var hvidt som Sne; men hvor Bunden var rødt Sand eller jordagtig, der var Vandet ikke godt; det kunde ogsaa til Tider være saltholdigt; saa maatte man gaa over til Naboen for at hente Vand til Madlavning.

Naar Kvinderne var færdige med den indvendige Istand-sættelse af Huset, skulde der ogsaa gøres i Stand udvendig. Mine Forældre fik hvert Aar $\frac{1}{4}$ Tønde Kalk, som vi selv læskede. Der var nogle Aar, der skyllede store Stykker Ler op ved Havet. Nogle troede, dette Ler kom fra Bovbjerg, da Havet tog et Stykke af det hvert Aar, og nogle troede, at det kom fra Aggerbjerg. Det var i de Aaringer, da Strømmen ikke var stærk gennem Aggerkanal, før Tyborøn Kanal blev dyb. Dette Ler blev der en Del af baaret hjem fra Havet i Rygkurve. De gamle sagde, at det var bedre og stærkere Ler end det, som blev hentet fra Engbjerg eller Hygum Bakker, og saa var der baade takket og betalt for det, naar de hentede det selv. — Det var næsten ikke til at køre den Slags fra Havet gennem de store og lange Sandbjærge, som fandtes den Gang, og ad de hule Sandveje, hvor baade Heste og Vogne med Læs sank langt ned i det fine og løse Sand.

Leret blev lagt i en Dynge, og Børnene slog det i smaa Stykker med Trækøller; saa blev der slaaet en Mængde Vand og Sand derpaa; det var meget federe Ler end det, man fik fra Herredet, og kunde tage meget mere Sand. Det blev saa lagt til rette i en Runddel, og Kvinderne kiltrede Skørterne op og æltede det med bare Ben; de gik rundt i det og stampede overalt; saa tog de en Skovl og kastede det ind fra Siderne og vendte op og ned paa det hele; der blev paa ny slaaet

Vand paa det og maaske Sand, om det trængle til det, og saa æltede og stampede de igen i Leret, til det blev saa sejt, at det kunde slippe Fødderne. Det blev nu skovlet op i en toppet Dyng, og et Par Stykker Sejldug blev lagt ovenpaa, for at det ikke alt for snart skulde blive tørt, — ikke inden man var færdig med at gøre Huset i Stand.

Naar man gjorde Huset i Stand udvendig, begyndte man med Taget. — I Vinterens og Foraarets Løb havde Stormen

Fig. 43. I Mellemstuen.

revet Huller i det. Dem havde man tættet med Soj [såj], Græstørv fra Sandbund, eller med Fladtørv [flajtørø] fra Engbund. Disse Sojer og Tørv blev nu taget ud, og saa kunde man altid faa en gammel Tækkemand til at udbedre Skaden, blot for Føden. Penge tog han ikke for det; men saa kunde man strikke et Par tykke Luffer eller Strømper og forære ham; det var han glad for.

Faldt der Vægge ned om Vinteren i Tøbrud, blev de erstattet med Soj af Faaregødning. Faarehuset blev kun ryddet een Gang om Aaret, i Foraarstiden; om Vinteren laa der derfor et tykt Lag Møg i Faarehuset; faldt der da en Væg ned, skar

man nogle Soj, omtrent en halv Alen paa hver Led, og satte dem op som Væg. Det var altid paa nordre Side, det skete, bag om Huset, som vi sagde, fordi der sjælden var Døre paa den nordre Side af en Fiskers Hus. Her havde man altid Lervægge, og det var derfor, at Væggene særlig gik i Stykker her.

Sojene blev saa taget ned om Foraaret og erstattet med en Væg af Ler og af Havsten, som Kvinderne bar hjem fra Havet i deres Rygkurve. — Men Væggene skulde ogsaa ses

Fig. 44. Agerumsladen i Paakjær med Arbejdsvogn og Fjedervogn.

efter hele Huset rundt. Bedst holdt de ud for Stuerne og Køkkenet, hvor der stundom var Grundmur, som var opført af røde eller gule Teglsten fra Ellemose Teglværk i Hygum. Ved Stald og Lade, hvor der var Bindingsværk, skulde der klines og libies, ligesom paa nordre Side. — Saa blev alle Vægge Huset rundt kalkede, sine Steder to Gange, for at de kunde blive rigtig fine. Endelig blev Stolper og andet Bindingsværk samt alt, hvad der var af Træ udvendig, tjæret to Gange i Kultjære. Alt dette udførte Kvinderne, mens Mændene var nede mellem Limfjordslandene at fiske Aal. Og desuden hjalp de Gaardmændene i Slæt og Høst. Og endelig strikkede Mødrene Strømper og

lavede Undertøj til Mændene og Børnene; de gik altid foran Mødrene selv med Tøj.

Hver Lørdag Eftermiddag skurede vi alt Træværk: Borde, Bænke, Paneler o. s. v., og pudsede alle Genstande af Messing, Kobber, Tin og Blik. Lørdag Aften eller Søndag Morgen strøede vi rent hvidt Sand fra Havet paa Stenbroen uden for Dørene, i Høns-, Ande- og Gaasehus og i Kostalden, o æ Meldsæt i æ Kjøres.

Fig. 45. Stald og Agerumslade i Paakjær.

Søndag Morgen, naar vi havde fejlet og strøet frisk Sand paa Gulvene og lagt en ren hvid Dug paa Bordet, tog vi en Glød paa Fyrfadet, og derpaa lagde vi enten Malurt (som vi selv avlede), Kamilleblomster (som vi plukkede paa Marken) eller Rav som Røgelse. — Da var der hyggeligt og venligt i saadan en Fiskerstue.

Paa Gaardene havde man flere og større Bygninger end paa et Fiskersted. I Stuehuset, æ Sals, var der mange rummelige og godt udstyrede Værelser, og foruden Dagligstue og Storstue, Gæstekamre o. s. v. var der tit en hyggelig Mellemstue med smukke, nymodens Møbler, blanke Lysestager, Nips o. s. v.

De fornemste af Udhusene var Kostalden, æ Kjøres, og den store Agerumslade, hvor et mægtigt Netværk af Stolper og Bjælker og Stivere bar det høje Tag.

Bygningerne var anbragt i Firkant og laa efter Verdenshjørnerne, saadan at Stuehuset enten laa nordligst eller sydligst i Gaarden. Ligesom Grønsværen uden om Gaarden gik lige ind til dens Bygninger paa alle Sider, undtagen hvor der var en Smule Kaalgaard, saadan var Gaardspladsen en stor Grønning, hvor en mægtig Mødding ragede op i Midten.

HAANDVÆRKERE.

SYNING baade af Mands- og af Kvindeklæder udførtes i Almindelighed af Kvinder; Skræddere kaldtes de.

Allerførst jeg kan huske, var der kun een mandlig Skrædder paa Harboøre, og han hørte ikke hjemme der; han var fra Ferring og kaldte sig Ferring-Skrædder; men da han var meget lille af Vækst, gik han mest under Navnet »æ bette Skræjer paa Harboøre«. Han havde lejet sig en lille Stue, men gik ud at sy for Folk fra Hus til Hus og fra Gaard til Gaard. Han syede Tøj baade til Mænd og Kvinder og var meget dygtig. Derfor fulgtes han tit om Vinteren af 2, 3, 4 Piger, som vilde lære Haandværket. Han kunde fortælle Historier som ingen anden, men man skulde le ad hans Fortællinger; ellers blev han vranten og ked af det og holdt op.

Han havde ikke lært at læse, men fortalte nogen en Historie for ham eller læste den blot een Gang, kunde han gengive den næsten ordret. Han sagde om sig selv, at han aldrig havde gaaet i Skole; derfor kunde han »hverken løøs hæ skryww, men baade dejt aa lyww«.

Da æ bette Skræjer blev gammel, kom der en Skrædder fra Vandborg; han gik under Navnet æ krebel Skræjer (Krøblingskrædderen), fordi han var halt. Han gik ligeledes rundt og syede for Folk, men han syede kun Mandfolketøj. Ingen af disse to Skræddere sad paa Bordet og syede, saadan som mandlige Skræddere gør saa mange andre Steder.

Persejærnet [æ pæsjar] og Perseplanken (en Stok, 3 Tommer bred, flad paa den ene Side og rund paa den anden) var uundværlige Redskaber for Skrædderne.

Jeg tror, at i ældre Tid var ingen mandlig Skrædder indfødt paa Harboøre; jeg har ingen kendt, og jeg har aldrig hørt tale om, at der har været nogen. Mandfolkene ansaa det for en Skam at være Skrædder. Det hed sig, »der skal syv Skræddere til et almindeligt Menneske, og saa skal der endda een til, for at bære Presseplanken og Pressejærnet.« — Naar det regner, mens Solen skinner, siges der: »Nu kommer en Skrædder i Himmerig«. — De gamle sagde: »Skræddere og Sypiger er velkomne to Gange, baade naar de kommer, og naar de er færdige til at gaa«. — Der gik ogsaa det Mundheld: »Mens man har Skræddere (dermed mentes ogsaa Sypiger), kan man feje ti Gange om Dagen; men man behøver ikke at strø paa Gulvet; det gør de selv«.

Skønt det dengang var flod baade for Dreng og Piger, naar de var konfirmerede, at lære et Haandværk, har jeg aldrig hørt tale om, at nogen Dreng lærte at væve; det var nær lige saa galt som at være Skrædder; det var kun Svæklinge, som vilde lære saadant noget; ingen Dreng vilde lære det, saa var de ingen hele Mandfolk, og de vilde ikke være Nar for de andre Dreng; det var kun Piger, som skulde lære de Haandværk.

Det var nemt og billigt for unge Piger at lære Skræddersyning og Vævning; de lærte Vævning hjemme i deres egne Stuer; saa kunde de give en Kop varmt Øl eller Mælk og en Smørrebrøds mellemmad til en gammel Kone, som kom en Gang imellem og hjalp den unge Pige til Rette dermed, og ellers betalt de hende efter eget Skøn.

Før 1850'erne var der ingen Skomager paa Harboøre; hvem der havde Raad til at faa et Par Støvler eller Sko, maatte tage til Lemvig for at faa Maal. Det brugtes ogsaa at sende Kohuder og Faareskind til Garveren i Lemvig, han beredte dem saa til Læder, som de kunde bruge til Fodtøj. Saalelæder købte de hos Garveren. Saa fik de en gammel Skomagemester fra Lemvig til at tage til Harboøre og sy Fodtøjet eller ogsaa sende dem en Svend, som de kunde stole paa lavede det solidt og godt. For det skulde være stærkt og holde længe; hellere end at faa noget Juks vilde de betale det godt.

Den første Skomager, jeg kan huske paa Harboøre, var en

rejsende Svend fra Laaland. Han lejede et lille Værelse med Seng; han hed Andreas, og vi kaldte ham Dres Skomager; han kom midt i 1850'erne. Han fik snart saa meget Arbejde, som han kunde overkomme. Han gik ogsaa rundt til Folk og syede Fodtøjet, som Skikken var endnu. Efterhaanden var der en og anden Dreng fra Harboøre, der tog til Købstaden og lærte Skomagerhaandværket — hvad der ikke var nogen billig Sag — og saa bosatte de sig hjemme og drev deres Næringsvej. Tiderne forbedredes, og Folk begyndte at bruge mere Læderfodtøj. Nu kom baade korte og lange Støvler i Brug; hvem der vilde være rigtig flot, havde et 6 Tommer bredt Lakskind øverst paa de lange Støvleskafter. Fiskerne fik nu lange Træskostøvler og lange Søstøvler, som de brugte, naar de skulde sætte Baadene i Vandet. Tidligere havde de vadet derud med de bare Ben.

At være Møbelsnedker var et fint Haandværk; men de fleste Snedkere lavede alt muligt Træarbejde; de var saaledes ogsaa Tømrere og udførte Hustømrerarbejde. Vilde nogen have lavet en Ligkiste, lagde de for det meste alt Træet til; men Snedkeren lavede Kisten hjemme hos sig selv. I de fleste Gaarde, hvor der var gamle Folk, havde de en Ligkiste hængende paa Loftet. Snedkerne eller Tømterne, hvad man nu kaldte dem, lavede ogsaa Vogne og udførte Drejerarbejde paa deres Drejelad; ligeledes drev de Bødkeri og lavede baade Kar og Baljer.

Baadebyggere byggede Fiskernes Baade og lavede alt Træværk dertil. — Naar Baadebyggeren var færdig med sit Arbejde, skulde Smeden lave Baadebeslag, alle Jærnde, der hørte til, Hængsler til Roret o. s. v. Han smeddede ogsaa alle de Søm, der brugtes. — I 1858 kom der en Smed Nicolajsen fra Holstebroegnen og nedsatte sig i Langerhuse, han var gift med et Søskendebarn af mig, og han var vor aller-nærmeste Nabo. Han havde altid meget at bestille. Vi Børn syntes, det var morsomt at trække Bælgen for ham; han gav os tit en Firskilling for det; særlig morsomt var det dog at se ham sko Heste. — Naar en Mand havde faaet lavet Træarbejdet til en Vogn, skulde den beslaas hos Smeden. Der kom da en Mand fra den Gaard, der skulde have Vognen, for at hjælpe Smeden med at trække Blæsebælgen og slaa for paa

Jærnet. Det kaldtes at have Stævne i Smedjen, naar det var saadan et større Arbejde, der tog flere Dage. Manden medbragte tillavet Mad, Øl og Brændevin baade til sig selv og Smeden. Og Smeden gik om Aftenen med hen til Gaarden og fik Onden (Middagsmad); desuden fik han lidt Penge som Dagløn.

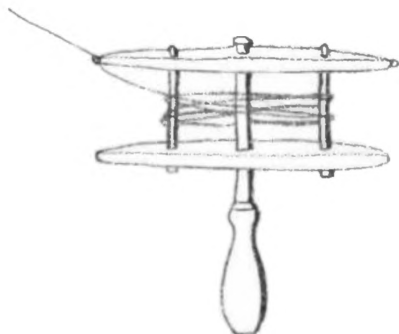

Fig. 46. Vindekrog.

Naar undtages saadanne Haandværk, der ikke var hver Mands Sag, lavede Folk — baade Fiskere og Bønder — for langt den største Del selv deres Redskaber. — For Fiskerne — og alle Folk paa Harboøre gav sig jo mere eller mindre af med Fiskeri — var saaledes en Mængde Traade, Snore, Reb o. s. v. nødvendige; — men saa kunde

de fleste ogsaa benytte en Vindekrog; man lagde en Bunke Blaar paa Bordet og lagde en Sten af passende Størrelse oven paa. Ved Hjælp af Vindekrogen vandt de saa en Traad ud af Blaarbunken. Traadene kunde man saa tvinde sammen i flere Lag til den Tykkelse, man ønskede; dertil brugtes en Haandten. Og deraf dannede de saa igen de forskellige Liner, Garn og Need, som brugtes til Fiskeriet.

SOGNEFOGED OG FATTIGFOLK.

TIL Trods for den gensidige Hjælpsomhed, der fandtes, og til Trods for den Jævnhed, der herskede i den daglige Omgang mellem Folk, var der alligevel meget stor Forskel paa de riges og paa de fattiges Stilling. Hvem der ved Velstand og i Forbindelse dermed ved personlig Fremtræden forstod at gøre sig gældende, dem fulgte de andre Harboøreboere gerne i tykt og tyndt, — navnlig, hvis de samtidig indtog en Slags Embedsstilling.

Sognefogeden havde en Stilling som en lille Konge i Sognet; havde han sagt eller befaleet noget, rettede alle sig derefter, selvom man ikke altid var klar over, om det var efter Lov og Ret. Han var tillige Klitfoged. Havde Hav eller Sandflugt taget Hul i Bjærgene eller Dæmningen, saa Havet kunde skylle igennem, naar det var i Oprør, sendte han Bud til Husfolkene, som boede nær ved Havet, at de skulde møde et bestemt Sted paa et visst Klokkeslæt den og den Dag til Dæmnings- eller Klitarbejde. Nogle af de mødte deltes i Hold paa tre Mand; de to blev sat til at skovle Sand i Trillebøre, og den tredje kørte det ind i Dæmningen eller Klitten, hvor der skulde fyldes op. Nogle blev sendt hen i Bjærgene, hvor Helmen var tættest, for at rykke et visst Antal Traver op (en Trave er tyve Neg). Saa skulde en bore Huller i det nyopdæmmede Sand, og en skulde følge ham for at sætte Helme i med det samme, ellers skred Sandet sammen igen. —

En Mand, der havde saadan en Myndighed, nød stor Anseelse og førte ogsaa det afgørende Ord paa alle mulige andre Omraader. Den Mand, der ikke ejede synderlig Jord, var i de fleste Forhold langt ringere stillet, — for ikke at tale om dem, der ligefrem led Nød.

Der var mange fattige Folk, for hvem Fiskeriet næsten var den eneste Indtægtskilde. Naar saadanne Mennesker blev gamle og svage og havde Uheld med deres Fiskeredskaber, idet Havet sønderrev dem eller bortskyllede dem, og naar de ikke havde Raad til at anskaffe sig nogen ny, var de henviste til at leve af Fattigforsørgelse, og deres Hus blev skrevet i Fattigkassen. Da maatte disse gamle, svagelige Mennesker flere Gange om Aaret, ogsaa i den haarde Vintertid, gaa fra Harboøre til Engbjærg (som hørte til samme Postorat), $1\frac{1}{2}$ Mil frem og $1\frac{1}{2}$ Mil tilbage efter et Lispund Rugbrød og en Sæk Tørv, om de vilde have noget at spise og noget at varme sig ved; dertil tiggede de saa lidt Fisk og andre Fødevarer hos Sognets Folk. Maaske den fattige Kone endnu kunde strikke lidt for fremmede, og muligvis den gamle Mand endnu kunde vinde og tvinde eller binde lidt Fiskegarn; men det var kun en ringe Fortjeneste, de kunde faa paa den Maade. Det skete ogsaa, at Sogneraadet liciterede disse Mennesker ud, til hvem der vilde tage dem for den mindste Betaling. Paa samme Maade blev Aandssvage, som Forældrene var døde fra, eller som de ikke kunde have hjemme hos sig, liciteret hen. Det samme var Tilfældet med Uægte-Børn, som Moderen ikke selv kunde forsørge. Denne Licitation foretoges hvert Aar i Harboøre Skole. De lysthavende bød hinanden ned til det mindst mulige; Pleje og Pasning blev derefter.

Der var ogsaa nogle Stakler, der gik omkring i Sognet. Saadan en var 2, 4, 8 Dage ad Gangen paa hvert Sted, alt efter Hartkornets Størrelse. De kunde godt gøre lidt Nyttelighed, passe løse Kreaturer el. lign. Naar man talte venligt til saadan en aandssvag og roste ham, og navnlig naar man gav ham en lille Taar Brændevin og en Skaal varmt Øl, kunde han være helt flink. Men tit var de udsatte for, at Børnene grinede ad dem og gjorde Løjer med dem, og da kunde de blive helt rasende. —

Naar en fattig Mand ved Ulykkestilfælde mistede en Ko, eller naar hans Hus brændte, eller han blev ramt af en anden stor Ulykke, fik han hos Præsten en Skrivelse, hvori det anbefaledes godgørende Folk at yde deres Skærv for at bøde paa Mandens Uheld. Han gik da rundt med denne Attest hos dem, som han tænkte sig vilde hjælpe ham; tit udstrakte en saa-

dan Mand ogsaa sin Vandring til fremmede Sogne. — Et Sted hos fattige Folk døde Koen tre Dage, før den skulde kælle; det var et umaadelig haardt Slag for en saadan Familie. Men saa gik Konen ud og tiggede til en ny Ko, og det lykkedes hende ogsaa at faa saa mange Penge samlet, at de fik en Ko igen.

Der var en Mand fra Ikast ved Herning, som gik omkring i mange Sogne og tiggede til et nyt Hus. Han medbragte en Skrivelse fra Præsten der i Sognet, hvori der stod, at Mandens Hus var blæst om under en Storm, han havde Kone og smaa Børn og havde ikke Raad til at faa et nyt Hus, hvorfor gode Folk anmodedes om at hjælpe ham med en lille Skilling. En Aften kom han til en Kro, hvor der var mange Folk forsamlede; her tog han Papiret med Præstens Anbefaling frem og viste det til alle de tilstedeværende; de ynkedes over Manden, og han fik ogsaa mange gode Bidrag. Til sidst kom Papiret til Staldkarlen, som var en slem Spilopmager. Han sagde til Manden: »Maa jeg ikke skrive den Seddel om for dig? Den er jo nær oplidt; den er snart ikke til at læse, og den er helt i Stykker i Folderne, hvor den er lagt sammen; du kan ikke gaa længer med den i din Lomme, for saa gaar den helt fra hinanden.«

Manden, der selv hverken kunde skrive eller læse Skrift, blev meget glad og takkede Staldkarlen for hans gode Tilbud. Staldkarlen skrev nu den ny Anbefaling og gav Manden den, og næste Morgen skred han videre paa sin Tiggervandring. Da han kom ind i den første Gaard og stolt viste sit ny Papir frem, læste Folk til deres Forbavselse følgende Rim:

Den Ikast Præst
han gav Attest,
da Vinden kom saa stærkt fra Vest
og blæste hele Huset til Støv,
saa Manden laa med den bare Røv.

Underskrift manglede. Det blev maaske ogsaa lidt smaat med Bidragene efter den Anbefaling. —

For en hundrede Aar siden laa der ved Landevejen fra Harboøre til Lemvig et lille Sojhus, tæt norden for Kroen. Der var kun een Dør paa Huset, og den var næsten aldrig

lukket; hele Huset ruinmede kun een Stue med to smaa Glasruder og et Hul (Lyren) ovenud af Huset, som Røgen skulde trække ud igennem. Her boede en Mand, som kaldte sig selv Dansemester og fortalte, at han var adelig. Han var kommen i Unaade hos sin Familie, fordi han havde giftet sig med en fattig Pige. De levede nu af, hvad som helst der tilbød sig. De lavede Hægter, store Knappe-naale med dobbelte Øjne, Strikkepinde og lignende Ting. Af Egnens Folk kaldtes de Rakkere, fordi de flaaede Heste, Kalve, Katte og Hunde. — En Dag kom der en Tyborønbo, der hed Jens Flynder, til Dansemesterens Hus; han havde sin døde Kat med og bad Dansemesteren flaa den, mens han selv var i Lemvig, for at han paa Tilbagevejen kunde faa Skindet med hjem; hans Kone vilde have det til at lægge paa sit Rokketrad. Jens Flynder havde naturligvis sin Mad med hjemmefra, som han spiste i Lemvig; men da han paa Tilbagevejen nærmede sig Dansemesterens Hus, var han alligevel sulten. Og hans Madlyst blev ikke mindre ved den liflige Duft, der stod ham i Møde fra Huset. Da Jens Flynder stak Hovedet ind i Stuen, sad Dansemesteren der og spiste Suppe. »Goddag og Sindgodt!« sagde Jens Flynder, »jeg kunde lugte den dejlige Suppe, længe før jeg kom hertil. Du har vel skudt nogle Fugle, som der nu i Tiden er saa mange af.« I det samme kom Konen ind med en Treben og sagde: »Værsgod og sæt dig ned, og har du Lyst, kan du faa en Skefuld Suppe med.« »Ja, mange Tak,« sagde Jens Flynder, »jeg er sulten og har syv Fjerdingsvej endnu at gaa, før jeg naar hjem.« Jens Flynder spiste med vældig Appetit baade af Suppen og Kødet og roste bægge Dele i høje Toner. Han fik Katteskindet i Sækken til de Sager, han havde købt i Lemvig, og sagde Farvel og Tak. Konen sagde: »Hils nu din Kone og sig mange Tak for Katten; det er den fedeste Kat, jeg endnu har lavet Suppe paa, det var derfor, baade Suppe og Kød var saa gode, som du siger.« »Du vil da vel ikke bilde mig ind, at du har lavet Suppe paa vor Kat og givet mig det at spise?« sagde Jens. »Jo, du sagde jo selv, at baade Kød og Suppe smagte godt,« sagde Dansemesterens Kone, »hvorfor skulde det saa ikke spises?« — Jens Flynder kunde ikke sige et Ord, han gav

sig til at løbe derfra, men kom ikke ret langt, før han snub-
lede og faldt, og i det samme kom han til at kaste voldsomt
op. Dansemesteren og hans Kone skyndte sig hen til ham og
hjalp ham paa Benene, men Jens Flynder fjernede sig, mens
han skældte dem saa læsterligt ud baade for Rakkere og Kæl-
tringer og forsikrede, at han aldrig skulde sætte sine Ben i
deres Hus mere.

HANDELSMÆND OG MARKEDER.

FRA gammel Tid var der givet Skodborg og Vandfuld Herreder Tilladelse til at indføre Træ fra Norge, fordi det var billigere end at hente det andre Steder fra. Med deres smaa Sandskuder, der var ladede med Tømmer af forskellig Slags, lagde Nordmændene sig mellem Revlerne for Harboøres Kyst. Saa roede de i Land i deres Skibsjoller for at gøre en Byttehandel med Landboerne. For deres Træ eller Tømmer fik de Korn, Kartofler, Grønsager, Smør og Æg, Kalve, Lam, Gæs og en Mængde Grise.

Hvert Aar kom der Kniplingskræmmere med deres Kniplinger og deres Silketørklæder. Der var en, som vi kaldte Knygsand; han var fra de rigtige gamle Kniplings-Egne sønderude, og han havde før i Tiden været vant til at gaa gennem Harboøre til Ty; nu var der jo spærret, og nu boede han i Hygum; der havde han giftet sig med den smukkeste Pige i Sognet. — Man kunde bytte med ham og faa nogle Alen Kniplinger for en stor Havtorsk eller nogle Hvillinger paa den Belingelse, at man skulde levere det i hans Hjem. Han havde en ualmindelig smuk Datter, som rejste til København og gjorde sin Lykke; siden saas Knygsand ikke paa Harboøre.

Der kom ogsaa hvert Aar Pjaltkræmmere (Kludesamlere) oppe fra Herredet. Der var en Pjaltkræmmer fra Lomborg, som hed Jens Gaj; men han kaldtes æ gall Gaj; han havde mange Smaating at handle eller bytte med som Hægter og Bændler, Synaale, Knapper og Knappenaale, Blyanter, Penne og Penneholdere, Knive til Børn, Glasperlekranse, Lakrids og mange flere Ting. — Børnene var glade, naar de hørte, at æ gall Gaj var under Fremrykning, saa maatte de ud paa

Marken at samle Ben og Klude. Til Trods for, at han kaldtes gall Gaj, sagdes der, at han hverken var klog eller gal. De Unge drev altid Løjer med ham; men han var god til at handle med Sagerne; — der kunde de ikke narre ham. Han sagde, at han ikke vilde stjæle, og derfor laa han helt nøgen i Sengen, hvor han boede om Natten; — han vilde ingen Ting have med sig fra Sengene. Han havde sit bestemte Sted, hvor han og hans Medhjælper hvert Aar logerede paa Harboøre. Han var lidt stam, og hans snublende Tale kunde derfor tit falde noget pudsigt ud, f. Eks. naar han kom ind og hilste: »God Daw i æ Stoww! Haar I nowwer Bjen-Piger aa Trøwwele-Kvindfolk?« Det var Ben og Trevler, han ønskede hos Kvinderne i Stuen. Hans Medhjælper hjalp ham med at bære Sække fulde af Klude og Ben til Samlingsstedet. Naar de havde gaaet deres Omgang paa Harboøre, havde de et helt Læs fuldt, som de lejede en Vognmand til at hente og køre til Lemvig. — Der gik Ord af, hvor tosset enfoldigt Jens Gaj kunde tale: En Gang var en Mand ude at lede efter en Ko og en Kalv, der var blevet borte for ham; han kom da ogsaa ind et Sted, hvor Jens Gaj netop var. Ærgerligt sagde Manden: »Ja nu tror jeg ikke, jeg vil lede længer efter det, for nu er jeg viss paa, at Ræven har taget baade Kalv og Ko.« »Nej,« siger æ gall Gaj, »de æ Døwlen slo mæ Løwn. Te en ka taa æ Kal, de ka æ godt faastaa; men te æ Røw ka taa æ Ko, de æ Løwn, faa den haa Hworrer aa wærri aw mej (Horn at værge af med).«

Jens Gaj købte ogsaa Skind af Katte, Ildere og Maarer, og i Mørkningen gik han og Medhjælperen ud for selv at fange Ildere.

En Aften saa de et sort Dyr løbe foran dem. Medhjælperen sagde: »Der løber en Kat.« »Hur, hur, hur?« spørger Gaj. »Der, der, der!« svarer Medhjælperen. »Nej, nej, nej,« siger Gaj ivrigt, »slaa, slaa, Broer! De æ Dørenslaamæ æ Ilder. Wi dejler er aj (deler det), du for æ Krop, aa æ for æ Skind, saa er det ligelig deld, bette Broer! Wi gaar i Maaer (Morgen) Awten ijen.« — Den Deling vilde Medhjælperen dog ikke gaa med til — og imens slap Dyret bort. —

Der var ogsaa nogle, der gik omkring og solgte Hornskeer og andre Smaating, som de selv havde lavet. — Der kom Fyn-

boer, som solgte Træskeer og handlede med Humle, som de sagde, at deres Kone havde brygget paa tre Gange. — Nogle Handelsmænd solgte Barometre og Termometre, andre solgte »Gigtstaal« (Hesteskomagneter); man hængte dem i tynde Snore om Halsen mod Gigt. Andre Kræmmere kom med Gigt-ringe til Fingrene, Voltakors, franske Lotterisedler, Billeder af Jesu Liv fra hans Fødsel til hans Himmelfart, Himmelsbreve, Lykkkort, Bøger o. s. v. Om Vinteren gik der næsten ikke en Dag, uden at der kom saadanne omstrefjende Handelsmænd. Der var ogsaa fremmede, der gik omkring og spaæde.

En sjældnen Gang kunde det hænde, at et Barn kom med til Marked i Lemvig. Det morsomste var et, der holdtes i Høslætten, og som kaldtes Skrannimarked, fordi der paa det var saa meget Gøgl. Men det indtraf paa en Tid, da alle havde travlt med Høbjærgningen, og de fleste Karle var ude at fiske nede mellem Limfjordslandene. Det skete dog, at der var nogle Piger, der gik til Marked, naar de f. Eks. vilde købe et Par Sko eller andre Fornødenheder; thi den Dag var alle saadanne Ting bedre Køb end ellers, fordi der kom Markeds-Skomagere og andre Haandværkere og Handlende fra andre Byer, endogsaa helt ude fra Ribe. De opstillede deres Telle paa Torvet omkring Kirken. — Der kom navnlig mange fremmede Bagere og solgte en Mængde Honningkager, Kagemænd og Kagekoner, Hjærter og flere andre Slags. De var prydede med Vers, Blomster og Forgyldning. Versene kunde indeholde Tankesprog, gode Leveregler eller Hentydninger til Kærlighedslykke, f. Eks.:

Al Livets Lyst er flygtigt Spil,
dets Sorg er ligesaa.
Men det, som hører Aanden til,
kan evigt ej forgaa.

Et roligt Sind og Nøjsomhed
det er det bedste, som jeg ved.
Og har du det og Hjærtefred,
saa har du nok for Evighed.

Gid enhver af dine Dage
 bringe dig al mulig Fryd,
 og en yndig Ægtemage
 lønne dig din sjældne Dyd!

Saadanne Kager tog man med hjem fra Markedet og brugte som Markedsgaver til dem, der ikke havde været saa lykkelige som en selv.

Nede ved Havnen var alt Gøgl opstillet. Der var en And, som havde fire Ben (de to sad paa Ryggen); en Kalv med to Hoveder (men Kalven var død); en Slangetæmmerske, der lod Slangen løbe rundt om sin Hals; en Dame, som vendte og drejede sig, men saa ud, som hun ikke havde andet end Overkrop; Verdens største Dame (men hun blev afsløret med samt sine Stylder) og en Menneskeæder, der ruskede vildt i Jærnstængerne i Buret, hvor han var indespærret, og aad raat Kød (han blev snart efter genkendt som en Skomager fra Holstebro). Der var Terningspil, Lotterispil og Keglespil om Gevinster, og der var Kraftprøver; Silhuetklippere lod Saksen spille og gjorde glimrende Forretning; Taskenspillere udførte de utroligste Kunster, de aad gloende Blaar og brændende Bændler; Ting, man grangivelig saa med egne Øjne, fik de pludselig til at forsvinde og dukke frem igen; de stødte Ure i Mortere og satte dem sammen igen. For de kunde jo hverre Syn (fordreje Synsindtrykket).

Der gik ganske vist Sagn om, at det ikke var alles Syn, de havde Magt over; der fortælles, at en Gang stod saadan en Gøgler og gjorde sine Kunster; da kom der en Pige fra Marken med en Bunke Kløver i sit Forklæde. Hun stod en Stund og saa paa, hvor Tilskuerne morede sig; saa sagde hun: »Det er da ikke noget at le ad, det han laver; der er jo ikke noget mærkeligt ved det.« Da Bajadsen hørte det, gik han straks hen til hende og købte alt, hvad hun havde i sit Forklæde. Siden saa hun ikke mere end de andre. Der havde være et Firkløver i hendes Forklæde. —

Karusel og Luftgynge havde deres store og fornøjede Publikum.

Vi Harboørepiger var meget sky og tilbageholdne, naar vi kom blandt saa mange fremmede, som der var paa et Mar-

ked. Engang var vi nogle Piger, som blev enige om at gaa til Marked. Vi lavede nogle Stykker Smørrebrød og kom i en lille Spaankurv, som vi havde købt af nogle svenske Piger, der gik om og solgte den Slags. Denne Mellemmad tog vi med til Lemvig og gik ind til en Ølbrygger, som paa Markedsdage solgte Kaffe. Her spiste vi Maden og købte os en Kop Kaffe til. Derpaa gik vi omkring og saa paa alt; vi kom ogsaa om ved Dansestuerne og hørte paa Musikken og saa paa Dansen der; men vi turde ikke gaa derind; for vi kendte aldrig et Menneske af dem, der var derinde. Paa hele Turen holdt vi stadig i hinandens Arm og turde ikke gaa fra hinanden. Der kom nogle Karle hen til os og spurgte, om vi ikke vilde have en Karuseltur. Vi sagde nej Tak, vi turde ikke, og vi gik hjem før Aften.

AARETS HØJTIDER.

HVOR travlt man havde med Fisk og med Uld, maatte man sørge for, at intet blev forsømt af Forberedelserne til Julen. Aaret er aldrig saa langt, Juleaften er der lige trangt (travlt). De fleste slagtede et Svin en fjorten Dage før Jul. De lavede Sylte af Hovedet: kogte det, lagde Kødet i en Krukke, hældte Eddike ovenpaa og lagde Presse derpaa. Noget af Flæsket kogte de hen i Surt (halvt Eddike og halvt Vand) med Peber, Nilliker, Ingefær, Allehaande og lidt Laurbærblade; det blev hældt i en Rødgryde (Lergryde), storknedes med Fedt og sattes hen paa et koldt Sted. Saa havde man noget at tage af, naar man havde Brug for det.

»Julen skal have alting«, sagdes der. Hvem der slagtede et Faar en otte Dages Tid før Jul, kogte en hel Del af det ferskt hen, saa det kunde bruges som ferskt Kød i Julen. Man kogte det, men ikke helt mørt, med et Stykke Ingefær og nogle Peberkorn og hældte det kogende i en Rødgryde med saa meget Faaretalg, at det kunde lukke sig over Kødet. Sammen med det blev kogt noget af hver Slags Pølse, som skulde bruges i Julen. Børnene hjalp deres Moder med alle Forberedelser, ogsaa med at støbe Lys, og det maatte endelig gøres, for ellers havde de jo ingen anden Belysning i Julen end Tranlampen, — og det var alt for fattigt.

Dagen før Lille-Juleaften blev Fjerkræet slagtet. Al Omraskning (Kraase, Lever, Hjærte, Hals og Hoved, Vinger og Ben) blev Lille-Juleaften kogt til Suppe. Saltet og røget Kød og Pølse blev samme Dag kogt til Sulefadet (nogle kaldte det: Gammelmadsfad, andre: Gammelmandsfad) og pyntet som bedst; det brugtes til at sætte paa Bordet, naar der kom fremmede i Julen.

Man bryggede i god Tid Øl, saa man havde nogle friske Gær til Bagningen.

Før Jul havde man ogsaa Stovvask; de fleste kalkede i Stuerne til Jul, — alt var det Kvindernes Bestilling — og gjorde rent i alle Kroge. Men navnlig var Julebagningen et stort Arbejde; den varede i flere Dage. Ovnene skulde ildes varm flere Gange; man bagte, saa man havde Brød af alle Slags til efter Kyndelmisse (2den Februar) — baade fint og groft, smaat og stort. Der bagtes bl. a. ogsaa nogle runde Kager, der kaldtes Fastelavnskager, fordi de skulde gemmes til Fastelavn (blev Brødet muldent, bagte man det om). Der blev bagt en Mængde Kavringer, Kringler og Struder; de kunde ogsaa let holde sig til Fastelavn. En Del af Kavringerne blev skaaret over og lavet til Tvebakker. -- Navnlig ved Tilvirkningen af Pebernødder var Børnene meget ivrige til at hjælpe med. Moder gav os, hvad vi skulde bruge dertil: Mel, Sirup, lidt Ingefær og lidt Kanel og Peber, Potaske, Kærnemælk og lidt Sødmælk. Saa stod vi og æltede det, trillede det i lange Strimler som til Kringler, skar Dejen i smaa Firkanter og stillede dem paa Pladerne, og saa satte Moder dem i Ovnene. Konger var nogle »Nødder«, som var fire Gange saa store; til dem brugtes Mel, Smør, Sukker, Æg, Fløde, lidt Kardemomme og Muskatblomme samt Hjortetaksalt; de blev kogte i Fedt.

Og midt i alle Tings Travlhed kunde det træffe, at man i flere Dage havde Sypiger, som sinkede Arbejdet. Der skulde ikke alene sys nyt Tøj; gammelt Tøj skulde sprækkes op og sys om, saa »det kunde blive som nyt« og bruges til at gaa i »til daglig« i Julen. Det hed: det skal sprækkes op og vendes, op og ned, ud og ind, for æ bag, — saa er det ny Klæder lige saa længe igen. De gode hjemmegjorte Varer kunde blive pæne om Vinteren til at spare paa det ny med. Og det var baade Børns, Kvinders og Mænds Tøj, der blev »vendt til Jul«. Tøjet blev syet saa stort og fuldkomment til Børnene, at de ikke voksede fra det.

Gamle og fattige Folk gik omkring og tiggede til Jul; enhver gav dem noget af det, de selv havde tillavet til Julen. Ogsaa fra andre Sogne i Herredet kom fattige til Harboøre og tiggede til Jul, saaledes fra Tørring og Lomborg.

Vi skurede ikke Gulvene hver Uge; men til Julen skulde alt være fint, om det saa var i Skorstenen. Alt hvad der hang til Røgning, Flæsk, Kød eller Fisk, blev taget ned af Skorstenen; den blev fejjet, og der blev strøet friskt, hvidt Havsand.

Naar alle andre Forberedelser var truffet, kom Børnene af alt deres Tøj og blev vasket i en Balje Vand; naar de saa havde faaet helt rent Tøj paa, gik de ind i Dagligstuen og satte sig ved Bordet, til Mand og Kone ogsaa havde faaet sig vasket og var blevet færdige til at komme ind. — Det var endnu ikke helt mørkt; men Konen havde taget de fint pudsede Messing-Lysetager tillige med Lysesaksen ned fra Hyl- den og havde sat de tykke Lys i, som hun havde støbt til Juleaften. Endnu var de ikke tændt, og Konen maatte denne Aften slet ikke tænde Lysene paa Bordet. — I Mørk- ningen skulde de have en lille Mellemmad; Konen frembar nogle Kavringer, der var skaaret igennem, smurt med Smør og belagt med Sul fra Afpudsningen af Gammelmadsfadet d. v. s. Smaastykker, der var fremkommet ved, at Sværen blev flaaet af Flæsket, Traaden trukket ud af Rullepølsen og Rullepølsens Ender afglattet, ligesom Fremspring paa andet Kød blev skaaret af, saa at det kunde være jævnt omkring. Dertil blev der fremsat varmt Øl, som var sødet med Sirup, maaske ogsaa med en Kende Fløde i. De fleste Fiskere havde ingen Køer selv, og købe Mælk og Fløde brugtes ikke; men de, som ikke selv havde Mælk, gik hen og fik noget hos dem, som havde; i Juletiden fik de de fleste Steder sød Mælk, som de saa selv kunde tage Fløde af.

Endnu havde Konen travlt i Køkkenet for at blive helt færdig med Maden. Den første Ret maatte staa paa Bordet, før de to tykke Lys i Stagerne paa Bordet tændtes. Disse Lys stod lige ved Siden af hinanden paa den øvre Bordende; Fader sagde, at det havde ogsaa været Skik i hans Fødehjem saa langt tilbage, som han kunde huske. Et tyndere Lys havde vi staaende tændt paa den nederste Bordende; det skulde være halvmørkt, til de tykke Lys blev tændt. Mens Moder syslede med at sætte den første Ret paa Bordet, satte Fader sig for Bordenden og sagde: »Kom nu her hen og sæt jer paa jer Plads, Børn. — Og er du ikke færdig til, at vi

kan begynde, Gjertrud Marie?« spurgte han Moder, »Børnene venter jo efter, at Lysene skal blive tændt.« Vi satte os saa alle paa Plads, de to største Børn paa Bænken og Moder med det mindste Barn paa Skamlen, med de Ord, som vi altid udtalte, naar vi satte os for at spise: »Jesus, kom til Mad og Bords med os!« — Saa rejste Fader sig op og sagde dæmpet, mens han tændte Lysene: »Gud Fader, Søn og Helligaand!« Derpaa satte han sig ned; vi Børn jublede ved at se Lysene tændt; men Moder sagde: »Vær nu stille, Børn, og luk jere Hænder pænt sammen, mens vi beder«. Saa bad vi de almindelige Bordbønner: »I Jesu Navn gaar vi til Bords« og »Vor Disk og Dug er alt bered«. Og derpaa sagde Fader og Moder: »Saa spiser vi i Jesu Navn.«

Retterne til Juleaftens-Nætter hos Fiskerfamilier var i Regelen: Grød med sødt Øl til, fersk Fisk med Kartofler og Sennepssovs og bagefter Sødsuppe. — Naar Gæssene var dyre, solgte vi vore Gæs allesammen saa nær som Tillægsgæssene; ellers kunde det ske, at vi fik en Gaas Juleaften; men om ogsaa vi fik stegt Gaas, vilde Fader alligevel have Fisk paa Bordet, og helst noget af hver Slags, han fiskede Aaret rundt. Det maatte ikke være Tørfisk; Fiskene skulde være let saltede og blødes ud, naar de skulde bruges, — for saa vidt de ikke kunde faas helt ferske; naar de var paa Havet nogle faa Dage før Jul, og det var Frostvejr, kunde Fiskene sagtens holde sig, saa vi kunde spise dem helt ferske til Juleaftens-Nætter.

Efter Maden sang vi »Vort Maaltid vi vil slutte nu og folde vore Hænder«; vi gik fra Bordet med de Ord, vi altid brugte, naar vi rejste os efter Spisning: »Gud ske Lov og Tak for alle hans gode Gaver!« og saa kyssede vi vor Fader og Moder og sagde: »Tak for Mad!«

Man maatte ikke slukke Lysene eller tage dem af Bordet Juleaften, for saa skulde man snart dø.

Vi sang i mit Hjem Julesalmer og bad og læste hele Aftenen; de Bøger, vi tog frem af Hylden for at læse i eller synge efter, skulde den Aften alle være gudelige Bøger, og vi skulde lægge dem pænt paa Plads igen, naar vi ikke brugte dem mer. Hos os spillede vi aldrig Kort Juleaften; men det gjorde mange paa Harboøre, dog ikke om Penge.

Et Par Timer efter Aftensmaden fik vi Kaffe og hjemmebagt Hvedebrød; vi maatte den Aften faa saa meget, vi lystede, og af hvad Slags vi vilde; men det var ikke store Ting, vi orkede.

Juleaften skulde enhver blive hjemme, og ingen maatte gaa til Naboerne. Jeg husker dog en Juleaften, der kom en af vore Naboer og bad om lidt Fløde til deres Kaffe; vi var bange for, at en skulde dø enten til os eller til dem; men der skete hverken dette eller noget andet usædvanligt for os det Aar.

Julemorgen sang mine Forældre Salmen »Af Højheden op-runden er en Morgenstjerne klar og skær«.

Første Juledag skulde helst alle voksne Mænd til Kirke og ofre til Præsten og Degnen. Nogle Dage før Jul havde Degnen sendt Offersedler med Skolebørnene hjem, blaa til Præstens Offer og hvide til Degnens. Naar Børnene havde Offersedler med til Naboens, fik de en Forsmag paa Julen i Form af Æbler, Pebernødder og Godter som Tak for Ulejligheden.

Harboøres Fiskere var til enhver Tid gæstfri Folk; men i Julen fik alle Fremmede, som kom, alt hvad de kunde spise og drikke, og vilde de blive om Natten, blev der lavet Fest for dem om Aftenen. Især til Langerhuse kom der mange Fremmede i Juledagene; det laa jo paa Vejen til Kirken for dem, der havde gaaet baade een og to Mil fra Knopper, Rønland, Sønder- og Nørrelanger, ja om det saa var fra Tyborøn; det var meget besværligere for Tyborønboerne at tage til Agger Kirke, som de hørte til, end til Harboøre. — Naar disse Kirkegængere havde gaaet saa lange Veje, kunde de godt trænge baade til Spise og Drikke. Saa kom Gammelmadsfadet paa Bordet med Kød, Flæsk, Pølser og røget Faarelaar. Grisesylte maatte heller ikke fattes paa Bordet. Dertil blev der fremsat Hvidkaal, der blev stuvet op og varmet; i Mangel af Hvidkaal brugtes Grønkaal.

I hvert Fald fra Stefens Dag (2den Juledag) havde man hver Dag Huset fuldt af fremmede, naar man ikke selv var ude; 14 Dage — til Helligtrekongers Dag — varede den egentlige Juletid; men det hed sig ellers — og tit med rette — at først til Kjørmus (2den Februar) kommer Knud og genner Julen ud. Der blev ogsaa sagt: »Det er Helligdage til Helligtrekonger og Halvhelligdage til Paaske.« — Anden Juledag var

der flest unge Mennesker i Kirke; de unge fra de forskellige Byer taltes da ved om, hvordan de vilde tilbringe Julen.

I mange Aar kom en Mand fra Lomborg, der hed Dokkedal, til Harboøre mellem Jul og Helligtrekonger. Oprindeligt var han Smed. Han havde lavet sig en Julestjerne, som han gik om med fra Hus til Hus, og hvor der var Gilde, blev Dokkedal gerne budt med for Børnenes Skyld. Paa en Stang saa høj som ham selv havde han sat Lister og Papstrimler paa Kryds og tværs, saa det dannede en ottekantet Stjerne saa stor som et halvt Bord; inde i dens Hulhed brændte der et Lys, og uden paa var der klistret Billeder, der forestillede Jesu Liv, fra hans Fødsel til hans Opstandelse; der var Josef og Marie paa Vej til Betlehem og Hyrderne paa Marken, de hellige tre Konger, Flugten til Ægypten o. s. v.

Naar Dokkedal stod i Stuen og holdt Stjernen saa højt, som Loftet tillod, mens han drejede den rundt paa dens Aksel, saa alle Billeder efterhaanden kunde blive rigtig belyste, var der Højtid og Glæde blandt Børneflokket, der stimlede om ham. De fulgte ham fra Sted til Sted, og overalt, hvor han kom, sang han dejlige Julesalmer, og de, som ikke stod i Salmebogen, skrev vi op efter ham og sang dem med, saa vi snart kunde baade Ord og Tone. Børnene tiggede mange Firskilinger af deres Forældre og gav Dokkedal.

Blandt hans Sange var en af dem, der gjorde størst Lykke, denne:

O Stjerne, hav Tak, vor ledende Ven
imellem de vildsomme Veje.
Alt Hytten vi se; nu kender vi den;
Lyksalighed monne vi eje.
Med Glæde vi træde
herind i det fattige Hus.

Hver Gang han havde sunget et Vers, pegede han paa Stjernen med sin Stok og forklarede et nyt Billede for Børnene.

Fjerde Juledags Aften holdtes et stort Gilde, Skibbudøl [sgibbåj-l]; det holdtes og bekostedes af Skibsejerne. — Erik Thudborg havde tre Havskibe, hvert med 10 Mand, og et med

seks. Alle disse Fiskere med Koner og Børn og gamle Folk skulde med til Skibbojel. Og alle mødte, om ogsaa der var Sne og Kvadder (Issjap) til Knæene. Man tog tørre Strømper og Sko med; hvem der ikke havde Sko, kunde bruge Galosjer fra strandede Skibe til Balsko. Det var et almindeligt Syn at se unge Piger komme vadende til Gilde i deres Faders eller Brødres store Træskostøvler; Smaabørn blev baaret hele Vejen af deres Forældre.

Min Fader hørte til et af Erik Thudborgs Baadelav, og derfor var jeg med Aar efter Aar. — Alle var indbudte til Middagsmad Kl. 3—4. Naar vi traadte ind, sagde vi »Godaften og en glædelig Jul!« Og der blev svaret: »Tak, og dig selv det samme!« Erik Thudborg og hans Kone stod tæt inden for Døren, hver med en Bakke i Haanden; paa den ene var der Smaakager, og paa den anden var der Glas og Flasker med sød Drik til Kvinderne og Brændevin til Mændene. Hver skulde drikke en Snaps straks, »for ikke at blive forkølet«, som det hed. Først derefter gik alle ind i en anden Stue for at tage Tøjet af. Det skyndte de sig med, da de vidste, at der stod Tallerkener fulde af Hvedekavringer med Smør paa og Kander med varmt sødt Øl paa Bordene og ventede efter dem. Man behøvede ikke at byde hver enkelt til Bords, da de fleste kendte deres Plads fra det ene Aar til det andet.

En Times Tid senere blev Middagsmaden sat paa Bordene; først kom der kogt grønsaltet Torsk og Hvilling med Sennepssovs og Kartofler, saa kom der Risengrød, kogt med nymalket Mælk og Æg, overhældt med Sirup og Kanel, og med en stor Klump Smør i et Kors, som var dannet midt i Grødfadet. Derefter blev der fremsat Okse- og Flækesteg, stegte Høns, Ænder og Gæs, med tilhørende forskellige Slags Sovs, Peberrodssovs og Sødsovs, og dertil Rødbeder, og endelig hvid Langkaal, kogt i sød Mælk og Smør, med Sirup og Kanel paa, eller i Stedet for Langkaal: Sødsuppe med Boller, Svedsker og Rosiner i. Erik Thudborg og hans Kone skulde nok passe, at der var rigeligt paa Bordet af alle Slags.

Men før man begyndte at spise, læstes Bordbønnen, der lød saaledes:

I Jesu Navn gaar vi til Bord
at spise og drikke paa dit Ord,
dig, Gud, til Ære og os til Gavn, —
saa faar vi Mad i Jesu Navn.

Vor Disk og Dug er alt bered.
O, Gud, for din Barmhjærtighed
velsign du disse Gaver saa,
at vi kan Kraft og Styrke faa.
Gud, mæt enhver, som hungrig er
og Suk for Brød til Himlen bær.

Giv Fred og Frugtbarhed om Land,
giv Næring ud af Land og Vand;
fri os fra Krig og Hungersnød,
fra Pest og fra den bratte Død.

Gud, vær vor Gæst; Gud, vær os næst;
giv os den Del, os tjener bedst, —
for Jesu haarde Døds og Pines Skyld. Amen.
Velsign os, Gud Fader, velsign os, Guds Søn,
velsign os, Gud den Hellig-Aand.

Herrens Naade, Lykke og Velsignelse være og forblive over
os fra nu af og indtil evig Tid. Amen.

Derpaa blev der sunget en Bordsalme og en Julesalme,
hvortil Musikanterne spillede, og saa blev der sagt: »Saa spiser
vi i Jesu Navn.«

Naar der var læst og sunget til Bords, var alle paa deres
Plads, og Spisningen begyndte. Naar alle havde spist efter
Behag af Fisk og Grød, sattes Stegen frem. Vel vidste alle fra
det ene Aar til det andet, hvem der skulde skære for ved de
forskellige Borde. Og de Koner, der sad paa de dertil bestemte
Pladser, vidste nok, at det var den højeste Ære, der kunde
vises dem; men alligevel skubbete de Stegefadene fra sig
med en forstilt Mine; efter gammel Skik vilde de nødes til
at skære for, og derfor blev der en Skubben frem og tilbage
med Fadene. —

Engang var der en Spillemand, som ogsaa var en Spilop-
mager — Ole Thøgersen hed han. — Han løb fra den Stue,
hvor Mændene sad, ind i en anden Stue, hvor Kvinderne sad

og trættes om Forskæringen, tog Stegefadet og sagde: »Nu skal I ikke skændes om det længer. Jeg har gaaet to Mil i to Timer; jeg er sulten.« Uden at fortrække en Mine ved al den Skæmt og Latter, der blev, gik han med Fadet ind paa sin Plads, skar sig en Tallerken Sul af, løb ind til Kvinderne og satte Stegefadet paa dets Plads igen, idet han sagde: »Tak skal I ha, lille Piger, nu skal I ha Tak for mig! — Aa se, hvor de gaber! de er saamænd sultne endnu allesammen, — lad mig komme til!« »Pas du dig selv,« sagde Konen, som skulde skære Stegen i Stykker, »du kan faa en Dram, vil du have en, og saa kan du gaa ind paa din Plads igen og gi dig til at æde; det er jo dig, der er saa sulten.« Dermed tog hun Glas og Flaske, der stod i Vinduet; men en Snor, som hang paa Væggen, bandt hun i Hast om Glassets Fod. Hun skænkede i Glasset og sagde: »Væsgo, Wolle!« Med tilsyneladende Begærlighed førte han Glasset til Munden og løb sin Vej, mens Konen trak i den anden Ende af Snoren. — Saadan Optrin vakte Morskab over hele Forsamlingen. Spisningen gik med Liv og Lystighed. Musikanterne spillede mellem Retterne, og der blev sunget.

Naar Spisningen var endt, blev der læst og sunget fra Borde:

Hav Tak, o Gud, vor Skabermænd,
for Næring ud af Land og Vand!
Hav Tak for rette Livsens Brød,
som Jesus fortjente os med sin Død.
Hav Tak, o Gud miskundelig,
for Mad og Drikke rundelig,
for dine Gaver allesammen.
Gud bespis vore Sjæle i Himmerig, Amen!

Velsign vort Hus, velsign vort Bord,
velsign den hele arme Jord!
Velsign os med din egen Haand,
Gud Fader, Søn og Hellig-Aand!

Herrens Naade, Lykke og Velsignelse være og forblive over os fra nu af og indtil evig Tid. Amen.

Gud ske evig Ære, Lov og Pris og Tak for alle hans gode Gaver i Jesu Christi Navn. Amen.

Endelig blev der sunget en Bord-, en Jule- og en Søndags-salme.

Imens der blev sunget og takket for Mad, blev der i Hast ryddet ud af Dansestuen, som ogsaa havde været i Brug til Spisningen. Og saa begyndte Dansen. I andre Stuer blev tre lange Borde besat hvert med fire dybe Tallerkener, topfulde af Pebernødder og »Konger«, og øverst paa hver Tallerken laa fire Æbler med røde Kinder. Disse Godter var beregnede til Gamle og Børn, som ikke dansede, men spillede Kort; de slog sig sammen fire og fire om hver Tallerken og spillede »Hundrede og een;« det var det sædvanlige Kortspil i Julen.

Omtrent for hver Time gik et Par Opvartningsfolk omkring i Dansesalen og trakterede med hjemmebagte Smaakager og Vin. Det var dem strengt forbudt at gaa forbi nogen uden at byde; der var da nogle, der morede sig selv og andre med at stille sig flere Gange foran Opvarteren, og saa bad de en anden om at drikke det halve af deres Glas, »for nu var deres Tænder blevet saa gode, at de kunde bide Snapsen midt over.« Musikanterne skulde drikke haade først og sidst. — Paa hvert Bord i Stuerne stod der altid en Bakke med afskaaret Smørrebrød og Kavringer med Paalæg, tillige med en Flaske Brændevin, og et stort Krus fuldt af Øl stod paa hver Bordende. — Musikanterne havde altid en Flaske Brændevin og Smaakager staaende paa en Bakke i deres Nærhed. Saa snart der kom en hen til dem og gav Spillemandspenge, maatte han ikke gaa, før han »fik Kvitteringen med;« det var en Snaps og en Kage.

Kl. 9—10 sattes Kaffen frem paa to Borde; men da kun en Del af Gæsterne kunde faa Plads der paa een Gang, indtoges den i flere Hold. Til Kaffen var der Julekage, Søsterkage, Sandkage, Lagkage, Butterdejskringler og forskellige Slags Smaakager. Bagefter fik Mandfolkene en Bolle afbrændt Punsj, saa meget de vilde drikke. Mænd, der ellers ikke drak Spiritus, blev presset til at drikke Punsj denne Aften. Naar de drak »Bollepunsj,« sang de:

Vor Skaal skal være
 Vor Vært og Værtinde til Ære.
 Og Skam for dem, som ikke
 De ærværdiges Skaal vil drikke.

De skal leve, de skal leve, de skal leve! Et højt Hurra!
 Hurra, Hurra, Hurra; Hurra, Hurra, Hurra!
 De skal leve, de skal leve! Et højt Hurra!
 Hurra, Hurra, den Skaal var brav.
 Drik den af!

De udbragte ogsaa en Skaal og et Leve for Kogekonen, som havde lavet Maden. Enkelte fik en lille »Snisser« paa, men dog ikke mere end, at de blev morsommere derved, og saa var de først rigtig oplagt til at danse og til at presse Dansen, saa det ene Par dansede forbi det andet. Det almindelige var at danse østenom; men naar det rigtig gik løs med Dansen, dansede vi vestenom; man kunde ogsaa først danse østenom og saa dreje og danse indenom. Dansen tog da meget mer paa Kræfterne end sædvanlig, og Pigerne var nødte til en Gang imellem at stjæle sig ud af Dansestuen for at hvile lidt. Undertiden gik 3—4 Piger op i et Gæsteværelse og lagde sig paa Sengene; men da de var de bedste Dansere, blev de snart savnet, og derfor skulde de findes. Nogle af Karlene og Pigerne drog da ud for at lede efter dem, og fandt de dem endelig, anbragte de sig tit alle paa Senge og Stole og faldt i Søvn af Træthed, indtil der paa ny kom flere til, til sidst endogsaa Musikken. Saa stillede en Musikanter sig i Spidsen, og klimprende paa Violinen, som han bar op mod Skulderen, marcherede han foran hele Flokken, der fulgte ham Par om Par med hinanden under Armen, ind i Dansestuen, hvor de saa tog fat paa en ny Wejstenom. Det var alle til Morskab og ingen til Forargelse.

Naar de gamle havde faaet deres Kaffe, og de Unge skulde til Kaffebordene, skulde de gamle ind i Dansestuen og »have deres Fødder varmet«. Gamle Mænd og Kvinder kunde endnu danse smukt; i Førstningen blev de lidt svimle og kunde ikke rigtig tumle Benene; men Svimmelheden forsvandt lige saa hurtigt, som den kom, saa snart der rigtig kom Trit i de gamle Ben, og saa kunde de endnu tage en gammeldags Syvspring og en Tremandsril og en Svejtrit vestenom, næsten smukkere end de unge; men de blev jo snarere trætte. Polonæse var ogsaa en meget yndet Dans, især vestenom.

Kortspil om Penge var den Gang en stor Sjældenhed blandt Fiskere paa Harboøre; det allerhøjeste Kortspil blandt dem var »tre Kort paa tre Hvid« eller »15 Streger«. Om Vinteren spilledes der noget Kort, men sædvanligvis kun om Nødder eller Æbler; i Almindelighed var de mere oplagte til at danse; Vinteren var streng, Ildebrændeålet var sparsomt, og Fødderne blev tit kolde; da var det godt at faa dem varmet ved en Dans.

Kl. 12—1 blev Sulefadene sat frem tilligemed Ost, afskaaret Brød og Smør; Kander fulde af varmt sødt Øl og en Bakke med Kopper stilledes paa Bordet, saa alle kunde forsyne sig, som de havde Lyst. Gamle Folk og Børn, som ikke dansede ret meget, men sad og spillede Kort, satte især Pris paa det varme Øl; Folk gik jo stadig ud og ind og glemte at lukke Dørene efter sig, saa de, der sad stille, kunde nok trænge til noget varrende.

Kl. 3—4 spistes Frokost; den bestod af Resterne af Høns, Ænder og Gæs, der var opvarmede i den tiloversblevne Sovs; dertil spistes Kartoffler opkogte i sød Mælk og Smør, og derefter sattes Ost og afskaaret Paalæg tilligemed The paa Bordet.

Henad Morgenstunden begyndte de Gamle at snakke om at gaa hjem; men de maatte ikke gaa, før de havde spist deres Davre, opstuvet Fisk og Kartoffler samt kold Risengrød med sødt Øl. Naar Børnene skulde hjem, fik de Lommerne fulde af Nødder og Smaakager og et Æble i deres Haand; saa kyssede de Erik Thudborgs Kone og Kogekonen, og Smaabørn kyssede ogsaa Erik Thudborg og sagde pænt Farvel og mange Tak.

De ugifte og unge Mænd og Koner holdt endnu ud en Tid; det sidste Traktement til dem var Kaffe og Julekage, og derefter tog de den allersidste Dans.

Om Morgenens, naar de drak de sidste Punser, sang de — og Spille mændene spillede dertil:

»Vort Gilde er til Ende,
og vi er vores Selskab kvit.
Vi os hos dem indfinde,
naar de tilbyder os.

Vi takker dem kærlig og glemmer dem ej,
de laante os Hus, da de andre sagde nej.
Gud, lad dem længe leve og gaa paa Dydens Vej.◊

Jeg husker, Wolle Tøgersen sang den uden for Døren, naar Selskabet gik hjem.

Alle Deltagere glædede sig til dette Gilde hele Aaret rundt.

Nyaarsaften var de fleste ude at skyde Nyaar ind. Kun enkelte havde Bøsser at skyde med. I Almindelighed brugte de at slaa Lergryder eller gamle Potteskaar paa Dørene. Naar en forsigtigt lukkede Salsdøren op og slog en Potte, halvfuld af Smaasten, ind med mægtigt Rabalder, stormede alle fra Stuen ud i Hælene paa hinanden for at finde Synderen, der straks var styrtet bort; men findes skulde han, og naar han var opdaget og greben, blev han baaret eller slæbt ind, om han ikke gik frivillig, og saa fik han Kaffe og Kage, og var det Mandfolk, fik de Punser.

I Almindelighed laasede man aldrig Dørene; men den Aften skulde man passe at sætte Skodden for Bagdøren; ellers kunde man ikke være vis paa at beholde sin Nadvergryde, der stod paa Ilden. Havde nogen taget den, morede man sig med, at en skulde vise igen for at opdage, hvor den var blevet af.

Til sidst endte alle i hver By paa eet Sted til Dans efter Sang og med Træsko paa.

Hellig tre Kongers Aften stilledes et Lys, som man selv havde støbt ved Lysestøbningen før Jul, paa Bordet. Det var tregrenet, og ved Grenenes Sammenføjning var der lidt Krudt. Børnene sad i voldsom Spænding og stirrede paa Lyset, indtil Krudtet havde gjort sin Virkning; mens det knaldede og spruttede til alle Sider, jublede Børnene: »Nu skyder vi Nyaar ind!«

Mellem Jul og Fastelavn skulde alle Skibe slæbes op i Bjærgene og hvælves; hvert Lav tog sig af sit Skib. Fra den Tid til Foraaret var Fiskene saa langt ude i Havet, at Fiskerne ikke kunde tage derud i deres lille, aabne Baad. — Samme Aften Baaden var hvælvet, holdt Skibsejeren Hvælvbudøl, Hvælbojel, for Mændene (da kom Koner og Børn ikke med). Det var i Regelen Skibsejeren, der sørgede for, at

Fiskene blev afsat paa Torvet i Lemvig eller omkring i Herredet. Naar æ Hvælbojel blev holdt, blev de sidste Penge delt og udleveret. Naar bortses fra, at Kvinder ikke var med til Hvælbojel, og at der derfor ikke dansedes, forløb dette Gilde paa lignende Maade som æ Skibbojel; der blev læst til Bords og sunget, der blev spist og drukket til Rigelighed, der blev passiareet, fortalt og spillet Kort om Pebernødder og Æbler o. s. v.

Fastelavns Søndag skulde man spise Flæsk og Kaal. »Ellers bliver man til Vildsvin,« hed det.

Fastelavns Mandag fik man hinanden til at »løbe Nar«, løbe med Limstangen. — Om Aftenen var der Fest med Sang og Dans og Lege; tit holdtes der Parrebal, hvor der betaltes 1 Specie (4 Kr.) for Parret, og derfor fik de Spise og Drikke hele Natten. I Kroen var der offentlig Dans. Undertiden var der mellem Jul og Fastelavn solgt Lotterisedler til 1 Mark Stykket, hvorpaa der kunde vindes et Ur eller en sølvbeslaet Pibe, en fin Kæp eller et Sjal, et Hovedvandsæg el. lign., og Fastelavns Mandag blev saa Numrene trukket i Kroen.

Hvert Aar var der en Del unge Mennesker fra Harboøre, der tog til Svinebojel i Tyborøn, det var et Gilde, som holdtes der hver Fastelavns Mandag. Der var Dans flere Steder i Byen. Og paa hver Mands Bord i hele Tyborøn By stod der et kogt Svinehoved med Tilbehør; ja, enkelte Steder stod der en hel Gris med Grønt i Munden; enhver kunde gaa til Bords og spise, som de havde Lyst. Det kostede ikke noget. Alle Steder kunde der købes Kaffe og Hvedebrød, Brændevin, Rom og Puns. Det skete flere Aar, at de Fremmede blev indesneet i Tyborøn; da levede de flot og frit, hvad Maden angik; men Brændevin og Puns skulde de betale. — Tyborønboerne kunde ogsaa blive indesneet paa Harboøre, naar de om Vinteren var deroppe til Kirke; — da kostede det slet ingen Ting for dem at være paa Harboøre i nogle Dage.

Aske-Onsdag skulde man passe paa, at man ikke fik en Pakke Aske at løbe med. Var man ude i Byen, skulde man vogte sig for at tage en Pakke eller et Kræmmerhus med hjem eller bringe det et andet Sted hen, om man end aldrig blev bedt saa mindeligt derom. Man kunde være vis paa, at Pakken indeholdt Aske, selv om den var aldrig saa pænt

svøbt ind i fint Papir eller Tøj. Jo finere Pakken var, des større Udsigt var der til, at man kom til at løbe til Nar med den.

I Vinterens Løb havde de unge ellers Morskab af at sende hinanden Gækkebreve, eller de »bandt« hinanden og holdt »Bindegilder«.

Harboøreboerne var som Brødre og Søstre; var der en Fremmed, som fornærmede eller forurettede en af dem, blev han Uvenner med dem alle. Der var Dans i Kroen 7—8 Gange om Aaret; var der saa en fremmed Karl, der dansede med en Harboøre-Pige flere Gange efter hinanden og holdt fast ved hende mellem Dansene, og kunde de andre se, at Pigen helst vilde være fri for ham, men gerne vilde undgaa at fornærme ham, da gik en Broder eller en Ven af Pigen hen og bød hende op til Dans, og vilde den fremmede da ikke godvillig slippe, men svarede med grove Ord eller lovede dem Lussinger, havde han straks alle Harboøre-Karlene om sig. De spurgte ham da, om han frivillig vilde forlade Stuen, ellers vilde de hjælpe ham ud. Karlen foretrak da næsten altid at gaa bort fra Kroen. Mellem Harboøre-Karlene indbyrdes var der sjælden eller aldrig Slagsmaal paa Kroen. Men fremmede maatte tage sig i Agt for at komme med Fornærmelser eller Paatrængenhed, for saa blev der straks Klammeri, der nemt gik over til Slagsmaal.

Mellem Harboøreboerne indbyrdes gik det fornøjeligt til, ogsaa paa Kroballerne. Karlene trakterede en Gang i Nattens Løb Pigerne med Kaffe og hjemmebagt Hvedebrød, og det traf sig ogsaa, at alle i Fællesskab fik sig en »afbrændt Bolle Puns«; det saa saa smukt ud, naar den stod og brændte, efter at den var sat paa Bordet. Med ganske enkelte Undtagelser har jeg aldrig kendt Drikkeri til Overnaal eller syndeligt Kortspil om Penge blandt indfødte Harboøreboere, — hverken i Kroen eller i Hjemmene. Men Dans var vor kæreste Adspredelse. Vi dansede ofte hjemme i vore smaa Stuer, i Almindelighed i Dagligstuen; kun til Gilder kom Storstuen i Brug. Naar Folk var gifte, gik de aldrig til Dans i Kroen; men hjemme og til Gilder kunde de godt være med.

I Vinterens Løb gav snart en, snart en anden af de Unge

et Bindegilde. En Karl eller en Pige sendte en anden af de Unge et Brev, hvori der f. Eks. kunde staa:

Jeftas Løfte til Herren.

Hvad lovede Jefta Herren, dersom han vilde give ham Sejren over Ammons Børn?

Du maa forklare mig Udfaldet deraf inden fire Dage eller give mig sammen med vore Venner Kaffe, Chokolade og Kage.

I modsat Fald giver jeg et Skrald.

Navnet.

(Skrald kaldte vi et Gilde med Dans).

Eller Bindebrevet kunde se saadan ud:

Jeg binder dig ikke med Baand eller Strikke, men med et Par Ord af vor Bibel, som du maa besvare inden otte Dage.

Jeg tager ikke mit Ord tilbage,
men fordrer Chokolade, Kaffe og Kage
sammen med nogle Venner,
som vi bægge kender.

Sig mig saa: Hvem blev foræret Johannes den Døbers Hoved paa et Fad til Morgengave og af hvem og hvorfor?

Nu er Klokkeren otte; Svarets Frist udløber bestemt om otte Dage.

Den tabende maatte jo saa give det omtalte Gilde.

I Fasten maatte man ikke danse. De, der var fra 10 til 18 Aar, gik til Overhøring i Kirken hveranden Søndag og hveranden Onsdag. Saa vor Lærer, at vi blev siddende inde i Kirkestolen, skulde han snart faa os hentet ud paa Gulvet, især dem af os, som var gode til at svare.

De Søndage og Onsdage i Fasten, vi ikke var til Kirke, skulde vi som Børn hjemme hos os læse Jesu Lidelseshistorie. — I Fasten skulde man gaa stille, være mørkt klædt og tænke paa, hvad Jesus havde lidt for os. Man skulde ogsaa leve tarveligt; al tørret, saltet og røget Fisk, Haj, Hvilling, Pig- og Sletskader, Søkokke, Torskehoveder, Sund og Mave, salt Sild, kort sagt alt hvad man havde til overs af Fisk fra hele Aaret, skulde da spises op. Dertil spistes Grød, Velling, Øllebrød, al Slags Mælkemad og Æg, alt tillavet paa forskel-

lige Maader, og altid saaledes at der kom to Retter til Middag ud deraf.

Efter Fasten begyndte Havfiskeriet igen.

Skærtorsdag spistes til Middag ni Slags Kaal, d. v. s. ni Slags grønne Urter. De plukkedes om Morgenen og kogtes sammen; de værgede mod Sygdom og alt Ondt hele Aaret igennem. Gang- og Sengeklæder blev baaret ud; det friede fra Møl og Lopper. Jeg husker en rigtig gammel Kone, som gik og bar sine Sengeklæder ud Skærtorsdag, til Trods for at det sneede. — Ud skulde de, sagde hun, om ogsaa det kun var kort Tid. — Det hed sig, at Lokke hver Skærtorsdag kom kørende i en Slæde, saa tungt belæsset med Lopper, at den gik i Stykker, og hvem der ikke havde flettet tre Snore til ham, beholdt Lopperne.

Langfredag var en alvorlig Højtidsdag uden særlige Skikke. Paaskelørdag om Aftenen fik man Sødgrød og blødkogte Æg. Paaske-Morgen stod alle op for at se Solen danse paa Himmelen. — Paaskedag skulde der — lige saa vel som Juledag og Pinsedag — ofres til Præst og Degn. Det var en af de Dage, de Gamle rigtig trak i Stads. Nu maatte alle igen se godt ud i Tøjet og fornøje sig. Anden Paaske-dag var der offentlig Bal i Kroen, og enkelte andre Steder var der ogsaa Dans. Det gjaldt at benytte Tiden; snart begyndte Foraarsfiskeriet, og saa varede det ikke længe, før en stor Del baade af Karlene og Pigerne drog bort for Sommeren.

I Foraarstiden blev Engene rensede for Tang og Flodskylling [flo:jsgylej]. Naar Flodvandet nemlig om Vinteren havde været højt oppe paa Engene, havde der hver Gang aflejret sig Tang, smaa Pinde, Faare- og Kogødning fra om Efter-aaret o. s. v. Denne Flodskylling kunde om Foraaret ligge paa Engene i store Strimler og Dynger. Det blev revet sammen og kørt bort. Tit fandt man dejlige Stykker Rav deri.

Det var en Glæde for Børnene, naar de i Pinsedagene fik nogle af disse Dynger at stikke Ild i; saa holdt de Pinsegilde ude paa Odderne eller Knopperengene. De havde Mad med hjemmefra og kogte Æg derude. Den Slags Fyrværkeri brugtes flere Steder paa Harboøre baade i Pinsen og »Skt. Hansdags Aften« (d. v. s. Aftenen før Skt. Hansdag).

LIVETS HØJTIDER.

DER er formodentlig lige saa mange Maader at fri paa, som der er Friere. Det var ikke ualmindeligt, at Forældre friede for deres Børn, eller at en Fremmed havde faaet Fuldmagt dertil. — De gamle fortalte, at Aggerboerne bejlede paa denne Maade:

- »Wed du, hwa di sejer om wi to?«
- »Di sejer, te wi ska ha hinajner.«
- »Aa æ di Hjætt' som mi Hjætt'« —
- »Saa krøjst i mi Haaend, se derr, se.«

Eller ogsaa sagde Bejleren: »Tøkkes du ett, te wo Baer (Børn) di ska wæ Sæskind?«

Paa Harboøre havde de unge jo mange Sammenkomster om Vinteren med Dans og anden Morskab. Saa kunde det godt falde en Karl ind i alles Paahør at sige: »Æ har tænkt o, om wi ett kund komm i Familli med hinanden og komin mej te hinandens Brullup og følles ad op for æ Præjst«. Men det var jo bare sagt for Løjer. Ellers var der Anledning nok til at bestemme, hvor de kunde træffes og tales ved i Løndom, hvis de gensidig elskede hinanden. — Det kunde godt vare Aar, før andre blev klar over, at der var noget afgjort imellem dem. Hvis Pigens Forældre blev opmærksomme paa den gensidige Tilbøjelighed og bød den unge Mand alt for tit hjem, især hvor de ingen Sønner havde, kom andre Folk snarest paa det rene dermed.

De unge kunde godt følges ad baade Nat og Dag og være som Brødre og Søstre, og de kunde ogsaa kysse hinanden til Godnat, uden at nogen tog Forargelse deraf. — Tit var

de hemmeligt forlovede, til de fik tjent saa meget, at de selv kunde bygge et Hus og blive selvstændige.

Den allersønneste Stund paa Dagen var Mørkningen; da samledes de unge en Times Tid et eller andet Sted og dansede, »for at varme deres Fødder«. Vi havde jo allesteder Bilægger-Kakkelovn, og Stuevarmen var sparsom. Hjemme hos os, hvor vi var tre Piger, var der tit saadan Mørkningsdans. Efter en Times Forløb kunde Moder sige: »Nu, Børn, nu skal I til jert Arbejde igen.« Saa kunde en Karl tage en af Pigerne og sætte paa sine Knæ og sige til Moder: »Ja, nu skal vi have hvilet os lidt. Synes du ikke det, Gjertrud Marie?« Og saa gjorde de andre Karle ligesaa. »Og saa skal vi følge alle Pigerne hjem.« »Det behøver vore Børn ikke at være med til,« sagde Moder, »I er nok alligevel!« »Ja, vi skal nok følge dem hjem igen,« sagde Karlene, og saa fik vi Lov at følge med.

Var det smukt stille Vejr med let Frost og Maaneskin, gik vi unge i Langerhuse tit en Tur til Havet og langs Stranden. Vi syntes, at det lød saa yndigt, naar vi i Takt til faste Fodtrin sang om Kap med Havets Brummen og Bølgerens Slag. Der kan være saa skønt ved Havet en Vinteraften, naar Sneen dækker Jorden og gnistrer mod Maanelyset. Da sang vi de Viser, som vi syntes var smukkeste:

Her har jeg nu min lille Ven.
Her vandrer jeg saa trygt
imellem Havets Bjerge,
naar vi en Gang faar bygt.

Eller: Venlige Aftenvind, bring du min Klage
hen til min Ven.

Eller: Jeg er født paa det gamle Danmarks Kyst,
hvor de stolte Skuder gaar.

Jo, der var saamænd Lejligheder nok, hvor Ungdommens Sværmeri kunde holdes vedlige, og hvor det afgørende Ord og det bindende Løfte kunde blive fremført.

Naar baade de unge Folk og Forældrene paa bægge Sider var blevet enige om, hvor og hvornaar Brylluppet skulde

holdes — i Reglen var det i Brudens Hjem — skulde der lyses til Ægteskab i Kirken. Fredagen før der skulde lyses første Gang, gik Brudens Fader og Brudgommens Fader (eller nærmeste mandlige Slægtning, hvor Faderen var død) til Præsten som Forlovare, og derefter blev der holdt et lille Gilde i Brudens Hjem.

Ægteskabet blev tillyst fra Prædikestolen tre Søndage efter hinanden; den anden Søndag skulde Brudeparret være i Kirken.

Brylluppet holdtes gerne en Fredag, og Tirsdagen før red Bedemanden ud for at indbyde Bryllupsgæsterne. Han havde i rige Hjem en flot opsadlet Hest, høj Silkehat paa Hovedet, Ridepisk i Haanden og Sølvsporer paa Støvlerne. Han maatte passe paa at forrette sit Ærinde rigtigt, især hvor nogen skulde bydes til at være Bestillingsfolk, Brudekoner eller Brudepiger. Folk vilde — under hans Fremsigelse af Indbydelsen — gerne faa ham til at forløbe sig for at faa noget at drille ham med. Han maatte ikke lade sig overtale til at sidde ned, før han havde sit Ærinde forrettet. I Reglen blev Folk indbudt til at være i Bryllupsgaarden, »saa længe de selv lystede«: »Der skal blive nok af Mad og Drikke, og Musikanterne, som er bestilt, skal nok hjælpe jer til at faa Tiden til at gaa rask og fornøjelig. Jeg skal ogsaa hilse, om I vil være saa venlige at følge med de nygifte til Kirke paa Søndag og gøre dem den Ære at følge med dem hjem og spise til Middag og more jer selv og andre saa godt, I formaar!«

Ved det første Bryllup, jeg kan huske, blev en Gaardmandsdatter gift med en Fisker fra Langerhuse. Min Moder var Kogekone, og hun var i Bryllupsgaarden otte Dage før Brylluppet. Der blev slagtet, brygget og bagt, før de rigtig kunde begynde at lave Gildet til. Hos Naboerne blev der laant Fade, Tallerkener, Ølkrus, Kopper, Kaffekander, Flødeskaale, Sukkerkopper, Saltkopper, Sovseskaale, Knive, Gasler, Messing-Lycestager med Saks, Karaffelflasker og Glas m. m.

Saa snart Gæsterne var budne, skulde Datteren eller Tjenestepigen fra hvert Sted til Bryllupsgaarden med æ Sæænd, en Gaas eller 2—3 Ænder, 2—3 Pund Smør, 1—2 Snese Æg eller nogle Høns, et røget Faarelaar eller en Skinke, et halvt eller et helt Lam — alt efter som Folk havde Raad til;

anden Brudegave blev ikke givet, undtagen naar nogle unge Mennesker gav Penge; det kaldtes Brudeskænk..

I Regelen var der indbudt 4—6—8 Brudepiger og lige saa mange Brudekoner. Brudekransen kunde laaues hos Modehandlerinden; man kunde ogsaa selv lave Myrtekrans. Bruden bestemte selv, hvem der skulde sætte den paa hendes Hoved; der brugtes hvidt Brudeslør, langt eller kort.

Spillemændene stod ude, til alle Bryllupsvogne var mødt i Gildesgaarden; de spillede et Stykke paa Klarinet for hver Vogn, der kom. Der var bestilt Hestepassere til at tage mod Vognene og passe Hestene i de Dage, Brylluppet varede.

Til det omtalte Bryllup var der 6 Ridende og 15—20 Vogne. De havde omtrent en Fjerdingvej til Kirken. De Ridende skulde af Sted, lidt før Vognene begyndte at køre. De skulde ride rask hele Tiden, to og to efter hinanden. De skulde vende om og komme imod Vognene tre Gange; det var dog tilstrækkeligt, naar de sidste Gang kunde faa vendt Hestene mod Vognene, før disse gjorde Holdt. — Før de naaede ud til Kirkevejen, maatte de ved nævnte Lejlighed ride ad hule Veje gennem løst Sand; blandt de Ridende var en lollandsk Skomager, som maaske aldrig havde siddet paa Hesteryg før. Vi var en Del Børn og ældre Folk forsamlede ud for vort Hus for at se Brudeskæren. Pludselig snublede Skomagerens Hest i et hult Vejspor og faldt, Rytteren styrtede til Jorden ved Siden af. Han fik dog snart baade sig selv og Hesten paa Benene igen og jagede afsted for at naa de andre Ryttere. Han viftede med sin Ridepisk og raabte til Hesten: »Herous, herous, du skal fylle,« mens Børnene skraalede Hurra for ham.

I de forreste Vogne til Kirken korte Musikken og Brudepigerne; saa kom Bruden og Brudekonerne i samme Vogn; næstefter kom Brudgommen og Forloverne i samme Vogn. Derefter de øvrige Vogne i Rækkefølge efter Familiens Rang og Stand. — Spillemændene spillede hele Vejen baade til og fra Kirke paa Klarinet.

Under Vielsen rejste alle sig op, og Forlovere og Brudekoner stod ud paa Kirkegulvet. — Efter Vielsen ofrede først Brud og Brudgom og derefter hele det øvrige Brudfølge, to og to gik de op til Alteret, en Mand og en Kone, en Karl

og en Pige sammen, efter Rang og Stand og som det var bestemt hjemmefra. Var der færre Kvinder end Mænd, fulgtes f. Eks. to og to af Kuskene ad op at ofre. — Under Ofringen blev der hele Tiden sunget Salmer.

For det meste var der baade ældre og yngre Folk (der ikke hørte til Bryllupsgæsterne) i Kirken at skue Bruden. Skolebørn fik Lov baade af deres Forældre og af Læreren, som var Degn og Kirkesanger, til at overvære Vielsen. Børnene skulde op i Stolene paa Loftet, og de maatte love at sidde stille. Paa Loftet kunde man se alt, hvad der foregik i Kirken. Man vilde bl. a. se, om Brudfolkene bar sig ret ad, om ikke de vendte sig til den forkerte Side, naar de gik ned igen, efter at de havde været oppe at ofre til Præsten og Degnen. Naar Folk i Almindelighed ofrede, skulde de først lægge Præstens Offer paa Alteret, saa dreje sig lidt til højre og lægge Degnens Offer paa et lille Bord, derpaa vende sig venstre om mod Præsten og endelig gaa ned i deres Stol; — Brudfolkene skulde derimod vende sig mod hinanden, naar de gik ned fra Alteret.

Og der var mange andre Ting, Folk plejede at se efter, f. Eks. hvorledes Alter-Lysene brændte. Brændte det ene af Lysene ikke saa godt som det andet, eller gik et af dem ud, varslede det Ulykke for den, hvis Lys det var. Den, hvis Lys gik ud, skulde dø først; den, hvis Lys brændte daarligt, vilde faa mest Sorg at gaa igennem. — Jeg var en Gang med til et Bryllup og saa Lysene blive tændt. Brudgommens Lys var nemt at tænde; men Brudens maatte Degnen kradse op i tre Gange og havde nær ikke faaet det tændt; men pludselig flammede Lyset op af sig selv og brændte højt hele Tiden. I flere Aar af sit Ægteskab var Konen tit syg, havde det ikke rigtig godt og var derfor ogsaa i daarligt Humør; men saa indtraf en mærkelig Begivenhed, Konen blev raskere, hendes Humør blev bedre, og hun kom til, hvad man kalder at udrette noget stort her i Livet.

Naar det regner, mens Vielsen foregaar, regner det Guld i Brudens Skød. Er det Snebygevejr, bliver det skiftevis Held og Uheld.

Hjem fra Kirken red og kørte Brudeskaren som paa Henvøjen; men Brud og Brudgom sad i samme Vogn med For-

loverne paa bageste Sæde, og Brudekonernes Vogn kørte nu foran Brudepigernes.

Saa snart den første Vogn var naaet tilbage til Bryllups-gaarden, sprang Spillemændene af Vognen og begyndte at spille paa Klarinetten. Og lige saa rask Vognene kom hen for Døren, blev der skænket for Folkene og opvartet med Smaakager af Opvarterne, som stod udenfor Døren og tog imod dem og bød dem indenfor.

Det kunde være anstrengende for Opvarterne at faa Bryllupsgæsterne anbragt paa deres rette Plads ved Bordet; navnlig gjaldt det Brudebordet; ved de andre Borde saas der ikke saa nøje efter, hvem der sad enten for Overbordenden eller for Nederbordenden. Gæsterne selv vidste nok, hvor de skulde sidde efter deres Rang ved Brylluppet; men de vilde nødes, især de, som skulde sidde paa Højsæde nærmest Brud og Brudgom. De vidste ogsaa nok, at det var en Ære, som tilkom dem, baade at skære Steg i Stykker til hele Skaren og at skænke Kaffe efter Bordet. Og dog traf det sig, at de lod sig halvt slæbe og halvt bære til deres bestemte Pladser. — Alt dette foretoges naturligvis med Liv og Lystighed.

Naar saa endelig alle var kommet til Bords, og der var bedt Bordbøn og sunget Bordsalme, blev Maden sat frem. I Regelen var det først Oksekødsuppe og Oksekød med Peberrodssovs, saa kom der Risengrød og kogt grønsaltet Torsk eller Hvilling med Kartofler og Sennepssovs. Godtøl og Brændevin fattedes ikke paa Bordet. Lidt efter kom Stegefadene med stegte Gæs, Ænder og Høns, endvidere et Fad Flæskesteg, hvortil hørte stuvet Hvidkaal og Kartofler, Sødsovs og Rødbeder. Sigtebrød og Rugbrød spistes til Maden. Allersidst kom der Rødgrød ind i store dybe Tallerkener, hvoraf hver enkelt var bestemt til fire Personer, samt hjemmebagt Tærte og Butterdej til et Glas Vin.

Musikanterne spillede en Gang imellem over Borde, og en gik omkring langs Bordene med en Tallerken i Haanden og samlede Spillemandspenge. Ud paa Natten gav Karlene igen Spillemandspenge; ingen gav ringere end en Mark Rigsbank. Der blev ogsaa sunget Brudesalmer og maaske holdt en Tale for Brudeparret, og efter Spisningen blev der læst fra Bordet, og der blev atter sunget en Salme.

Naar Middagsmaaltidet var holdt, blev Storstuen ryddet, og Dansen begyndte, og afvekslende med Spisning og Drikning varede den til den lyse Dag. Hen ad Morgenstunden fik Bruden Brudekransen og Sløret af og fik i Stedet en Konehat paa, der var lavet af Tylbobinet, Baand og Blomster. Naar om Morgenen alle var trætte og søvnige, tog de hjem fra Gildet, efter at de havde kysset hinanden, naar de sagde Farvel.

Dagen efter Brylluppet blev Levninger baaret hen til syge, gamle og fattige Folk.

Om Søndagen skulde de nygifte »gaa unge Folk i Kirke«. Da var det kun gifte Folk, Mand og Kone, som fulgte med dem; men naar de kom hjem fra Kirke, var der mødt baade unge og gamle, og Gildet begyndte igen med Mad og Drikke, Musik og Dans, saa længe Folk havde Lyst at blive.

Naar en Kone kom i velsignede Omstændigheder, var der mange Ting, hun maatte tage sig i Vare for for ikke at skade Barnet. Hun maatte ikke tage Fejeskarn op i sit Forklæde, for saa fik Barnet Ligfald. — Hvis der blev strøget en Kniv paa Dørtræet, maatte vedkommende huske at spytte tre Gange derpaa; thi hvis det ikke skete, og en frugtsommelig Kone gik derover, vilde Barnet faa Hareskaar paa Læben. — Man maatte ikke smide noget i Ansigtet paa en frugtsommelig Kone — om det saa var for Løjer, for saa blev det siddende som et Modermærke i Barnets Ansigt; det kunde dog forhindres, hvis Moderen i Hast greb eller strøg med bægge Hænder paa Stedet og klappede dem ned paa Laarene; saa kom Modermærket til at sidde paa Barnets Laar.

Det hed sig nok, at Storken kom med Børnene; men der var nu alligevel mange Foranstaltninger at træffe. — Naar Tiden nærmede sig, og Konen blev daarlig tilpas, blev der sendt Bud efter Jordemoderen og et Par Koner i Nabolaget, som i Forvejen havde lovet at komme, saa snart de fik Bud. Jordemoderen havde et stort Distrikt, baade Harboøre og Engbjærg, som næsten var skilte fra hinanden med Vand, men udgjorde eet Pastorat. Naar de fra den ene Kommune kørte efter Jordemoderen, kunde hun godt paa Embedsvegne

være i den anden og være forhindret i at komme med det samme. Derfor var det nødvendigt at have erfarne, paalidelige og fornuftige Koner om sig i den Tid, da Manden var ude med Vognen efter Jordmoderen.

Min Moder døde, da vor nærmeste Nabo skulde have det sjette Barn. Moder havde været der hver Gang i de foregaaende Tilfælde. Nu bad og tiggede Konen, som var mit Søskendebarn mig om at komme og være der under Fødselen. Til sidst lovede jeg hende at komme paa den Betingelse, at jeg maatte være i Køkkenet og lave Kaffe og varme Vand og ellers gøre, hvad som helst de vilde forlange af mig, blot ikke at komme ind, før Fødselen var overstaaet.

Dersom Barselkone ikke var meget syg, plejede Jordmoderen, saa snart hun kom inden for Døren at flette hendes Haar op, rede det flere Gange igennem og flette det igen; det sagde hun hjalp paa Fødselen. Derfor skulde jeg være rede med Vand, Sæbe og Kam, og jeg skulde fra Køkkenet fyre godt i den gammeldags Bilægger. Det var i Januar Maaned, det sneede stærkt, og der var store Snedriver, vi var ængstelige for, at de var kørt fast med Jordmoderen.

En Barselkone sad dengang altid i en Lænestol (Armstol) og fødte sit Barn, og derefter tog Jordmoderen hende paa sine Arme og bar hende i Seng. Ved den omtalte Lejlighed havde Barselkone allerede sat sig i Lænestolen forved Kakkelovnen, og foruden mig var en Kone, der hed Marie, og som selv havde født tre Børn, til Stede. Barselkone sagde da: »Ja, hvis Jordmoderen nu ikke snart er her, kommer I nok til at tage mod Barnet«. »Aa nej, aa nej,« sagde Marie og klagede sig værre end Barselkone selv, »Jeg vil rende over efter Mett-Dejn«. Mett-Dejn var en Kone, som nogle lod hente, naar Jordmoderen ikke kom tidligt nok. »Det maa du ikke,« sagde Barselkone. Jeg gik ud i Køkkenet, da hun begynte at tale om, at det snart vilde ske; men jeg gik ikke længere, end at jeg kunde høre alt, hvad de sagde. »Nu skal du tage mod Barnet,« sagde Barselkone. — »Aa nej, aa nej, Jeg kan ikke. Hvad skal vi gøre, aa — aa, hvad skal vi gøre?« klagede Marie, »jeg gaar om efter Mett-Dejn!« »Du skal blive hos mig,« sagde Konen. Da jeg hørte, det var Alvor, sprang jeg ind. Jeg siger i Hast til

Marie: »Jeg tror, du er taabelig,« og henvendt til Konen siger jeg: »Sig mig, hvad jeg skal gøre.« Det forklarede hun mig, og i det samme havde jeg den lille mellem mine Hænder. Og jeg fik Barnet gjort i Stand og lagt i Seng; samtidig kom Jordemoderen og gjorde Konen i Stand og bar hende i Seng. Jordemoderen ordrede, at Konen skulde have en Skaal varmt Øl med en Dram Brændevin i og en Mellemmad med et godt tykt Lag Smør paa, om hun kunde spise det.

Første Gang Konen gik ud, efter at hun var blevet rask igen, kom hun pludselig farende ind ad Døren til os og raabte: »Æ troer, du æ taabelig — sej mæ, hwa æ ska gøjer!« Vi blev næsten bange for hende; men saa gav hun sig til at le og sagde, at saadan kom jeg ind fra Køkkenet den Nat, rask og beslutsom, det skulde hun aldrig glemme mig.

Saa længe Konen laa i Sengen efter Barsel, blev der hver Dag bragt Mad til hende. Folk kom med, hvad de bedst havde Raad til og kunde skaffe. Den første Barselmad skulde helst være Smørgrød. Hvem der ingen Kreaturer havde, havde dog ikke Raad til det; men saa lavede de forskellige Slags Sødsuppe og anden Suppe, Æbleskiver, Vafler og andre Æggeretter.

En Barselkone maatte ikke gaa ind i fremmede Huse, før hun var gaaet i Kirke. Kom Konen et Sted ind før den Tid, hed det, at hun kom og slog deres Gryder i Stykker; de vilde komme til at slaa mange af de skøre Lergryder, de den Gang brugte, i Stykker i det kommende Aar.

Naar en Barselkone holdt sin Kirkegang, fulgte en anden Kone med hende til Kirken. De to blev staaende i Vaabenhuset, efter at alle var gaaet ind i Kirken. Saa kom Præsten ned til dem, og Kirkedøren blev lukket; Præsten ønskede Konen til Lykke med den lille og bad en Bøn, og i Kirken sang de Salmen for Kirkegangskoner, Nr. 384 i Salmebogen. Saa gik de ind i Kirken og overværede Gudstjenesten, og naar den var forbi, blev der sunget et Par Vers, mens de to Koner gik op og ofrede.

Var spæde Børn syge, blev de hjemmedøbte; ofte blev de døbt enten af Jordemoderen eller af Barnets Fader, hvis man var bange for, at Barnet ikke kunde leve, til Præsten kom.

Et hjemmedøbt Barn skulde helst saa snart som muligt til Kirke for af Præsten at modtage Guds Velsignelse.

Naar Barnet skulde i Kirke for at døbes, blev der laant Kristentøj eller Kreesteklæjer hos Jordmoderen; hun havde to Sæt, et til spæde Børn og et til Børn, som var henvend et halvt Aar gamle. Smaabørn var inderst iført Svøbet; derover havde de en lang Klædning, der kaldtes Løjert, den blev rynket baade om Livet og under Fødderne, og yderst kom saa Kristenklæderne. Gudmoderen gav i Regelen Barnet et helt Sæt Tøj fra inderst til yderst. Det første Barn, en Pige bar i Kirke, skulde være en Dreng. Var det en frugtsommelig Kone, der bar Barnet, lagde hun en Sølvskilling i Skoene under sine Fødder, for ellers tog Barnet Lykken fra hendes eget Barn. Den Mand, som kørte Barnet til Kirke, skulde helst køre rask, for at Barnet kunde blive god til at løbe, og Gudmoderen skulde gaa rask med Barnet op til Alteret at ofre. Man maatte aldrig kalde et Barn ved Navn, før det var døbt. De fire første Børn blev opnævnt efter deres Bedsteforældre, og kom der flere Børn, blev de opnævnt efter nære Slægtninge. Helst skulde en Kvinde af samme Familie som den Person, Opnævnelserne skete efter, bære Barnet i Kirke.

Mandens Forældre blev først kaldt op. Et Sted, hvor Manden hed Per, og hvor baade Konens og Mandens Far hed Per, fik de en Søn, og han blev ligeledes kaldt Per. Et Par Aar efter fik de igen en Søn, ogsaa denne blev kaldt Per; baade Konens og Mandens Far skulde jo kaldes op. For nu at have særlige Benævnelser til de to Drengene, blev den først fødte kaldt Store Per og den anden Bitte Per. Efterhaanden som Drengene voksede til, blev Bitte Per større end Store Per; men det medførte ingen Forandring ved Navnene. Saa blev Bitte Per gift, og han fik en Søn, som — opkaldt efter sin Farfader — kom til at hedde Per. I Forhold til Faderen var han bitte Per, og han blev derfor almindeligvis kaldt Bitte Per til Bitte Pers. Han blev Skomager og kom saaledes i en højere Stand, og nu blev hans Navn Per Persen til Bitte Pers. Bitte Pers fik imidlertid en Søn til; han blev opkaldt efter Konens Fader og kom til at hedde Krejsten; Benævnelserne paa ham blev altsaa: Kræ

Bitte Per. Han blev ualmindelig stor af Vækst, og han blev da kaldt Store Kræ Bitte Per; han fik en Søn, der hed Per, og der var da ingen anden Udvej end at kalde ham Per til Store Kræ Bitte Pers.

Bitte Per havde en tredje Søn, som hed Ove. Han kom paa Seminarie og tog Lærereksamen; senere blev han Lærer og Kirkesanger i Nørre Omme ved Holstebro; saa lod han sig kalde Falkesgaard efter sin Faders Fødegård; paa den Maade blev han fri for at hedde Ow til Bitte Pers.

Der var dog ogsaa andre Maader for Benævnelser. Min Faders Fader hed Søren Kyndi. Han havde to Sønner og een Datter. Den ældste Søn kaldtes Laust Houelbjærg efter Faderens Fader, som han var opnævnt efter. Den anden Søn blev kaldt Anders Thudborg efter Moderens Fader. Bægge Brødre havde ogsaa Sørensen til Efternavn (efter deres Faders Fornavn); men det blev de aldrig kaldt, ikke heller skrevet, naar nogen skrev til dem.

Deres Søster var døbt Maren Sørensdatter. Hendes Mand hed Jens Saur (og var døbt Pedersen); de havde fire Sønner. De blev altsaa alle døbt Jensen; men den ældste blev altid kaldt Per Saur efter Farfaderen, som han var opnævnt efter; den næste blev kaldt Søren Kyndi efter Morfaderen. Den tredje kaldtes Per Stærk; han var opkaldt efter en Farbroder, som var Koffardifarer, men aldrig kom tilbage. Den fjerde blev opnævnt efter en Morbroder, som hed Laust Houelbjærg, og som var druknet paa Havet. Han var den eneste af de fire Brødre, som blev kaldt med Faderens Fornavn, efterfulgt af sen; han kaldtes altid Laust Jensen.

Naar man efter Daaben kom hjem fra Kirken med Barnet, blev det lagt i Vuggen for at sove en Søvn med Kristentøjet paa. Der holdtes da et Gilde i Hjemmet; man spiste samme Retter som til Bryllup; men Barselgildet varede sjældent saa længe.

Forud for et Dødsfald, gik der gerne Varsel; tit saa man Ligild længe i Forvejen; man kunde gaa og gruble over,

hvad Varslerne og Ligilden skulde betyde, og hvem de gjaldt. Men det nyttede ikke nogen, om de vilde forsøge at undgaa deres Skæbne. Det kan man se af Historien om Ligilden paa Ferring Fjord.

En Aften sildig kom en norsk Sandskude og lagde sig ud for Lilleøre Strand. Det var om Foraaret, og det blæste en let vestlig Brise; ingen tænkte paa Stranding, langt mindre paa Nordmænd, som ikke plejede at komme før Midsommer, saa Strandfogeden havde lagt sig roligt til Sengs.

Om Natten rejste der sig en stærk Storm; Nordmandens Anker kunde ikke holde Skuden; men da den var fladbundet, slæbte den sig helt ind til Land. Om Bord var kun fire Mand, Kaptejnen og hans tre Sønner, — Stormen tog stadig til, og Skuden huggede sig læk i Havstokken, og Dækslasten begyndte at skylle bort. Men Skibsfolkene reddede sig i Land. Kaptejnen havde før været paa Harboøre; han kendte Vejen mellem Bjærgene ned til Lilleøre, hvor Strandfogeden boede. Paa Harboøre laasede man ikke Dørene om Natten, og Skibsfolkene gik lige ind i Stuen ved Siden af Strandfogedens og hans Kones Soveværelse. Kaptejnen kaldte paa Strandfogeden een Gang og flere Gange. Strandfogeden hørte det og kendte Kaptejnens Røst; men Konen bad sagte Manden om ikke at svare. Hun troede, det var Spøgelse eller Gengangere, og svarer man paa deres Raab, men kan ikke opfylde deres Ønsker, slipper man ikke for dem, uden at Præsten bliver hentet. »Lad os endelig blive fri for den Slags,« hviskede hun, »nu er det snart Midnat, og saa forsvinder det af sig selv. Men hvad vil egentlig den norske Kaptejn os? Han er jo sagtens død; du har vel ikke narret noget Træ fra ham engang?« »Nej, det har jeg ikke,« sagde Manden; »men han er maaske herude og er i Havsnød. Stormen har taget stærkt til; jeg maa op at se, om jeg maaske skal have det unge Baadsmandskab purret ud.«

Kaptejnen vedblev imidlertid at kalde, og Skibsfolkene, som havde staaet stille ved Døren, gik nu længere ind i Stuen. — Nu først forstod Strandfogeden og hans Kone, at det var levende Mennesker. De sprang bægge hurtigt ud af Dynerne. Det var en Stranding; den var nok værd at tage imod, om ogsaa den var lille. Strandfogeden fulgte med op

til Havet for at se, hvordan det stod til med Skuden. Men han kom straks tilbage igen og ordrede Karlen til uopholdelig at tage en Hest og ride til Lemvig til Øvrigheden og melde en Stranding. Konen fik travlt, og Pigen kom ogsaa paa Benene; der skulde laves Mad og redes Senge. Folkene skulde behandles, som man plejer at behandle Skibbrudne.

Øvrigheden kom til Strandingsstedet saa hurtigt, det kunde lade sig gøre. Da Skibsfolkene kom i Søforhør, forklarede Kaptejnen, at det ikke kunde regnes for en almindelig Stranding: »Vi kom hertil i Aftes og lagde os ude mellem Revlerne; Kulingen blev saa haard, at Ankeret ikke kunde holde hende; men hele Ladningen er solgt til nogle Mænd i Ferring.« »Det kan vi ikke gøre noget ved, min gode Mand. Skuden er strandet, og den og hele Ladningen skal behandles som strandet Gods,« svarede Øvrigheden. Og saa snart Vinden lagde sig, og Havet blev roligt, begyndte Bjærgningen, og alt solgtes paa Auktion.

Den norske Kaptejn blev meget vred paa Strandfogeden, fordi han ikke maatte faa sit eget Tømmer. Han sagde til ham, at han meget godt, og uden at udsætte sig for at blive draget til Ansvar, kunde have undladt at sende Bud efter Øvrigheden, inden Ladningen var bjærget; — saa kunde Øvrigheden have taget Skuden, om de havde Lyst. »Ja, det vil jeg tro,« svarede Strandfogeden, »du kommer her og sætter saadan et gammelt Skrog paa Land, som ikke kan gøre flere Rejser, og saa mener du, at vi vil købe det i dyre Domme, fordi du ved, vi er fattige paa Brændsel, -- nej Tak!«

»Du skal ikke faa megen Fornøjelse af at ødelægge mig,« sagde Kaptejnen, »næste Aar, naar jeg kommer til Lilleøre igen, er baade du og din Familie druknet!«

Kaptejnens Spaadom faldt ved Strandfogeden; han havde hørt sige, at der i flere Aar havde staaet en Ligild paa Ferring Fjord; men alles Mening var, at den gjaldt de forvovne Drengene, som laa og sejlede der baade i Stille og Storm med deres smaa Baade, og som nok kuldsejlede der en Gang, eller det kunde være for Aalestangere, der vovede sig helt ud til Vaagen ved det bundløse Høl; Strandfogeden selv kom aldrig paa Ferring Fjord.

Maaske havde Nordmanden tænkt paa, at Ulykken skulde

ske paa Havet; men der kom jo hverken Strandfogedens Kone eller hans Børn. Imidlertid havde Kaptejnens Ord gjort saa stærkt Indtryk paa ham, at han vilde gøre Alvor af at sælge Lilleøre og flytte op i Landet, saa skulde Spaadommen ikke gaa i Opfyldelse denne Gang. Naar saa hverken han selv eller Familien kom enten paa Havet eller paa Fjorden, skulde Nordmanden ikke faa noget at glæde sig over.

Et Par Maaneder efter var Lilleøre byttet bort mod en anden stor Gaard langt oppe i Dybe Sogn Sydøst for Ferring Fjord. — Samme Aar skulde der være stort Julegilde paa Lilleøre, og den tidligere Strandfoged og hans Familie skulde da ogsaa med. Nordmandens Spaadom var imidlertid helt gaaet dem af Tanker. — Det var streng Vinter det Aar, alle Fjorde var lagt med Is, og det var udmærket Kaneføre. — Manden tog med hele sin Familie hjemmefra i god Tid. Og Hestene strakte godt ud for Kanen. Det var kønt Vejr, da de tog hjemmefra; men det kunde godt se ud, som Luften samlede sammen til Riintaage. Imidlertid vilde Fuldmaanen snart staa op, og det var jo velkendt Vej at køre paa. — Men Vinden tog mere og mere til, og det varede ikke længe, før det knøg og søg baade af Himmel og Jord. Maaske baade Mand og Heste er blevet sneblinde og har taget fejl af Vejen, — nok er det: Julegæsterne fra Dybe kom ikke til Lilleøre, og nogle Dage efter fandtes Manden og hele hans Familie tillige med Heste og Kane siddende i Mudder langt inde under Isen i Ferring Fjord. Det var paa det Sted, hvor Ligilden var blevet set i mange Aar. —

Naar et Menneske døde, blev der sendt Bud til Slægt og Naboer. De kom da straks og hjalp med at tage den døde af Sengen. Der blev enten hængt en Dør af eller slaaet nogle Fjæle sammen, og derpaa blev den døde lagt. Saa blev Liget vasket og iført rent Linned og lagt paa Straa; det var Langhalm, hvorpaa der blev bredt et Lagen og lagt en hvid Hovedpude, fyldt med Halm. Tommeltærerne blev bundne til hinanden med Bast, Hænderne blev lagt sammen i hinanden over Brystet, og et Lagen blev bredt over Liget og et hvidt Klæde over Ansigtet. Til Jordeklæder brugtes en særlig Slags Tvistlærred, der kaldtes Liglærred; Folk syede det selv. Til Kvindernes Haar brugtes der Silkebaand.

Naar Liget blev lagt paa Straa, blev der holdt et lille Gilde for den nærmeste Slægt og for dem, der hjalp til. Der brændte altid Lys i den Stue, hvor Liget laa. Nogle havde Kiste og Ligtøj færdige Aarevis i Forvejen. Men selv om man havde Raad til at have det, havde ikke alle Lyst dertil. Jeg ved et Sted, hvor de havde Ligkisten hængende oppe paa Loftet; men naar Børn og Tjenestefolk kom derop, gik de skulende og baglæns ned ad Trappen igen. Og naar Liglinnedet blev vasket en Gang om Aaret, kunde det forandre Sindsstemningen baade hos unge og gamle, som havde med det at gøre.

Dagen efter, at Døden var indtraadt, gik der Bud til Præst og Degn derom, og ligeledes skikkedes der Bud til Sognefogeden; han og en anden Synsmand kom saa for at syne Liget og bekræfte, at Ligtegnene var indtraadt; før maatte Liget ikke begraves. For Resten lod de fleste Liget ligge i Hjemmet det niende Døgn over, undtagen i Tilfælde af smitsom Sygdom. Der sendtes ogsaa Bud til Herredskontoret i Lemvig efter en Muldseddel, som Præsten skulde have, før Liget maatte begraves.

Naar Liget var lagt i Kiste, klippede de sort Papir ud i Kors, Hjærte, Anker og Timeglas mellem Blomster og lagde det paa Brystet af den døde, eller de klippede et Sprøgsted eller et »Farvel« og lagde derpaa. Og saa kyssede Familien Liget, før Laaget blev slaaet fast.

To-tre Dage før Begravelsen blev der skikket Send, Fjerkræ, Smør, Æg o. s. v. ligesom til Bryllup. -- Den Dag, Graven kastedes (det var Dagen før Begravelsesdagen), blev der holdt et Gilde for dem, der kastede Graven, og for deres Hustruer samt for de nærmeste Paarørende.

Det brugtes ikke saa meget at smykke Kisten med Kranse; det var mest tørre Kranse eller Perlekranse, der brugtes. Men man kunde bruge anden Udsmykning. Jeg har som yngre været med til at klippe hvidt Silkepapir ud i en Tommes Bredde, lægge det dobbelt, klippe det i fine smaa Frynser og vikle det om Staaltraad. Det dannede vi saa til Bogstaver, der udgjorde den dødes Navn, og til Tal, f. Eks. Aarstal. Paa samme Maade kunde vi bære os ad med Staaltraad omviklet med Græs og Blomster fra Klitterne.

Der blev skrevet Gravskrift og Ligvers over den afdøde;

det kunde være Degnen, som forfattede dem; disse Gravskrifter og Ligvers blev heftet paa Kistens Laag. Det brugtes ogsaa at lade en Afskrift af dem prente, udføre med pynkelig Skrift og Dekorationer, og opbevare dette til Minde om den døde. En saadan Gravskrift kunde lyde saaledes:

Gravskrift.

I denne Kiste gemmes Støvet af den hæderlige og agtværdige Mand Anders Sørensen Thudborg. Født i Langerhuse den 13. September 1807 og død den 25. Marts 1877. Han var gift med Gjertrud Marie Sørensen Bak, som modtager ham hisset i de evige Boliger. Deres Ægteskab var velsignet med 3 Børn, som nu staar sørgende tilbage ved hans Baare. Den afdøde Mand har i sin Levetid været et Mønster paa en hæderlig og stille Mand, og de, som stod ham nærmest, vil visseligen savne ham meget. Nu er han havnet i Himmerige hos Frelseren paa Guds Trone, og nu tager han med de salige afdøde og Englene Deel i Frydesangen og Lovprisningen til hans Ære, som for hans og Alverdens Synd bragte Blod paa Golgatha, og det er en Glæde, som ingen kan tage fra ham. Joh. 3,16: Saa elskede Gud Verden, at han gav sin Søn den enbaarne, at hver den, som troer paa ham, ikke skal fortabes, men haver det evige Liv.

Ligvers.

Smukt var Livet, som du bar;
 Det kan med Sandhed siges:
 Sandhedens Fyrste hos dig var;
 Derfor dig Evighed gives.

Saa nu Farvel og far i Fred
 Fra Jorden, dens Glæder og Sorger!
 At du nu troner i Evighed,
 Derfor os Frelseren borger!

O, Gud ske Lov, vi skal sees igen.
 Hos Jesus, Guds Søn, den eenbaarne.
 Maatte vi da fare til dig hen
 Og regnes blandt de udkaarne.

Fred med dit Støv!
Velsignet være dit Minde!

Efter Begravelsen blev der gjort Gilde i Hjemmet for de indbudne.

Et Menneske, som havde berøvet sig selv Livet, kom ikke ind ad Kirkegaardslaaen (æ Kirkestæt); men det blev ved Aften løftet ind over Sydvesthjørnet af Kirkegaardsdiget og blev begravet derved.

Det skete, at Fiskere fandt et Lig flydende paa Havet; saa kunde de ikke lade være at tage det med for at faa det begravet paa Kirkegaarden. Engang i min Barndom var et saadant Lig saa opløst, at de maatte have en Kurv i Vandet for at tage det i. De hjalp hinanden at bære det paa Kirkegaarden; saa kastede de et Hul og lagde det deri.

Et ilanddrevent Lig kaldes en Strandvadsker. Før Liget drev ind, var der altid nogen, som havde set Forvarsel; man kunde saaledes se en Ligild, en blaalig Ild, skride stille op fra Havet og ind i Strandfogedens Gaard. Paa Harboøre blev Strandvadskerne begravet i Nordvesthjørnet af Kirkegaarden. Strandfogeden hentede Liget hjem fra Havet og lod det lægge i Liglinned og Kiste. Liget blev begravet saa hurtigt som muligt. Fem af Strandfogedens Venner tillige med ham selv bar Kisten til Graven. Præsten foretog Jordpaakastelsen og bad en Bøn for den døde; saa sang de alle en Salme, og dermed var denne Højtidelighed forbi.

=====

SAGN OG FORTÆLLINGER.

OM Vinteren samledes Mændene i Mørkningen snart eet Sted, snart et andet for at fylde deres Naale til Vaadbindingen; de blev da sammen en Times Tid, og enhver skulde da enten synge en Vise eller fortælle en Historie. Børnene hørte til. Naar de fortalte om Nisser og Trolde, Hekse og Gengangere, blev Børnene saa bange, at de ikke turde gaa alene ud i Køkkenet om Aftenen, selvom de havde Lys i Haanden. — De gamle Harboøreboere — baade Mænd og Kvinder — var i det hele taget gode Fortællere, og der var mange Lejligheder, hvor man forsløg Tiden med Sagn og Fortællinger om mærkelige Tildragelser.

Det er en almindelig Mening, at Harboøre i ældgammel Tid har været et stort Landskab for sig selv med dybt Vand omkring til alle Sider. Vesterhavet var da en stille Havbugt mellem England og Danmark. Der var en engelsk Dronning, der gerne vilde have haft den danske Konge til Ægte; men da han ikke vilde have noget med hende at gøre, fandt hun paa en Udvej til at hævne sig. Englænderne gravede da den dybe Kanal fra Atlanterhavet ind i Vesterhavet. Fra den Tid har voldsomme Storme og den stærke Strøm gennem Kanalen hvert Aar taget et Stykke af Danmark, og saadan er det nu gaaet i mange Hundrede Aar. Det er ogsaa Aarsagen til, at Landet formindskes ved Harboøre Aar efter Aar.

1634 brød Havet igennem sydvest for Langerhuse; det lavede en Strøm, som var 160 Favne bred og 10 Favne dyb, og som gik vesten og norden om Langerhuse, igennem æ Læts Grob og ud i Fjorden ved en Sandbanke, som kaldes Hornsrev. Strømmen sandede snart til og lukkede sig samme Aar; Bjærgene (Bakkerne) deromkring kaldes Strømbjærg.

Fig. 47. En Fiskerkone.

— Mellem disse »Bjærg« kommer hvert syvende Aar Jons Jægere susende gennem Luften med deres Heste og Hunde; Hundene er sammenkoblede med Lænker. Det er en Aften i Juni Maaned, de kommer og lægger sig mellem Strømbjærgene, og de rejser igen ved Daggry. Om Aftenen, naar de kommer, har mange Folk hørt en Susen gennem Luften, og om Morgenen, naar de rejser, høres en stille Hestekronnien, Hundeglam og Raslen med de Lænker, som Hundene er sammenkoblede med.

Traf det sig, at en Hund kom i Berøring med Jons Jæger-nes Hunde, blev de syge, fik Hundegalskab (Vandskræk).

Det var i 1866, fortalte en Kone, at deres Hund kom hjem, og Fraaden stod den ud af Munden; straks tog den sin Hale i Munden og løb rundt; det var sikkert Tegn paa Vandskræk. Den havde været i Berøring med Jons Jægeres Hunde; de turde da ikke lade den leve, fordi Sygdommen let kunde overføres paa Mennesker. Hunden blev skudt samme Dag.

Det var en Morgen lidt før Dag, fortalte en Mand, at han gik hjem fra Havet. Der var klar Luft, men ingen Maane. Da han var kommen omtrent midt inellem Strømbjærgene, blev han meget daarlig tilpas. Samtidig blev det sort omkring ham, og han hørte underlige Lyde, som baade var hvislende, hule og skrattende. Han gik frem og tilbage en halv Times Tid og kunde ikke finde ud af Mørket, — lige meget til hvad Side han gik. Han gav sig til at raabe højt, men ingen hørte ham.

Da kom der pludselig en stærk Hvirvelvind, som rev alt Mørket med sig; Himlen blev klar og lys, saa han tydeligt kunde se alt igen. Saa gik han hjem og sagde til sin Kone, at han havde været blandt Jons Jægere. Og i Dag maatte hun ikke lade Hunden gaa ud, »vi kan risikere, den faar Hundegalskab.«

Lignende Tildragelser var der flere, som kunde fortælle.

Jons Jægere, sagde man, var i sin Tid blevet erklæret fredløse, fordi de havde bespottet Gud. Der sagdes ogsaa, at det nok var det samme som Valdemars vilde Jagt, og at de var ramt af denne Straf, fordi han havde sagt:

»Ak, maatte jeg mig more med Jagt til evig Tid,
Jeg vilde ej misunde Vorherre Himmerig.«

I ældgammel Tid havde Harboøre hverken Præst eller Kirke; men flere og flere begyndte at tale om, at det var rart, om de lige som andre Folk havde bægge Dele, saa de kunde høre Guds Ord i deres eget Land. Det vilde Biskoppen gerne give sit Minde til, men han vilde have, at Folkene selv skulde bygge og eje deres Kirke, og de maatte selv bestemme, hvor

den skulde ligge. Harboøreboerne kom nu sammen for at tales ved derom, og de talte længe frem og tilbage, før de kunde blive enige. Nogle vilde, at Kirken skulde ligge i Vejlby, andre vilde lægge den paa Langbjærgslette og atter andre mellem Skjøttesgaard og Sandsgaarde. Men til sidst holdt de fleste paa, at Kirken skulde bygges paa Langbjærgslette. Da det nu var bestemt, skulde alle Beboerne efter Evne hjælpe med ved Arbejdet. Kvinder og Børn skulde samle Sten i Dynger ved Havet og bære Sand i deres Forklæder, og Mandfolkene skulde i deres Rygkurve bære Stenene hen til Byggestedet og gøre Haandlangerarbejde. Og hvem der havde Heste og Stude at køre med, skulde hente andre Byggeemner; nogle skulde til Dagbjærg efter Kalk, og andre til Rejsby i Slesvig efter Skælkalk, som var det bedste. Før ret at binde de smaa glatte Sten fra Havet maatte Kalken blandes med Haar. Træ maatte hentes til Søs fra Udlandet.

Da saa det meste af Materialet var bragt til Veje, mødte Bygmesteren og Haandværkerne, og Arbejdet kom i Gang. Men næste Dag var der ikke en Stump at se af, hvad de havde opført Dagen før. Bygmesteren mente, at det var gjort af de Folk, som ikke vilde have, at Kirken skulde bygges der. Men Haandlangerne sagde: »Bjærget her har altid været fuldt af Nisser og Trolde. I kan stole paa, det er dem, der har flyttet det, som var opført.«

De arbejdede dog endnu nogle Dage; men hvad de opførte om Dagen, blev om Natten flyttet til et Bjærg mellem Sandsgaarde og Stavsholm. Saa forstod de, at de maatte lade de underjordiske være i Fred. Og saa byggede de paa det Sted, hvor Byggeemnerne var ført bort om Natten. Og nu var der ingen Ting i Vejen. Kirken blev gjort færdig og laa der, til den i vor Tid er blevet nedrevet, og en ny er opført paa samme Sted. Men Taarnet er det samme, som har staaet der fra gammel Tid.

Paa Langbjærgslette, der hvor det havde været Meningen at opføre den gamle Harboøre Kirke, laa der et Bjærg. Naar Niels Ørum var herude at pløje, plejede han at sidde paa dette Bjærg og spise sin Mellemmad, og bag efter tog han

sig et Blund i den lille Slunde, som var oppe paa Bjærget, og hvor han laa i Ly for alle Vinde, mens Hestene græssede.

En Morgen var han lige kommet herud og havde stillet sin Madtejne op i Slunden og gav sig nu til at pløje; men han var saa uheldig, at Langjærnet straks efter sprang i Stykker mod en Sten. Han var et hastigt Menneske, og i sin Vrede tog han Stumperne og smed op paa Bjærget og sagde: »Der har I det!« Han tog Hestene med og gik saa til Smeden efter et nyt Langjærn og kom ikke mere derud den Dag.

Næste Dag var han ude at pløje igen, og da Tiden kom, gik han op paa Bjærget for at spise sin Mellemmad. Tejnen stod jo deroppe med Mad i fra Dagen i Forvejen, vidste han. Da han kom helt op paa Bjærget, stod han først som fastnaglet; han saa en skinnende blank Genstand, og det kunde ikke være andet end Langjærnet, som laa der og var gjort i Stand og var slebet blankt og skarpt som helt nyt. Da han nu tog Laaget af Tejnen for at spise sin Mad, var der ikke en eneste Bid. Han forstod, at det var Bjærgfolkene, der havde gjort Langjærnet i Stand og taget deres Smedekost. Men den Dag lagde han sig ikke til at sove deroppe, og han spiste aldrig siden sin Mad oppe paa Bjærget, naar han var derude at pløje.

Der var en Gang en Mand, der hed Peder Falk; han var sat som Strandvagt ved Havet, og en Aften, han gik sin sædvanlige Vagttur for at se, om noget var drevet op, lagde han Mærke til, at der var en hel Del Færdsel paa Stranden; nogle kom imod ham, og nogle gik samme Vej som han selv. Han tænkte dog ikke videre ved det; for den sikreste Vej om Natten i Mørke og om Dagen i Taage er langs ad Stranden. Blandt dem, der kom ham forbi, var der ogsaa to Kvinder, og i det de gik om ved ham, hørte han, at den ene sagde til den anden: »I Aften skal han ikke fange os; han har ikke vasket sig i Dag. Ja, havde vi bare været ude af den Ulvs Kløer! Men maaske vi i Aften kan finde en Baad og komme ud paa Søen, saa finder vor Broder os nok.« Da Kvinderne godt og vel var kommet forbi ham, hørte han Hovslag langt borte bag ved sig. Det blev han meget forundret over, for han havde aldrig

set nogen ride langs Havet om Aftenen. Da Hovslaget stadig kom nærmere og Hesten prustede lige tæt bag ham, vendte han sig om og saa der en Mand komme farende paa en ravnsort Hest, der var næsten hvid af Skum, og som fraadede, saa store Flager fløj den fra Munden. Manden red ham først forbi i susende Galop; men straks vendte han og stoppede op og spurgte Peder Falk: »Er her ikke kommet nogen forbi?« — »Jo.« — »Hvordan saa de ud?« spurgte Rytteren. »Ja, der var baade Mænd og Kvinder,« svarede Peder Falk. »Er der ikke kommen to Kvinder, som fulgtes ad?« — »Jo, der er.« »Hvad sagde de?« — Peder Falk holdt slet ikke af den Snak; men han turde ikke lade være med at sige, hvad han havde hørt. Da sprang Manden af Hesten, gav Peder Falk Tøjlen og sagde: »Hold ved!« Og Peder Falk holdt da det voldsomme Dyr, mens Manden gik ned til Havet og vaskede sig. Da han kom tilbage, sagde han: »Tak, — det, der falder fra Hesten, kan du tage for din Ulejlighed!« Da han red bort, fløj der to Guldsko fra Hesten, og derved blev Peder Falk en rig Mand.

Kort efter kom Manden farende tilbage igen; da havde han de to Kvinder sammenbundne ved deres Haar hængende paa hver sin Side af Hesten.

Det hed sig, at Manden var Ulv fra Ulvsgaard i Nees; han havde røvet de to Kvinder i Spanien; de kunde baade danse og spaa og gøre andre Kunster; han holdt dem fangne, for at de skulde synge for ham og paa anden Maade være ham til Vilje. De søgte stadig at undvige fra ham, og til sidst lykkedes det dem ogsaa at slippe bort i en Baad, og deres Broder fandt dem ude paa Havet og bragte dem til deres Hjem.

I Mærskesgaard var der kommet en ny Kone, der hed Ane. Hun lagde Mærke til, at hver Gang det var aftagende Maane, viste der sig om Aftenen en Skikkelse for hende om-trent midt i Gaarden, og lige ved den var det, ligesom der hvirvlede Ildgnister rundt. Hun talte til sin Mand, Kristen Mærsk, og til Tjenestefolkene om det. Men ingen af dem havde set det. Saadan gik der vel et Aars Tid. Saa var det

en Aften omtrent ved Midnat, at Kristen Mærsk og Ane kom hjem fra Gilde. Da siger Konen: »Ser du ingenting?« »Hum . . . nej,« sagde Kristen, »hvad skulde jeg se?« »Ja, naar du nu gaar i Seng, saa vil jeg sidde i Mørke i Køkkenet lidt. Jeg kan ikke forstaa, at andre ikke kan se det samme som jeg.« — »Hum«, sagde Kristen, »der gaar Blaaner for dine Øjne! Hum, jeg vil i Seng, saa kan du ha dit Spil med det, om du synes, det er skjønt.«

Kristen gik i Seng, og Ane gik ud i Køkkenet og kiggede ud. Og hun var nu vis paa, at Skikkelsen med de hvirvlende Gnister ved Siden sad derude. Hun tog da Mod til sig og gik ud lige hen mod Synet. Før hun kom helt derhen, snublede hun over noget, der skinnede som Guld; men da hun kom paa Benene igen, saa hun en lille bitte Kvinde, der sad og spandt Guldtraad paa en Haandten. Hun spurgte den lille: »Hvorfor sidder du der, og hvad bestiller du?« Den lille svarede: »Jeg sidder og spinder Traad til Klæder til mine Børn. Og som Tak, fordi du har ladet mig i Ro saa længe, giver jeg dig det Guldnøgle, jeg her har. Det kan du bruge til Trendegarn alle dine Levedage, lige meget hvilken Slags Tøj du vil væve. Men naar du nu gaar ind, maa du ikke se tilbage eller kigge efter, hvor jeg gaar hen.«

Ane Mærsk lagde Nøglet i sit Forklæde og gik ind ad Bagdøren, som var delt tværs over i to Halvdøre. Hun lukkede Dørene op; men da hun tog ved den nederste Halvdør for at lukke den, kom hun uforvarende til at kaste et Blik ud i Gaarden, hen i den Retning, hvor hun havde set den lille. Hun fik bægge Døre lukket; men da hun kiggede ned i Forklædet, var det tomt. Siden saa hun aldrig den lille Kvinde eller hendes Guldspind.

Ude i Havbjærgene boede der Trolde og andre underjordiske Væsener. Troldene vilde forbytte Folks Børn, naar de kunde komme ind, før Børnene blev døbt. De tog da Børnene af Vuggen og lagde deres egne i Stedet. Eller de kunde ligefrem stjæle Menneskebørnene, og Forældrene saa dem aldrig mere. Det kunde dog forhindres, naar Moderen spyttede

tre Gange for Vuggen, idet hun sagde »pø, pø, pø!«, før hun lagde Barnet deri, gjorde Korsets Tegn over Barnets Pande og Bryst og sagde: »Jesu Kristi Kors!« Naar Barnet saa var lagt i Vuggen, kunde Troidene ikke tage det eller gøre det Fortræd.

Engang havde en Kone lagt sit spæde Barn i Vuggen. Da hun saa, at det sov trygt, vilde hun gaa sin Mand i Møde, da hun vidste, han var kommet i Land fra Havet. Hun var ikke gaaet ret langt, før hun mødte ham, og i Fællesskab skyndte de sig hjem. Det var Mandens Skik, naar han kom hjem fra Havet, at tage den lille op i sine Arme, om den end sov aldrig saa trygt. Det gjorde han ogsaa den Aften. Men straks udbrød han: »Men Maren dog, hvordan er det, Barnet ser ud? Hvorfor sagde du mig ikke, at det var sygt. Jeg synes, at Hovedet næsten er lige saa stor som hele Kroppen. Han er ikke til at kende igen.«

Da Moderen saa Barnet, svarede hun: »Jeg glemte at slaa Kors over Vuggen.« Og hun begyndte at græde og klage og bebrejde sig selv, at hun havde været saa glemsom denne Gang; hun havde aldrig glemt det før. »Dette Barn er ikke vort eget, det er en Skifting, et Troldebarn.« Manden søgte at trøste hende med at sige, at det maaske blot var en Sygdom, der var kommen pludselig, og som maaske ligesaa snart kunde gaa over igen. Men Moderen sagde: »Vi vil tale med Præsten om det; han er en klog Mand, og er dette her en Skifting, vil han ikke døbe det. Saa raader han os nok til at grave et dybt Hul ned i Jorden og kaste Barnet deri; der hører det hjemme, hvis det er et Troldebarn. — Men hvordan har mit eget Barn det? Jeg kan mærke paa mig, at det er sulten; det stikker i mine Bryster. Men dette Barn vil jeg ikke lægge til mit Bryst, før vi i Morgen faar talt med Præsten.«

Manden sagde: »Lad os skiftes til at vaage over dette Barn i Nat. Du trænger haardt til at sove og hvile dig; nu vil jeg vaage først.«

De tændte Tranlampen; Konen lagde sig paa Sengen, og Manden satte sig for Bordenden, lagde Armene paa Bordet og lod Hovedet hvile derpaa. Han havde været paa Havet hele Døgnet og var baade træt og søvning. Da nu alt var stille

og roligt, overvældede Sønnen ham. Konen, som ogsaa var sovnet ind, vaagnede ved, at Manden væltede Ølkruset paa Bordet. »Men Niels!« sagde hun, »hvordan har Barnet det henne i Vuggen?« »Jeg ved det ikke«, sagde Manden, »men lad os se efter.« Og da de gjorde det, smilte og græd de bægge paa een Gang. Det var deres eget Barn, de saa igen.

»Kan du se, Maren«, sagde Manden, »det gik, som jeg sagde; Sygdommen gik lige saa hurtigt, som den var kommen.«

»Nej, Niels«, sagde hun, »du kan stole paa, Trolden har været her i Nærheden og har hørt, hvad vi sagde, og saa har han alligevel ikke nænnet, at hans Barn skulde omkomme paa den Maade, vi snakkede om.«

Nisser var smaa Væsener i Menneskeskikkelse. Hvor de havde Tilhold, var der Fred og Lykke i Huset. De vilde gerne have et Menneske til Hjælp, naar de skulde føde deres Børn.

En Kone fra Grejres i Langerhuse gik en Aften i Bælgmørke, Regn og Blæst op mellem Bjærgene for at flytte Faarene og Lammene til Ly. Da kom der en lille bitte Kvinde og bad hende følge med hen til et af Tornbjærgene. Det syntes Konen ikke, hun vilde nægte hende, og fulgte hende ind mellem Tornene; men de gik og gik, og Konen syntes aldrig, det fik Ende. Da de saa endelig var kommet til en lille Slunde, som var overgroet med dejlige smaa Hvidkløver, der lyste i Mørket, spurgte den lille Kvinde, om hun ikke maatte laane en lille Flig af Konens Forklæde til at tørre Vandet af Øjnene med. Det vilde hun heller ikke nægte hende; men idet den lille sagde Tak, overstrøg hun Konens Øjne med samme Hjørne. Da tænkte Konen hverken paa Hjemmet eller Børnene, som var ene, mens Faderen var ude paa Havet. Hun blev nu af den lille Kvinde ført ind i en stor Stue, der skinnede af det pure Guld, og hvor en Mængde Smaanisser kom dem i Møde. I en anden Stue laa Nissemoder til Sengs i Barnsnød. Men saa snart det var overstaet, stod hun op og takkede Konen for den Tjeneste, hun havde vist hende. Og saa tog Nissekone en Pose og fyldte den med Jord-

klumper og gav Konen den, idet hun tilføjede, at hun ikke maatte aabne den, før hun kom hjem. — Den lille bitte Kvinde, som havde hentet Konen, førte hende ud paa samme Maade, som hun havde ført hende ind. Da Konen var kommet hjem, heldte hun Indholdet ud af Posen, og da var det ene Guldklumper.

Om Vinteren kom Nisserne og boede hos Grejres. Saa snart alle var gaaet i Seng, begyndte Dørene at gaa raskt op og i. Folkene lod dem i Fred, lod dem gaa frit ud og ind og lod dem tage sig for, hvad de vilde.

Konen kunde godt se, naar de havde brugt hendes Sager og taget af Fødevarerne. Men hun gjorde ikke noget for at hindre det. Dagen efter var alt paa sin Plads, og alt var lige saa rent, som naar hun selv havde brugt det og gjort det i Stand.

Det var Nisserne, de havde at takke for al den Rigdom, de nu havde. Og Juleaften hvert Aar satte Konen Grød med en Klump Smør i ud i Stalden til Nisserne. — Saadan gik det Slægtled efter Slægtled. Alle satte de Grød ud til Nisserne, og altid havde de Held og Lykke i Gaarden.

Men saa kom der en Mand, som ikke kunde lide, at Nisserne boede der. Han syntes, de tog for meget af Fødevarerne, og de vækkede Folkene om Natten med deres Rabalder. Han forbød Konen at give dem noget og paalagde hende at skodde Dørene ved Sengetid og sætte et Par Synaale over Kors i Karmen over Døren, saa Nisserne ikke kunde komme ind. Konen nænnede dog ikke at spærre dem ude fra Gaarden; derfor tog hun Krogen af en Luge i Kornloen og satte i Stedet en Snor i, som de let kunde tage af, naar de vilde ind.

Juleaften satte hun Grød ud til dem, som hun plejede; men da hun var bange for, at Manden skulde komme og se, at Grøden stod der, kom hun Smørret i Bunden og Grøden ovenpaa og dækkede det hele med en Smule Halm.

Da nu Nisserne kom for at spise deres Julegrød, fandt de godt nok Fadet; men da de ikke fandt Smørhullet, som det hørte sig til, blev de saa vrede, at de straks slog to af Grejres bedste Køer ihjæl.

Da de imidlertid var sultne, gav de sig alligevel i Lag med Grøden, og jo længere de spiste og jo dybere de kom i Fadet, des bedre smagte Grøden. Og da de endelig naaede helt ned til Smørret, fortrød de deres Hidsighed. I Hast tog de de døde Køer og slæbte dem over Isen til Kobberød Bakker og op i Randrup Sogn i Ty. Her boede en gammel, rig og ger-rig Bonde, der hed Hans Gykjær. Ud af hans Stald tog de de to bedste Køer, og de var lige Mage til de to døde af Grejres, som de lagde i Baasene i Stedet for de to levende. Samme Nat drog Nisserne tilbage over Isen igen med Hans Gykjærs Køer og satte dem i Stalden til Grejres i Langerhuse.

Aaret efter døde Konen til Grejres; Manden fortrædigede Nisserne og fik dem forjaget. Han selv forfaldt til Drik, og Lykke og Velstand forsvandt fra Stedet.

Der boede en Gang en ung Mand i Vejlbj, som hed Thomas Larsen. Dengang var der store Havbjerge for Vejlbj, og der havde de unge for Skik at gaa hen i Mørkningen, naar de vilde mødes uset af andre. Thomas Larsen havde da ogsaa en Kæreste; hun hed Marie og var fra Nabobyen. Hver Aften, naar Vejret var godt, traf de hinanden paa et aftalt Sted mellem Bjærgene.

En Aften, Thomas kom derhen, var Marie der ikke. Da det var for koldt til at sætte sig ned og bie, gik Thomas ned til Havet i den Tanke, at han vilde møde hende der, naar hun kom gaaende langs ad Stranden. Da saa han til sin Forundring, at hans Kæreste havde lagt sig paa Stenvralden, ikke langt fra Havstokken. Da han kom hen til hende og talte til hende, svarede hun ikke, men drog ham ind til sig. Forbavset udbød han: »Herre Jesus, hvor dine Laar dog er kolde!« Da udstødte hun et mærkeligt Skrig og sprang ud i Havet, og han saa, at da hun svømmede ud ad, kom en lignende Skikkelse hende i Møde, og han hørte, at den udstødte det samme Skrig.

Thomas blev helt fortvivlet, da han maatte tro, at den Kvinde, han havde skænket sin Elskov, var en Havfrue. Men da han kom op i Bjærgene, traf han Marie, og han for-

stod da, at den Pige, han havde truffet ved Havet, var en Havfrue, der havde paataget sig hans Kærestes Skikkelse. Han saa hende kun een Gang til; da han et halvt Aars Tid efter en Aften gik langs Havet, kom der en Havfrue og lagde et ufuldbaarent Barn paa Stenvralden foran ham og forsvandt derefter ud i Havet. —

Thomas Larsen giftede sig samme Aar med sin Kæreste. De fik mange Børn; men de havde alle en eller anden Fejl; enten kunde de ikke rigtig se eller ikke rigtig tale; nogle gik daarligt, og andre var baade krumme og krogede.

Det blev som et Mundheld at bruge Udtrykket: »Det er et af Thomas Larsens sølle Børn.«

Peder Flynder, der var født i Tyborøn, fortalte, at han en Gang — som saa tit — var med ude paa Havet for at fiske. Da kom der pludselig et stort Væsen — en Fisk eller et Uhyre — som de aldrig havde set Mage til før, og boltrede sig ved Siden af Baaden. De blev saa bange for, at den skulde vælte Baaden, at de skyndte sig at tage Redskaberne og Fiskene, der var i dem, ind i Baaden, og at ro ind mod Land, alt hvad de kunde. Uhyret svømmede ved Siden af Baaden hele Vejen, til de kom til den inderste Revle; da gav den pludselig et stort Brøl, fløj op over Vandet, som om den slog en Kolbøtte, og svømmede saa udefter igen.

Da Fiskerne kom i Land og havde lagt Ankeret op paa Stranden, opdagede de noget, der laa og skvulpede i Havstokken ved Baadens Bagstavn. En Mand gik ud i Baaden og tog en Aare, og hver Gang der kom en Bølge, skubbede han ind ad paa Genstanden, saa den til sidst skyllede helt op paa Land. Alle syntes de, det lignede et to-Aars Barn, og de var enige om, at hvis der var Havfruer til, var det et Havfruebarn. Det havde maaske været Uhyrets Mening at faa Folkene i Baaden til at tage sig af hendes syge Barn, og hun havde da fulgt dem saa langt ind, som hun turde. Dens Brøl havde været det sidste Farvel til dens Afkom.

En Havfrue lignede meget et Kvindemenneske; men den havde lange Finner i Nakken i Stedet for Haar.

I 1887 boede vi paa Tyholm ved Nissum Bredning. Vor nærmeste Nabo hed Poul Pedersen; han passede Kreaturer og Faar paa Engene ned til Fjorden. Hver Dag gik han ved Stranden, og han kom tit ind til os og fortalte, hvad han havde set og fundet; ofte var det mærkelige Ting. En Dag kom hån og fortalte, at han troede, der laa et lille Barn i en Dynge Tang; men det var saa opløst, at det slet ikke var til at røre ved. Vi sagde til ham, at det ikke kunde gaa an at lade det ligge der, hvis det var et Menneskebarn. Jeg vidste hjemme fra Harboøre, at naar de fandt et Lig paa eller ved Havet, blev det bragt paa Kirkegaarden, om det end var aldrig saa opløst og stank aldrig saa forfærdeligt. Vi raadede ham til at melde sit Fund til Strandfogeden, som ogsaa var Sognefoged og Ligsynsmand. Da der kom flere ned til Stranden, saa de let, at der i den opløste Masse var baade Finner og Fiskeben, og at der ikke var Spor af Menneskeben imellem. Men de fleste var enige om, at det maatte være et Barn af en Havfrue, der var kommet ind gennem Kanalen og var omkommen i Fjorden.

Tøger Hvas boede paa Hvas's Gaard paa Nørre-Langer (eller Langøre). Han havde en Datter, som hed Trine; der sagdes, at hun var den smukkeste Pige paa hele Harboøre. Hun havde i al Hemmelighed faaet sig en Hjærtenskær; men Fejlen var, at han var en fattig Husmands Søn. Tøger Hvas, som længe havde tvivlet paa det, opdagede Sammenhængen en Aften, de var til Julegilde i Nabolaget. — Da de kom hjem derfra, paabød han Datteren strengt at afholde sig fra at tale med denne Karl, som var af fattig Herkomst og kun havde nogle faa Hundrede Rigsdaler, som han selv havde tjent. — Tøger Hvas var stolt og umaadelig rig; han vilde ikke paa nogen Maade tillade sin Datter at gifte sig med en fattig Mands Søn, en, der ingen Penge havde paa Kistebunden. — Da Datteren ikke godvilligt vilde love at afholde sig fra ethvert Samkvem med sin Kæreste, vilde Faderen tvinge hende til at ægte en anden. Hverken hendes eller hendes Moders Bønner hjalp. Tøger Hvas havde udset en rig Gaard-

mands Søn til sin Datters Mand, og han var ogsaa forelsket i den smukke Pige. Moderen sagde, at de kunde i det mindste bide nogle Aar; man vidste ikke, hvad der saa kunde ske; Trine var alt for ung til at giftes nu. Men det hjalp altsammen ikke; Faderen blev ved sit. Skrædderne kom og syede Brudestadsen, mens Datterens Øjne blev røde af Graad.

Brylluppet skulde holdes saa snart som muligt. Alle deres Venner og Bekendte tilligemed hele Familien blev indbudt. De mødte paa en Fredag, som Skikken var, og de fulgte med til Kirken og overværede Vielsen. Alle blev i tre Dage og morede sig saa godt de kunde med Mad og Drikke, Dans og anden Fornøjelse. Om Søndagen skulde de nygifte gaa Ungefolk i Kirke; et Par gifte Folk blev udtaget til at følge med dem; alle de andre fulgte imellem hverandre, som de selv syntes.

Der var omtrent halvanden Mil til Kirken. 12 Forridere sprængte af Sted foran Toget, der bestod af 30—40 Vogne. Det var om Efteraaret; Vejene var opblødte og besværlige at køre paa. Brudeskaren kørte fra Nørre-Langer, før Lyset blev slukket om Morgenen, og de kom ikke tilbage før Lyset var tændt om Aftenen. Det tog ogsaa lang Tid, før alle de Mennesker efter Hjemkomsten blev bænket. Den nærmeste Familie og de fornemste sad inde i Storstuen og de andre Stuer. Den fjærnere Familie og Kuskene maatte spise ved opslaaede Borde og Bænke i Laden; her længtes man efter at blive færdig med Spisningen, for at Dansen kunde begynde.

De ældste af Familien talte med hinanden om, at Bruden næsten ikke spiste noget ved Bordet; hun sad stift og stramt snøret og var saa hvid i Ansigtet som en kalket Væg. — Faderen mente, at naar de først var gifte, kom Kærligheden nok; de kunde jo faa alt, hvad de ønskede. »Nej«, sagde en anden, »Kærlighed er ikke til at handle med eller bytte hen, naar den er oprigtig. Jeg synes, det er saa trykkende og trist i Aften; det plejer der ellers ikke at være her i Gaarden; men naar Dansen først begynder, bliver der nok Liv i Forsamlingen.«

Da de havde danset et Par Timer, blev Bordet dækket til Kaffe; men før de dansende gik derind, var det Skik, at de skulde have en rigtig rask Vestenom; man vilde presse

hinanden og kappes om, hvem der kunde holde længst ud. Brudgommen skulde danse denne Dans med Bruden; men han vilde ikke være med til det denne Aften, fordi Bruden ikke var rask. Da bad hun ham om Tilladelse til at danse Dansen med sin Fader. Hun fløj af Sted med ham i vilden Fart, og hver Gang de kom forbi Brudgommen, der stod og saa til, smilte hun venligt til ham. For de omkringstaaende var det en Fryd at se paa, saa fornøjet hun var blevet; godt saa hun ud, og godt dansede hun. Saaledes blev hun ved at presse Dansen, til hun sank død om i sin Faders Arme. Da de løsnede Klæderne paa hende, kunde de se, at hun med Vilje havde snøret sig alt for haardt.

Nu havde Glæden Ende. Moderen faldt i Afmagt, og Bryllups-gæsterne tog straks hjem. Hendes egen udvalgte Kæreste forsvandt samme Nat, og ingen saa ham siden i levende Live.

Moderen laa længe i Krampe; omsider kom hun til sig selv igen; men hun var aldrig siden rask. Hver Aften, naar det var blevet mørkt, syntes hun, at hun saa sin Datter gaa og pusle i hvilken som helst Stue, hun gik ind i, og lukkede hun Døren, kom Datteren hende bønligt i Møde. En Aften saa hun Datterens Kæreste; han stod ved Kaalgaardsdiget og løftede sine Arme og vred sine Hænder, og ved Siden af ham var der en stor Aabning i Jorden. Det blev for meget for Moderen at bære; men det varede heller ikke længe, før hun fandt den Fred, Verden ikke giver.

Saa længe Gaarden stod, blev Trine Hvas set baade af den ene og af den anden, naar de gik ind i Gaarden om Aftenen, og de kom forbi Storstuen, hvor hun havde danset sig til Døde.

Gaarden blev ødelagt af Stormflod og Sandflugt, — den sidste Rest i 1868.

Mærskesgaard laa fra først af et lille Stykke neden for Havbjærgene tæt Syd ind til Langerhuse, vesten for Vasen. I gamle Dage ejedes den af en Mand, der hed Jøs Mærsk. Han var Strandfoged, og hans Strandlen strakte sig Nord for Langerhuse til æ Smalpæl, der stod omtrent midt mellem

Langerhuse og Knopper. Det var derfra, at Knopdiget gik ned til Fjorden. — Jøs Mærsk gik hver Nat, det var Paalandsvind, langs ad Stranden i sit Strandlen for at bjærge, hvad Havet skyllede i Land. — En Gang havde nogle Røvere stjålet en Mængde Penge i England og sejlede ud over Vesterhavet med det stjaalne Guld. Da Tyveriet opdagedes, satte et rask Skib efter de flygtende. Da Røverne nu saa, at Forfølgerne halede ind paa dem, saa de ikke kunde klare sig for dem i Længden, satte de Skibsdrengen og Pengene ned i en Jolle og lod dem drive af. Nogle Dage senere fandtes en Jolle, der laa og skvulpede i Havstokken ud for Knopbjærgene; men der var hverken Mennesker eller Gods om Bord i den. Den Nat, Jollen var drevet ind, havde Jøs Mærsk ikke været i Seng. Men han havde flere Gange været hjemme, — det lød, som han gemte noget hen — og han havde sagt til sin Kone, at han havde travlt, der kom saa meget ved Havet.

Tre Dage efter kørte han med Karl og Pige til Præbensgaard Hede i Fabjærg Sogn efter et Læs Lyng. Det blev mørk Aften, før Jøs Mærsk kørte hjemad igen. Da han kom til Smedshave Bakker, som er meget stejle, væltede Vognen med Læsset; Jøs Mærsk faldt paa Hovedet i Vejgrøften og knækkede sin Hals; men Karlen og Pigen tog ingen Skade.

Siden den Tid var der en umaadelig Rigdom i Mærskesgaard. Men de kunde ingen Tjenestefolk have. Der saas Spøgeri alle Vegne. Det var nok Jøs Mærsk, der gik igen. Der var flere, som havde set ham grave i Jorden eller staa og hvile sig over Spaden i det nordøstre Hjørne af Marken. Der var dem, der tænkte sig, at nogle af Pengene var gravet ned der. Enken kunde ingen Tjenestefolk beholde en Uge til Ende, og Folk deromkring var bange for at gaa ind i Gaarden ved Nattetid. Efter nogen Tids Forløb blev Konen nødt til at flytte Gaarden. Den kom nu til at ligge lidt østen for Vasen paa den Toft, hvor den ligger endnu. — Efter Jøs Mærsk levede fire Mænd af samme Slægt efter hinanden paa Gaarden; de hed alle Kristen Mærsk. De var alle uhyre rige, skønt det sagdes, at deres Rigdom svandt ind Aar for Aar. Om nogle af dem sagdes der, at de gravede efter den skjulte Skat paa Gaardens Jord, men ingenting fandt. Den næstsidste Kristen Mærsk kunde endnu give de Børn, som rejste fra

Hjemmet, 10000 Daler hver og et flot Udstyr, og den ældste Søn, som altsaa var den sidste Kristen Mærsk paa Gaarden, fik Ejendommen og flere Penge end de andre tilsammen. Da han døde, blev Gaarden solgt og er nu i fremmed Eje.

Men ved Knopdiget gik Knopmanden, der nok i Virkeligheden var Jøs Mærsk. Folk har set ham gaa der med ravn-sort Haar iført en lang sort Kappe. Det hed sig, at det var der, han havde slaæet Drengen ihjæl og gravet baade ham og en stor Del af Pengene ned.

En Mand, som er født paa Mærskesgaard, fortalte, at mens han var hjemme, vilde deres Heste ikke godvilligt gaa over Knopdiget; de stejlede og sprang, hver Gang de skulde derover; det var til stor Ulejlighed for dem, for de havde tre Knopskifter (Enge) Nord derfra.

Naar vi Børn om Foraaret eller om Efteraaret drev Kreaturerne hjem fra Engene, og det var omtrent mørkt, naar vi skulde over Knopdiget, havde vi ikke mere Glæde end til os selv. Vi holdt os saa nær til Kreaturerne som muligt, som for at de skulde trøste os og væрге os mod Knopmanden. Vi havde jo tit hørt Voksne fortælle, at de havde set ham der.

Endnu i 19de Aarhundrede blev der til visse Tider af Aaret fundet engelske Guldpenge mellem Knopbjærgene. De gamle sagde: »Der ligger flere endnu; han maa have gravet dem ned paa flere Steder, kan vi skønne efter det, som de findes. De Steder, hvor vi nu finder dem, var langt nede øster i Bjærgene, den Gang da Jøs Mærsk gravede dem ned. Pengene koinmer frem alle sammen, efterhaanden som Havet naar dem.«

Min Fader fandt en Gang imellem en engelsk Guldmønt ved Havet. Der var to Slags. Den ene Slags fik vi 8 Rd. for, og den anden fik vi 16 Rd. for hos Guldsmiden i Lemvig. — En Nyaarsdag, da min Fader og Peder Vester kom hjem fra Havet, havde de hver fundet en Guldmønt. Peder Vester sagde: »Vi maa takke Jøs Mærsk i hans Grav.« »Ja,« sagde Fader, »lad os bede for hans Sjæl; han skaffer os en Gang imellem en Tønde Rug eller to.«

Der var en lille Gaard paa Harboøre, som Manden ejede kvit og frit, og saa havde han endda Penge til. Konen, der var meget yngre end ham, var født der paa Gaarden; hendes Moder og Mormoder var ogsaa fødte i samme Gaard. Det var altid blevet sagt, at Mændene i Gaarden var gerrige, og det havde den daværende Mand ogsaa Skyld for. Konen — vi kan kalde hende Else — hun vilde gerne have det fint og flot, og Børnene skulde være med paa alle ny Moder og indføres blandt rige Folk.

Selvfølge skulde de da ogsaa en Gang imellem holde Gilde paa Gaarden og tage mod fremmede, og Else yndede at blive rost for at være den dygtigste til at koge og stege, bage og brygge, ligesom til at lave Tøj og til hvid Vadsk o. s. v. — Manden syntes, det kostede alt for meget, og vilde ikke altid af med Pengene til al denne Stads og Flothed. Else saa da ingen anden Udvej end, at hun uden Mandens Vidende og Vilje solgte Æg, Smør, Uld og hvad hun ellers syntes hun kunde undvære.

Da de havde været gift en Snes Aar, fik Manden en streng Sygdom og døde. — Saa snart Sørgetiden var til Ende, giftede Else sig igen. Nu var hun ældre end sin Mand, men var dog meget flottere anlagt, og hun blev ved at følge Skikken, som hun havde begyndt. Foraar og Efteraar tog de til Lemvig med Uld, Æg, Ost og Smør. Det var Else vant til at handle med, og imens besørgede Manden andre Ærender i Byen. Else beholdt selv en Del af Pengene, fordi hendes Mand ikke maatte vide, hvor mange hun brugte til Knas og Stads.

En Eftermiddag i Høslæt var alle Folk paa Gaarden med i Engen undtagen Else. Hun lavede Mellemmaden færdig og skulde bringe den ud i Marken til Folkene. Hun lagde den i Tejnen og fyldte Skægmanden (Dunken) med Øl og satte det paa Køkkenbordet. Og saa vilde hun skifte Tøj, før hun gik i Marken; for hun vilde altid være net og pæn. Hun gik da op i Storstuen for at hente Klæderne i den gamle ud-skaarne Egetræs Dragkiste med Messingbeslaget. Hun satte Nøglen i Skuffen, som altid bandt haardt, og trak den ud med saa stærkt et Tag, at hun væltede bag over og rev den tunge Skuffe med sig, saa den faldt oven paa hende.

Da det blev over den sædvanlige Spisetid, blev Folkene i Marken sultne, og ingen af dem kunde forstaa, hvorfor

Else ikke kom med Maden, da hun ellers plejede at komme rettidigt. De blev enige om at sende en Pige hjem for at se, hvad der var i Vejen; maaske var der fremmede, som hun ikke godt kunde gaa fra straks. — Pigen gik ind ad Bagdøren, og da hun saa, at baade Tejnen og Skægmanden stod paa Køkkenbordet og var færdige, og da alt var stille, tænkte hun, at der var fremmede, og at de var oppe i Storstuen for at se det smukke hjemmelavede Tøj, Else nylig havde faaet hjem fra Farveren i Lemvig. Pigen vilde da ikke forstyrre dem, men tog baade Tejnen og Skægmanden med sig; hun mente, at naar Madmoderen saa, det var borte, tænkte hun da nok, der havde været en hjemme efter det.

Manden var ikke godt tilpas hele den Eftermiddag; han syntes, der var noget, som trykkede ham for Brystet eller i Sindet; bestille noget kunde han ikke. Han kunde heller ikke forstaa, at Køerne hjemme ved Gaarden ikke var flyttede; nu var det fire Timer, siden de kom ud, og de stod og brølte om Kap med hinanden, saa det kunde høres helt ned i Engen. Else, som altid flyttede Køerne, naar hun var alene hjemme, glemte aldrig at flytte dem hveranden Time. Han sagde til Tjenestefolkene, at han ikke kunde bestille noget i Dag, og nu gik han hjem.

Han gik ind gennem Bryggers, Køkken, Sovekammer og Dagligstue uden at træffe sin Kone. Saa troede han ogsaa, at der havde været en fremmed Kone, som hun var gaaet med lidt hen ad Vejen; derfor gik han ud omkring Gaarden; men der var ingen at se. Nu tænkte han: »Mon hun ikke er gaaet op i Storstuen og er ved at sortere Uld, som vi en af Dagene skal til Lemvig med; saa kan Tiden være gaaet saa hastigt for hende, at hun har glemt at flytte Køerne.« Han gik op til Storstuen, lindede Døren og kiggede ind. Stuen var fire Fag i Længden, og Bredden var hele Husets Vidde; det var nu ved at blive mørkt henne ved den Ende i Stuen, hvor Chatol, Skabe og Dragkister stod. — »Men hvad er det, der ligger henne foran den store Dragkiste?« Da han kom længere frem, saa han sin Kone ligge udstrakt paa Gulvet med Dragkisteskuften over sig.

Han tog Skuffen og satte den paa Plads; han talte til hende og vilde hjælpe hende op; men hverken ved egen eller ved

hans Hjælp rejste hun sig. Han tog hende i sine Arme, bar hende ind og lagde hende paa Sengen. Først faldt han i Afmagt; men da Folkene kom hjem, stod han fortvivlet ved sin Kones Seng. Han kunde knap fatte, at hun var død. Børnene græd højt, og Tjenestefolkene stod modløse.

Da Manden kom lidt til sig selv igen, lod han en af Karlene ride til Lemvig efter Doktoren. Han kom saa hastigt, det kunde lade sig gøre, men han kunde kun stadfæste, at Konen var og blev død.

Der var en stor Familie, og alle skulde indbydes til Begravelsen; endogsaa hendes første Mands Familie skulde med. Der blev Travlhed baade ude og inde; der blev slagtet og brygget og bagt. Da det var i den varme Aarstid, skulde alt ske saa snart som muligt.

Paa Begravelsesdagen skulde alle køre den halve Mil, som der var til Kirken og Kirkegaarden. Vognene ordnedes til Kørselen efter Slægtskabs-Forhold. Liget kom paa den forreste Vogn; de andre Vogne blev opraabt efter, som de skulde køre, og alle Vogne kørte rundt for at finde hver sin Plads. Endelig satte Vognene sig i Gang i den rette Rækkefølge. Men Hestene for Ligvognen gik kun nogle Skridt, før de med eet stod helt stille; det saa ud, som de trak alt, hvad de kunde; men de kom ikke af Pletten. Kusken stod af Vognen og ordnede lidt ved Tøjet; de gik nogle Skridt igen; men saa sprang Hammelrebene i Stykker. Alle maatte holde stille, mens det gjordes i Stand. De begyndte atter at køre; men da sprang Buggjorden paa den ene af Hestene. Da den var gjort i Stand, begyndte de paa ny at køre. Men Hestene gik igen kun nogle Skridt, saa kunde de ikke mere.

Manden var meget bedrøvet over dette; havde det været en af de andre Vogne, kunde Hestene være blevet spændt fra. Men Ligvognen kan man ikke være bekendt at spænde Hestene fra.

»Jeg kan ikke køre,« sagde Kusken, »kom du herhen, Jørgen,« raabte han til en Kusk længere nede i Rækken. Det var en nær Slægtning, som var udsendt af Familien, fordi han havde giftet sig med en fattig Pige. Da saa Kuskene fik byttet Sæde, var der intet i Vejen.

Der taltes Mand og Mand imellem, men stille, om, at det nok ikke var Løgn altsammen, hvad Folk sagde om hende

— at hun kunde hekse —; men da de kun var smaa, de Kunster, hun gjorde, turde ingen sige det højt. En fortalte, at siden Else havde set deres Grise, vilde de ikke æde, før de fik Raad derfor af en klog Mand. En anden var det gaaget ligesaa med hans Kalve. Nogle fortalte, at de ikke kunde kærne Smør eller lave Ost, siden Else havde laant deres Oste-løbe. Else havde aldrig faaet at vide, hvad Folk sagde om hende i Krogene, — og det er, som et gammelt Ordsprog siger, at bagefter spiller Sladder.

Straks efter Konens Død fik Manden en Husholderske. Men hun havde knap været der en Maaned, før hun sagde ham, at hun ikke kunde være der længer. Hun vilde nødtigt sige det; men omtrent hver Aften, naar hun kom ud i Køkkenet, blev hun skubbet frem og tilbage, og i Aftes kunde hun slet ikke komme hen til Skabet ved Bordenden. »Karlene har saa tit sagt, at de saa Else gaa ind i Gaarden om Aftenen; men det troede jeg, de sagde for at kyse Pigerne; nu ved jeg ikke, hvad jeg skal tro,« sagde hun til Manden. Hun sagde ogsaa, at hun var vant til at kunne hente alt i Mørke. Manden skændte paa hende, fordi hun ikke tog en Stump Lys eller en Praas i Haanden om Aftenen, naar hun gik ud i Køkkenet; det behøvede hun da ikke at spare saa meget paa.

Han vilde nødig af med hende; hun var en dygtig og tro Husholderske. Men det hjalp ikke; hun var blevet bange og turde ingen Steder i Huset gaa alene om Aftenen. — Søndagen efter fik hun Lov til at gaa ud at fæste en Pige, som skulde overtage hendes Plads. Hun var langt omkring, men fik intet Held af sin Gang. De sagde alle, at Else gik igen; flere havde set hende gaa paa Vejen fra Kirkegaarden hjem efter.

Det blev sent, før Husholdersken vendte tilbage igen. Ingen havde tænkt paa at sætte Lys frem til hende, da hun ikke havde sagt noget derom, før hun gik. Det var ved Midnat, da hun kom hjem og gik ind i Køkkenet for at hente Lys. Men da hun kom hen mod Skabet, hvor Lyset var i, stod der en Kvinde med den ene Haand i Skabet som for at lede efter noget. Husholdersken syntes, det var den samme Skygge, som stod ved Skabet den anden Aften, og den lignede den afdøde Kone.

Hun blev meget bange, slog Korsets Tegn for sin Pande og sit Bryst og nævnede Jesu Navn. Da forsvandt Kvinde-

skikkelsen; men Husholdersken faldt besvimet om paa Gulvet.

Manden sov i Værelset ved Siden af. Han vaagnede ved at høre et Dump og et Skrig. Han vidste ikke, hvor det kom fra; men saa kom han i Tanker om, at der havde været Tale om Spøgeri i Køkkenet. Han sprang hurtigt op af Sengen og derud i bar Skjorte. Alt var stille og mørkt; men han fik snart Lyset tændt. Husholdersken laa paa Gulvet som død. Han tog hende og bar hende ind i hendes eget Værelse og lagde hende paa Sengen. Hun aandede svagt. Han klædte sig paa, tog en Kop Vand blandet med Eddike og badede hendes Pande og Bryst. Hun gispede lidt, men var endnu ikke ved sin fulde Bevidsthed. Han gik frem og tilbage paa Gulvet og talte med sig selv: »Hvad skal jeg gøre, denne Tid paa Natten? Og faar de andre af mine Tjenestefolk det at vide, saa beholder jeg heller ikke dem; — og nu i saa travl en Tid! — Nu har jeg nylig mistet min Kone; er det hende, der gaar igen? Og hvad gaar hun efter? Har hun ikke Fred i sin Grav? Gud naade hende, hun døde saa pludseligt! Jeg vil bede for hendes Sjæl.« — »Er det dig, Husbond?« sagde Husholdersken. »Hvor er jeg henne, og hvordan er jeg kommen her?« — Han fortalte hende, hvad han vidste. Hun kom nu saa meget til sig selv, at hun kunde fortælle, hvad hun havde set; — men nu kunde hun ikke gaa ud i Køkkenet mere. Han talte tilsyneladende rolig til hende, og hun lod sig da overtale til at blive i Gaarden nogle Dage endnu.

De raadslog nu om, hvad der var at gøre; — den døde Kone var jo født paa Gaarden, som hendes Slægt havde bygget, og hvor den havde boet i lange Tider. De kunde tænke sig, at der i Skabet var et hemmeligt Rum, som hun havde gemt noget i, og at hun ikke havde faaet det sagt, da hun døde saa hastigt. — Bægge gik ud i Køkkenet og undersøgte Skabet i alle Hjørner og Kanter, baade paa langs og paa tværs. Men de opdagede ikke noget Rum eller Lukke, som var hemmeligt.

Manden gik til Præsten samme Dag og bad og tiggede ham om at komme og undersøge Sagen, saa ilde stedt, som han var. Omsider lovede Præsten at komme. Men han maatte gaa den lange Vej flere Gange, inden han fik skaffet Vished

i Sagen. Det var det strengeste Hverv, han nogen Sinde havde paataget sig. Men Præsten var den Mand, der vilde fuldføre, hvad han havde begyndt. Omsider blev han klar over, hvorledes det forholdt sig med Konens Gengang. Men nu gjaldt det om at faa hende manet fuldstændig ned, saa hun ikke kom mere.

Tre Torsdage efter hinanden i Midnatstimen kom han og øvede sin Kunst.

Præsten fik opklaret, hvordan det alt hang sammen med Skabet. Det var Elses Mormoder, der havde ladet Skabet indsætte, og kun hun og Elses Moder og Else selv havde kendt Hemmeligheden ved det. Det saa ud, som om det hang paa Væggen, men var dog indmuret. Nederst i Skabet var en Skuffe, og ved at tage den ud, blev man en Staalplade var i Skabets Bund. Manden havde troet, at den var lagt der for at udbedre Bunden, da Skabet saa ud til at være meget medtaget af Ælde. Men da de først vidste Besked, var den meget nem at tage op. — Da de havde faaet Staalpladen lettet, kom der et lille fint Skrin til Syne. Og da de aabnede Laaget paa det, skinnede en Mængde blanke Specier og Rigsdalere dem i Møde. Der havde de tre Koner efter hinanden haft deres Gemmested for de Penge, de havde uden deres Mands Vidende. — Gaaden var nu løst, og de, som havde set Else vandre mellem Kirkegaarden og Hjemmet, saa hende aldrig mere. — Trods sin Sorg var Manden glad for, at hun fik Ro i Graven, og hendes Sjæl fik Fred.

Brygningsbjærge ligger omtrent midtvejs mellem Havet og Holmenes østlige Ende, som kaldes Haarrem (Harem). Mellem disse Bjærge laa en Gang en lille By, som for længst er forsvunden. Her boede i fordums Dage en gammel Kone med sin Datter. Dalteren var forlovet med en Sømand, som hun holdt uhyre meget af. Sidste Gang han var hjemme, lovede han hende at komme igen om et halvt Aar og gifte sig med hende; de var ikke helt unge mer; men saa havde han tjent saa meget, at han kunde blive hjemme paa Harboøre som Fisker, og saa kunde de se Alderdommen i Møde uden Næringsсорger.

Han forlod Hjemmet tilsyneladende lykkelig og glad; men hun, som blev hjemme hos sin Moder, var bedrøvet og længselsfuld, og hun var altid bange for, at han skulde forlise, og hun turde ikke rigtig glæde sig til hans Hjemkomst.

Tiden gik, og hun hørte ikke fra ham, og da et halvt Aar var gaaet, og hun tillige mærkede, at hun var med Barn, blev hendes Længsel til Graad. — Dengang skulde en Pige, der fik et Barn, staa aaben Skrifte uden for Kirkedøren, og enhver havde Lov at spytte paa hende. Denne Skam kunde hun ikke overleve. Hendes Moder gik i Forbøn for hende hos Øvrigheden, og da hun ellers var en ordentlig og afholdt Pige, og hendes Kæreste var kendt for en hæderlig og brav Mand, blev hun benaadet.

Der blev søgt efter hendes Kæreste viden omkring, i alle europæiske Havne; — til sidst fik de opspurgt, at Skibet, som han sejlede med, var forlist med Mand og Mus ud for den spanske Kyst. — Hun talte hver Dag med sin Moder om Sorgen og Skammen, og Moderen formaaede ikke at trøste hende.

Da Tiden kom, fødte hun et dejligt, velskabt Pigebarn. Pigen blev meget syg, og i Vildelse sagde hun til sin Moder, at hun vilde tage Barnet og gaa hen med det til dets Fader, hun vidste nok, hvor han var. — Efter nogle Ugers Forløb blev hun dog saa rask igen, at hun kunde være lidt oppe hver Dag. En Dag var hendes Moder gaaet til Præsten, som var hendes Trøster i Nøden. Da tog Pigen Barnet; hun gik ikke eller løb med det, nej, hun sprang tre Alen i hvert Trin langs Vejen, som gik paa Fjordbrinkerne ad Havet til. En Mand, som saa hende, løb alt, hvad han kunde, til Havet, men naaede hende ikke: da hun saa ham komme, sprang hun endnu stærkere. Hun lagde Barnet paa Stranden eller tabte det maaske, og selv sprang hun ud i Havstokkens svælgende Dyb. Han hørte, hun raabte sin Kærestes Navn, og saa, hun forsvandt i Bølgerne. Men han kunde ikke redde hende. — Han tog Barnet med hjem, og det kom siden igen til sin Bedstemoder.

Der sagdes, at Pigen gik igen i en lille sort Hunds Skikkelse. Flere af de gamle Mænd fortalte, at de om Natten,

naar de kom fra Fjorden, havde set denne Hund løbe langs med Vejen mellem Brygningsbjærge og Havet.

Manden fra Rendehuset, som satte Aalekroge i Fjorden, saa flere Aftener en lille sort Hund gaa og snuse i Vejsporene. En Aften besluttede han at tale til den. Han sagde: »Er du en Hund, kom saa hen til mig; men er du en Djævel, saa vig bort i Jesu Navn.« Og straks da han nævnede Jesu Navn, forsvandt den.

I ældre Tid laa der i den østre Side af Sønderogn en tre — fire Huse, der kaldtes Ægholm; de laa paa en lille Halvø, der hed Skald, ved en mindre Sø, der kaldtes Sønderfjord.

Der boede en Mand, som var Murer, Tømrer og Baadebygger om Sommeren, Skrædder og Musiker om Vinteren. — Han var særlig god til at fortælle Historier og til at more Ungdommen med sin Fiol og sin Klarinet; derfor kom der mange Mennesker til ham, baade unge og gamle. — Blandt andet fortalte han, at han tjente paa Herregaarden Bækmark i Flynder Sogn Syd for Lemvig, dengang den hvide Jomfru blev manet ned.

Det var i Julen. Tjenestefolkene sad ved Bordet i Folkestuen og fordrev Tiden med et Kortspil, som hedder Brudeseng. Enhver af de spillende skulde nævne en, som han vilde have til Kæreste; saa blev Kortene omdelt, og den, som fik Hjerter-Es, skulde vinde sin Hjærtenskær. Da Turen kom til Staldkarlen, sagde han: »A vil have den hvide Jomfru, som gaar herude i Gaarden.« Karlen havde aldrig troet, det var sandt, naar nogen sagde, at de havde set hende. — Da nu Kortene blev omdelt, faldt Hjerter-Es ved ham; han skulde altsaa have den hvide Jomfru; det morede dem alle, og de drev Sjøv dermed.

Straks efter skulde Karlen ud at give Hestene Foder. Da kom den hvide Jomfru ham i Møde ude i Gaarden, omfavnede ham og tog ham med ind i Laden; han kunde ikke frigøre sig fra hende.

Først ved Daggry kom han ind i Staldkammeret til de andre Karle, og da havde han ikke en tør Traad paa hele

Kroppen. Hun havde tumlet med ham hele Natten, saa han var gennemvaad af Sved og næsten aandeløs. Og saaledes kom hun nu hver Aften og hentede ham ude i Gaarden, naar han kom ud fra Nadveren. I Længden kunde han ikke udholde det, og hvor nødigt han end vilde, blev han nødt til at aabenbare hele Sagen.

Nu blev der talt med Præsten derom, og han lovede at mane hende ned. Men det stod haardt for Præsten. Hun vilde ikke lade sig overvinde paa anden Maade, end at Karlen skulde rejse i samme Døgn over Kongeaalen, og han maatte aldrig siden komme tilbage. Og saa maatte Præsten endda gaa ind paa, at hun maatte nærme sig Gaarden et Hanetrin hvert Aar, og naar hun kom til Gaarden igen, skulde den brænde. Efter disse Bestemmelser og Løfter blev den hvide Jomfru nedmanet i Nordvesthjørnet af Gaardens Mark.

Nyaarsaften forsamledes der mange unge hos Baadebyggen, og saa fortalte han gerne om de skjulte Ting, man kunde faa at se den Aften. Naar en ugift saa i et Spejl paa Slaget tolv, fik den at se, om den skulde giftes i det kommende Aar, og hvem den skulde giftes ined. Nyaarsaften kunde man se, om nogen i Huset skulde dø, inden Aaret var omme; man skulde gaa paa Kirkegaarden og tage noget Muld ved en Grav og lægge det paa sit Hoved. Paa Slaget tolv skulde man staa uden for sit Hus og kige ind gennem Vinduerne; var der en derinde, som skulde dø, inden Aaret var omme, saa det ud, som denne sad derinde og intet Hoved havde. Paa lignende Maade kunde man ogsaa faa at vide, om der var en i Huset, som skulde giftes i dette Aar. Var det en Pige, kunde den, der stod derude, se, at hun sad med en Krans paa Hovedet; var det en Karl, sad han med høj Hat paa Hovedet.

En Nyaarsaften morede de unge sig, som de plejede paa Harboøre. Alle var de ude for at skyde Nyaar ind; der var faa, som skød med Bøsser; men saa brugte de gamle Gryder og Potteskaar, Fade og Sætter og hvad de ellers kunde faa fat paa, til at slaa paa Dørene. Nogle stjal imidlertid Nadver-

gryden med Maden i, saa der kunde opstaa stor Forstyrrelse og Hurlumhej. — De, som havde »skudt Nyaar ind«, løb hastigt hen og skjulte sig. Straks kom der nogen ud af Huset og raabte: »Hvor blev I af?« Saa blev der holdt Jagt paa Spilopmagerne; alle skulde de findes frem, og ingen maatte selv overgive sig. Imens blev Kaffen layet og Bordet dækket. Og naar alle var fundne fra Kroge og Gemmesteder, maatte de spise og drikke, som de havde Lyst.

Hos Baadebyggeren fulgte der gerne en lille Svingom bag efter. Han havde i Huset hos sig en Søster, som var Væverske, en munter og fornøjelig Pige; naar Broderen spillede, sang hun dertil. Huset var nu fuldt af Gæster, og de sad ved Kaffen og morede sig med at høre paa Baadebyggerens Fortællinger og gode Raad om, hvordan de kunde kige ind i Fremtiden: »I skulde bare prøve paa det«, sagde han, »det var værd at se, om I skal giftes med den Kæreste, I nu har. Æ troer, de fleste ikke bliver gift med den første Kæreste.«

Mens nu Morskaben gik allerbedst ved Bordet, listede Søsteren sig ud; hun havde besluttet at gaa til Kirkegaarden efter Muld for at prøve, om det passede, som Broderen havde sagt. Paa Slaget tolv stod hun uden for Vinduerne med Kirkegaardsmuld paa Hovedet. Alle sad endnu ved Bordet; hun vidste, hun kendte dem alle. Hendes Hjærte bankede saa højt, at hun selv kunde høre det: Der sad en; hvem kunde det være? Den havde intet Hoved; men paa Haanden sad den Ring, som hun havde faaet til Julegave, og Kjolen med Brystnaalen kunde hun ogsaa kende. Ligbleg gik hun lige ind i Stuen og satte sig paa en Stol. Broderen sagde: »Hvad fejler du, Søster?« Hun svarede blot, at hun var syg; hun vilde ikke denne Aften fortælle, hvad hun havde set. Hun lovede sig selv, at hun aldrig mere skulde se ind i den hemmelige Verden. Det holdt hun ogsaa. To Maaneder efter var hun død. —

Det sagdes, at hun kom hver Nyaarsaften og stod uden for Huset og kiggede ind gennem Vinduerne. Men siden Huset blev flyttet, saa de hende ikke.

Ved Skellet mellem Harboøre og Ferring laa i gamle Dage et lille Hus, som Slægtled efter Slægtled var gaaet i Arv til Børnene; — ingen vidste, hvor gammelt Huset var. Men det var godt vedligeholdt og saa godt ud. — Engang da en ung Kone flyttede derind, var Huset for lille til hendes Ejen-dele. De maatte bygge et Par Fag til for at indrette det efter hendes Ønske. Hun havde en Egetræs Kiste med fladt Laag; den var udskaaret med Hoveder og sorte Engle, der dansede om et Baal. Denne Kiste havde staaet under en Bjælke i hendes Forældres Hus, og hun havde lovet sin Moder, at det skulde den ogsaa komme til hos hende.

Manden hed Niels Pejter; han var Baadebygger, Snedker og Tømmermand; han var til alle Tider venlig og imøde-kommende, afholdt af alle og havde en god Søgning.

Huset laa afsides mellem store Havbjærge. Fiskerne var vante til at gaa derind for at »faa noget at drikke«. De fleste af dem havde henved en halv Mils Vej til deres Hjem; det var besværligt at gaa den, naar de havde deres Garn eller Kroge udsat; men saa tyede de ind i Niels Pejters Hus, der tjente dem som en Slags Kro. De kunde her faa Mad og Drikke for Fisk eller Penge; kom Fiskerne derned fra Havet, gennemvaade og forfrosne, fik de gerne en Skaal varmt Øl med en Dram Brændevin i, og undertiden fik de tørre Strømper paa, mens deres egne blev tørret. Det skete ogsaa, at Fiskere i Ødevejr sad der halve Dage og spillede om Brændevin med en Bid tørt Brød til. Da gav de gode Drikkepenge til Børnene. — Fiskere har altid været fri i deres Tale overfor hinanden; men selv om de fik en lille Rus — hvad der dog kun sjælden gik paa — og kaldte hinanden ved Øgenavne eller skældte hinanden ud for Tyve eller Kæltringer, blev de dog aldrig rigtig vrede paa hinanden. Harboøre Fiskere var som Brødre.

Den unge Kone hed Trine; hun var ikke født paa Harboøre og fik aldrig lært at forstaa deres Maade at være paa. I deres Opræden og Skæmt kunde hun ikke skelne Spøg fra Alvor, og hun blev tit vred paa dem. Helst vilde hun slet ikke have med deres Sager at gøre, skønt Fiskerne gav dem al den Fisk, de behøvede til deres eget Forbrug; — Fiskere er ikke nøje med Betalingen.

En Dag kom Kræ Dobler og forærede Trine nogle Søkokke (Knurhaner); han tog en op af Kurven og sagde: »Se, Trine, er det ikke en dejlig Kok?« Hendes Mand gav sig til at le; men Trine syntes, han fornærmede hende grusomt, og hun saa paa ham med gnistrende Øjne. Det blev Kræ Dobler var og var straks færdig til at gaa. Han gik ned til Stien mellem Bjærgene; men han var ikke kommet halvvejs til sit Hjem, før han snublede over en lille Sten, faldt om og fik sit ene Ben brækket.

Han laa længe hjælpeløs og i Pine. Da en gammel Kone kom samme Vej ind inellem Bjærgene for at flytte Faarene, saa hun et Menneske ligge der. Hun troede først, det var en, som havde lagt sig til at sove ved Siden af Stien, og hun vilde gaa en lille Omvej for ikke at vække ham. Dog, da hun hørte, at Mennesket klagede sig, kunde hun ikke gaa forbi, men tog Mod til sig og vilde se, hvem det var, og i hvilken Tilstand han befandt sig. Da hun kom derhen, kendte hun straks Kræ Dobler. Han fortalte hende, hvor han havde været, og hvad han havde sagt til Trine. Han viste hende den lille Sten, han var snublet over, og tilføjede: »Og nu ligger jeg her og kan hverken støtte eller staa paa mit ene Ben.« Da sagde den gamle Kone: »Ja, bette Kræ Dobler, nu kan du selv se, hvordan det er fat med Trine; du har saa tit taget hende i Forsvar, naar vi har sagt, hun kan sin Moders Kunster. Men dette her, bette Kræ Dobler, er en streng Straf. Vær nu taalmodig, jeg skal snart hente Hjælp.«

Konen skyndte sig af Sted, saa rask hendes gamle Ben kunde flytte sig. Da hun kom hjem og havde fortalt, hvordan det var gaaet Kræ Dobler, var Vognen straks færdig til at køre efter ham, og der kom et Par Mand med til at hjælpe.

Naboerne stimlede ind for at høre, hvordan det var gaaet til. Og alle var enige om, at det var Trine, som havde gjort det saaledes, at han skulde falde og brække sit Ben. — En Kone fortalte, at den sidste Aften, hendes Mand var henne hos Niels Pejter, havde han lovet at komme tidlig hjem. Det var ikke helt mørk Aften, da han gik derfra; han gik nærmeste Vej med Stien, som de altid plejede at gaa; men han var

ikke kommet langt hen, før han fik en voldsom Tandpine og blev helt vild i Hovedet, og han fandt ikke hjem før højlys Dag. — Han havde blot taget det mindste af Trines Børn, som var to Aar, at ride ranke med, og saa fik han Barnet til at kysse sig; det syntes han var Løjer; Barnet lukkede Øjnene og spidsede Munden ud saa langt, det kunde. Og saa lærte han det at give en Ørefigen. Han kunde godt se, at Trine fornærmede sig derover; »hun forstaaer slet ingen Spøg; det siger de alle.«

Et halvt Aars Tid efter var Kræ Dobler rask igen. En Aften mellem Jul og Nytaar gik han op til Havet for at se til Baadene; der blæste en Storm af Sydvest, og skulde Vinden dreje sig til Nordvest, blev det Højvande; saa kunde Baadene let skvulpe sig løse og drive bort eller slaa sig i Stykker mod Stenbralden. Han vilde se efter, om Aarerne og alt Tilbehør var i Baadene, og om Ankeret var godt fæstet, — for, om det gjordes nødvendigt, at purre Mandskabet ud til at bjærge dem op i Klitterne. — Imidlertid lagde Vinden sig, og Havet faldt til Ro igen.

Da Kræ Dobler gik fra Havet, saa han, der var Lys i Niels Pejters Storstue og ikke i de andre Stuer. Det forekom ham underligt, og han gik hen til Huset for om muligt at faa Følgeskab hjem. Men da han kom helt dertil, var alt stille; ikke en Lyd hørtes. Skodderne var nu for Vinduerne; dog syntes han, at han kunde skimte Lys gennem Revnerne. Han undrede sig over, hvad de havde for og tænkte: »Maaske er Niels Pejter ikke hjemme; Konen har ikke saa godt Ord paa sig. Har hun noget hemmeligt for i Aften, skal det opdages.« Med den Beslutning tog han i Døren; men han kunde ikke lukke den op. Han lyttede længe, og endelig hørte han Børnестemmer: »Nu tør vi ikke tage mere af den Ko. Moder siger, de skal selv have en lille Taar af hver Ko.« Nu forstod han, at Børnene var ene hjemme. Han bankede paa Ruderne og sagde, hvem han var. Kræ Dobler var Børnenes gode Ven, han gav dem tit en Skilling eller et Stykke Lakrids af det, han altid gik med i Lommen. Børnene blev glade, da de hørte, det var ham; men de sagde, deres Moder havde forbudt dem at lukke op; for saa fik de Tærsk af en Tamp, naar hun kom hjem. Kræ Dobler fik

alligevel Børnene overtalt til at lukke op for sig, og han kom ind i Storstuen til dem; det var to Smaapiger paa 5—6 Aar. Han sagde, de kunde godt blive ved med det, de havde for. De sprang da bægge to op paa den store Kiste, der stod under Loftsbjælken, og her gav de sig bægge til at trække hver i to Knive, som sad overkors i Bjælken, imens de sang:

Vi malter, vi malter den sødeste Mælk;
vi malter, vi malter den sødeste Mælk.

»I synger godt, lille Piger,« sagde Kræ Dobler; »men hvad er det, I bestiller der? Faar I Mælk, der kan drikkes? Og hvor kommer det fra?« »Det kommer fra Køerne,« sagde de, »og det smager godt. Men nu er vi færdige, saa maa vi faa en Kopfuld hver, og saa maa du smage det.« »Nej, Tak, lille Børn; men bliv I bare ved at malke.« »Nej, det tør vi ikke; Mor siger, de skal selv have lidt.« Han gav Børnene et Stykke Lakrids. Og saa begyndte de igen. »Nej, vi tør ikke mere,« sagde de efter at have malket lidt, »for nu kommer der Blod.« »Det gør ingenting. — I skal have et Stykke Lakrids mere, bliv saa bare ved!« De malkede saa lidt igen; men det blev det bare Blod. »Nu er der ikke mere,« sagde Børnene og gav sig til at græde. »Hvad græder I for, lille Børn?« spurgte Kræ Dobler. »Nu er Køerne døde,« svarede Børnene, »Moder siger, at naar vi malter Blod, saa længe der er noget, faar vi Køerne til at dø.« »Det skal I ikke græde for, lille Børn! Ved I, hvis Køerne er?« »Ja, det er Jesper Ferrings. Men vi faar mange Hug, naar Moder faar det at vide!« »Nej, det skal I ikke være bange for. Jeg skal nok værgе jer for Hug, og det er min Skyld, Køerne er døde. Men nu gaar jeg hen og betaler Køerne. Gaa I saa i jer Seng. I skal ingen Hug faa, det skal I ikke være bange for; jeg skal nok tale med jer Moder i Morgen.«

Børnene lagde Knivene og alt Tilbehør til rette i den store Kiste. Kræ Dobler gik hen til Jesper Ferring samme Aften, før han gik hjem, og han fortalte, hvad han havde set, og hvad Børnene havde sagt. Da de saa kom ud i Stalden, saa de, at Køerne lå der og var døde. Der blev straks sendt ridende Bud til Øvrigheden i Lemvig.

Næste Morgen tidlig mødte Øvrigheden ved Niels Pejters

Hus. Han og hans Kone havde været til Julegilde hele Natten og laa i deres søde Søvn, da Øvrigheden bankede paa Døren. Niels Pejter stod op, trak Underbukserne paa og gik til Døren for at lukke op; han troede, det var Fiskere, der kom fra Havet. Men i Stedet stod Øvrigheden ved Døren og forlangte at komme ind at tale med hans Kone. Niels Pejter troede, det var en Fejltagelse, og raabte ind til sin Kone, at hun skulde komme ud for at give Oplysninger. Men Herredsfogeden trængte ind i Stuen og bad de andre komme efter. Niels Pejter kunde slet ikke forstaa, hvad dette skulde betyde. Da Forhøret begyndte, stod han som lynslagen; han blev straks kendt uskyldig.

Da Trine omsider gik til Bekendelse, sagde hun, at hendes Moder havde lært hende mange gode Ting i den Retning, blandt andet at kærne Smør, naar man ingen Fløde selv havde. Øvrigheden krævede, at hun skulde forklare, hvordan det gik til. Trine fortalte, at hun lærte det, mens hun var Barn, og den første Gang, hun selv skulde kærne paa den Maade, fik hun en Dragt Prygl af sin Moder:

»Det var en Onsdag i Fasten, og som Skikken var, skulde i det mindste et fra hvert Hus til Kirke. Moder satte Kærnen frem og sagde mig Besked, før hun gik. Jeg skulde gaa rundt om Kærnen tre Gange, og hver Gang skulde jeg sige: »En Skefuld Fløde af hver Kone i Sognet sin.« Men det syntes jeg var saa lidt; jeg sagde: »Tre Skefuld Fløde af hver Kone i Sognet sin.« Men saa kom der saa meget Fløde, at Kærnen ikke kunde rumme det; det løb over hele Køkken-gulvet. Og der stod jeg og samlede op, da Moder kom hjem fra Kirken. — Ja, havde Moder været levende nu, saa havde jeg ikke sagt det.« Herredsfogeden sagde: »Dette er en haarrejsende Bekendelse.« — Trine dømtes til at betale Køerne og til at lade sig omdøbe tilligemed bægge sine Børn. Det skete i Ferring Kirke, da hun var barnefødt i Ferring Sogn. Fra den Dag var Trine stille og indesluttet, næsten folkesky. Niels Pejter, som ellers var en livsglad Mand, undgik nu saa vidt muligt at møde sine gamle Venner, der ynkede ham. Han var i alle Maader en afholdt Mand. — En Dag kom der en Mand fra Tyborøn for at tinge (købe) en Baad. Til ham solgte han Huset, skønt det var med blødende Hjærte,

han afstod sit Fædrenehjem. Han forlod denne Plet for bestandig og rejste med sin Familie til en fremmed Egn langt nordpaa.

Blandt de 11 Huse, som indtil 1900 laa vesten for æ Wajjs (Vasen, Vejen) i Langerhuse, var der et, som var meget gammelt. Sydsidens Vægge var opsatte af Havsten med Ler og Sand imellem; i Dørkarmen maatte man bøje sig stærkt for at gaa ind, da Karmen var lav, og Gangen indenfor var et stort Trin lavere end Jorden udenfor, Nordsidens Vægge var maaske henved en Alen høje og var opsatte af Græstørv og Kager af Faaregødning, som blev skaaret i Firkanter omtrent en halv Alen paa hver Led og tørret i Solen om Foraaret, naar Faarestien blev ryddet. — Det omtalte Hus's Beboere havde ikke noget godt Ord paa sig. Da Ty var landfast med Harboøre, og Heste- og Kreaturhandlere drog ad Vasen til og fra Markeder i Husum og i Holsten, hændte det, at de der blev frataget deres Pengekat, en ganske smal Pengesæk af Læder, som Handelsmændene spændte som et Bælte om Livet. — Det skete ogsaa, at baade Manden og Pengene blev borte.

Der var mange Kniplingskræmmere, som gik fra Hus til Hus og falbød deres Varer. Foruden Kniplinger handlede de med pæne Ting af Silke. En Dag saa en Nabokone en Kniplingskræmmer gaa ind i dette Hus. Hun vilde ogsaa gerne handle med ham og købe sig et Silketørklæde; derfor satte hun sig ved et Vindu for at passe paa, naar han kom ud, at han ikke gik hendes Dør forbi. Men Ventetiden blev for lang, og hun besluttede at opsøge ham i Markus's Hus, som det kaldtes. Da hun kom derhen, viste det sig, at Døren var aflaaaset. Hun raabte da ind: »Er der ingen hjemme?« De svarede hende ikke; men hun syntes, hun hørte nogle hviskende Stemmer derinde. Saa kiggede hun gennem en Revne i Døren. Da var hun nær besvimet. Med stort Besvær vaklede hun ind i sit eget Hus. Hun havde alle Tider taget Naboerne i Forsvar, naar nogen talte ondt om dem. Men nu havde hun faaet Syn for Sagn. Midt paa Gulvet stod et Kar, hvorpaa de havde lagt deres Loftsslige, og der laa Kræmme-

ren og var bunden fast paa. Omkring ham stod Manden, Konen og en voksen Søn. De havde stukket Kræmmeren ihjæl; derfor hedder det endnu:

Markus han holdt; Maren Pester hun stak,
og æ Fløds-kæg laa ved æ End' og drak.

Konen, som havde set dette grufulde Syn, sagde det ikke til nogen den Dag, fordi hendes Mand ikke var hjemme. Dagen efter var ethvert Spor af Udaaden forsvundet. Men det hed sig siden, at Kræmmeren var begravet under Markus's Stejle, og en anden Mand var nok begravet i en Brønd, som derefter var tilkastet.

I det samme Hus boede senere en Kone, der kaldtes Ka Hus; hun var født i sidste Halvdel af det 18de Aarhundrede. Tilsyneladende var hun fredelig og talte godt til alle. Men skete der et Uheld paa den ene eller paa den anden Maade, uden at nogen rigtig kunde forklare, hvordan det var gaaet til — det kunde være, at et Menneske eller et Kreatur pludselig blev sygt, at et Svin ikke vilde æde, eller at Fløden ikke vilde skilles, naar der blev kærnet Smør — ja, saa var det altsammen, fordi det var forhekset, og Ka Hus fik Skylden for at have gjort det.

Jeg kan ikke huske Ka Hus anderledes end som en gammel Enkekone, der gik ved Krykker. Hun havde mange Børn, og de var alle gifte undtagen eet, som var Idiot. — En Datter boede hos hende. Datterens Mand var blevet svagelig, siden han kom dertil at bo. De havde to Børn, en Pige og en Dreng. Pigen var den ældste; hun blev opnævnt efter Ka Hus og var hendes Øjsten. Drengen blev født et Par Aar efter, og han var et dejlig, velskabt Barn, tyk og trind, og saa ud til at være frisk og stærk. Ham kunde Ka Hus aldrig lide. Han var knap et Aar, da han begyndte at blive svagelig, og hver Dag der svandt, svandt Barnet med. »Det er Dvimpsyge (Svindstot),« sagde Ka Hus, »det har han fra sin Fader.«

Barnet var sygt et halvt Aars Tid, og da den lille Stakkel døde, var han kun Skind og Ben. — Barnets Fader blev mere

og mere svagelig. Han gik i længere Tid og orkede ikke at bestille noget. Han laa til Sengs et Par Maaneder og lignede mere en død end en levende.

Den Gang Barnet døde, talte Folk saa stille om, at Ka Hus havde forhekset det. Nu da det saa ud, som Manden døde af samme Sygdom, var det klart, at hun havde forhekset dem bægge to.

Skønt Ka Hus talte venligt til alle, var der vist ikke mange, som kunde sige sig fri for at have en underlig Rædsel for hende, — hvad de ikke kunde forklare paa anden Maade, end at de var bange for, at hun skulde forhekse dem eller deres.

Børn var bange for at gaa et Ærinde ind i hendes Hus og for at møde hende paa Vejen. Hun sagde altid til Børn, hvor hun traf dem: »No mi Guds Baaer, no, mi kjøn Baaer! Æ haar Godt i mi Lomm; kom hen te mæ, mi Guds Baaer, mi kjøn Baaer, saa ska do fo en Støk Sokker; no, mi Guds Baaer, no, mi kjøn Baaer, kom her hen!« — Børnene var bange for at gaa hen til hende; men de turde alligevel ikke lade være. De kom, men med bedrøvet Mine, og vilde meget hellere have undværet det lille Stykke Sukker, hun gav dem. De puttede det i Munden; men de spyttede det ud igen, saa snart de vendte sig om fra Ka Hus, og de vidste, at hun ikke saa det.

En Dag blev Ka Hus uenig med en Kone i Nabolaget. Samme Dag blev denne Kone saa syg, at hun hverken kunde staa eller gaa. Der blev søgt Raad baade her og hist. Endelig traf de en klog Kone, som paatog sig at helbrede hende. Hun kom til den syge med noget Pulver, som hun selv havde lavet; det skulde den syge have altsammen paa een Gang. »Naar jeg nu er gaaet,« sagde hun, »vil der komme en Kone, som græder og ynker og beklager den syge, og som bringer Mad til hende. Men det maa I ikke tage imod. I Stedet skal den syge staa op af Sengen og tage et Stykke Ild af Skottørv med Ildklemmen og smide det paa hende, og saa skal hun spytte hende lige ind i Ansigtet. Saa skal I se, hvis jeg ikke tager fejl, at hun bliver rødspættet over hele Kroppen.« —

Det skete alt sammen, som den kloge Kone havde sagt. Fra den Dag var Ka Hus rødspættet (fregnet) over hele Kroppen.

Mange Fartøjer af alle Nationer strandede den Gang paa Harboøre. Et Aar strandede en Nordmand Nordvest for Langerhuse i Kristen Mærsk's Strandlen. Det var om Efteraaret i en orkanagtig Storm af Nordvest. Havet var højt og gik langt ned mellem Bjærgene. Fartøjet, som var ballastet, sættes af Bølgerne langt op paa Stranden. Da Stormen lagde sig, og Vandet sank tilbage, kunde man gaa paa tørt Land rundt om Skibet. Det blev rost for at være et prægtigt Fartøj og en stolt Sejler. — Det havde klaret sig gennem de høje, oprørte Bølger og havde ikke taget nævneværdig Skade. Det havde blot mistet et Stykke af Roret; det kunde let udbedres til Foraaret, da det skulde sættes ud igen.

Kaptejnen var paa Harboøre omtrent hele Vinteren, og til Foraaret kom Mandskabet, som skulde med paa ny.

Da alt var gjort i Stand og var færdigt baade udvendigt og indvendigt, bestemtes Dagen, da Fartøjet skulde sættes ud i Havet. Der mødte en Mængde Mennesker for at se paa dette Arbejde; det var sjælden paa Harboøre at se saadan et stort Fartøj blive rullet ud i den bratte Havstok.

Alt gik godt til at begynde med; Folk undredes over, hvor nemt det gik fra Haanden.

Men da de var saa langt fremme, at Skibet nu med et godt Tag kunde sættes i Vandet, fik de det ikke ud af Flækken. Saa sprang der eet, og saa sprang der et andet, som de igen maatte have gjort i Stand. Saaledes blev de ved i flere Timer. Imens sank Fartøjet længere og længere ned i Sandet, og til sidst maatte det hele opgives den Dag.

Kaptejnen var af den gamle norske Slags, der var vel kendt med Hekse og Trolde, som de den Gang havde mange af oppe mellem de norske Fjælde. Han sagde til Strandfogeden: »I har een i jeres Midte, der har forvoldt mig den Ærgrelse og Bekostning, og hvis jeg ikke faar Skibet ud i Morgen, er jeg helt ruineret.« »Nej, nej,« sagde Kristen Mærsk, »saa store Kunster kan vi ikke gøre her.« »Da skal jeg vise dig, hvem det er,« sagde Nordmanden; i det samme var han oppe paa Fartøjet. Han saa ud over Forsamlingen og raabte med Tordenrøst: »Der staar hun! Men jeg skal vise dig, at kan du A, B, C, — saa kan jeg Z, Æ, Ø!«

Da Ka Hus nu gik hjem, faldt hun om paa jævn Mark og

fik sit ene Laar i Stykker. — Siden den Tid gik hun ved Kæp og Krykke.

Men derfor havde Nordmanden nu alligevel ikke vundet sit Spil. Dagen efter var Vinden sprunget om i Vest og var vokset til stærk Storm. Vandet gik saa højt op paa Strandbredden, at der ikke kunde vades ud til Skibet. Det sank stadig dybere ned i Havstokken, og det var umuligt, hvor mange Kræfter der end anvendtes, at sætte den smukke og stolte Sejler i Havet igen. — Samme Aar blev det ophugget til Brænde og solgt paa Stranden.

Nordmanden fortalte, at der var flere norske Kaptejner lige saa kloge som han. De havde en Gang fundet nogle gamle Bøger i en Kiste mellem de norske Fjælde. En gammel Mand havde lagt dem der. Han havde selv gjort den Pagt, at han ikke maatte meddele nogen sin Viden, mens han var i levende Live, ellers skulde han tilhøre Fanden. Men for at frelse sin Sjæl og alligevel aabenbare Hemmelighederne havde han henlagt Skrifterne i Kisten oppe mellem Fjældene i den Hensigt, at der skulde komme Mennesker og finde dem og derved blive Herre over de hemmelige Kundskaber.

Ka Hus gik om og tiggede Mælk, Fløde og andre Fødevarer, som det den Gang var Skik for dem, der ingen Kreaturer selv havde.

I 1862 kom hun en Dag et Sted, hvor hun aldrig plejede at gaa tomhændet fra, skønt Folkene der kun havde en eneste Ko. Hun bad om en lille Taar Fløde til Kaffe. Konen stod just og kærnede, og hun beklagede da overfor Ka Hus, at hun havde taget al Fløde, hun havde i Huset, og kommet den i Kærnen. »Du ved da nok,« sagde hun, »at jeg aldrig nægter dig noget, naar jeg har det; men nu træffer det sig saa uheldigt, at jeg ikke har andet end skummet Mælk; men du kan faa sød Mælk, saa snart Koen kommer ind.« »Det kan jeg ikke bruge nu,« sagde Ka Hus, idet hun gik og smækkede Døren haardt i efter sig.

Konen kærnede i flere Timer; men Fløden vilde ikke skilles. Hun blev til sidst nødt til at varme Smørret ud af Flø-

den. — Det var den Gang almindelig Tale, at naar man ikke kunde kærne Smørret ud af Fløden, saa var det forhekset. —

Nu var det snart Middag. Konen gik ud for at se efter to af sine Børn, som hun ventede hjem fra Skole. Da bliver hun pludselig saa syg, at hun maa støtte sig til Vægge og Døre. Da Børnene kom hjem, havde hun lagt Mælet, hun kunde ikke tale med dem.

Faderen var paa Havet. Da han kom i Land, kunde han ikke forstaa eller udgrunde, hvad der var i Vejen derhjemme. Konen var ikke mødt, som hun plejede, for at tage imod ham, og heller ingen af Børnene saa han noget til; ellers kom Børnene altid springende ham glade i Møde for at bære Hæg og Tejne. Da han kom hjem og havde faaet sig befriet for sin Rygkurv med Fisk og Kroge, skyndte han sig ind i Stuen, og der stod Børnene og græd til hinanden ved Moderens Seng, og hun kunde ikke mæle et Ord.

Han tog hendes Haand i sin, talte til hende og kærtegnede hende; hendes Øjne fæstede sig i hans Øjne; ellers kunde hun ikke røre et Lem. Børnene græd, saa en Taare ikke kunde bie en anden. Han vred sine Hænder; det saa ud, som han snart skulde miste hende. Han sendte nu Børnene hen til Noersgaard, hvor en tolvvaarig Datter tjente, for at spørge, om hun maatte komme hjem at sige sin Moder Farvel. Børnene græd hele Vejen, men løb alt, hvad de kunde. Da de kom til Noersgaard, var Søsteren langt ude i Marken ved Kreaturerne; men hun blev hurtigt hentet og fik straks Lov at gaa med. Derefter skulde Børnene hen efter deres Moster, om de kunde faa hende med hjem. Alle tre Børn tog hinanden i Haanden og løb, mens de bad højt for deres kære Moder, som de saa nødig vilde miste; hun var en gudfrygtig Kone og havde lært sine Børn at bede og paakalde Gud i deres Nød.

Mosteren havde set Børnene længe, før de kom til hendes Hus; hun forstod, at en af deres Forældre var meget syg, da Søsteren var blevet hentet, og hun stod færdig til at følge med Børnene hjem. Det var almindelig Skik, at naar en blev syg, kom alle Naboer for at tilbyde Hjælp. Da Børnene med deres Moster kom ind i Stuen, var der allerede kommet flere Nabokoner, der stod og drøftede, hvad der var at gøre.

Alle var enige om, at hun var forhekset, og da Mosteren hørte, at Ka Hus havde været der, var hun af samme Mening.

Manden troede ikke paa Hekseri; men alle Konerne sagde, at Mirakkel-Doktoren, Mikkel Fælld, var den eneste, der kunde helbrede denne Sygdom. — Hente Læge var der ikke Tale om; naar han blev hentet, var den syge dødsdømt; han kunde maaske nok give Patienten lidt Medicin, der stillede Smerten; men dø skulde hun. —

Mikkel Fælld kunde baade gøre Ondt og Godt; han boede i Vandborg Sogn, og dertil var der to Mil. Manden gik til Vandborg samme Dag og var saa heldig at træffe Mikkel hjemme. Da han hørte, hvordan det stod til med Konen, tog han uopholdelig med Manden hjem til Langerhuse.

Mikkel Fælld var den Gang hen ved 60 Aar, men saa meget ældre ud. Han havde Fuldskæg, som naaede langt ned paa Brystet, hvad der var sjældent at se i de Tider. Haaret hang glat ned til Skuldrene. Hans Klædedragt var altid ens, naar han rejste ud, og det var en særegen Dragt: Han havde en høj graa Silkehat med Buler, sort Halsbind med hvid Strimmel, Brunels-Vest med Sølvknapper, korte »Muchettes« Bukser med Sølvspænder og lange hvide Strømper. Han bar en lang Overfrakke og Ankelsko med Sølvspænder; i Haanden havde han en lang Egestok forsynet med en Messing-Pig og -Ring forneden, og om dens øverste Ende var der en bred Sølvring; lidt under Ringen var der Sølvøjne, hvorigennem der var trukket en tyk Silkesnor med Dusk. Stokken, der var nær lige saa høj som ham selv, manøvrede han med udstrakt Arm. — Intet Under, at Børnene var bange for ham.

Da han kom ind til den syge, sagde han: »Naa, der ligger du; jeg skal nok faa dig op; men først jager vi de fremmede ud af Stuen, og Børnene maa heller ikke være her inde; kun Manden skal blive!«

Mikkel Fælld gik hen til Sengen, hvor den syge laa og spurgte hende: »Hvad er der i Vejen? Hvad har du lagt dig til Sengs for?« — Da den syge ikke svarede, sagde han: »Naa, du vil ikke svare mig; det skal jeg nok faa dig til. — Hvad er hendes fulde Navn?« spurgte han Manden. Da han havde faaet det at vide, mumlede han noget mellem Tænderne

og sagde nogle Ord, der var uforstaaelige for andre Mennesker; derpaa raabte han hendes Navn højt. Da slog hun Øjnene op. »Gud ske Lov!« sagde Manden, »hun lever endnu!« »Lever endnu!« gentog Mikkel Fælld, »hun dør ikke af denne Sygdom! Men kan du skaffe mig en Flaske fransk Brændevin?« Manden fik straks sendt Bud til Købmanden. Da Varen kom, tog Mikkel Fælld en lille Flaske op af sin Lomme og hældte Indholdet i Flasken med den franske Brændevin, og saa ordrede han, at den syge skulde have en Snaps deraf Morgen og Aften, saa længe der var noget i Flasken.

Han havde ogsaa to smaa Lærredposer med; de var omtrent 2 Tommer paa hver Led og af Tykkelse som en 5-Øre. Den ene bandt han om hendes Hals og sagde: »Saa længe du har dem, skal onde Mennesker ingen Fortræd gøre dig.« Den anden bandt han om hendes venstre Ben og paalagde indtrængende at binde den om det højre om en Maaned, og saa fremdeles skifte hver Maaned.

»Og saa er jeg færdig her denne Gang,« sagde Mikkel Fælld. »Men nu vil jeg sige jer, at den første, som kommer her, efter at jeg er gaaet, maa I ikke lade komme ind til den syge. I kan forbyde det ved at sætte to Synaale over Kors i Dørkarmen oven over Døren; saa kan ingen gaa ind, som har til Hensigt at gøre Fortræd.«

Det skete, som Mikkel Fælld havde sagt. Saa snart han var gaaet, kom Ka Hus. Manden sad da ved Bordenden, lige ved Stuedøren, som stod aaben ud til Gangen, og bandt Fiskegarn. Da hun vilde trine ind i Gangen, som var ganske lille, vendte Manden sig om og spyttede ud gennem den aabne Stuedør, og saa sang han: »Saa spytter jeg i Satans Magt, saa er han overvunden« og blev ved at nynne Salmen, hvor det stod, idet han hele Tiden lod, som han slet ikke saa hende. »Spytter du paa mig?« sagde hun og nævnede Mandens Navn. Han saa til hende, men blev ved at nynne paa Salmen. Ka Hus blev staaende ved Døren og gjorde sig slesk og sagde Guds Baaer. »Men du siger ingen Ting,« sagde hun til Manden. »Nej, ikke til dig,« svarede han.

Dog blev Ka Hus staaende i Gangen og ynkede Konen og beklagede hende, at hun var saa syg og daarlig, at hun slet ikke kunde tale. Saa sagde hun til Manden: »Ja, du vil ikke

tale med mig; men jeg kan nok se, at du ikke er vred paa mig; du synger og ser saa mild ud.« Ingen svarede hende, saa gik hun. — Som Tiden gik, kom Konen i Huset sig lidt efter lidt igen.

Ka Hus kom en Dag ind til Per Smeds for at tigge Mælk, som hun saa tit gjorde. Den Dag havde Konen lavet Ost og dertil brugt al Mælk, som var i Huset, paa en Bøtte nær, som var blaasur, og som var bestemt til Hønsene. Ellers havde hun ikke noget, før Køerne kom hjem og blev malket; saa kunde Ka Hus komme efter noget eller ogsaa i Morgen tidlig. »I Aften bliver det sent; vore Folk er i Holme-Engen i Dag«, sagde Per Smeds Kone. — Ka Hus blev fornærmet: »Tror du jeg vil spise Hønseløde eller gaa oppe efter jeres Nattevøvlen. — Farvel, Guds Baaer, kjøn Baaer!«

Der sagdes, at hvem der kunde hekse, skulde gøre det en Gang imellem — enten ved Folk eller Dyr. Der sagdes ogsaa, at naar Ka Hus syntes mest venlig, var hun mest ond-sindet, og da skulde man spytte ad hende, saa kunde hun ikke forhekse en. — Per Smeds Kone havde travlt den Dag; hun var alene hjemme. Nu skulde hun allerførst ud at flytte Køerne. Gaarden ligger lige ved Kirkevasen (Kirkevejen). Der kom mange Folk forbi, og derfor var det hendes Skik, naar hun gik ud, at sætte Skodden for Stordøren (Salsdøren) og gaa ud ad Bagdøren. Hun satte da gerne en Kæp i Døren, d. v. s. hun anbragte en Pind over Klinken paa skraa over til Dørkarmen, for, om nogen havde Ærinde, de da kunde se, at der ingen var hjemme, men at Folkene ikke var langt henne. Denne Betydning havde det altid, naar der var sat en Pind i Døren.

Men først jagede hun de Høns ud, som var gaaet ind i Bryggeret, da Bagdøren stod aaben. Da saa hun var færdig til at gaa og havde sat Pinden for Døren, gik hun hen efter Køllen, som plejede at ligge ved Stalddøren. — Hun saa nok, at en Høne fløj flere Gange frem og tilbage og slog Kolbøtter ind imellem de andre Høns, og det saa ud, som den havde Krampe; Hønsene stimlede efter den, og Hanen fløj ind imellem som for at holde Justits. Men Konen havde ikke Stunder

til at se nærmere efter, da det var paa høje Tid at faa Køerne flyttet.

Da hun saa fik Køllen fundet og bøjede sig ned for at tage den op, fløj samme Høne op paa hendes Ryg og hakkede med Næbbet af alle Kræfter, saa rask den kunde, ned i Nakken paa hende. Hun kunde ikke lade være at skrige saa højt, at det kunde høres i Nabogaarden, Per Jens, som ligger tæt ind til Per Smeds Gaard. Per Jens Kone, som hørte Skrigene, slængte fra sig, hvad hun havde i Hænderne, og løb derom. Da sad Per Smeds Kone ved æ Østerhusende med Ansigtet vendt mod Jorden og kunde ikke fri sig selv fra Hønen. Saa snart Per Jens Kone havde befriet hende, hjalp de hinanden med at faa den aflivet straks. Den ene tog en Spand Vand og slog over den; den anden tog en Økse og huggede Hovedet af den, mens den laa i Vandplasken.

Per Jens Kone spurgte, om Ka Hus ikke havde været her i Dag; hun syntes, hun saa et Glimt af hende ved Hjørnet af Kaalgaarden. »Jo«, sagde Per Smeds Kone, »hun har været her, og hun vilde tigge Mælk; men jeg havde ikke en Draabe sød Mælk; du ved jo nok, jeg har lavet Ost i Dag. Jeg kan ikke gøre for, at hun blev fornærmet; hun sagde »Farvel, Guds Baaer« til mig, da hun gik, -- det var ikke gode Tegn. Imens var Hønsene kommet ind i Bryggerset; dem skulde jeg først have ud; jeg havde travlt; det var paa høje Tid at flytte Køerne.« — »Ja, nu kan jeg forstaa det«, sagde Per Jens Kone, »naar Ka Hus har været her, — saa maa du være rigtig glad, at du fik Hønsene ud, før du selv gik ud; for du maa tro, hun har lagt noget for dig. Hun havde beregnet, at du straks gik ud at flytte Køerne; saa skulde du have været, som Hønen blev, og du skulde have tumlet omkring, som den gjorde. Du kan stole paa, det var dig, hun havde villet forhekse.« »Lad os takke Gud Fader i Himlen for hans Beskærmelse; jeg kan ikke fuldtakke ham derfor«, sagde Per Smeds Kone.

I 1872 gik en Jæger en Dag ned gennem Kokholms-Bjærg og Syd om Mads Bentsens Gaard, gennem Indelukkerne. Da sidder der en Hare; han skød straks paa den, og han kunde

se, at Haarene røg af den, og den rystede sig. Han tænkte: »Den ramte jeg godt.« — Han ladede sin Bøsse paany. Og da Haren ikke flyttede sig fra sit Sæde, troede han, den var død. Men da han gik hen for at tage den, sprang den op foran ham og efterlod sig en stor Blodpøl. Han troede ikke, at den kunde løbe ret langt.

Den løb dog ind mellem Brygnings-Bjærgene og dukkede sig for ham. Der ledte han længe, og da han endelig fandt den siddende under en lille Brink, gav han den igen en Salve, saa Haarene af den røg til alle Sider. Den slog en Kolbøtte, men sprang saa rask af Sted, at han ikke kom den paa Skud mere. Han blev dog ved at følge dens Spor ud af Brygnings-Bjærgene og langs Fjordbrinkerne ad Havet til. Den havde tabt Blod næsten hele Vejen. Enkelte Steder kunde han se, den havde hvilet sig lidt; der var en lille Blodpøl. Og saaledes blev han ved at følge den, op Nord for Langerhuse til Havbjærgene, saa Syd paa, og Øster igen, — til Ka Hus's Dørtærskel, hvor der ogsaa var Blod, og der fik Sporet Ende!

Ka Hus laa i Sengen i længere Tid efter denne Dag. — Datteren fortalte, at hendes Moder var falden om paa Stenbroen og havde slaaet Hul paa sit daarlige Ben.

Jægeren fortalte det for os samme Dag. Han sagde, at han ærgrede sig over, at han ikke havde en ægte Sølvknap hos sig; naar han havde lagt den i Bøssen, kunde han have set, om det var et Menneske eller et Dyr, han skød paa.

Ka Hus levede i mange Aar efter og fik Skylden for mange Uheld og Sygdomme. Hun var sengeliggende i nogle Aar, før hun døde. Sogneraadet havde liciteret hende bort, som Skikken den Gang var med gamle og svagelige Folk, der ikke kunde hjælpe sig selv og ingen Familie havde, som kunde eller vilde tage sig af dem. — Manden, som havde taget hende, sagde, at hun var langt over 100 Aar. Og han troede ikke, hun kunde dø, før der kom Ild under hende (kom Ild ind under Sengen); vilde Kommunen give ham en halv Tønde Byg, vilde han godt gøre det. Kommunen indlod sig dog nok ikke paa denne Handel.

En Gang i gamle Dage strandede et Skib her vestenfor. Ikke et Menneske viste sig paa Dækket; da Folk her fra Harboøre kom ud for at undersøge Skibet, saa de, at hele Skibets Mandskab var død, og alle var de helt sorte. Af dem, der gik om Bord paa Skibet, blev straks en syg, og da han kort efter døde, blev han ogsaa sort. Sygdommen smittede alle og bredte sig vidt omkring i andre Sogne. Paa Harboøre døde alle Folk paa een nær. Han boede i Søndersogn. Da han var alene tilbage, gik han bort fra Sognet; længe vandrede han af Sted uden at se et Menneske. Han var kommet helt syd for Torsminde, da han saa en Skorsten ryge. Da han kom derhen, traf det sig saa heldigt, at der levede en ung Pige, som var den eneste, der var i Live paa den Egn. De to giftede sig saa, og fra dem stammer Egnens Folk ned.

Det fortælles ogsaa, at der en Gang strandede et Skib, og Folkene om Bord paa det havde Nysepest; saa snart de nøs tre Gange, døde de. Pesten bredte sig i Landet. Det blev da almindeligt at sige »Gud velsigne dig«, naar nogen nøs. Fik man sagt det til den, der nøs, før han gjorde det tredje Gang, saa levede han.

Dronning Margrethe var en Gang i Krig med England. Den Gang var der Sejlads lige Nord for Bovbjerg ind i Limfjorden; det var der, hvor Ferring Fjord, Strande, de tre Veser og Dongrav nu er. For at spærre Englænderne fra at sejle denne Vej ind i Limfjorden — altsaa hen langs Vandborg, Engbjerg og Hygum Bakker — sænkede hun tre Skibe ved Indløbet fra Vesterhavet. Siden er Sejlløbet stoppet, og Harboøre er vokset sammen med det øvrige Jylland.

En Dag kom der en Kniplingskræmmer og falbød sine Varer til Konen i Elsesgaard; hun var den Dag alene hjemme. Der var et Silkehovedklæde, som hun gerne vilde have; men hun

havde ikke Raad til at købe det, sagde hun. Som de talte frem og tilbage om det, blev Kræmmeren et mærkeligt, rundt Trug var, som stod henne ved Stalddøren, og som to store Grise stod og aad af. Saa spurgte han hende, om hun ikke vilde sælge den Gryde. »Nej«, sagde hun, »den er jeg saa glad for; den kan Grisene ikke vælte, naar de æder af den.« »Vi kan jo snakke om det«, sagde Kræmmeren, »du kan jo faa nogle Alen Kniplinger eller noget af det andet Stads, jeg har«. »Nej«, sagde Konen, »nu er jeg gammel, og saadan nogen Sager har jeg nok af. Skal vi handle, vil jeg have saadan et Silkeklæde, jeg kan bruge til mit Hoved, naar jeg skal være fin«. Kræmmeren spurgte, hvor de havde faaet Truget fra. Da sagde Konen: »For nogle Aar siden strandede et stort Skib lige ud for Engene. Skibet sloges i Stykker, og alle Mand druknede og blev begravet i det Bjærg, som vi nu kalder Dødemandsbjærg; lige ned for dette Bjærg nær ved Havstokken har min Mand fundet det, og saa tog han det med sig hjem, fordi han syntes, der kunde vi faa et godt Grisetrug, ellers vælter og spilder de alt, hvad vi sætter for dem; men i dette her Trug spildes der ikke noget af Griseæden, og den bliver ikke sur; derfor er vi saa glade for det«. — Kræmmeren sagde: »Jeg kan saamænd godt give dig et Silkeklæde for Gryden; men saa skal du gøre den godt ren.« Hun skrubede Truget godt rent for Svineæde, Kræmmeren fik det med sig, og Konen var glad for sit ny Silkeklæde.

Men snart rygtedes det til Harboøre, at Truget eller Gryden var en Døbefont af purt Guld, som havde været bestemt til Hoffet i Rusland. Og Kræmmeren blev en rig Mand, der købte store Herregaarde og lod Bygningerne paa dem opføre af ny.

Den Gang Svenskerne var her i Landet som Fjender, tog de alt, hvad de kunde føre bort med sig, ikke blot Sølv og Guld, men ogsaa Kreaturer og Heste, ja selv Baade og Fiske-redskaber.

Fra de Bjærg, som kaldtes Knopbjærgene, gik der et Dige, der hed Knopdiget, ned til Fjorden. Det fortælles, at dette Dige var opført som en Vold, dengang da Svenskerne

var her i Landet som Fjender. Mangen brav Mand havde fundet sin Død ved Forsvaret af det og var blevet begravet paa Stedet sammen med faldne Fjender. Naar vi Børn fandt Ben i Sandet der, sagde vi, at det var svenske Ben, og følte Gru ved dem.

I 1864 var der en Afdeling Østerrigere indkvarteret i Lemvig; da der var sluttet Vaabenhvile, kom de ogsaa ud til Harboøre og holdt Øvelser Nord for Langerhuse. Første Dag de kom, gik de ind i Elses Gaard i Langerhuse og forlangte at faa deres Mad kogt; de skulde have Ærter og Flæsk. Konen var i Tiden alene hjemme. Hun kunde ikke forstaa dem eller fatte, hvad de mente. I det samme kommer en ældre Nabomand, som havde set de fremmede Krigsfolk, og som vidste, at Konen var alene hjemme. Manden havde været med i Treaars-Krigen og havde i længere Tid været i tysk Fangenskab i Posen. Han kunde tale med dem. Han fortalte Konen, at hun skulde fyre op paa Skorstenen. Hun stillede nogle halvtørre Brændepinde op under Trefoden og satte nogle Græstørv rundt om det igen. Det vilde ikke brænde, men røg uafladelig, hvor meget hun end brugte Bælgpusteren. Østerrigerne lukkede baade Vinduer og Døre op; men lige meget hjalp det. De var slinke Mennesker allesammen; et Par af dem kom ud i Køkkenet og vilde hjælpe Konen at fyre og lave Maden. Men da en Officer viste sig i Døren, forsvandt de straks.

Officeren var lidt mere end venlig; han forsøgte at være kærlig mod Konen. Var hun ikke bange før, saa blev hun det nu. Hun raabte den gamle Mands Navn højt; hun vidste, han sad inde i Stuen og passiarede med Soldaterne. Soldaterne studsede, og Manden gik ud i Køkkenet. Da vendte Officeren sig om mod ham; de sagde noget til hinanden, som Konen ikke forstod. Hun listede sig stille ud gennem en Sidedør og løb alt, hvad hun kunde, om til sin nærmeste Nabo.

Alt hvad Østerrigerne gjorde, kunde de ikke faa Ilden til at brænde. De kunde ingenting se for Røg, og til sidst blev det dem uudholdeligt. De tog Gryder og al deres Pikipak og bar det hen til en tør Havpyt, hvor der var Læ fra to Huse.

Der fik de Ild paa og kogte deres Mad. — Da Børnene saa alle de fint klædte Mænd, var de ikke helt dristige; de løb sammen i en Klynge; dog listede de sig nærmere mod dem, og da de saa Østerrigerne vinke venligt til dem, blev de dristigere og drog sig helt derhen een efter een.

Soldaterne tog de mindste af Børnene, satte dem paa deres Skød og gav dem af deres Mad. Da de voksne saa, at Børnene blev fortrolige, gik der ogsaa nogle af dem derhen.

Det var rørende for Mødrene at se de fremmede Soldater, der nylig havde været Fjender og kæmpet mod deres Mænd og Brødre, nu sidde med Børnene paa deres Knæ, — Børn, hvis Fædre de maaske havde været med til at slaa ihjæl. — Østerrigerne smilede til Børnene gennem Taarer. De tilkendegav, at de selv havde Kone og Børn hjemme.

Østerrigerne købte Perlekranse, Hjerter, Kors og Naale af Rav, som de sendte hjem til deres Familie.

Som der fortæltes Sagn baade om overnaturlige Væsener, om Mennesker med overnaturlige Evner, om Genfærd, om Skatte og om Begivenheder fra Egnens Fortid, saaledes morede man sig ogsaa med at fortælle Æventyr og Skæmtehistorier:

Dæ wa jengaang en Kaael, som dæ wild jaer gywtles; men han wa ræj for aa snak te æ Kwendfolk; dæfor tur han ett jenner begynd aa bejel. Saa fæk han da osse jen ter aa go mæ sæ for aa wær ham behjælpele aa sejj ham, hudden han sku bæ sæ aj, faa te di ku fo Held mæ æ Bejlen. Saa sejer æ Mand, han haa faat mej, te ham æ Kaael, faer di kommer hejel te æ Gord, hur æ Piig war, som de wild føst te: »Naa wi no kommer end aa sejer aa snakker mæ æ Folk, saa ska du sejj aa kaast æ Øwn hen te æ Dætter, faa de ka hun godt lii. Aa naa di saa byjer wos nøj aa eed, saa mo du ett blyw wej faa længg, men naar æ træjer dæ o di Fowgwed (Fod), saa ska du hold op.« Jow de lowed æ Kaael ham. Da di saa kam ind i æ Gord, sad æ Folk liig aa oed djer Onden, aa di tow bløw bejen ter aa fo nøj mej. Ham æ Kaael, dæ wild bejel, han sammelt saa manne smo Toskhower

o hans Talerken, te han haaj nok aa gøjer i laang Ti mæer aa sammel æ Øwn uud aa'em, aa dem kyldt han lissaa rask hen te æ Dætter. — Men saa holdt han op mæ aa eed liig mæ de samm, aa i hu møj di nøje, ku di ett fo ham ter aa begynnd ijen.

Om æ Awten di sku i Sæng, sku di leeg i samm Kammer som æ Mand aa æ Kowen lo i. Da di saa var kommen i

Fig. 48. Harboøre-Fisker.

Sæng, saa klawed æ Bejler sæ øwer, te han wa saa sulten. »Hwa for holdt du saa tille op?« saa den najjen te ham. »Jo, for du traj jo o mi Fowgwed.« — Nej, de haae han ett. Saa kam di i Tanker om, te dæ loe en stowgwer (stor) Hund ønder æ Bowgwer, — saa haa'er nok wæt den, der haa tra-jen ham o æ Fædder. — Men di kam da te aa tænk o, te dæ staaer en Fad Grød o æ Bowgwer, aa den haltoble Bejler sku da go op aa eed nower aa'em. »Ta en Handfuld mej te mæ,« saae den najjen, som war i æ Sæng. Da saa æ Bejler haa faat de, han ku eed, tu han en Handfuld mej te den

najen; men saa bløw han wild aa gik hen te den Sæng, hur æ Mand og Kowwen laa. Æ Kowwen lo we æ Stok; men hun sow, aa hun puest. »We du haa'er, saa taa'er, aa griin ett aj'er,« saa den haltobele, aa han holdt æ Grød hejjel hen te hind. Men hun bløw wej aa puust aa blees. Saa bløw han gal aa kyldt æ Grød nejer i æ Segt o hind. Men da so han, te de wa fejl, aa rendt hen te den najjen Sæng. Æ Kowwen uundt (vaagnede) we'er aa bløw hejjel ki a de her. Hun gik aa æ Sæng aa gik nejer te æ Kjælld for aa fo de hersens towed a sæ. I de samm bløw æ Bejler tøest a aald dem Grød, som han haa ædt, aa han gik ijen op te æ Bowgwer, for han wiist, te dæer stu en Kruus mæ Mjælk ii. Han stak da hans Haaend nejer i æ Kruus, for aa faanemm, om dæ wa nøj ij'en. Jo, de wa der; men da han wild ta hans Haaend op ijen, krommed han en saadan, te han ku ett fo en aa æ Kruus. Han war i jen slem Klemm, aa han wild ett spør ham i æ Sæng om'er, hudden te han sku bæ sæ aj; men han kam i Tanker omni te dæ lo en hwid Stejen uud we æ Sii o æ Kjælld; der ku han da slaa æ Kruus i Støkker. Da han kam uud, soe han nøj hwid nøj, aa han troww jo, te de war æ hwiid Stejen, aa saa slow han æ Kruus liig i æ Baag o æ Kowwen. Hun klawwed sæ aa gjor sæ møj illd tel, for hun troww, te de war hinder Mand, dæ wa kommen atter hind, faa de hun saaden wa løben fræ ham, aa hun raabt, te hun aalder sku gøjer æ mejer.

»Nej, we du hwa, hææ wel wi ett wææ længer,« saa den tobele, da han kam end ijen, for hæær ka æ Stejen snak!« — Aa saa sammelt di dje Reestøj sammel bæge tow aa tu aste dæfræ, fa de bløw Daa, aa den tobele bløw ett gywt den Gaang.

Dæ wa jen Gaang en Hærrmand aa en rig Buend, dæ wa kommen i Selskab mæ hinajner. Æ Hærrmand troe ett, te dæ wa nouer (nogen), dæ ku hætt saa stowwer (stor) Løwn, som han kund, for han ku træj em op aa æ grøn Awër. Aa de kam di ter aa snak om, for æ Buend trower sjel, te han wa gowwer (god) ter aa faatæel; for han ku faatæel en Løwn, te han trow'er sjel te sidst, naar den haa goen omkregng i nowwer Daww

aa saa kam te ham sjel ijen. Saa wild æ Hærrmand, te di sku sætt tyww Rigsdaaler o'er, hwem dæ ku hætt den støst Løwn, saaden te den najen saae, te de wa Løwn. Saa begynd æ Hærrmand; han reest sæ op aa saae, te han jengaang haae en Stued, dæ wa saa stowwer, te en Fowl behøed tre Daww for aa flyww fræ æ Spids o den jenn Hwoer (Horn), te en kam te den najen. »Haa du kjend Maaeg te saaden en Stued?« saa han te æ Buend. »Nej«, saa æ Buend, de haae han ett; »men de ku da godt wæ sannd. — Men wi haae hjemm saaden en Haaben Høns, aa di gjoer saa manne, manne Æg uud o æ Mark, te wi mot laes'em lisom Højje (Hø) o en Skrawuun (Vogn med Skraver, Sidestykker). Æ laa o, aa mi Broer forked æ Æg op te mæ. Tesidst war æ Æglas bløwen saa hyw, te da æ sku sejje mæ om, war æ kommen hejjel op i æ Hemmel, aa dæe liig endenfor æ Pjort so (sad) bode mi Faaer aa di Faaer aa sno Siim, faa no di wa dø, wa di liig møj Kaael bægge tow. »Nej, de æ den støste Løwn, dær æ haar hør endno,« raabt æ Hærrmand i Bree (Vrede). »No du sejjer de, saa æ di tyww Daaler osse min«, saae æ Buend aa strøg æ Pængg i si Lomm.

Der var en Gaardmand, der havde hørt, at naar to kom til at gabe paa een Gang, var de gode Venner. Engang skete det saa, at hans Kone og Tjenestekarlen kom til at gabe samtidig. Da tænkte Manden: »Nu kan jeg nok se, hvordan I har det med hinanden; men det skal I ikke blive ved med ret længe.« Karlen var nu i alle Ting dygtig og paalidelig, saa ham syntes Manden ikke, han kunde undvære; han mente, at han bedre kunde skille sig af med Konen; det var ganske vist hende, han havde faaet Gaarden med, men nu havde han jo den, og han kunde nemt faa sig en Kone igen. Manden spændte saa Hestene for en gammel Arbejdsvogn, hvor Agefjælene laa saa løse, at de let kunde hvippe af, og saa spurgte han Konen, om hun ikke havde Lyst til at køre med ud i Marken for at se, hvordan Kornet stod. Jo, det vilde Konen da gerne. Da de saa kom ud i Marken, gav Manden sig til at køre rundt om et dybt Vandhul for at finde en Brink, som var

brat nok til, at han kunde hvippe hende lige ned i Dybet. Han syntes ikke, han kunde finde et passende Sted, og kørte derfor flere Gange rundt om Hullet. Til sidst sagde Konen: »Hvordan er det, du kører? Det er nok kommen over dig, lige som Gabe gaar i Huse.« »Gabe gaar i Huse?« spurgte Manden, »hvad er det for noget?« Konen forklarede ham da, at det sker saa tit, hvor en hel Del Mennesker sidder sammen, at naar een gaber, gaber de allesammen, og det er det, der hedder, at Gabe gaar i Huse. Da tænkte Manden: »Ja, saa er det nok Gabe, der har gaaet i Huse den Aften hjemme hos os.« Og saa kørte han hjem med sin Kone igen. — Det er blevet et helt Mundheld: »Jeg tror, du kører rundt, som Gabe gaar i Huse.«

Tyborøn hører under Agger Sogn, og i gamle Dage skulde de altid fra Tyborøn til Agger Kirke for at faa de kirkelige Handlinger udført, og det var en Vejstrækning paa omkring halvanden Mil. — En Gang skulde Laust Kjær i Tyborøn have et Drengbarn i Kirke; det var i Dagene, lige før det slog Agger Kanal; det var Blæst og øsende Regn; men til Kirken kom de da. Den Kone som holdt Barnet over Daaben, var snøvl, og nu havde hun desuden faaet en slem Forkølelse, som havde slaaet sig paa hendes Ører, saa hun og Præsten havde lidt ondt ved at forstaa hinanden. Da Præsten spurgte: »Er Barnet hjemmedøbt,« svarede Konen: »Ja, mi Sæl og Saliheje er æ Baaer gjemmelblødt; wi haa kjoer fræ æ Røn og te Auer Kjærk i en Plaskrejen, aa de æ styww halvanden Mil.« — Da Præsten spurgte: »Hvad skal Barnet hedde,« svarede Konen saa snøvl hun var: »Snatan«. Præsten syntes, hun sagde Satan; han satte hende alvorlig i Rette og sagde til hende, at hun ikke maatte bruge dette Djævelens Navn paa det hellige Sted, og derpaa spurgte han hende paa ny, hvad Barnet skulde hedde. Da Konen igen svarede Snatan, forstod Præsten at hun ikke kunde sige Navnet bedre, og han sagde derfor selv: »Det maa være Nathan.« Da blev Konen glad og sagde højt: »Jagu Faaer, den Døwl waa'er.«

En Gang havde et Aggerbo-Havlav lovet deres Præst, som boede i Vestervig Præstegaard, en god Helleflynder, saa snart de fik en. En Dag var de saa heldige at fange en sjælden stor og tyk Helleflynder, og de blev da enige om, at en af dem skulde bære den til Præsten. Samme Dag fik Degnen et Læs Fisk af dem; han var selv ved Havet at tage imod det og havde en god Flaske Brændevin med til Lavet. Ingen af Lavet kunde skrive; men det traf sig nu saa heldigt, at de kunde faa Degnen til at skrive et Brev, hvori de bad deres Sjælesørger modtage Helleflynderen som Gave. Brevet blev puttet ned i Kurven til Helleflynderen, og en af Lavet fik Kurven paa Nakken og gav sig af Sted mod Vestervig Præstegaard.

Paa Vejen blev Manden træt og søvrig; Strabadserne paa Havet og Brændevinen gjorde i Forening deres Virkning. Da han var kommet et godt Stykke ned mellem Bjærgene, tog han Kurven af Nakken og lagde sig for at hvile lidt, og snart faldt han haardt i Søvn. Imens kom der en Mand forbi, og da han saa den dejlige Helleflynder, tog han den op af Kurven og listede hjem med den. Da nu Aggerboen vaagnede og tog Kurven paa Nakken igen, syntes han nok, den var bleven saa let; men saa tænkte han, at det kom af, at han selv var blevet saa styrket og vel tilpas af Søvnen, og han fortsatte fornøjet sin Vandring til Vestervig. Da han kom ind i Præstegaarden, spurgte han: »Er Faaer ett hjemm?« Præsten kom straks ind til ham, og Manden sagde: »Her kommer æ med det, som Faaer haar taan Lovning æpoe.« Og dermed rakte han ham Brevet. »Mange Tak,« sagde Præsten, »og vær saa god og sæt dig ned.« Da Præsten havde kigget lidt i Brevet, sagde han til Manden: »Jeg synes, der staar »en Helleflynder« i Brevet.« Aggerboen blev glad og svarede: »Aa—, Faaer, æ'en der, æ wiist nok æ haaj'en.«

VERS OG VISER.

DER var Vers, vi brugte at synge og danse efter, naar vi ikke havde anden Musik til vor Dans, f. Eks. :

- a) Goddag, Goddag i Stuen her!
 I alle sammen hilset er!
 Maaske I er en dejlig Flok,
 foruden mig er nok.
- b) Jeg elsker Smedens den lange Trine;
 hun kan saa herlig baade le og grine,
 hun skraar Tobak, og hun ta'r en Snus,
 ja undertiden ta'r hun sig en Rus.
- c) A, B, C, D, ak, kunde jeg se,
 ak, kunde jeg se
 højt op i Salene,
 langt ned i Dalene.
 A, B, C, D, ak, kunde jeg se,
 ak, kunde jeg se!
- E, F, G, H, ak, kunde jeg faa,
 ak, kunde jeg faa,
 faa mig en Kæreste,
 faa mig en elskende,
 E, F, G, H, ak, kunde jeg faa,
 ak, kunde jeg faa!
- d) Saa du ham, saa du ham,
 saa du ham i Frakken?
 Giv ham en, giv ham to,
 giv ham tre paa Nakken.
 Trallala o. s. v.

e) |: Bette Mette, bette Mette er saa vakker en Tøs ::
 |: Og hver vil dans' med bette Mette ::
 Bette Mette, bette Mette er saa vakker en Tøs.

f) 1, 2, 3 og et lille bette Hop,
 4, 5, 6 i fuld Galop,
 først paa Hælen, saa paa Taa;
 saadan skal vor Hamborg gaa.

g) Tar du dig en smal,
 i Huset er hun ubevant,
 paa Gaden løber hun gal;
 hun vil dit Hus spolere,
 hun vil og dig fiksere.
 Nej, agt du dig, vogt du dig,
 var dig vel for Den.

Tar du dig en tyk,
 en Bommerut, en Bærnesæk,
 som søler sig i Dryk, —
 hun vil dit Hus spolere,
 hun vil og dig fiksere.
 Nej, agt du dig, vogt du dig,
 var dig vel for Den.

Vi sang en Mængde Viser, baade gamle og ny; der kan
 kun være Tale om at meddele nogle faa af dem her.

Det var to ædelige Kongebørn,
 som gav hinanden deres Tro;
 tilsammen saa vilde de leve,
 tilsammen saa vilde de bo.

»Men hvor skal jeg komme til dig
 hen over det brusende Hav?
 Der er saa mange Bølger blaa,
 som let kan blive min Grav.«

»Kast dig ud paa dit snehvide Bryst,
 og svøm saa herover til mig, —
 saa tænder jeg de Lamper ni,
 som skal lyse op for dig.«

Der udenfor stod en forbandede Kvind
og hørte, hvad der blev sagt;
hun slukkede ud de Lamper ni,
som stod for den Kongesøn.

Indenfor sad alle Klosterjomfruer
og vikled i Guldet saa rød;
deriblandt var hans kæreste Ven,
hendes Taarer paa Kinderne flød.

Saa gik hun ind til sin Moder saa god

og bad om Forlov til at gaa
helt ned til det brusende Hav.

»Alene saa maa du ikke gaa
helt ned til det brusende Hav.
Du vække op din yngste Broder!
Han skal følge med dig.«

»Vækker jeg min yngste Broder op,
han haver saa liden Forstand;
han skyder alle de Fugle smaa,
som flyver her ved vor Strand.«

»Alene saa maa du ikke gaa
alt ned til det brusende Hav.
Du vække op din yngste Søster,
hun følge skal med dig.«

»Vækker jeg op min yngste Søster,
hun har saa liden Forstand,
hun plukker alle de Blomster smaa,
som gro her ved vor Strand.«

Alene saa gik den stolte Jomfru
alt ned til det brusende Hav;
der mødte hende en Fiskermand,
som kom sejlene i Land.

»O, hør du min gode Fiskermand,
fisker du for Guldet saa rød,
saa fisk mig op den Kongesøn,
som drukned alt udi vor Sø.«

»Ja, fisket saa har jeg den ganske Nat,
og intet saa har jeg faaet
undtagen en liden Kongesøn,
han ligger her bag i min Baad.«

Saa tog hun af sin Finger en Ring,
den var af det pureste Guld:
»Den maa du selv beholde til Løn,
naar du vil dølge med mig.«

Saa tog hun op den Kongesøn
og kyssede ham paa sin Mund,
og saa for de bægge den trange Vej,
som fører til Havets Bund.

Tog Prinsen Støvler og Sporer paa,
— Trommeslageren med Tromme —
Saa red han sig til Prinsessens Gaard
— til Taarnkamret formummen —.

Og da han kom til Prinsessens Gaard,
saa stod Prinsessen og redte sit Haar.

»Hør du, Prinsesse, baade favr og fin,
vil du blive Allerkæreste min?«

»Hvor kan jeg blive Allerkæresten din?
Du er jo fattig, og jeg er rig.

Naar jeg sidder ved Kongens Bord,
saa sidder du paa sorten Jord.«

Saa slog han hende til Jorden ned,
og ud randt den kolde Sved.

Op stod hun og græd og bad :

»Naar skal saa vort Bryllup staa?«

»Marie Dag, som falder i Høst;

thi da danser Prins og Prinsesse bedst.«

Skøn Jomfru hun stander paa det højeste Bjærg
for at skue det brusende Hav;
da saa hun et Skib komme sejlene,
hvori tre Grever sad.

Den yngste af dem gik paa Bjærgene op
for at bede om Jomfruens Haand,
for han vilde med Jomfruen trolove sig,
saa ung som han end var.

Saa tog han op af sin Lomme
en Ring af det rødeste Guld;
saa satte han den paa Jomfruens Haand :
»Se, her har du Troskabs Baand.

Saa vil jeg nu gøre en Rejse,
den skal vare i Aarene fem;
men saa skal jeg nok komme hjem igen
til dig min lille Ven.«

Da fem Aars Sejlen var til Ende,
og Ungersvenden kom hjem,
da hilstes han af Faderen sin :
»Velkommen, min kære Søn!

Du er kommen en Time for sildig;
thi i Dag staar din Kæreste Brud.«
»Og hvem skal saa være Allerkæresten min?
Det ved ælene Gud!«

Saa gik han ind i sit Kammer
for at kruse og krølle sit Haar;
saa sadled han op sin Ganger den graa,
red hen til Brudens Hjem.

Der traadte han ind i Salen,
 tog Brudens snehvide Haand.
 Imedens de saa nu dansede rundt,
 da blegnede Brudens Kind.

»Hvorfor er dine Kinder saa blege,
 som før saa røde var?«
 »Fordi falske Tunger har løjet for mig
 og sagt, at du var død.«

»O, har falske Tunger løjet for dig,
 og sagt, at jeg var død,
 saa skal det kun vare en Time,
 før du skal se mit Blod.«

Saa gik han ind i sit Kammer,
 slog Døren i Laas efter sig;
 saa satte han sig paa forgyldte Stol
 og skrev saa Breve tre.

Da Brevene vare til Ende,
 og Timen udrunden var,
 saa tog han frem den blanke Bajonet,
 jog den i sit unge Liv.

Da Blodet begyndte at løbe,
 af Aarerne strømmede til,
 saa laased han op den laaste Kammerdør:
 »Kom, lille Ven, og se!«

»Gud naade mig arme Pige!
 Hvad skal jeg nu gøre saa?
 Den ene han er udi yderste Nød,
 den anden han svømmer i sit Blod.«

Skøn Jomfru hun stander paa det højeste Bjærg
 for at skue det brusende Hav.
 Saa løste hun op sit guldgule Haar,
 sprang ud i Bølgerne blaa.

Godaften, du min Hjærtenskær!
 Jeg kommer nu og bliver her;
 jeg sove vil hos dig i Nat,
 jeg sove vil hos dig i Nat.

Nej, nej, ak nej, det maa du ej,
 du rejse skal igen din Vej.
 Du sover ej hos mig i Nat. ::

Jeg giver dig to Handsker smaa
 med Navn, forgyldt' Bogstaver paa,
 om du da hos mig sove vil. :::

Nej, nej, ak nej, jeg ikke vil;
 du faar at lægge mere til,
 om du da hos mig sove vil. :::

Jeg giver dig en Silkesærk
 og Haanden paa dit Spilleværk,
 om du da o. s. v.

Nej, nej, ak nej, jeg ikke vil
 du faar o. s. v.

Jeg giver dig Karether fem
 med tre Par Hopper for hver af dem,
 o. s. v.

Nej, nej, o. s. v.

Jeg giver dig min Faders Gaard
 med al Besætning, som den staar,
 o. s. v.

Nej, nej, o. s. v.

Jeg giver dig mit eget Liv,
 det varer jo til evig Tid,
 om du da hos mig sove vil,
 om du da hos mig sove vil.

Ja, ja, ak ja, nu blev jeg glad,
 nu fik jeg det jeg vilde ha',
 nu sover du hos mig i Nat,
 nu sover du hos mig i Nat.

I Aften vil jeg ud til Pigerne gaa,
 ha ha!
 Om jeg deres Venskab kan vinde og faa,
 Tralala!

Den første, jeg kom til, hun svared straks: »Nej,
 ha ha!
 Mit Venskab, det faar du min Salighed ej,«
 Tralala!

Saa gik jeg saa roligent hjem i min Seng,
 ha ha!
 Og lagde mig der til i Morgen igen,
 Tralala!

Jens Rytter han satte sin Jolle i Land,
 didelum, didelum, dej.
 Der var seks Mand til at slæbe den paa Strand,
 didelum, didelum, dej.
 For nu skal den rigtig gøres i Stand,
 — Venner, tro I kun mig —
 Jens Rytter kan sejle, hvor Fanden han vil,
 didelum, didelum, dej.

Jens Rytter han satte sin Jolle i Land,
 didelum . . .
 Han siger, at Wolle skal gør'en i Stand,
 didelum . . .
 Men Wolle han er ingen Nar,
 — Venner, tro I kun mig —
 Jens Rytter ingen Penge har,
 didelum, didelum, dej.

Takkelagen den er rent forslidt,
 didelum . . .
 Han siger, at Wolle skal gi' ham Kredit,
 didelum . . .
 Men Wolle han gi'r ej Kredit,
 — Venner, tro I kun mig —
 Jens Rytter alting betaler med Skidt,
 didelum, didelum, dej.

Han tar en Mark for en Skæppe Sand,
 didelum . . .
 Jeg tror, den Mand har mist sin Forstand,
 didelum . . .
 For ingen Steds er Sand saa dyr
 — Venner, tro I kun mig —
 Jens Rytter det er en løjerlig Fyr,
 didelum, didelum, dej.

Nu tror jeg, jeg vil ende min Sang,
 didelum . . .
 for ellers er jeg bange, den bliver for lang,
 didelum . . .
 Nu Turen staar Jens Rytter til;
 — Venner, tro I kun mig —
 Til Gengæld synge han lige, hvad han vil,
 didelum, didelum, dej.

— — — — —

Jeg er født ved gamle Danmarks Kyst,
 hvor de stolte Skuder gaar,
 og en Sømandsgut var al min Lyst,
 fra jeg kun var atten Aar.
 Men den første Gang, han gik om Bord,
 kyssed han mig øm og huld,
 og han sagde venlig disse Ord:
 »Du er alt mit Hjertes Guld!
 O, Katrine, græd ikke for din Ven;
 men bliv mig altid huld og tro,
 til jeg kommer hjem igen.«

I et lille Hus ved Kysten bor
 vi som kærligt Ægtepar;
 han kom hjem igen, han har holdt Ord,
 fire raske Børn vi har.
 Han gaar ikke mer paa Rejser, nej;
 men naar Stormen brøler vild,
 han til Barmen trykker kærlig mig,
 og saa siger han saa mild:
 »O, Katrine, mit alt, min Fryd og Lyst!
 Der er ej en Mand saa glad som jeg
 paa den hele Danmarks Kyst.«

∴ Go Awten, go Awten,
 tilsammen i en Slump, ∴
 saa manne I er, bode Piger aa Kaael!
 Hej Spillemand, spil op saa po æ Fiol!
 Aa stræb saa, aa kom saa,
 a wi ka fo en Wals!

Aa hwa wa de, aa hwa wa de,
 du spelt de her Gaang?
 Æ ka ett hør Musikken for al jer Snak og Pjat,
 aa dans mæ di Piger de wel æ saa jaer.
 Aa skynd dæ, aa stræb saa,
 a wi ka fo en Wals.

Aa Kreisten, aa Kreisten,
 de Poels de ka æ ett.
 Æ wel sæt mæ neier, æ wel snak mæ di Søster,
 I ander ka dans saa læng, som I løster.
 Aa skynd dæ, aa stræb saa,
 aa spel saa en Wals.

KLOGE FOLK OG LÆGEMIDLER.

DER var Mennesker, som var synske; de kunde i Forvejen se, hvad der vilde ske. Om Bette-Ann-Tøt fortaltes flere Historier, der viste, at hun kunde se Forvarsler, hvor andre ingenting saa.

En Vinteraften var Bette-Ann-Tøt og en anden Pige, der hed Stine, paa Vej til et Gilde hos nogle Venner og Veninder. Vejret var blikstille; det var stjerneklart, men ikke maanelyst. Da de var naaet hen til Kirkevejen, sagde Stine: »Jeg er bange, vi faar Sne at gaa hjem i; jeg synes, det bliver saa mørkt.« »Lad os staa stille lidt,« sagde Bette-Ann-Tøt, »saa kan vi se, hvad der kommer. . . . Denne Blaane driver snart over.« Stine stod med Hjærtet højt oppe i Halsen; hun vidste nok, at Bette-Ann-Tøt kunde se Forvarsler og Gengangere. »No,« sagde Bette-Ann-Tøt, »lad os nu gaa.« »Hvad saa du?« spurgte Stine. »Det skal jeg sige dig i Morgen, — i Aften skal vi more os.«

Næste Dag fik Bette-Ann-Tøt ikke Ro for Stine, før hun havde fortalt hende, hvad hun saa. »Ja, saa skal jeg fortælle dig det,« sagde Bette-Ann-Tøt til sidst, »jeg saa en Ligskare; jeg talte 15 Vogne, og jeg kendte de fleste af Folkene paa dem. Jeg kendte ogsaa Familien, som den Person, der skal dø, hører til. Manden sad ved Kusken paa Ligvognen, som Skikken er.« — Kort Tid efter døde denne Mands Kone fra Ægtefælle og Børn.

Det var en Morgenstund, at en Fisker, der hed Kristen, ikke kunde finde tre Sæt Angelkroge, som han selv havde hængt ud til Tørring paa sin Husende. Hvor meget han end

ledte baade ude og inde, var Krogene sporløst forsvundne. Samme Dag rejste han til Ørnskov, som boede i Vandborg og havde Ord for at kunne skaffe stjaalne Sager tilbage.

Da Kristen kom ind til Ørnskov, sad han og læste i en stor Bog. »Goddav,« sagde Kristen. Ørnskov svarede ikke. Da Kristen fik Øje paa de store, røde Bogstaver i Bogen, var han klar over, at det var Cyprianus, og han vidste, at hvem der læste i den Bog, skulde holde Tungen lige og stille, for ellers kom »Ham med Hornene«, og den læsende blev som fastnaglet, saa han ikke kunde slippe løs, før Præsten kom og læste Fanden bort. Derfor holdt Kristen sig ganske stille, saa længe Ørnskov læste i Bogen. Ørnskov var nok en Søn af en Herremand i Nees, hans Moder boede i et Hus paa Herregaardens Mark, og Faderen havde ladet ham oplære i den sorte Skole. Men da Faderen døde, før Sønnen fik Eksamen, foretrak Ørnskov at blive Urmager.

»Godda, Kristen!« sagde Ørnskov, da han havde lagt Bogen fra sig, »hvad bringer dig herop i Dag?« »Det er en vigtig Sag for mig,« sagde Kristen, »men jeg ved, du vil hjælpe mig.« — »Naa, hvordan ved du det?« — »Jo, for du har hjulpet saa mange.« — »Naa, har du hørt det? — Lad os saa faa at vide, hvad du har paa Samvittigheden.« Kristen fortalte nu Ørnskov, at tre Sæt Angelkroge, der hang paa Østerenden af hans Hus, var forsvundet. »Og jeg kan nødig undvære dem.« »Ja, det kan jeg godt forstaa,« sagde Ørnskov, »men jeg er jo højt oppe i Alderen, og jeg har næsten lovet mig selv, at jeg ikke mere vil befatte mig med den Slags Ting. Jeg skal leve tre Solhverv, efter at det stjaalne er bragt tilbage, for at blive løst fra Pagten — den gælder tre Solhverv ad Gangen. — Men nu vil jeg dog gøre det for dig denne Gang. Men naar du nu faar dine Kroge, er du saa fornøjet? Bryder du dig ikke om at se, hvem Tyven er?« — »Jo, det vil jeg meget gerne vide, for at Mistanke ikke skal falde paa uskyldige. Men det koster vel mere?« — »Det koster akkurat lige meget, jeg tager ingen Betaling. Jeg gør det for at gøre dig en Tjeneste. Men allerførst skal du love mig, at du ikke taler derom til noget Menneske, før du har dine Kroge igen. Og sig din Kone, at hun ikke maa spørge dig om noget i denne Sag, før hun ser Krogene hænge paa deres Plads.« —

»Ja, det lover jeg dig,« sagde Kristen. — »Naa, saa skal du førstkommende Torsdag staa op før Solen og gaa ud til Husenden, hvor Tyven stjal Krogene. Da vil du faa at se, at han staar der med alle tre Sæt Kroge paa Ryggen og kan ikke fri sig selv fra dem. Saa skal du gaa stille forbi og lade, som du ikke ser ham; men du skal røre ved Krogene; saa skal du bare se, hvor han springer uden at se tilbage. Men du maa huske paa: det skal ske fastende og tiende. Du maa ikke tåle eller spise, før du gaar ud. Og du skal ogsaa love mig, at du aldrig vil bebrejde ham det siden. Mit Raad skal du ikke give mig noget for; men naar du igen kommer til at fiske med Krogene, saa kan du komme herop og sige mig, hvordan det er gaaet. Og har du saa en Torsk, du kan tage med, den vil jeg betale dig for.«

Alt gik, som Ørnskov havde sagt, og glad var Kristen, da han havde faaet sine Kroge igen.

Den første »kloge Mand« eller Mirakkeldokter, jeg kan huske, var Skolelærer Balleby i Hov. Han blev hentet baade til Folk og Fæ, naar de var syge. Han kunde, efter hvad han sagde, mere end sit Fadervor, og han »vidste nok, hvis Gæs han gente med«. Da han blev afskediget med en lille Pension, som ikke var stor nok til at leve af, rejste han baade til Ty og Mors for at tjene noget ved sine Kunster.

Hans Kone, der kaldtes Maren Dejn, overlevede ham. Hun fik sig bygget et lille Hus omtrent midtvejs mellem Harboøre og Lemvig lige ved Landevejen. Der var den Gang kun een Købmand paa Harboøre. Derfor havde vi saa tit Ærinde til Lemvig. Vi fulgtes da, en hel lille Flok baade af Voksne og Børn, til Lemvig, og saa skulde vi gerne ind til Maren Dejn for at hvile os. Vi havde næsten altid nogle Fisk med til hende, om ikke andet, saa et Par røgede Haaer. Det kunde dog ske, at vi traf hende i saa løftet Stemning, at vi var bange for hende. Derfor listede En sig ind først for at se, i hvad Tilstand hun var. Og var Forholdene ikke gunstige, smuttede Vedkommende ud igen og advarede de andre. Var Maren Dejn derimod nogenlunde ædru, gik vi ind til hende, og hun

var da Elskværdigheden selv; saa gav hun os Kaffe, og vi blev spaaet af hende. Hun tog 8 Skilling af hver. Hun spaaede baade i Kaffe-grums og efter Kort, og hun kunde læse Folks Skæbne i deres Hænder. Hendes Spaadomme til unge Mennesker drejede sig altid om Kærlighedssager. Hun spaaede saaledes mine to Søstre, at de skulde over Vandet til en grøn Ø; den ene af dem skulde giftes med en kongelig Embedsmand og blive Moder til 9 Børn; den anden skulde giftes med en Landmand og have Køer at malke og blive Moder til 6 Børn. Bægge Dele er gaaet i Opfyldelse.

Vi havde tit Bud for hende til Lemvig. I de Penge, hun gav os med, fattedes der gerne et Par Skilling eller fire til det, vi skulde købe til hende. Saa sagde hun: »Naa, lille Børn, dem skal I ragamæ nok faa.« Men vi saa dem naturligvis aldrig.

Naar nogen var syg, blev Doktoren næsten aldrig hentet. De gamle sagde, naar Doktoren skulde hentes: »Ja, saa skal vi dø.« — De havde mange Hjemmeraad, som de brugte for alle Slags Sygdomme. Min Fader fik tit flere Slags Medicin af Kaptejner paa strandede Skibe. En Gang imellem led han af Mavesygdom, fordi han flere Gange havde faaet for meget Saltvand i sig. Var hans Mavemedicin sluppen op, tog han en Teskefuld Terpentin og lidt Peber i en Snaps Brændevin, og dermed var det kureret, — og det var der flere Mænd, der gjorde.

Fik man Pigge eller Torne i de nøgne Fødder, og man ikke kunde tage dem ud med en Synaal, lagde man Smør og Brød æltet sammen derpaa. Var det værre, fik man varmt Vandgrødsomslag og blev puttet i Seng. Blev det til Buldenskab, kendtes endnu et Middel. Jeg mindes, at Moder stod op om Morgenens Kl. 3—4 for at være i Stalden, naar Koen rejste sig. Det var en almindelig Mening, at nydampende Kogødning var det sikreste Middel til at helbrede Buldenskab. Jeg har selv erfaret, at det er et godt Middel.

Tit brugte man Urin som Lægemedel. Naar der strandede et Fartøj af en fremmed Nation, vilde Matroserne gerne have dansk Brændevin; men de kunde ikke taale ret meget, før

de blev fulde. En Gang havde en Matros faaet alt for meget; han tumlede stærkt omkring og faldt saa om som livløs. Folk stimlede sammen om ham, og de fleste troede, at han var død. De Gamle sagde: »Det eneste, der kan redde ham, er, om vi kan faa noget Urin og hælde ned i Halsen paa ham.« Da ingen gav Tegn til at tilbyde sig, sagde en gammel Kone: »Er der ingen andre, der vil, saa kan æ saamænd godt pees en bette Tor nejer i æ Hals o ham, om de ka hold Lyw i ham.« Den gamle Kone gjorde, som hun sagde, og Manden kom sig.

Et Sted havde Børnene i længere Tid haft daarlige Øjne. Moderen blev da kendt det Raad at bade Børnenes Øjne i Urin og gennebløde en hvid Bomuldsklud dermed hver Aften og lægge den paa Børnenes Øjne, naar de skulde i Seng. — Da Moderen havde gjort det en Ottedagstid, var Børnenes Øjne helbredede, og de fik aldrig daarlige Øjne siden.

Da en Mand en Gang vilde fange en fremmed Kat, fik han bægge sine Hænder ilde tilredt af Katten. Naboerne sagde, at han maatte skynde sig at gaa til Læge, ellers kunde han maaske være død inden næste Dag. Manden gik ikke til Læge, men badede sine Hænder i Urin og lagde en urinvaad Linnedklud om Haanden; hver Time Natten igennem badede han Hænderne igen og vædede Kluden paa ny, og om Morgenens saa de godt ud, og han var uden for Fare; han blev ved at behandle Hænderne med Urin, til de var helt helbredede.

Mange vaskede deres Hænder i Urin, naar de var ømme, eller der var Vabler paa dem som Følge af Tryk af Værktøj. — Et Barn var blevet bidt i den ene Arm af en Hugorm; Armen svulmede op og blev tyk, og Barnet blev sygt. Mens Manden løb efter Doktor, helbredede Moderen Barnet ved at vaske Armen i Urin og hælde lidt deraf i Barnets Mund.

Jeg saa en Gang en Ged, som var hugormslagen; den var dobbelt saa tyk som ellers og fantede (pustede), saa man kunde høre det langt hen. Konen sendte Børnene hen til Naboens for at laane noget Skorpionolje, der sagdes at kunne kurere for Hugormebid. Men inden de kom tilbage, havde hun helbredet Geden ved at hælde en hel Kop Urin i Dyret.

Aareladning brugtes meget almindeligt. Mine Forældre blev aareladt to Gange om Aaret, Foraar og Efteraar, og hver

Gang blev en ret stor »Spølskaal« omtrent fuld af Blod. De sagde, at de blev saa lette og raske, naar de var blevet aareladt.

For Hovedpine brugtes baade Kopsætning og Igler; det gjaldt om at faa Blodet trukket bort fra Hovedet; Kopperne sattes da øverst paa Ryggen og Iglerne i Nakken. — Det var tit Jordemødre, der besøgede den Slags Kure.

Havde man Skægpest, daarlige Øjne eller andre Sygdomme, blev man behandlet med en Fontanel; man tog en Ært og trykkede den saa fast, man kunde, ned i Kødets; den aad sig da ind, og der kom et Saar, som flød med Blod, Vand og Materie; Ærten skulde hver Dag skiftes med en frisk. Naar man var helbredet, tog man Ærten bort, og Saaret heledes da af sig selv.

Naar Børn skulde skifte Tænder, rokkede de ved dem, saa de var næsten løse; saa tog Fader eller Moder en tynd, stærk Snor og slog et Hælsimstæg om Tandens, og med et Snup var den ude af Munden. Naar Barnet saa havde skyllet Munden for Blod, gik det hen at finde et Musehul og puttete Tandens deri og sagde tre Gange: »Mus, Mus, Mus, giv mig en Bemand for en Guldland.«

Fandt man et fint Tørklæde eller noget lignende, maatte man ikke tage det op, før man havde spyttet paa det tre Gange, da man ellers let kunde faa Fnat eller Bylder. Tøjet kunde være lagt der af en, som havde en af disse Sygdomme. Hvis den syge saa havde tørret de daarlige Steder med Tøjet og havde lagt det paa Alfarvej, mente man, at Sygdommen blev overført paa den, som tog det op, mens den, som havde lagt det, blev fri for Sygdommen.

Da jeg var en halv Snes Aar, fik en lille Plejebroder, jeg havde, sit Haandled forstuvet under en Leg. Saa snart min Moder saa det, sagde hun: »Karen, løb alt hvad du kan om til Ann-Dejn og spørg hende, om hun kan komme herover og signe Barnets Arm.« — Jeg skyndte mig, og Ann-Dejn lovede at komme; men hun kunde ikke udrette noget før Aften. Solen maatte ikke være paa Himlen, og det skulde ske tiende; vi maatte ikke tale til hende, naar hun kom, og ej heller, naar hun gik. Moder skulde staa inden for Bagdøren med Barnet paa Armen, og der maatte ikke være andre til

Stede. »Og saa skal du, lille Pige, love mig, at du ikke taler derom til andre Børn eller til andre Folk i Byen, for saa bliver den lille ikke rask,« sluttede hun. Og det lovede jeg hende.

Da Ann-Dejn kom, havde hun paa Hovedet en Skæppe, som hun ikke kunde undvære til det Brug. Jeg maatte jo ikke være til Stede; men jeg var saa nysgerrig efter at se, hvordan det gik til, at jeg stille listede mig ind bag Døren, saa jeg derfra kunde se alt.

Det var ved Sommertid, og Maanen skinnede klart. Ann-Dejn holdt Skæppen saaledes, at Maanen kunde skinne i den, og saa gik hun tre Gange rundt om Moder og Barnet, og hver Gang tog hun med Barnets Haand i sin et rask Tag ned i Skæppen, mens hun gumlede og mumlede. Det saa ud, som hun læste for sig selv.

Saa smurte hun Barnets Haand og Arm med noget Salve, hun havde med, og svøbte et Stykke Linned paa Kryds og tværs tre Gange rundt om Armen. Og derpaa sagde hun til Moder, at hun ikke maatte omlægge dette Bind eller tage det af de første tre Dage, og hvis Barnet saa ikke ømmede sig i Armen, var den helbredt. —

Ann-Dejn kunde ogsaa maale for Moesot (Svindst) og læse over Edder og buldne Fingre. Om Sommeren samlede hun paa Marken Urter, som hun lavede Salve af, og dermed helbredte hun baade Mennesker og Dyr. Hun kendte mange Urter, som hun brugte til Lægedom. Men især var der en Urt, hvor Roden lignede en Haand; af den lavede hun Guds-Haands-Plaster. Den, sagde hun, kunde læge alle Saar. Men saa var der en anden Urt, som lignede den meget; den havde ogsaa en Rod som en Haand; men der sad Tømmelfingeren ved Siden af Lillefingeren og vendte forkert; det var »Fandens Haand«, og med den kunde der gøres Ondt og Fortræd. —

Da jeg var 28 Aar, fik jeg en saa forfærdelig Tandpine, at jeg ikke kunde sove om Natten. Jeg fik Tanddraaber, og jeg fik Gigttraaber, og lige meget hjalp det. Saa fulgtes min Mand og jeg hen til en Mand, som kunde læse Tandpine væk. Vi kom til ham ved Nattetid, og alt skulde foregaa tiende; vi maatte ikke tale, da vi kom, og ej heller, da vi gik. — Men

Tandpinen blev værre og værre; de sagde, det var, fordi jeg ikke troede paa Mandens Læsning.

Saa lod jeg mig overtale til at gaa til en anden Mand; han skrev nogle store Bogstaver paa en Strimmel Papir, som jeg skulde lægge langs Tandrækken inden i Munden, naar jeg gik i Seng, og kunde jeg saa falde i Søvn, skulde baade Sedlen og Tandpinen være forsvundne, naar jeg vaagnede. Jeg faldt virkelig i Søvn; men da jeg vaagnede, havde jeg endnu bægge Dele. — Jeg undersøgte, hvad der stod paa Sedlen; det var Bogstaverne I G F S H N (I Gud Faders, Søns, Helligaands Navn). — Jeg havde heller ikke den rette Tro til, at det kunde hjælpe.

Der var en klog Kone, som flere Gange sagde til mig: »Hvorfor vil du gaa med saadan en Tandpine, naar jeg kan kurere dig, saa du aldrig skal faa Tandpine mer. Men du skal tro det, ellers er det ingen Nytte til.« Jeg svarede: »Det kan jeg ikke.« — Saa var det en Nat, jeg havde en saa forfærdelig Pine, at jeg hverken kunde være oppe eller nede. Saa gik min Mand med mig hen til hende. Alt skulde jo igen ske tiende. Vi bankede paa Ruden, og hun lukkede os ind. Jeg kunde se paa hende, at hun tænkte: »Nu har hun faaet Troen.« Hun smurte Smør paa et Par Bidder Brød og skrev nogle bagvendte Ord derpaa med et Søm, som aldrig havde været brugt. — Jeg spiste Brødet; vi gik hjem og i Seng; men skønt jeg ikke havde sovet i flere Nætter, kunde jeg ikke falde i Søvn.

Jeg blev ogsaa kendt det Raad at tage en lille Kvist af en Hyld og stikke med ved mine daarlige Tænder, til Blodet kom; jeg skulde saa fylde Kvisten med Blod, løsne Barken paa det samme Træ et Sted højt oppe paa en Gren og stikke Kvisten med Blodet derind. Som Blodet tørredes, skulde Tandpinen forsvinde. — Lige meget hjalp det. — Saa var der en, der fortalte mig, at Tobak dyppet i Brændevin var et ufejlbarligt Middel. Jeg prøvede det, og da havde jeg nær kreperet.

Endelig kom der en Mand med »Hendrik Smiths Doktorbog«. Deri stod: »Brug Brama Livseleksir, og tag 6 Draaber Enebærrolje og smør saa det syge Sted med lidt Olje.« Det troede jeg kunde hjælpe; men lige straks var der ingen Held

ved det. Men en Dag, jeg var ene hjemme og var meget syg, tog jeg alt for mange Draaber ind og hældte min Haand fuld med Enebærrolje og smurte mig med. Derefter sov jeg i tre Døgn, og siden har jeg aldrig haft Tandpine. —

En af de berømteste Heksemestre paa Vestkysten var Laust Glavind; om ham fortæltes der en Mængde Historier.

En Dag i 1860'erne var han ude paa en af sine mange Rejser, og han kom da ind i en Kro mellem Tarm og Varde for at faa noget at spise. Fortæringen kostede en Mark; den smed han paa Bordet, saa det klingrede, og forlod saa Stuen. Lige saa snart Glavind havde lukket Døren, vilde Værten tage Marken; — da laa der kun en lille Stump Halmstraa.

I Førstningen Laust Glavind kom til Holstebro at bo, blev han flere Gange arresteret. Engang Herredsfogeden kom hen ad Gaden, saa han, at Laust Glavind sad og dinglede med sine Ben ud af Arrestvinduet. Herredsfogeden blev vred og slog med sin Stok til Benene; da var det, som et Par Halmviske faldt ned paa Gaden, og da Herredsfogeden kom længere hen, kom Laust ham i Møde og sagde: »Goddag«. Siden prøvede de ikke paa at arrestere ham.

En Dag var nogle Kreaturhandlere taget ind i Tarm Kro for at søge Ly i en øsende Regn. Laust Glavind sad derinde, og han og Kreaturhandlerne kom i Selskab med hinanden. Efter en Tids Forløb sagde Glavind: »Hvad skal vi underholde os med? Vi har jo ikke godt af flere Punser, naar nu hver har givet sin Omgang. — Jeg kan godt hoppe op i Ølkruset, som staar der paa Bordet.« Ja, det vilde de gerne se. »Saa skal jeg gøre jer den Fornøjelse,« siger Glavind, og straks efter saa de, at Ølkruset dinglede, og Øllet sprøjtede over hele Bordet. Laust Glavind var imidlertid helt forsvundet for deres Øjne. Men kort efter sad han igen imellem dem paa Bænken. »Jeg kan ogsaa godt krybe ind ad Nøglehullet i Skabet, der staar,« sagde Laust, »men det vil blive værre.« Ja, da vilde de ogsaa meget gerne se det. »Saa vil jeg gaa hen til Skabet og prøve, om jeg kan,« sagde han. Straks saa det ud for dem, som om han blev saa lille, og saa saa de ham vride sig gennem Nøglehullet ind i Skabet. Han talte til dem derinde fra; men før de havde tænkt, sad han igen imellem dem. Da listede den ene af Prangerne sig ud efter

den anden: nu var Regnen holdt op, og nu skulde de af Sted igen.

En Gang traf Laust Glavind en fattig Mand, der kom trækende med sin eneste Ko; den skulde han aflevere i Stedet for Renterne af sit Hus, som han ikke kunde skaffe. Manden fortalte Laust, at han havde syv smaa Børn, som han skulde skaffe Føden; Mælk kunde de ikke godt undvære; men i denne Termin kunde han ikke klare Renterne uden at aflevere sin Ko til Husets Ejer, den rige Møller. Manden græd til Laust Glavind og sagde, at nu vilde Mølleren enten have Huset eller Koen. Laust trøstede Manden: »Denne Termin vil jeg klare for dig. Nu følger jeg med hen til Mølleren, og naar jeg har faaet Kvitteringen for Pengene og givet dig den, skynder du dig at gaa hjem med din Ko. Men nu maa du ikke tale til mig, før vi kommer til Møllerens Dør.«

Mølleren kom dem i Møde i Gaardsleddet og sagde til en af sine Karle, at han kunde trække Koen ind i en Baas. »Nej,« sagde Laust Glavind, »den Mand, som har saa mange smaa Børn, kan ikke undvære sin eneste Ko; det vilde være en stor Synd. Jeg har Pengene til Renterne i min Lomme, saa snart Hr. Mølleren vil være saa god at kvittere.« »Ja, ja, ja,« sagde Mølleren, »Penge er ogsaa bedre end Koen. Vær saa god at følge med ind.« Karlen holdt Koen, mens den fattige Mand fulgte med ind. Laust Glavind stod med Pengene i Haanden, mens Mølleren skrev Kvitteringen, og saa snart han havde modtaget den, gav han Manden den og sagde: »Skynd du dig nu hjem med din Ko, den trænger nok snart til at malkes.« Og saa smed Laust Glavind alle Rentepengene paa Bordet, saa de klingrede. Og Mølleren fulgte ham til Dørs og gav ham Haand og sagde »Mange Tak«. Men da han kom ind og vilde tage sine Penge, fandt han ikke andet end nogle smaa Sten.

En Gang har jeg selv staaet Ansigt til Ansigt med den navnkundige Heksemester. Mens min Mand og jeg boede paa Tyholm, fik en ung Nabokone Udslæt baade i Ansigtet og paa Hænderne. Der blev sagt hende, at kun Laust Glavind kunde helbrede den Sygdom. De fleste var bange for ham, og Konen turde ikke alene tage ud til ham i Holstebro, hvor han dengang boede. Derfor tog jeg med hende. Da vi kom

til hans Bopæl, var han ikke hjemme; men hans Kone sagde, at han kom snart. Vi fik da Tid til at se os om i Stuen. Der hang en Mængde smaa og store Merskumspiber med Sølvbeslag; der var hans Sabel, hvorom der sagdes, at den var af Sølv og havde Guldhaandtag. Der hang hans Kikkert, der var af Perlemor med Guldindfatning, og endelig var der flere Sølv- og Guldgenstande, som vi ikke engang kendte Navn til; vi talte med hinanden om disse Sager, og jeg var ogsaa nær ved at blive bange. Men da han var kommet hjem og kom ind i Stuen og sagde Goddag, svandt hele min Rædsel. Han havde Guldringe i Ørerne og Guldringe med Klumper paa Fingrene; i Vesten havde han Guldklumper i Stedet for Knapper. Han kom helt hen til os og gloede os lige ind i Ansigtet. Saa tog han sine store Guldbryller paa, og den syge Kone blev saa betaget, at Taarerne strømmede hende ned ad Kinderne. Jeg derimod syntes, at han var saa lille og uanselig, at han slet ikke var til at være bange for. Han spurgte hende, hvad hun fejlede. Hun svarède: »Det er mit Ansigt.« »Vil du ha en ny Ansigt?« spurgte han. — For Graad kunde hun ikke forklare, hvad hun fejlede. Saa spurgte han mig, og jeg gav ham da Besked. Da han sagde, at saa skulde hun med ham op paa et Kammer paa Loftet, svarède hun: »Karen skal med.« »Nej, vi to kan godt alene,« sagde han, »Karen maa ikke høre, hvad vi taler om.« Og saa gik de derop. Hun fortalte nu, hvor hun var fra, og hvad hendes Mand hed, og tilføjede: »Karen har Blegsot, maa hun saa ikke ogsaa komme herop?« »Jo,« sagde han, »naar du gaar ned, kan hun komme herop.« — Da jeg kom derop, vilde han kun spørge mig, om det var sandt, at hun var gift; han syntes, hun saa for barnlig ud til at være gift, — og saa spurgte han mig, om de var velhavende. Jeg sagde jo, at hun havde talt Sandhed. Saa sagde han, at dersom jeg havde Blegsot, kunde jeg drikke Afkog af Røllike. Han gav os Paalæg om at komme igen: men det turde Konen ikke, og hun blev ikke helbredet af ham.

Fig. 49. Den gamle Kirke paa Harboøre; Præstegaarden til højre.

BØRNEOPDRAGELSE, SKOLE OG KIRKE.

MIN Fader var født 1807, og han og flere andre paa hans Alder var lige saa gode til at læse, skrive og regne, som Folk i Almindelighed er nu. Mine Forældre læste meget i Bibelen og hjalp os Børn, da vi gik i Skole, ved at forklare os Skriftstederne. Min Fader var ogsaa godt hjemme i Fædrelandshistorie og Geografi. Præsten krævede, at Børnene i det mindste skulde kunne Luthers lille Katekismus for at blive konfirmerede.

Kristelige Forældre paalagde deres Børn, at de skulde takke Gud for alt i Jesu Navn. Kom de til at spise et Sted, hvor der ikke holdtes Bordbøn, skulde de, før de begyndte at spise, sige stille hos sig selv: »Jesus, kom til Mad og Bords med os!« Og naar de havde spist, skulde de paa samme Maade sige: »Gud ske Lov og Tak for alle hans gode Gaver!« — Tabte Børnene en Bid Brød paa Gulvet, skulde de øjeblikkelig tage det op og kysse det tre Gange og sige: »Gud, forlad mig!« — Smuler af Mad skulde de omhyggeligt stryge sammen i deres Haand og spise dem, — det var Synd at spilde noget af Guds Gaver. — Om Aftenen, naar vi slukkede

Lyset, skulde vi sige: »Jesus, lys for os!« — Naar man skiftede Linned, sagde man: »Jesu Kristi Kors!« Nogle af de gamle spyttede tre Gange, før de sagde det. — Endogsaa da vi Børn var blevet voksne, sagde vore Forældre til os, naar vi gik ud: »Pas o, bette Baer, aa ta wor Hæær mæ jer te aaldting, ihur I gor, aa tenk o, han sejer (ser) jer, ihwa I taa jer for, saa go'er jer aalder ret gal.«

Kom man til at tale med En den Dag, den havde været til Alters, sagde man: »Lykke og Velsignelse!« Gik man om ved en, som stod og arbejdede, skulde man — efter Tiden paa Dagen — sige »Morgen« eller »Middag« eller »Aften« og dertil føje: »Gud hjælp dig!« Man hilste efter Dagstiden: »God Morgen«, »God Middag«, »God Aften«. — Sad Folk og spiste, hvor man kom ind, brugtes Hilsenen: »Sindgodt«. — Var der en, der nyste, skulde man sige: »Gud velsign dig.«

Blev Børnene budt noget at spise, skulde de sige »Ja, Tak!« Men de skulde altid levne af, hvad der blev sat frem for dem; det maatte ikke se ud, som om de kom sultne hjemmefra.

Vi kom som Børn tidligt i Seng; inden vi gik til Hvile, bad vi sammen med vore Forældre Aftenbøn og læste en Aftensalme. Naar vi saa lagde os i Sengen, sagde vi: »Jesu Kristi Kors! Jesus kom i Sengen med os; Gud ske Lov og Tak for en god Dag. Gud give os en god Nat for Jesu Kristi Skyld. Amen.« Derpaa gjorde vi Korsets Tegn for Pande og Bryst og sagde: »Naade, Gud Fader, Søn og Helligaand. Amen.«

Saa var vi saa søvnige, at vi knap kunde sige: »Go Nat bette Mowgwer, go Nat bette Faaer.« Og saa sagde de: »Go Nat, bette Baer, aa sov i Jesu Navn.«

Paa lignende Maade bad og læste vi om Morgenenen, saa snart vi vaagnede.

Der var paa Harboøre en lille By paa henved en Snes Huse, som ikke havde noget godt Ord paa sig. En Del af Børnene herfra var ret ryggesløse. Aarsagen dertil var vistnok, at Fædrene det meste af Tiden laa ude paa Fiskeri, og Mødrene var ude at arbejde for Gaardfolkene. Børnene fik da Lov at skøtte sig selv; de store skulde passe de smaa; de fik sjælden lært deres Lektier, og naar Moderen var hjemme, skulde Børnene gaa omkring og tigge. Børnene her var lige saa slemme til

at bande som Forældrene, og de havde Ord for baade at ville lyve og stjæle. De gamle fra de andre Byer paa Harboøre sagde: »Hvem der kan gaa gennem den By uskænd, kan gaa igennem Helvede ubrænd.« — I samme By var der dog ogsaa rare Forældre og gode Børn.

Børnene paa Harboøre lærte lige saa tidligt at danse, som de lærte at læse. »Leg og Frihed skal der til,« sagde de gamle, »men Arbejde maa ikke forsømmes.« Dengang som nu var der paa Harboøre — lige saa vel som andre Steder — Forskel paa Mennesker baade i aandelig og timelig Henseende. Dydige og gudhengivne Forældre lærte tidlig deres Børn at kende Gud. Saa snart vi kunde tale tydeligt, begyndte vi at lære Bogstaver og skrive paa Tavle og lære Tabel udenad. Det gik jo sindigt til at begynde med; men det var vigtigt, at Forældrene fik lært deres Børn Begyndelsesgrundene, inden de kom i Skole. Havde Forældrene ikke Kundskaber eller Tid til det, fik Børnene sjælden lært ret meget. Vi havde en dygtig Lærer; men han var ene om det, og han havde mellem 60 og 70 Børn hver Dag; nogle af Eleverne skulde saa være hans Bihjælpere; men Børnene vilde ikke altid rette sig efter hinanden. — Vi tre Søstre havde alle lært Luthers lille Katekismus, Birchs Bibelhistorie og den lille Tabel, før vi i 6-Aars Alderen kom i Skole. Og saadan var det i flere Hjem. Naar Fader sad og gjorde Fiskeredskaber i Stand, og Moder sad ved sin Rok eller ved andet Haandarbejde, sad en af os ved hver af dem og læste, skrev eller regnede.

Der var i Skolen en »stor« Klasse og en »bitte« Klasse, der afvekslende gik i Skole. Nederste Klasse havde mest Skolegang om Sommeren, og øverste mest om Vinteren. Da vi kom op i »den store Klasse«, kunde vi Skolebøgerne udenad, og der blev da god Tid til at tage fat paa Haandarbejde i Hjemmet. Vi kartede den Uld, Moder spandt, vi lærte at spinde Uld. Hør, Blaar og Hamp. Vi havde lært at sy og brodere og hækle og strikke baade Trøjer, Skjorter og Sjal'er i alle Størrelser, før vi blev konfirmerede.

I Skolen var der Børn, som ikke havde anden Mellemmad med end Grovbrød med et ganske tyndt Lag Sirup paa. Og der var andre Børn, som havde Mellemmad med godt Paa-læg paa. De fattige blev da nemt lækkersultne, og saa tog de

en Tavle og holdt den med lukkede Øjne frem og sagde: »Gi mæ en Bej o mi Tawwl« eller: »Æ tægger te mi fatte Føe; foer æ let, saa kommer æ tit, foer æ møj, saa kommer æ aalder mejer.« Tit fik de da saa megen veltillavet Mad, at de kunde faa en god Del med hjem fra Skole.

Naar Konfirmationsforberedelsen begyndte, gik vi til Præsten to halve Dage om Ugen; vi havde da Lektier i Bibelsk Historie, Lærebog, Salmer og nogle Kapitler af det ny Testamente. — Til Julen ofrede vi til Præsten den sidste Dag, vi var hos ham før Højtiden. Gaardmændenes Børn ofrede Penge tilligemed en Gaas, et Faarelaar, en Skinke, eller en stor Sød-mælksost. Fiskerbørn gav Penge og i Vinterens Løb en Kurvfuld Hvilling eller en stor Havtorsk. Efter Juleofringen kom vi ind i Fruens fine Stue og fik Chokolade, Kaffe og hjemmebagt Hvedebrød. — Det var en hel Højtidsdag for Børnene.

I Fasten var vi hveranden Søndag og hveranden Onsdag til Overhøring i Kirken. — Hen ad Foraaret ofrede vi igen til Præsten ligesom til Jul. Saa skulde vi have »Præsteeksamen«, og efter denne Prøve fik vi den Plads tildelt, som vi skulde have paa Kirkegulvet paa Konfirmationssøndagen. Det var en stor Skam at komme til at staa nederst. Vi tre Søstre kom hver sit Aar til at staa næstøverst; hvert Aar var det en af de største Gaardmænds Døtre, der stod øverst.

Præsten holdt en formanende Tale til Konfirmanderne, saa de fleste græd derved. Naar Præsten havde gentaget Daabs-pagten med os, og han sagde: »Giv mig din Haand derpaa,« var det Skik, man kyssede tre Gange inden i sin Haand, inden man gav Præsten den. Naar saa Præsten havde nedbedt Guds Velsignelse over os, gav han os hver for sig en Tekst, som han læste op for os paa Kirkegulvet. Der var mange, som ikke kunde lide deres Tekst, og som græd, fordi de syntes, Præsten var slem mod dem. —

Onsdagen efter skulde vi til Alters. Den Dag maatte vi slet ingen Ting spise, bortset fra Nadverbrødet og Vinen, før vi kom hjem igen. Man skulde altid gaa fastende til Alters. Allerhøjest maatte vi have et lille Stykke brunt Sukker i vor Lomme, som vi kunde tage, om vi blev daarlig tilpas. — Det var fint, hvis vi den Dag fik stænket lidt Hovedvand paa vort Lømmetørklæde, som vi holdt uden om Salmebogen i

vore sammenlagte Hænder. Men frem for alt maatte vi være stille og andægtige.

Første Fredag derefter skulde vi igen til Præsten for at modtage vor Skudsmaalsbog, som vi alle fik udleveret for 22 Skilling. — Da holdt Præsten ogsaa en alvorlig Tale til os, som jeg tror, at de fleste sent glemte.

Jeg har endnu min Skudsmaalsbog, og i den har jeg opbevaret den Tekst, jeg fik paa Kirkegulvet:

I Nøden jeg mig skjuler hos dig, min Sjæleven.
O, trøst mig med din Naade, og væk mig snart igen.
Du hjælper visselig;
du er min Frelses Klippe;
jeg vil dig ikke slippe,
før du velsigner mig.

Konfirmationstekst — 1864

til

Karen Andersen Thudborg

af

Sognepræst F. L. Vaupel.

Harboøre.

De øverste Kirkestole havde Nummer. Præstekonens Stol var Nr. 1; derefter kom deres Stole, som havde mest Hartkorn, og det gik efter Hartkornets Størrelse, indtil Numrene slap op. Det kunde ikke gaa an, at de fattige, som intet havde at svare Skat af, gik op og satte sig i de øverste Stole. Der var fem Pladser i hver Stol.

Naar der ringedes med Kirkeklokkerne, tog Mændene deres Hatte af eller littede ved dem og sagde: »I Jesu Navn.«

Naar Jesu Navn nævnedes, enten det var hjemme eller i Kirken, bøjede baade Mænd og Kvinder altid deres Hoveder.

Det var en almindelig Mening mellem Folk, at hele Helligdagen skulde bruges til Kirkegang og Læsning i gudelige Bøger. — De læste ogsaa til og fra Maaltiderne og takkede Gud for alt; ellers var de ikke rigtige Kristne.

1848 kom Pastor F. Møller til Harboøre, og han blev der til 1858. Han var en dygtig Prædikant, men streng; der sag-

des om ham, at han prædikede Loven, men glemte Evangelium. Han var streng mod Konfirmanderne; der var tit nogen af dem, som ikke blev konfirmeret første Aar, de gik til Præst; men det traf lige saa vel rig som fattig. Han var et hastigt Menneske; svarede Børnene fejl, snurrede han sig om og slog dem, og Børnene var saa bange, at de ikke turde svare paa hans Spørgsmaal.

I 1858 kom Pastor Vaupel; hos ham blev alle konfirmeret samme Aar, de kom til Forberedelse hos ham. Han havde næppe saa gode Talegaver som Forgængeren, og han slog heller ikke i Prædikestolen som han; men Ordene var gode og trøstende, og naar han prædikede Loven, glemte han ikke Evangelium. —

I 1859 kom en Søn af en af vore Naboer hjem fra Amerika; han kom lige fra Utah, hvor han var Præst, efter det han sagde. Han var rejst hjem til Danmark for at omvende saa mange som muligt til den eneste rette Lære. Alle, som vilde lade sig døbe af ham i en Sø eller i Fjorden, og som vilde sælge alt, hvad de havde, og overlade Pengene til ham og saa rejse med ham til Mormonlandet, kunde frelses af deres Apostel. Mine Forældre kendte ham fra Barn. — En Dag, min Fader ikke var hjemme, kom han ind hos os og var meget venlig mod os Børn. Min ældste Søster var lige konfirmeret; han tog fat paa hendes Haand og lovede hende Guld og grønne Skove, om hun vilde rejse med. »Nej,« sagde Moder, »hun skal blive hjemme hos os.« Han holdt da en lang Tale for os om, hvor dejligt der var i Mormonstaten; der levede alle Folk i Fryd og Glæde og Herlighed. Der var hverken Synd eller Sorg, naar de tilbad Profeten. Alle var der som eet Menneske. Der var flest Kvinder, og en Mand maatte have saa mange Koner, han kunde forsørge. — I det samme kom Fader ind. »Hvad er det, I taler om?« sagde Fader, »Er Mormonen her? — Ud ad Døren med dig; — jeg vil ikke høre din forvildede Tale i mit Hus.« »Jeg maa da faa Lov at give Børnene en Bog,« sagde han. »Nej, du maa ikke,« sagde Fader, »det er falsk Lære, du løber med.« — Mormonen fik travlt med at liste af.

Hvad man kalder gudeligt Røre, begyndte paa Harboøre sidst i 1860'erne, da der kom en grundtvigsk Skolelærer, der

hed Christian Sørensen, i Søndre Skole; han var en god Taler, og han drog mange til sig i sit Hjem. Han var yngste Søn at vor gamle Skolelærer i Hovedskolen. Han var derfor som en af vore egne, og man kunde sidde hos ham og drøfte alt muligt. — Da senere Missionærerne begyndte at komme derud, medbragte de smaa trykte Skriftsteder, som Folk skulde trække et af i Blinde, og det samme skulde de saa finde i Biblen; det skulde være til Trøst og Opmuntring for dem, sagde Missionærerne. Det skete omtrent altid, at Folk tilegnede sig Skriftstedet og fandt, at det havde særlig Bud til dem, og at de havde Trøst og Glæde deraf. Missionærerne var til at begynde med nogle til Opbyggelse, andre til Forargelse; der sagdes, at en Del af dem var alt for kærlige. Var der ingen Missionærer til Stede, samlede Folk, der var paavirkede af dem, snart i eet Hjem og snart i et andet og læste op af Biblen og talte med hinanden derom. Mindst en Gang om Ugen samlede de; de kaldte sig selv »troende« og »hellige« og vilde med Kærlighed optage enhver i deres Samfund. — Saadan var Forholdene omtrent en halv Snes Aar, før Pastor Moe kom til Harboøre.

Min Mand og jeg rejste fra Harboøre, ved den Tid Moe kom dertil. Da jeg i hans Præstetid var paa et Besøg paa min Fødeegn, mødte jeg en mærkelig Forandring. Da jeg skulde hjem efter mit Besøg, kom jeg til at køre til Lemvig med en Mand og en Kone, som havde været mine Barndoms- og Ungdomsvenner. Vi sad alle tre paa een Agefjæl. De skulde til Præbensgaard Hede i Fabjærg efter et Læs Lyng. De skottede til mig, men sagde ingenting. Saa siger jeg: »De er en dejlig Vejle (Vejrlig) vi haar i Daa ter aa hint Ljøng i.« »Ja,« siger Manden, »vi haar osse en laang Vej aa køjer.« Da skubbede Konen til ham og hviskede: »Hun er ett helle, de ka æ seje (se) o hin, læ wos ett — —.« Mere hørte jeg ikke. Jeg blev helt underlig til Mode; men jeg forstod, at de var af den Slags Mennesker, der gik omkring og sagde: »Du er ikke hellig, men de, der bor der og der, er hellige Mennesker.«

Da jeg langt senere, omkr. 1920, kom til Haboøre igen, traf jeg gamle Venner og Veninder, som var glade ved mig. De fortalte, at i nogle Aar havde det ikke været rart at være paa Harboøre. De »hellige« vilde ikke tale med de »vantro«,

om ogsaa det var Forældre og Børn. En Moder kunde gaa og græde over, at hendes voksne Børn ikke vilde komme hjem til Forældrene, fordi Børnene ikke syntes, at Forældrene var hellige nok.

Der var Forældre, som sagde til deres voksne Børn, at de gik lige ad Helvede til, og af den Grund skyede Børnene Hjemmet. Mand og Hustru kunde blive saa uenige om Religionen, at de ikke kunde fordrage hinanden. »Og tænk dig, Karen,« sagde en Kone til mig, »Pastor Moe sagde, at saadan skal det netop være; der skal være skarpe Skel. Den første Præst, vi fik efter Moe, var her kun eet Aar, og vi havde tre Præster i seks Aar. De kunde ikke lide, at de »hellige« paa Harboøre vilde gaa i Rette med dem, og saa fortrak de, skønt Harboøre med Engbjerg er et godt Kald. Saa fik vi Pastor Madsen; han var ligesom Moe. Det var ham, der sagde det til P. M. Olesen, da han stod og tumlede med en Kammerat for at faa ham til Live, den Dag, da de 26 druknede.« »Hvad sagde han da til ham?« spurgte jeg. »Han sagde: »Var det dig, P. Olesen, saa var du gaet lige ind i Helvede.« »Hvad sagde P. M. Olesen saa?« »Han sagde: »De er Sjælesørger og ikke Hjærtekender, Hr. Pastor.« Saa vendte Præsten sig og gik. — Men nu har vi det godt med hinanden paa Harboøre; nu er vi igen som Brødre og Søstre.«

LEG OG SKÆMT.

Vi Børn fra Langerhuse havde mange forskellige Adspredelser og Fornøjelser, om ogsaa vi blev holdt baade til Skole og Arbejde.

Noget af det morsomste for os var, naar der kom Lyngmænd. — Harboøreboerne maatte have deres Lyng fra Herredet. Gaardmændene hentede ofte deres Tørv i Møborg og deres Lyng i Fabjærg. Om Foraaret og flere Gange i Sommerens Løb kom der en Mand fra Galtmose i Lomborg med et Læs Lyng, som han solgte til Fiskerne; 12 Rigsdaler var Prisen for Læsset, og kunde han ikke faa det i rede Penge, byttede han med Fisk. Han havde ogsaa altid nogle Lynglimer og Karbørster af Lyng med sig til Salg. Vi Fiskerbørn fik saa sjælden en Køretur, at vi rigtig glædede os til hans Komme; naar han havde faaet solgt sit Læs og kørte hjemad, havde han gerne Vognen fuld af Børn, der kørte et langt Stykke med ham; naar han kom til den store Bro ved Kroen, sprang de store Børn selv ned, og Lyngmanden hjalp de smaa ned, og saa benede vi stolte hjemad.

Der var ogsaa en anden Lyngmand, der var vor gode Ven; han var fra Romme. Han kom med sin Lyng, naar Sortbærrene var modne, og naar den Tid nærmede sig, gik vi og talte om ham hver Dag. Han havde en stor Tejne, fuld af modne Sortbær, med sig. Af dem delte han ud til Børnene, for hvem disse Bær var en stor Lækkerbid, da Bær var saadan en Sjældenhed paa Harboøre. Han var en rig Mand; men det havde Børnene ingen Forstand paa; de vilde gerne gøre ham en Glæde igen, og da de vidste, han holdt meget af røget Haj, tiggede de en rigtig god røget Haj af deres Forældre og gav ham. Saa gav han Børnene til Gengæld en Fire-

eller Otteskilling, og stod der ved Siden af et Barn, som ingen Haj gav ham, gav han Barnet et Stykke Lakrids eller brunt Sukker, hvoraf han altid havde en god Forsyning i sin Lomme. Ogsaa han havde Vognen fuld af Børn, naar han tog fra Langerhuse: med ham kørte vi helt til Hygum Kanal Syd for Kroen.

Men det var jo mere lejlighedsvis, at vi havde saadan en Oplevelse. — Havde Børn eller unge Mennesker ellers en lille ledig Stund, enten i Skolen eller hjemme, havde de snart en Dans, snart en Leg eller anden Tidsfordriv i Gang.

Pigerne kunde være med til de fleste af Drengenes Lege. Vi havde lange, vide Skørter; men naar Legene krævede det, tog vi den nederste Kant bagpaa og førte den mellem Benene op foran til Midjen og fæstede den der med en Naal af den Slags, vi brugte til at fæste Garnnøglet med, naar vi gik og strikkede. Paa den Maade sad vore Skørter lige saa fast og godt som Bukser. Og saa kunde vi være med til at staa paa Hovedet, kyste kold (slaa Kolbøtte), trimle Taa, føre over Sund og springe Buk, eller vi kunde trimle ned ad et Bjærg, saa vi rullede langt ud paa jævn Mark; ja somme Tider tog to i hinandens Ben og trimlede ned ad et langt, højt Bjærg; det var jo et helt Akrobatnummer!

Vi lavede os selv udmærkede Bolde paa forskellige Maa-der. Vi kunde f. Eks. tage et lille Stykke Kork, som vi fandt ved Havet og omvikle det med »Svamp« (d. e. Æggehyllster af Kongsnegle); uden om det igen blev der lagt et fast Lag Tøj og derpaa syede vi fire eller otte Felter med kulørt Garn. — Den allerbedste Slags Bold lavedes om Foraaret, naar Køerne skiftede Haar. Vi strøg da det løse Haarlag af og filtrede det sammen, og naar vi kom lidt Vand derpaa, kunde vi trille og bearbejde det inden i bægge vore Hænder, til det blev helt rundt, og derpaa beklædte vi det med Tøj og syede derpaa.

Var vi en hel Flok Børn, kunde vi spille Langbold. Vi lagde en Sten som Maal; det kaldte vi vor udder Rendfod, og det Sted, hvor man stod og gav Bolden op, var æ inder Rendfod. En »gav Bolden op«, og to løb ud til hver sin Side saa langt, som de troede, Bolden kunde komme. De øvrige Deltagere traadte frem i Rækkefølge og skulde »have Bold«;

de slog til Bolden med et Boldtræ (eller i Mangel deraf med den bare Haand); om nødvendigt, skulde Bolden »gives op« tre Gange til den, som skulde slaa; men tredje Gang skulde denne løbe saa nær til sin Rendfod, at han kunde spyttedertil, og saa skynde sig ind igen, for at ikke en af de to, som stod ude til Siderne, skulde fange Bolden og ramme den løbende dermed, for i saa Fald skulde denne staa ude paa den andens Plads. Man havde dog ogsaa Lov til at blive staaende ude ved sin Rendfod, dersom man ikke troede, man kunde komme ind uden at blive ramt, og saa skulde man se at komme ind, naar en anden kom ud.

Naar vi vilde drive So til Hul, lavede vi først et stort Hul, som var Soens Hul, og i Kreds uden om det lavede hver Deltager sit Hul, saadan at de var 2—3 Alen fra hinanden; hver Deltager havde et Boldtræ, og med det søgte han at drive Soen hen i sit Hul; den, som opnaede det, havde vundet. Kom Soen i sit eget Hul, havde ingen vundet.

Naar vi skulde drive So til Orne, ridsede vi uden om et Stykke Jord, og hver Deltager fik en lille Plet deraf, som ogsaa blev afridset. Saa blev der lavet »en Vej« fra den ene Ende af Jordstykket rundt omkring og hen til den anden Ende, hvor der lavedes et lille rundt Hul, der kaldtes Ornen. En blev ved Lodtrækning udtaget til at føre Soen (en Bold) ad Vejen hen til »Ornen«; han skulde drive den derhen med en Kæp. Blev »Soen« ustyrlig og løb ind paa de andres Marker, blev den »taget ind«, og der skulde betales Bøde; — vi brugte smaa Sten som Penge.

Vi havde mange flere Boldspil; men vi havde ogsaa en stor Mængde andre Lege.

Naar vi legede Høne og Ræv, havde de to, der forestillede disse, deres Bo et Stykke fra hinanden; alle de andre Deltagere var Kyllinger. Hønen med alle sine Kyllinger gik ud i Skoven for at plukke Jordbær. Saa kom der et stort Regnskyl, og alle bar sig ad, som naar Regnen styrter ned; Hønen raabte: »Alle mine Kyllinger, kryk i Husly!« Kyllingerne svarede: »Vi tør ikke.« — »Hvorfor?« — »For Ræven.« — »Hvor sidder han?« — »Under Træerne.« — »Hvad bestiller han der?« — »Plukker Blomster.« — »Hvilken Slags?« — »Kornblomster.« — »Alle mine Kyllinger, kryk i Husly!«

— Saa løb Høne og Kyllinger hen mod deres Bo; men Ræven løb efter og fangede en. Denne skulde saa hjælpe ham med at fange flere. Legen tog saa fat igen med den samme Ordveksling, og paa den Maade fortsattes den, til Ræven havde dem alle paa sin Side. Saa begyndte man helt forfra med den først fangne som Høne og den sidst fangne som Ræv.

Skulde vi plante Kaal, tog vi hinanden i Hænderne og dannede en Rundkreds, og En gik uden om den og gav hver et lille Skub og sagde: »Jeg planter mine Kaal og sætter dem godt fast.« Naar han havde gaaet hele Rundkredsen igennem, sagde han: »Nu har jeg plantet mine Kaal saa fast, at ingen kan rykke dem op.« I samme Øjeblik slap vi alle hinanden og løb til vort Maal (vor Rendfod), mens vi raabte: »Nu er Kaalen væk, og den, der kommer sidst, skal være Planter næste Gang.« —

I denne, som i andre Lege, sagde vi jo Ordene paa Harboøre-Maal.

Naar vi vilde sælge Lærred, satte Deltagerne sig i en Kreds undtagen en, der gik omkring og sagde: »Jeg er ude at sælge Lærred i Dag. Er du ikke saa rar at købe et Stykke af mig til en Særk; jeg har nogle passende Stykker.« »Jo, det vilde jeg saa gerne,« svarede den adspurgte, »men jeg har ingen Penge i Dag.« »Det kan ogsaa være det samme: du kan give mig noget i Pant, til jeg kommer igen en anden Dag.« »Ja, du kan faa dette her.« (Det kunde være et Stykke Griffel, en Pen, en Fingerring eller lignende). »Ja, men naar jeg kommer igen, saa maa du hverken le eller grine eller lade dine Tændør se eller sige nej eller ja, sort eller hvidt.« Saa-dan gik Lærredsælgeren rundt til alle Deltagerne, og en af dem skulde gemme Panterne i sit Forklæde. — Naar saa Lærredet var »solgt«, gik Sælgeren igen rundt til alle og fik dem enten til at le eller sige et af de forbudte Ord. Naar hun havde faaet nogen til at forløbe sig, skulde denne enten sidde og rykke sig selv i Næsen, stampe i Gulvet med den ene Fod, blinke med Øjnene eller foretage sig noget andet grinagtigt. — Sælgeren gik nu ud i Gangen, og saa kunde naturligvis Indløsningen af Panterne foregaa paa sædvanlig Maade. Men det kunde ogsaa ske, at den, der havde gemt Panterne, gik

hen til Døren og bankede paa den og sagde: »Jeg har saa mange uindløste Panter; Tiden er udløben, og ingen har Raad til at løse dem.« Og efter en hel Del Snakken frem og tilbage, sagde Lærredsælgeren saa: »Giv Panterne tilbage og lad dem alle være fri.«

Naar vi skulde trække Sullemand ud, satte En sig paa en Stol, og en anden satte sig paa den førstes Knæ, og paa samme Maade anbragte alle Deltagere (med Undtagelse af een) sig i een lang Række, hvor alle tog deres Formand fast om Livet. Den ene, som ikke sad ned, skulde købe; han gik til den, der sad paa Stolen, og sagde: »Goddag, kan jeg købe et Dæggelam?« — Intet Svar. — Køberen raabte saa: »Sullemand, Sullemand! sover du?« »Jeg kan ikke høre med det Øre,« blev der svaret. Køberen raabte noget højere: »Sullemand, Sullemand! sover du?« — »Jeg hverken vaager eller sover.« — »Kan jeg ikke købe et Dæggelam af dig?« — »Hvad siger du?« — Saa raabte Køberen af alle Livsens Kræfter: »Sullemand! kan jeg købe et Dæggelam af dig?« »Ja, du kan faa det for at trække det ud!« — Køberen tog da i den yderste med sine Hænder og rykkede saa godt, han kunde, mens den næste og alle i Rækken holdt godt fast. Naar nogen blev trukket ud, hjalp de Køberen med at trække de næste ud, indtil alle var trukket paa Benene. Tilsidst blev ogsaa Sullemand trukket ud, om der saa skulde een ved hver Arm for at slide ham op af Stolen. — Under Trækningen trimlede vi sommetider alle Mand hen ad Gulvet.

Saa legede vi Blindebuk: Man handt et Klæde for Øjnene af en Deltager, og midt i Stuen dansede man tre Gange rundt med ham. Derpaa førte man ham hen i et Hjørne, hvor der stod en Stol. Alle var helt stille, og Blindebukken sagde: »Jeg lægger mig ned og søber min Suppe med en Sølvse; alle de, der er i Musehuller og Krinkelkroge, er selvtagne. Forlov, saa kommer jeg.« Og saa begyndte Blindebukken at favne og gribe om sig til alle Sider, og der blev en Faren og Listen og Skubben, indtil Blindebukken fik fat i en og nævnede hans Navn, om han end forandrede sin Paaklædning, sin Skikkelse eller sit Aandedræt aldrig saa meget.

Klap i Hynde var en Leg, der legedes baade af Børn og Voksne, baade af Piger og Karle. En skulde sidde paa en

Stol, og en anden skulde ligge, d. v. s. lægge sit Hoved i den siddendes Skød og stikke den ene Arm om paa sin Ryg og vende Haandfladen opad. Den siddende skulde svøbe et Forklæde godt om den liggendes Hoved, at den intet kunde se. Enhver af de andre Deltagere havde da Lov til — een ad Gangen — at gaa hen og slaa ned i den liggendes Haand. Den liggende vendte sig derpaa og skulde gætte, hvem der havde slaaet; gættede han ikke rigtigt, skulde han fortsætte med at ligge; gættede han rigtigt, skulde vedkommende ligge.

Naar vi vilde lege Put i Bælte, satte en af Deltagerne sig lidt afsides, en tog en Bold, et Bælte eller saadan en mindre Genstand og gik omkring til alle de andre, der satte sig nær ved hinanden; disse sad med deres Forklæder eller deres Huer paa Knæene. Den, der gik rundt, stak Haanden med Genstanden ned deri og sagde: »Put i, put i Bælte, og forwar den saa begribelige wal, wal, wal.« Naar han saa havde været rundt ved alle, gik han hen til den, der sad afsides, og sagde: »Er du nu en ærlig Gjæst, sig mig saa, hvem Bættet har, lige saa snart mig selv som en anden Karl.« — Traf den siddende saa ikke den rigtige, blev han ved at sidde. Men traf han den rigtige, var han fri, og saa skulde den, hos hvem Genstanden fandtes, sidde.

Naar vi legede At sidde paa Forundringsstol, satte den sig i Midten, som de andre skulde forundre sig over, og en gik rundt i Kredsen og spurgte hver især: »Hvad forundrer du dig over?« Man kunde da svare, hvad som helst man kom i Tanker om. Naar saa den, der »gik med Forundringer«, havde været Raden rundt, gik han hen til den, der sad paa Forundringsstol og sagde: »Jeg kommer med saa mange store og smaa Forundringer til dig. — En forundrer sig over, at du er i din ny Kjole i Dag; hvad skal den bestille?« »Den skal lukke sine Øjne.« «En anden forundrer sig over, at du ikke var i Skole i Gaar; hvad skal den bestille?« »Den skal rykke i sit Forklæde med bægge Hænder.« »En anden forundrer sig over, at du sidder og ler; hvad skal den bestille?« »Den skal klø sin Hage.« Og saaledes blev alle sat i Virksomhed paa en eller anden pudsig Maade. — Til sidst kunde det hedde: »Den skal sidde.« Og saa skulde denne sidde paa Forundringsstol.

Naar det var saa daarligt Vejr, at hverken Drengene eller Piger kunde lege ude, kunde vi tage Kærester i Mørke: der skulde da helst være lige mange Drengene og Pigerne. Drengene gik ud i Gangen, og Pigerne blev i Stuen. Pigerne bestemte da med hinanden, hvem enbver af dem skulde have til Kæreste. En Pige var Dørvogterske, de andre satte sig paa Rad. Dørvogtersken slog da tre Slag paa Døren til Tegn paa, at enten den ældste eller den yngste Dreng maatte komme ind — kun een ad Gangen maatte Dørvogtersken lukke ind. Drengen traadte ind med høj Hat paa Hovedet og Stok i Haanden og sagde til Dørvogtersken: »Æ er udd aa bæjel i Daa; haa du en Dætter, æ ka fo?« Hun svarede: »De wed æ ett; men her æ di aaldsammen, saa ka du ta imell dem aa seje (se), om der æ jen a dem, dæ wel ha dæ.« Saa skulde Bejleren nikke ad en Pige; traf han den, der var udset for ham, nikkede Pigen igen, og saa blev Drengen inde og gik hen og satte sig; nikkede han til en uret Pige, vendte hun sig med Enden imod ham, og saa maatte han gaa ud i Gangen og blive der, til Raden kom til ham igen. Saaledes indlodes den ene Dreng efter den anden, og det morsomste var, naar de maatte gaa flere Gange, inden det lykkedes enhver at finde den rette.

Naar vi strikkede Strømpe, dannede vi en lang Række, og alle tog hinanden i Haanden; den, der stod ved den ene Ende, løb ind under sin egen og sin Nabos Haand, der blev holdt højt til Vejrs; saa løb de to under anden og tredje Mands Haand, dernæst tre under tredje og fjerde Mands Haand: paa den Maade blev den løbende Kreds større og større og løb stadig under Hænderne en Mand længere henne, indtil vi var naaet hele Rækken igennem. Under det hurtige Rundløb skete det tit, at en faldt om og blev liggende; Kæden blev da straks sluttet igen; men under næste Omgang tog de ham med; der maatte ingen Masker tabes paa Strømpen.

Vi havde ogsaa Danselege med Sang som f. Eks. Munken gaar i Enge:

Munken gaar i Enge
den lange Sommerdag.
Hvad gør han der saa længe?
Oja, oja, oja.

Han plukker af de Roser,
han plukker af de Bær
og af de Krusemynter
alt til sin Hjærtenskær.

Og Munken bad Nonnen gi sig et Kys.
»Nej,« sagde Nonnen, »jeg gav dig jo nys.«

Munken bad Nonnen lave sig Mad.
»Nej,« sagde Nonnen, »jeg har intet Fad.«

Munken bad Nonnen rede sig Seng.
»Nej,« sagde Nonnen, »jeg er ej din Dreng.«

Op sprang Nonnen saa let som en Fjer,
efter kom Munken saa tung som en Sten.

Der var en Leg, som vi kaldte Hold Porten op! To af Deltagerne stillede sig lige over for hinanden og holdt hinanden i opløftede Hænder; de to forestillede en Port. Alle de andre dannede en Kæde, der var sammenføjjet ved, at enhver holdt fast i sin Formands Tøj, og hele Rækken skulde gaa igennem Porten; de drog frem, mens de sang: »I Fjor før Jul, da red vi omkring; da var der Fred i Kongens Land; Fred vil vi have, og Fred vil vi give. Luk Porten op saa højt, at vi baade kan ride og køre igennem, at I ej skal tage den bageste af vor Flok.«

Hver Gang nu Rækken drog gennem Porten, slog de to Hænderne ned om den bageste, mens de sang: »Den, der kommer allersidst, skal i den sorte Gryde.« Og saa spurgte de ham: »Hvad vil du helst have, enten Solen eller Maanen? (eller: hvad vil du helst have, enten Skovl eller Greb? eller: hvad vil du helst have, enten Mel eller Gryn?).« Naar den fangne havde valgt, skulde han stille sig bag den af de to, som efter indbyrdes Aftale mellem disse havde faaet den Benævnelse, den fangne sagde. Paa ny gik Rækken gennem Porten under den samme Sang og med samme Ordveksling; til sidst, naar alle var taget og havde stillet sig paa hver sin

Side bag de to, rykkede hver Række til sin Side for at se, hvilken der var blevet den stærkeste og for at rykke de to midterstes Hænder fra hinanden.

Vinteraftener legede vi med Tændstikker. Vi lagde f. Eks. otte Tændstikker i en Række |||||; saa skulde man flytte dem saadan, at de kom til at ligge to og to over Kors, og hver, der flyttedes, skulde løftes over to; kun de fire Tændstikker maatte flyttes fra Stedet, hvor de laa. (Man begyndte med at lægge Nr. 5 fra venstre over paa Nr. 2, Nr. 3 paa Nr. 7, Nr. 8 paa Nr. 6 og Nr. 4 paa Nr. 1).

Paa en Tavle kunde to lege Trip-trap-Træsko. Vi lavede en Figur som denne $\begin{array}{c} \text{+} \\ \text{+} \\ \text{+} \end{array}$; den ene raadede over tre 1-Tal; den anden over tre 0'er. Første Gang skulde de anbringes saadan, at de ikke stod paa Rad; saa skulde de to skiftevis flytte om paa deres Tal, til een af dem fik alle sine tre til at staa paa Rad, enten vandret, lodret eller paa skraa; den, der fik det, havde vundet.

En anden Leg paa Tavle kaldte vi at køre i	1	2
By. Man stillede de ti første Tal op saadan:	3	4
Hvert Tal var en By, og den, der skulde køre i	5	6
By, kunde selv vælge, i hvilken han vilde have sit	7	8
Hjem. Derfra skulde han køre ud, og paa Vejen	9	0

skulde han rundt til alle Byerne og naa hjem igen uden at »vælte«. Han bestemte ikke selv, hvilken Vej han vilde køre; en anden skulde vælge Tallene; den, der kørte, maatte saa undgaa at berøre de Veje igen, som han een Gang havde kørt paa, for saa væltede han.

Man lavede mange Kortkunster, f. Eks. at faa Klør Knægt til at snakke. Uden at de andre fik det at vide, maatte der da være to til at hjælpe hinanden. Den ene af de to gik ud i Forstuen med Klør Knægt i Haanden. En af Selskabet lagde et Ruderkort, et Hjärter-, Spader- og Klørkort paa Bordet; Selskabet udpegede et af disse Kort som det, der skulde findes. Manden i Forstuen blev ladt ind, og han gav sig nu til at forhandle med Klørknægt om, hvilket af de fire Kort det var. Hvis det nu var Ruder, skulde Medhjælperen kigge ud af Vinduet; var det Hjärter, skulde han lægge Haanden paa Brystet; var det Spader, skulde han slaa Øjnene ned, og var det Klør, skulde han pille sig bag Øret.

Det gjaldt jo om, at dette foregik ubemærket af de andre; — saa var Klørknægt efter nogen Tids Forløb i Stand til at finde det rette Kort.

Havde Børn ikke andet at forslaa Tiden med, kunde de nemt faa den til at gaa ved Hjælp af et Spil Kort og en Remse.

Det lille Selskab satte sig om et Bord, og en tog et Kort af Spillet, rakte det til den nærmeste og sagde: »Der har du Jakobs Hus«; denne rakte det til den næste igen med de samme Ord, til Kortet var gaaet Kredsen rundt. Lederen tog saa det næste Kort og rakte det til Sidemanden med Ordene: »Der har du det Malt, der var i Jakobs Hus«, og Kortet og Ordet gik paa ny Deltagerne rundt, og saadan blev de ved, til de naaede Remsens Ende:

Der har du Jakobs Hus.

Der har du det Malt, der var i Jakobs Hus.

Der har du den Mus, som skar det Malt, der var i Jakobs Hus.

Der har du den Kat, der aad den Mus, som skar det Malt, der var i Jakobs Hus.

Der har du den Hund, der bed den Kat . . .

Der har du den Kæp, der slog den Hund . . .

Der har du den Ild, der brændte den Kæp . . .

Der har du den Mælk, der slukkede den Ild . . .

Der har du den hvidhjælmede, krimmelhornede Ko, der gav den Mælk . . .

Der har du den lille Malkepige, der malkede den hvidhjælmede, krimmelhornede Ko . . .

Der har du den slemme Skriverknægt, der forførte den lille Malkepige . . .

Der har du den Dom, der dømtes over den slemme Skriverknægt . . .

Der har du den Mand, der dømte den Dom, der dømtes over den slemme Skriverknægt, der forførte den lille Malkepige, der malkede den hvidhjælmede, krimmelhornede Ko, der gav den Mælk, der slukkede den Ild, der brændte den Kæp, der slog den Hund, der bed den Kat, der aad den Mus, der skar det Malt, der var i Jakobs Hus.

Vi havde Samtaler mellem to, næsten som smaa Komedier,
vi opførte:

Peter!

Ja, min Herre.

Bring Dugen paa Bordet.

Vi har ingen.

Skal du saadan svare?

Hvorledes skal jeg da svare?

Den er i Vask.

Saadan skal jeg svare en anden Gang.

Peter!

Ja, min Herre.

Hvor er Kanariefuglen henne i Dag?

Den er i Vask.

Skal du saadan svare?

Hvorledes skal jeg da svare?

Den sidder i Buret og piper.

Saadan skal jeg svare en anden Gang.

Peter!

Ja, min Herre.

Hvor er min Jagtbøsse henne i Dag?

Den sidder i Buret og piper.

Skal du saadan svare?

Hvorledes skal jeg da svare?

Den hænger paa Knagen.

Saadan skal jeg svare en anden Gang.

Peter!

Ja, min Herre.

Hvor er Lærerinden henne i Dag?

Hun hænger paa Knagen.

Skal du saadan svare?

Hvorledes skal jeg da svare?

Hun sidder oppe paa sit Kammer og broderer.

Saadan skal jeg svare en anden Gang.

Peter!

Ja, min Herre.

Hvor er Grisesoen henne i Dag?

Hun sidder oppe paa sit Kammer og broderer.

Skal du saadan svare?

Hvorledes skal jeg da svare?

Hun ligger ude i Gaarden og patter sine Smaagrise.

Saadan skal jeg svare en anden Gang.

Peter!

Ja, min Herre.

Hvor er Fruen henne i Dag?

Hun ligger ude i Gaarden og patter sine Smaagrise.

Skal du saadan svare?

Hvorledes skal jeg da svare?

Hun ligger paa Divanen og læser Romaner.

Saadan skal jeg svare en anden Gang.

Peter!

Ja, min Herre.

Hvor er Tyren henne i Dag?

Han ligger paa Divanen og læser Romaner.

Skal du saadan svare?

Hvorledes skal jeg da svare?

Han er oppe hos Præstens at gøre en Kalv.

Saadan skal jeg svare en anden Gang.

Peter!

Ja, min Herre.

Hvor er Karlen henne i Dag?

Han er oppe hos Præstens at gøre en Kalv.

Peter er gal!

Herren er ligesaa!

Vejrmøllen løber rundt i Dag.

Ikke med mig.

Hvilken Fandens Knægt er du?

Jeg er ingen Knægt; jeg er gift og har mig en Kone.

Det var godt.

Nej, ikke endda saa godt.

Hvorfor ikke det?

For hun er gammel.

Det var ondt.

Nej, ikke endda saa ondt.

Hvorfor ikke det?

For hun havde mange Penge.

Det var godt.

Nej, ikke endda saa godt.

Hvorfor ikke det?

For der var mange Kobberskillinger imellem.

Det var ondt.

Nej, ikke endda saa ondt.

Hvorfor ikke det?

For der var endda nok til at købe et Hus for.

Det var godt.

Nej, ikke endda saa godt.

Hvorfor ikke det?

For en Dag, min gamle Kone var ene hjemme, brændte hun Huset af.

Det var ondt.

Nej, ikke endda saa ondt.

Hvorfor ikke det?

For jeg fik et nyt Hus igen.

Det var godt.

Nej, ikke endda saa godt.

Hvorfor ikke det?

For den Gang min gamle Kone var ude at se Huset, faldt hun om og slog sig ihjæl.

Det var ondt.

Nej, ikke endda saa ondt.

Hvorfor ikke det?

For jeg fik mig en ny Kone igen.

Det var godt.

Nej, ikke endda saa godt.

Hvorfor ikke det?

For den Gang gik jeg til de andres; men nu gaar de andre til mit.

Det var ondt.

Ja, det var det ogsaa.

Lige fra Smaabørnene laa i Vuggen, blev der sunget Smaavers for dem. Og der blev under Leg med de smaa, der sad paa Skødet, fremsagt Remser, der blev gentaget saa ofte, at de sad fast for Livet. Tit indeholder disse Remser og Vers smaa Billeder af de voksnes Virksomhed; det er de voksnes Arbejde og Færdigheder omsatte i Leg for Skødebarnet:

Hvisselulle, bitte Ovring.
 Jeg vugger for en Kovring.
 Men kan jeg ingen Kovring faa,
 saa lader jeg Vuggen staa.

Tys bette Baaer!
 No kommer di Faaer
 o æ Haw-Bak
 mæ en Tosk o æ Nak
 aa en Hwilling i æ Haaend
 aa æ Hæg i æ Mond
 aa en Sejtekaaeg onder æ Aarem,
 aa den ska deppes i Lud aa Laaeg,
 aa den ska Maren aa Jakob ha aa smaaeg.

Drow æ Saw i fjowten Daw,
 fier Skjelling om æ Daa;
 drower wi mejer,
 saa foer wi flejer
 aa en goe Kand Øl aj Awten.

Andes kjor te Randes
 mæ Limmer (Koste) aa sæel;
 han wældt hans Uun (Vogn)
 aa speldt hans Tjær.
 Hans Kowen he Mætt,
 hun bowe i æ Skræpp (Madkassen),
 hun døø i æ Møll
 aa bløw begrawed i æ Kjøll (Malkøllen);
 di haae ett ander Præst
 end en jenywe (enøjet) Hest;

di haae ett ander Dejn
 end en øerløs Vejer;
 di haae ett ander Kjerkklaak
 end en Pend i en swot Pott.

Skowe mi Hest!
 Hwem ka best?
 »De ka æ Præst!«
 Nej se-gi ka han ett.
 »De ka æ Sme!«
 Hvafor ka han de?
 »For han haa bode Howteng aa Hammer.«
 ∴ Plok æ Nejlinger (Sømspidser) aw. ∴

Ride, ride, ranke!
 Hestens Sko er blanke.
 Hesten den er abildgraa;
 der sidder Basse paa.
 Hwist ham af og lad ham gaa
 hjem til sin Faders Gaard.
 Der er ikke andre hjemme
 end to smaa Hunde,
 der sidder under Bænken
 og gnaver paa Lænken
 og siger: »Vov, vov, vov!«

Dikke, dikke, Due!
 Min Moder er en Frue,
 min Fader er en Herremand,
 min Broder er en Spillemand.
 Han spiller paa Streng,
 Streng koster Penge,
 Penge er i Pungen,
 Pungen er i Lommen,
 Lommen er i Bukserne,
 Bukserne er i Skrinet,
 Skrinet er i Kisten,
 Kisten er i Kirken,
 Kirken er i Staden.

Staden det er København.
 Giv mig lidt i Guds Navn
 til min lille bitte Gis, Gis, Gis.

Storke, Storke, Steje,
 flyv hjem til dit Eje;
 der ligger dine Unger smaa;
 du har fire, der ikke kan gaa.
 Den ene skal hænges,
 den anden skal stænges,
 den tredje skal brændes,
 den fjerde skal endevendes.

Det var ikke blot de voksne, der havde Rim og Remser at fremsige til Smaabørns Fornøjelse; Skolebørn havde ogsaa Smaavers og Remser, som de lærte hinanden til Morskab og Tidsfordriv.

Fandt vi om Sommeren en Mariehøne, helst i Høst, satte vi den paa vor venstre Haand, holdt den op mod Himlen og sagde: »Marri-, Marri-, Marrihøen, gi vos godt Vejle (Vejr) i Maaer, saa skal du fo en Sejtekaag, naar mi Mouer baager.«

Flyver Mariehønen op, faar vi godt Vejr.

En Greb og en Grissel, det siger Sidsel;
 en Kjedel med en Tude, det siger Sidsel Snude.

Mathisen red paa Grisen over Isen;
 først faldt Isen, saa faldt Grisen, og saa faldt hele Mathisen.

Jen, tow, læ for æ Plow,
 tre, fiir, spel o Liir,
 fem, seks, din gammel Heks,
 syv, ott, skraab æ Grød aa æ Pott,
 ni, ti, smæk æ Daer i,
 ølle, tøl, tap en Tor Øl,
 tretten, fjowten, ta mæ æ Howteng,
 femten, sejsten, taal te Kejsten,
 søtten, atten, gi mæ Katten,
 netten, tyww, kys æ Kat i si Baaegyww!

En Gang kom en Mand fuld hjem, netop som hans Kone var i Færd med at tælle sine Faar; hendes Velkomst kom da til at lyde saadan:

Walkommen hjem! — jen —
 Hur haa du wæt? — tow —
 Du goer imelld — tre — fier —
 aa besteller ett — fem — faa di Føø. — sejs —
 Gu naae mæ, — syw — æ ska beholld — aat — dæ — ni —
 Æ ska tææsk dæ, — ti — ølde —
 te du ska gaaeb, — tøl —
 aa ett go fræ — tretten — mi Fædder. — fjowten —
 Du forbøj mæ — femten — aa go — sejsten —
 te Krowes; — søtten —
 du gik sjel — atten —
 aa drak dæ fuld, — netten —
 te Døwlen sættes i dæ — tyww —.

Æ ska helsen dæ o Manda,
 om du ett wild o Tiisda
 wæ saa goue o Wonnsda
 aa komm o Toosda
 aa blyww we wos o Frejda
 aa snakk mæ wos o Løwerda
 aa følles mej te Kjerk o Søndda
 aa følles mej hjem ijen aa fo en Skjoeffuld
 te di Onden aa drekk aa dans mæ wos,
 saalængg du løster.

Husbonden siger:

No æ er (det) nower groww Tier; huden ska wi kom ijeml er? Wi æ syw dawle ott Folk, æ Hund aa føø, en Kat, æ Kaael aa lønn, æ Piig! Blywer'er ett bejer, saa go wi snaar tel.

Tjenestefolkene siger:

Æ sija (ser) te æ Souel (Solen);
 mi Mauw er houel (hul);
 æ faanemmer i mi Lomm,
 der er aalder en Kromm.
 Æ Daww æ laanng,
 æ Træjkskor æ taanng;

æ Meldmader æ fo.
 æ Ondener æ sino,
 aa æ Nætter (Nadveren) fo wi ett
 enden Mendnæt (Midnat),
 aa iliwal ska wi gøjer aald hans Arbed.

Smeden kaldte paa sin Dreng;
 han skulde op at blæse.
 Fra Smeden fløj en Gnist saa varm
 op i Drengens Næse.

En Remse med Navnene paa alle de Mænd, som den Gang boede i Langerhuse, lød saadan:

Der sad en Mus og aad Lus af et Krus ved Rendehus.
 Det saa den norske Smed og jagede den over sit Led.
 Saa løb den hen til Per Romm, han tog den og puttede
 den i sin Lomm.

Saa sprang den ind til Jakob Awer; han sagde: »Den er faver.«

Saa gik den til Mads Sivi; han gav den Libi.

Saa løb den hen til Elses Grejs; han lod den rejs'.

Saa gik den hen til Josef Dejn; han sagde: »Den er svejn (sveden).«

Saa løb den hen til Per Holt, han troede, det var en Bolt.

Saa løb den hen til Koli-Mads; han sagde: »Det var Bras« og satte den i en Kass.

Saa løb den hen til Anders Mand; han gav den baade Brød og Vand.

Saa gik den til Søren Hus; han sagde: »Det var en fed Lus!«

Saa kom den til Niels Falk; han troede, det var en Alk.

Saa gik den ind til Knud; han sagde: »Det var en lille Stud.«

Saa gik den ind til Per Toft; han tog den og satte den paa sit Loft.

Saa sprang den ned til Laust Grausen; han jagede den over til Ole Lausen.

Saa gik den ind i Mads Tøgersens Stue; der fik den Flæsk og Brød i en Hue.

Saa gik den hen til Søren Bertelsen paa Bakken; han tog den i Nakken og smed den ud med Frakken.

Saa løb den hen til Laust Sjællænder; han sagde: »Det var en Jyllænder.«

Saa løb den hen til Kræ Kolig; han sagde: »Det er vovelig at ta den ind i sin Bolig.«

Saa sprang den hen til Ole ved Stejlen; han troede, det var Hjejlen.

Saa løb den ind til Per Stærk; han syntes, det var noget sært Værk.

Saa gik den hen til Jens Saur; han syntes, den var saa maver og satte den ud paa sin Awer (Ager).

Saa gik den over til Møller Las; han gav den Byg i en Kass.

Saa løb den ind til Lars Larsens Svin; det blev til det bare Grin.

Saa løb den igennem Per Prinses Spisekammer; Per Prins kunde hverken finde Knibetang eller Hammer.

Saa gik den ind og lagde sig ved Per Vesters Kattekillling; der fik den baade Torsk og Hvilling.

Saa løb den om til Anders Hav; han løb efter den med sin Stav.

Saa gik den ind til Per Pesen; han sagde: »Den er weesen (vissen).«

Saa gik den til Mads Hav i æ Daael (Dal); han sagde: »Det er ingen Hvaael (Hval).«

Saa gik den til Anders Thudborg Dokker; han gav den baade Kaffe og Sukker.

Saa gik den til Erik Thudborg Maae; han smed den over sin Laa (Lade).

Saa gik den til Eski Noermark; han sagde: »Det var en gammel Knark.«

Saa gik den om til Grejres Kren; han sagde, det var hans Ven.

Saa gik den ind til Peder Berg; han sagde, det var en Dværg.

Saa løb den hen til store Rud; han sagde: »Det er ingen Stud.«

Han tog den ind i sit Hus og satte den i et Krus og bar den hjem til Rendehus.

Naar hver i Selskabet skulde fortælle en Historie eller synge en Vise, kunde man narre sig fra det ved at sige:

Der boue en Mand i æ Moues mæ en Par røø Houser o ;
 — wel du hør'en, saa wel æ faatæel'en :
 Æ Mand er hæend (hængt), aa æ Moues æ brænd ;
 saa æ den Histaarri æend.

Eller:

Dæ war en Mand, der haae to Kall ;
 no haar æ faatoeld de hall,
 aa saa bløw di te to Stued,
 snep, snap, Snued,
 no er æ Histaarri ued,
 tip, tap Tønnd,
 no ka du begynnd!

Stor Morskab havde vi tit af at gætte Gaader; her er nogle faa af dem:

- a) Hvad er det: mindre end en Hest, sortere end en Præst, og to Karle kan ikke sadle den? (En Loppe).
- b) Det er et lille Land; der er hverken Sand eller Vand, men god Mad derinde. (Et Æg).
- c) Det kan ikke vende sig i en Kobaas, men kan rende ned i et Musehul. (Et Riveskæft).
- d) Jeg taler uden Tunge; jeg raaber uden Lunge, har Del i Fryd og Smerte, men mangler dog et Hjærte. (En Kirkeklokke).
- e) Hvad er det: Fiir hænger, aa fiir gænger, to wiser Wej, aa jen slandter æbaag atter? (En Ko).
- f) Æ drekker aa blyer aalder mæt,
 Æ løeber aa blyer aalder træt,
 Æ sjønger tit sorrefuld. (Havet).
- g) Jeg er Skovens skjønneste Datter, og Jorden er min Moder. Jeg vandrer saa mange forbi; men ingen kjender mit Fodspor. (Skibet).
- h) Hvad er det, der gaar og slaar og kommer aldrig længer? (Et Ur).
- i) To mødte hinanden paa Vejen; saa sagde den ene: »God-dag Fader!« Den anden svarede: »Ja, jeg er nok din Fader; men du er ikke min Søn!« (Det var hans Datter).

- j) Der sad tre Pærer paa et Træ, og saa gik Degnen og hans Datter og Præsten og hans Kone ud for at plukke Pærerne, og de fik een hver; — hvordan kunde det lade sig gøre? (Præsten var gift med Degnens Datter).
- k) Hvad er det, jeg har og du bruger? (Mit Navn).
- l) Jeg mødte to Søstre paa min Vej, den ene min Moster, den anden ej. Hvem var hun da? (Min Moder).
- m) Hvad er det, der gaar paa sit Hoved ind ad Døren? (Et Søm).
- n) Hvor fløj Uglen hen, da hun var tolv Aar gammel? (Ind i det trettende).

VARSLER, HELD OG UHELD.

De gamle havde den Forestilling, at alle vigtigere Begivenheder var fastlagt i Forvejen af Skæbnen; men Begivenhederne kom ikke uden Forvarsel. Det var, ligesom Skæbnen gennem Tegn og Varsler sendte Bud i Forvejen om, hvad der vilde ske; saa gjaldt det at tyde Tegnene og indrette sig derefter. Ligeledes var der Forhold eller Handlinger, der medførte uheldige Følger, og dem maatte man derfor se at undgaa.

Man havde saaledes mange Maader, hvorpaa man kunde se, hvorledes Vejret vilde blive i de kommende Dage eller de kommende Aarstider, og deraf kunde man slutte, hvorledes Aarets Afgrøde vilde blive:

Mandags Regn til Mejda, gør Ugens Regn til Frejda. — Naar Arken paa Himlen staar i Syd og Nord, bliver det Regn inden tre Dage. — Nordlys er Tegn paa Frost. — En Ring om Maanen betyder Vejrförändring. — Regner det, mens Solen skinner, faar vi Regn i Morgen igen. —

Aaret igennem har man en Række Mærkedage for Vejrlig og Afgrøde:

Skt. Povlsdag, den 25de Januar, skal det være Solskin saa længe, at Skt. Povl kan sadle sin Hest, hvis Aaret skal blive godt.

Lige saa mange Dage Lærken synger før Kyndelmisse, 2den Februar, lige saa mange Uger skal den tie efter Kyndelmisse.

Peders Stol, 22de Februar, skal der helst staa saa meget Vand i Agerfurerne, at en Hest kan drikke deraf. Efter den Dag er Isen ikke sikker; da tør man ikke gaa paa den fra Harboøre lige over til Ty; den tør da fra neden.

Gregorius, 12te Marts,
 da skal et Faar,
 ta' sit Lam ved sit Laar
 og sige sin Husband Tak
 for et godt Aar.

Paa Skt. Jørgens Dag, 23de April, er hvert Græsstraa lige saa godt som et Havrekorn.

Det er ikke Sommer, før Kukkmanden kommer.

Majmaaneds Kulde, gør Laderne fulde.

Naar Rugen ved Pinsetid kan skjule en Krage, bliver det et godt Aar.

Man skal se den første Vippe af Vintersæden, naar man saar den sidste Skæppe af Vaarsæden.

Regner det Syvsoverdag, 27de Juni, faar vi vaad Engslæt.

Den 13de Juli kaldte vi Margrete Raadenhø hinder Daa; regner det den Dag, bliver det en vaad Høst.

Hvis Skt. Laurentius Dag, 10de August, er klar, faar vi en streng Vinter; er den mørk, faar vi en vaad Vinter.

De Æg, Hønsene lægger mellem de to Vor Frues Dage, 15de August og 8de September, kan holde sig Aar og Dag; vi kaldte dem Betelmejdes Æg, idet de nævntes efter en Dag i dette Tidsrum, Bartolomæusdag, den 24de August; — som Vejret er den Dag, bliver det hele Høsten til Ende.

Men ogsaa mange andre Ting end Vejr og Afgrøde har man Tegn og Varsler for:

At finde et Firkløver eller en Hestesko betyder Lykke.

Naar vi som Børn rykkede hinanden i Fingrene, og det saa gav et Knæk, sagde vi: »Aa, du har en Kæreste.«

Taber man et Stykke Mad paa Gulvet med Smørret opad, faar man en pæn Kæreste — og omvendt.

Taber en Pige sit Strømpebaand, har hendes Kæreste slaaet hende fejl.

Hvis en Piges Skørt tilfældigt kiltrer sig op forneden, bliver hun vred inden Aften. —

Faar man stærk Hikke, skal man tænke paa en, som man tror taler om en; træffer man saa den rette, holder Hikken op.

Naar man nyser paa fastende Hjærte, bliver man fuld inden Aften.

Den, som kan staa paa sit ene Ben og trække sine Strømper paa, er giftfærdig.

Naar man ser en staaende Vibe eller en flyvende Stork, skal man ud at rejse.

(Storken flyver over det røde Hav den 25de Marts).

Er Storken mørk, naar den kommer om Foraaret, faar vi en vaad Sommer.

Naar det regner, og Hønsene ikke gaar i Skjul, holder Regnen ikke op den Dag. — Naar Katten vasker sig, faar man fremmede.

Naar Mus skar vort Tøj, fik vi Sorg i Familien. (Rotter var ukendte paa Harboøre).

Naar Uglen tuder, skal snart en dø.

Ser man en Kniv ligge paa Bordet med Æggen op ad, og der er en af Familien syg, saa skal man straks vende Kniven. — Ligger der Knive over Kors, skal snart en af Familien dø. — Naar to dør i samme Sogn, dør snart den tredje med. — Naar man uforvarende har to Skeer i een Kop, skal man snart gøre Gilde.

Som Følge af den hemmelighedsfulde Sammenhæng i Tilværelsen er der en Mængde Handlinger, man maa undgaa for ikke at fremkalde større eller mindre Uheld.

»Tager du dine Gaver igen, faar du sorte Børn med grønne Haler«.

Ægtefolk maa ikke have Hvedehalm i Sengen; saa faar deres Børn rødt Haar.

Man maa ikke spise »Sjælen« (Svømmeblæren) af en Sild, for saa faar man Koldfeber. — Man maa ikke vaske sig i samme Vand, som en anden har vasket sig i, saa bliver man Uvenner med den. — Naar man gaar med en Skæppe eller en Kurv paa Hovedet, bliver man ikke større. — Man maa ikke brænde Æggeskaller, saa holder Hønsene op med at gøre Æg. —

For et Fiskerfolk, der færdes paa Havet som Harboøreboerne, er det uventede Uvejr den største Fare, som man altid maa frygte, og derfor har de mange Tegn og Mærker, hvorefter de søger at forudse den pludselig optrækkende Storm eller anden Havulykke.

Søfolk og Fiskere gaar aldrig tilbage, naar de har glem

Det gamle Harboøre.

noget; det varsler Uheld. Derfor skal man heller ikke raabe efter dem, at de har glemt noget; for vender de om, mister de noget af deres Redskaber, eller de faar ringe Fangst.

Forlader Rotterne et Fartøj, mens det ligger i Havn, er det Tegn paa, at Skibet forliser første Gang, det kommer ud at sejle; — da vilde mangen en Sømand ikke med, om end ogsaa han var forhyret.

Naar Svalerne flyver rask omkring Folk, faar man Blæst. — Naar de store Havmaager flyver op paa Land, faar man Storm. — Naar Katten river i en Stolpe, faar man Storm eller Uvejrs fra den Kant, hvor Katten river. — Naar Hanen galer før Midnat, faar vi Forandring i Vejret. — Naar Hundene æder Græs, faar vi daarligt Vejrs.

Naar Havsuler flyver over Skibene, betyder det Uvejrs, vestlig Kuling. Ses Smaaskær (smaa arkede Skyer) paa Himlen, kan Uvejret komme i Løbet af et Minut. — Naar det fløjter, piber eller synger i Takkelagen, har vi straks Uvejrs. — Skibsfolkene kan ogsaa høre paa Havets Buldren eller Brølen, om det snart bliver Uvejrs. Paa Skyerne og paa Stjærnerne kan de se, om det straks bryder løs. — Kommer der Spindelvæv mellem Vanterne, betyder det Storm.

Fader fortalte en Gang, at der var Fisk, som kunde springe over Havfladen; de kaldte dem flyvende Søløver. De var bange for, at de skulde springe op i Skibet; man mente, at de kunde vælte det. Naar disse Fisk viste sig, skulde de skynde sig i Land. Da var der pludseligt Uvejrs i Vente. Flere Gange tog de fra en Del af deres Fiskeredskaber for at bjærge Livet, naar de opdagede disse Fisk.

Trods al Agtpaagivenhed og trods alle Tegn og Varsler skete det ikke sjældent, at Uvejret uvæntet kom over de bortdragne Fiskere. Da blev der Uro blandt alle der inde paa Land.

Naar der trak et saadan pludseligt Uvejrs op, mens Fiskerne om Natten var ude paa Havet med Sildegarn, gjorde vi Lysild paa; det kunde tit bedre ses fra Land, end ude, om Havet kom i Oprør. Saa tændte vi Baal, saa det kunde ses paa Havet, og Fiskerne kunde skynde sig at ro i Land.

TALEMAADER OG ORDSPROG.

DE gamle Harboøreboere havde mange Kraftord, hvormed de krydrede deres Tale; snart var det blot malende Udtryk og Vendinger; snart var det pudsige Skæmteord, og snart var det Visdomsord i Ordsprogets Form:

A.

Det maa du vide, din sorte Hund! derfor faar du din Føde.

Du er ikke bange, naar du lyver; for saa gjorde du det ikke saa tit.

Du er nok stærk, men mest kæbestærk.

Ja, du er vis, men mest næsvis.

Du skulter dæ som en Staakkel for Brændevin.

Det forslaar lisaa møj som en Wind i en Dejn.

Det forslaar lisaa møj som en Wost i en gammel Kjælling.

Alt er i Orden, Natpotten paa Bordet.

Det sker nok, om ikke før, saa aldrig.

Ja, det er lige lyst, enten det er Midnat eller Middag.

Du gaar nok i Barndom ligesom Per Degns Kat; den tog Kyllinger i Stedet for Mus.

Du gør Øjne som Tudser i Tordenvejr.

Ordet er sagt, og Manden er her; du er en Løgnhals.

Du har vist mere at pløje, end du har at saa.

Du skal ha din Næse i alt, derfor er den altid beskiddt.

Du skal ikke faa Foden ind; for saa kommer du med hele Kroppen.

Stjæler min Broder, saa hæng ham den Tyv!

Skal Grisene undgælde, hvad gamle Søer har gjort?

Du hænger med Næbbet som en syg Fugl.

Han giver ikke en Lus, før han faar en Mus derfor.

Du er lige saa klog som ti taabelige.

Du løber, som der var Ild i din Ende, og Vand kunde ikke slukke det.

Han sejer (ser) slem høet, han tænker ett o, te han ska ha hans Føø o æ Jower.

Min Kone er syg, Gudskelov; men hun kommer sig nok igen desværre.

Jeg har saa travlt som syv Tallerkener i en Pose.

Ja, lur Kirsten! naar hun drikker Lud, er hun tørstig.

Fattigmands Grød er blevet til Vælling.

»Du skal wist ud at stejj (fæste) Folk idag« (siges til en, der er fedtet om Munden).

Du har Ret, Nikolajsen; du skal hænges.

Rigtig, Mathis, di Kuen skal he Wolle.

Det er en Per Tot; han gør hverken ondt eller godt.

Knejs, Kjesten, der er kommen Bejlere i vor By.

Du er gode Venner med din Mund; du kan faa den til at sige alting.

Han er ved to Sind, mens han vender sig.

Gaa af Vejen for mig, jeg er Sognefogedens Søn.

Du skulter dig som Skrædderen for en Kone.

Du løber lige saa rask, som en Mus kravler paa et tjæret Pind.

Han er en dygtig Karl; han kan æde for to og staa i Vejen for tre.

Du gabes som en Torsk, Vandet er løbet fra.

Hver med sin Tøk (sit Tykke); æ tøkkes, min Mand er den pæneste.

Du ser lige saa klog ud som et svedent Lammehoved.

Jeg er lige glad, om Kornet stiger, jeg køber mit Brød.

Det er en klog Mand; han er lige saa fuld af Latin, som en gammel Ko er af Svedsker.

Han kommer sig, som muldent Brød i Varme.

Hvis hun vilde, og jeg kunde blive betænkt, kunde der gerne blive et Par af os to.

Jeg kunde sagtens have været gift i Fjor; men da havde jeg ingen Støvler; i Aar har jeg Støvler, men saa er der ingen, der vil ha mig.

Du er lige saa kakend (kræsen) som Smedens Gris, den vil ikke æde Hø.

Du skal æde længe af min Ende, før du kommer til mit Hjærte.

Der er noget om alt, saa nær som om en skindløs Pølse.

Der er ikke mere godt i ham, end der er Honning i en Tudse.

Mon du sku ett snaar blyw mandhvolm lisom Per Saands Gaesi? (Mandolm er et Dyr, der vil angribe Mennesker).

B.

»Enhver kan tage fejl,« sagde Skibsdrengen, da han kom Salt i Sødsuppen i Stedet for Sukker.

»Enhver med sin Skik,« sagde Drengen, da han red paa Tørvestakken.

»Det giver sig selv,« sagde Manden, da han lukkede Kreaturerne ind i Høladen.

»Hvem gav den Omgang?« sagde Manden, da han vaagnede i Kirken.

»Han tog fra den rette Ende,« sagde Manden, hans Kone døde.

»Der skal jen te de wæst,« sagde Drengen, da han skulde til Kirke.

»Manne Tak, bette Søster!« sagde Ann-Dorret Sivi, naar hun gik, enten saa hun havde faaet noget eller ej.

»Det skal da prøves!« sagde Pigen, hun skulde giftes.

»Det havde været værre, om han havde brækket baade Arme og Ben,« sagde Konen, da hendes Mand havde brækket sin Hals.

»Om Forladels', Faaer!« sagde Manden, han laa paa højre Side af Præsten, da de var væltet i Landevejsgrøften.

»Noget er bedre end intet,« sagde Kællingen, hun slikkede Gryden tillige med sin Hund.

»Man kan jo tage fejl,« sagde Skibskokken; han kom Rom i Tepotten i Stedet for Vand.

»Hastværk er Lastværk,« sagde Drengen, han kom Salt paa Grøden i Stedet for Sukker.

»Min Faders Blod er i mig,« sagde Manden, da han slog i Møddingen med sin knyttede Næve.

»Det løber op!« sagde Skrædderen, han syede for hele Sognet.

»Det gaar lige op,« sagde Manden, han laa paa sin Ryg og brækkede sig.

»Den bliver aldrig til Menneske mere,« sagde Manden om sin syge Gris.

»Det mangles bare!« sagde Konen, hun sad paa Sengekanten og kunde ikke finde i Seng.

»Hvem der nu blot laa ned!« sagde Manden, han sad paa Sengekanten.

»Stop!« sagde Degnen, han skulde sige Amen.

»Der skal Tid til alt!« sagde Drengen, han sov for længe om Morgenen.

»Det er en træls Hund at komme igennem,« sagde Børnene om Balles Lærebog.

»Herom mæ æ Raldd!« sagde Drengen, han dansede med sin Mor.

»Omgangene er saa korte,« sagde Drengen, han spillede Kort med sig selv.

C.

Klæder skaber Folk, og Kød skaber Dyr.

De kan sagtens, der er født med Brød i Munden og en Guldklump i Enden.

Den, der kommer selvbudet, skal sidde paa Dørtærskelen.

Man kan nemmest fortale sig med Munden.

Den har mange Undskyldninger, der ikke vil føje sig efter andre.

Snart betænkt er hastigt fortrudt.

Der er ikke Ild i alt, hvad der ryger.

Naar man ikke kan passe sig selv, kan andre heller ikke.

Har man Penge, skal man nok blive passet op.

Det er en daarlig Mus, der kun har eet Hul.

Den kom tidligt nok, der blev hængt ved Lys.

Ja-ja, no-no og saa-saa, det er Fattigmands Trusel.

Stol paa andre; men næst Gud paa dig selv.

Man kan lige saa snart springe sig til sin Lykke som krybe sig til den.

Den lever i Fred, som ingen forstyrrer.

Sprit gør mange smukke Piger til Skidt.

Man skal staa tidligt op, om man skal se sin Skæbne til Ende.

Vi er alle Adams Børn; vi vil gerne have Pandekager.

En ond Vane er værre end en haard Sygdom.
 Vogt dig for de smaa Hunde; de store bider ikke.
 Den har altid en Undskyldning, som ikke vil lade sig
 forføre.

Man skal leve, mens man er levende.
 Krigen er aldrig saa streng, at der ikke gaar nogle fri.
 Tilpas og glad derhos er det bedste Arvegods.
 God Dag og ond Dag er lige lang, men ikke lige trang.
 Vore egne Hunde gnaver vore egne Ben.
 De æ sølle aa wæ gywt aa aalder wær glaa.
 Hvad man finder død, behøver man ikke at slaa ihjæl.
 Der er Kirke i hver Mands Bryst.

Andægtig Bøn og vise Raad forhindrer meget.
 Man skal leve, som man skulde aldrig dø, og man skal
 leve, som man skal dø i Dag.

Arbejde og Lære giver Brød og Ære.
 Vaade Pinde er bedre end tørre Sten.
 Man maa hellere spørge to Gange end gaa vild een Gang.
 Et Ord først er bedre end ti bagefter, for Forsnak gør
 ingen Bagnak.

Maden smager bedst, naar man spiser den med sin egen Ske.
 Rige Folk har godt Gods; fattige har kun Penge, og naar
 de skal bruge dem, har de ingen.

Man skal ingenting forsværge uden at bide sin egen Næse af.
 Fulde Folk og nyfødte Kalve støder sig sjælden, naar de
 falder.

Tit maa Grisene undgælde for, hvad gamle Svin har gjort.
 Rigdom er et Laan af Gud; du maa gøre Reguskab, naar
 du faar Bud.

Vær ikke for hidsig paa Kaalen; du kan let brænde dig
 paa den.

Et let Hjærte gør Vejen kort.
 Hvor man dør, er Himlen lige nær.
 Der er ingen Fisk uden Ben og ingen Mand uden Men.
 Man skal ikke sørge for den Dag i Morgen; men man
 skal tænke paa den.

Naar noget kommer til noget, bliver det til mere.
 En god Omvej er ingen Afvej.
 Alt Vand løber til Strand og Penge til den rige Mand.

Har man kun friet til Penge, varer Kærlighed ikke længe.
 Træd kun rask frem paa Jorden; den taaler det nok.
 Gunst og Gave faar Retten til at rave.

Man faar altid Raad nok, naar man ingen behøver.

Den behøver ikke at lede efter Ord, der altid siger Sandhed.

Det er for sent at jage Katten væk, naar den har drukket
 Fløden.

Det gaar aldrig saa galt, at der ikke er nogen, som er glad.

Den, man tror bedst, kan nemmest narre os.

Sygdom flyver paa, men kryber af.

Hør og se og ti dertil, om fredeligt du vil leve.

Kan du ikke æde dig mæt, kan du heller ikke slikke
 dig mæt.

Man skal ikke vise en Nar halvgjort Arbejde.

Albuestød og Kjærestesorg svier haardt, men kort.

Armod er ikke saa rar, som den holder sig nær til Folk.

Man kan se, hvem der gaar pjaltet gennem Byen; men
 man kan ikke se, hvem der gaar sulten.

Den, der falder ned mellem Hestene, er ikke tabt bag af
 Vognen.

Var det ikke for Smagens Skyld, kunde man lige saa godt
 drikke Vand som Vin.

Blot det kan gaa godt, er det lige meget, hvordan det gaar.

Intet er værre end en tyk Meldmad.

Den Skilling, Konen sparer, er lige saa god som den,
 Manden fortjener. —

Saadan havde de gamle Harboøreboere mangfoldige Ord,
 der kort og fyndigt gav deres Syn paa Livets Forhold. —
 Det Ord, som dybest og mest rammende giver deres Livs-
 opfattelse, er sikkert dette:

Man skal hen til sit Brød og sin Død, hvor de er
 en tillavet.

INDHOLD.

	Side
Indledning	3
Besøg ved mit Fødehjem	9
Havgang, Storm og Sandflugt	13
Indsamling ved Havet	30
Dyreliv og Jagt	34
Fiskeri	38
Strandinger	65
Kvindegerning i Hjemmet	84
Vogterliv	108
Avlingen — Bøndernes Liv	124
Husbygning og Bohave	137
Haandværkere	153
Sognefoged og Fattigfolk	157
Handelsmænd og Markeder	162
Aarets Højtider	167
Livets Højtider	184
Sagn og Fortællinger	201
Vers og Viser	253
Kloge Folk og Lægemedler	263
Børneopdragelse, Skole og Kirke	274
Leg og Skæmt	282
Varsler, Held og Uheld	303
Talemaader og Ordsprog	307